

ЕВРОПСКИ ЦЕНТАР ЗА МИР И РАЗВОЈ (ЕЦМР) УНИВЕРЗИТЕТ ЗА МИР ОСНОВАН ОД ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

Со партнери на конзорциумот

ЕЦПД РЕГИОНАЛЕН ИНСТИТУТ
ЗА РАЗВОЈНИ СТУДИИ
СКОПЈЕ

МЕЃУНАРОДЕН ИНСТИТУТ
ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ, УРБАНИСТИЧКО
ПЛАНИРАЊЕ И ЕКОЛОШКИ СТУДИИ

ПРОЕКТ НА ЕЦМР ЗАВРШНА ЕВАЛУАЦИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ 2009-2019 И НА ПРОГРАМИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА ПЛАНСКИТЕ РЕГИОНИ

Мај 2020

СОДРЖИНА

Извршно резиме	7
I. Предговор: Опис на опфатот, целите и ограничувањата на проектот	31
II. Вовед: предизвиците на регионализмот и политиките за надминување на разликите	37
III. Евалуација на Стратегијата за регионален развој 2009-2019 и нејзината имплементацијата	69
<i>(А) Социо-економски развој</i>	69
<i>(Б) Животна средина</i>	217
<i>(В) Улогата на инфраструктурата во регионалниот развој</i>	229
<i>(Г) Просторно и урбанистичко планирање</i>	247
IV. Имплементација на Програмите за развој во планските региони	257
V. Инструментот за претпристапна помош (ИРА) и регионалниот развој	293
VI. Завршна евалуација: заклучоци и препораки	301
АНЕКСИ	317
1. Анкетен прашалник	319
2. Преглед на резултатите од анкетата	323
3. Преглед на јавните инвестиции по плански региони 2009-2019	333
4. Модел ЕС 21	337
5. Библиографија	343

ЕВРОПСКИ ЦЕНТАР ЗА МИР И РАЗВОЈ (ЕЦМР) УНИВЕРЗИТЕТ ЗА МИР ОСНОВАН ОД ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

Со партнери на конзорциумот

**ЕЦПД РЕГИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ЗА
РАЗВОЈНИ СТУДИИ**

ул. Наум Наумовски Борче 50, Скопје

*претставувано од претседателот
академик проф. д-р **Владо Камбовски***

**МЕЃУНАРОДЕН ИНСТИТУТ
ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ, УРБАНИСТИЧКО
ПЛАНИРАЊЕ И ЕКОЛОШКИ СТУДИИ**

Дунајска 104 Љубљана,

*претставувано од директорот
д-р **Јанез Подобник***

Во реализацијата на проектот соработуваа следниве експерти

(наведени по абеџеден ред)

*Проф. д-р **Артур Дал**, Проф. д-р. **Џонатан Брадлиј**, Проф. д-р **Најџел Картер**,*

*Проф. д-р **Борис Цизел**, Проф. д-р. **Бранислав Џорџевич**,*

*Проф. д-р. **Нада Куртович Фолич**, Д-р **Венера Гудачи**,*

*Проф. д-р. **Вјолца Висока Хасани**, Проф. д-р **Миодраг Ивановиќ**,*

*Академик проф. д-р **Владо Камбовски**, **Митре Колишевски**,*

*Проф. д-р **Мирољуб Којовиќ**, Проф. д-р. **Милутин Љешевич**,*

*Проф. д-р **Јован Манасијевски**, Проф. д-р **Негослав Остојиќ**,*

*Проф. д-р **Ричард Паџет**, Д-р **Јанез Подобник**, Проф. д-р. Д-р. **Никола Поповски**,*

*Проф. д-р. **Милош Хаџи Видакович**, Д-р. **Павле Трневски**, Проф. д-р **Нано Ружин***

*Проф. д-р **Артур Дал** и Проф. д-р **Јован Манасијевски** ги уредија англиската и македонската верзија на студијата.*

Мај 2020

Директор на Проектот
проф. д-р **Борис Цизел**

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Целта на оваа студија е да се оцени успехот на Стратегијата за регионален развој 2009-2019, усвоена од Парламентот на Република Северна Македонија (РСМ) со цел да се намалат регионалните економски разлики. Студијата ќе послужи во процесот на проценување на достигнувањата и идентификација на проблемите како дел од подготовките за следната Стратегија која ќе го покрие наредниот десетгодишен период. Според тоа, од студијата се очекува да даде одговори и појаснувања првенствено за овие прашања:

1. **Колку беше успешна Стратегијата за регионален развој 2009-2019** во намалувањето на економските разлики и во олеснувањето на имплементацијата на регионалните развојни приоритети?
2. **Кои се клучните заклучоци и релевантни лекции од ова искуство** во смисла на (а) позиционирање на проблемот во листата на национални приоритети, (б) создавање соодветна институционална инфраструктура во овој домен, (в) развој на соодветни инструменти на политиките, (г) обезбедување на доволни јавни средства, (д) обука на оперативниот кадар, (ѓ) воспоставување на ефективен и транспарентен информативен и комуникациски систем и (е) креирање на позитивно јавно мислење?
3. **Кои се специфичните препораки за наредната десетгодишна Стратегија за рамномерен регионален развој?**

Со оглед на **временската рамка**, ограничениот буџет и првенствено **сериозниот недостаток на податоци** (и покрај сите напори повеќето ресорни министерства не ги обезбедија бараните информации - иако токму овие министерства управуваа со мнозинството, односно повеќе од 2/3 од проектите, како и со главниот дел од јавните финансии), методологијата на студијата беше фокусирана кон **кабинетско истражување, дискусија со релевантни институции** и онлајн **анкета на 150 испитаници** (која што во одреден дел даде искривени податоци бидејќи најголем број од испитаниците беа од скопскиот регион 40%, а скоро 60% беа вработени во јавниот сектор). Сепак, некои интересни резултати од анкетата треба да се истакнат (деталните резултати се дадени во поглавјето XX). На прашањето за главните причини за нерамномерниот развој на регионите најголем дел од испитаниците (од 8-те понудени одговори) највисоко ги рангирале

„неефективните стратегии и планови за развој“, а потоа „квалитетот на инфраструктурата“ и „конфликтите и разликите меѓу политичките партии и отсуството на национален интерес“. Во однос на приоритетните очекувања од политиката на кохезија испитаниците се определиле за: „стабилен раст и социо-економски развој“, „подобар животен стандард“ и „подобро образование, здравство и други услуги“. Со оглед на малите разлики во одговорите на испитаниците споредено по региони, возрастни групи и етничка припадност, пораките од анкетата треба да се сметаат за значајни.

Во продолжение следи резимето на наодите и соодветните препораки од студијата.

1. Успех на регионалниот развој 2009-2019

Според статистичките показатели презентирани во поглавјето 1 **регионалните разлики во РСМ се намалени**, што е **позитивен и недвојбен факт**: соодносот помеѓу најбогатиот и најсиромашниот регион се намали во периодот од 2009-2017, што се гледа од БДП по глава од **3.6** на **2.9**, а по некои пресметки дури и на **2.4**. Ова е подобро од **2.5**, таргетот поставен во Стратегијата од 2009г. и прилично блиску до таргетот поставен на **2.2** во Изменетата и дополнета Стратегија од 2014г. Важно е да се наведе дека во 2007г. просечниот коефициент за 7 региони споредено со Скопје изнесуваше **2.3** (при што 4 региони беа помеѓу 1.6 и 1.8), а истиот се намали на **1.6** во 2018г., што во секој случај е **импресивно и многу охрабрувачко**.

Овие резултати треба да се споредат со ситуацијата помеѓу **NUTS3** регионите на земјите членки на ЕУ, каде што, спротивно на македонските достигнувања, регионалните разлики во **NUTS3** (и покрај големата кохезиона поддршка) се зголемиле за **13% во периодот 2000-2016**.

Може да се каже дека е полесно да се намалат разликите на пониско ниво на БДП, но ова ќе биде во најмала рака поедноставен заклучок, бидејќи предизвиците не се еднакви на различни развојни нивоа. На **NUTS3** ниво се намалуваат во споредба со **NUTS2**. Ова е добро познат проблем, ЕУ доделува **35% од вкупниот буџет на Кохезионата политика**.

Иако БДП е важен, **Развојниот индекс** кажува многу повеќе за **намалувањето на регионалните разлики**. Помеѓу периодите од 2008-2012 и 2013-2017 следните три региони (Источен, Пелагониски, Полошки) ги подобриле развојните индекси наспроти Скопскиот

за 17, 11 и 9 поени – достигнувајќи индекси од 63, 60 и 54 поени (види Табела 3 од Студијата). За време на истиот период Скопскиот регион напреднал само 2 поени.

Јавното финансирање на проектите е преземено од страна на: ресорните министерства, Министерството за локална самоуправа преку Бирото за регионален развој, меѓународните донатори, соодветните општини и други (како НВО). Според податоците што истражувачкиот тим ги доби од Владата, во периодот 2009-2019 вкупно **2.247** проекти биле финансирани во износ од вкупно **373.8 милиони евра**, или **166,355 € по проект**. Оваа бројка зборува сама за себе имплицирајќи дека **повеќето проекти се прилично мали**, иако, исто така, има и поголеми инфраструктурни проекти чии што буџети одат и до десетици милиони – што значи дека повеќето останати проекти биле под 100,000 €. Реферирајќи на просечната вредност на проектите финансирани со јавни средства во планските региони не се потценува важноста на нивното потенцијално влијание врз локалната популација особено што вообичаено тие се однесуваат на некои локално препознаени елементарни потреби и предизвици. Истовремено, ова значи дека постои **ограничен потенцијал на овие проекти** тие суштински да ги намалат регионалните економски разлики или пак значајно да ја зголемат регионалната конкурентност. Второво беше клучен приоритет поставен од инвеститорите првенствено за проектите финансирани од страна на МЛС (види Поглавје 1, дел (Б) на Студијата).

Евалуацијата на Стратегијата за регионален развој не може да се направи без да се земе предвид **многу ограничениот обем на јавни ресурси управувани од Министерството за локална самоуправа**. За време на периодот од 2009-2019 тоа се вкупно само **21 милиони евра** - во поддршка на **755 проекти**. Ресорните министерства во истиот период инвестирале **351 милион евра во 1.562 проекти**. Така што, ако ги комбинираме двата износи и ги поделиме на 11 години добиваме годишен просек од само **33.9 милиони евра** – што е прилично малку, особено ако се има предвид дека дел од овие пари се всушност потрошени за кадарот и функционирањето на Министерството, Советот и Бироата на национално и регионално ниво. Ова ниво на јавно трошење на регионален развој е исто така многу под правната обврска на Владата од 1% од националниот БДП за да ги намали регионалните разлики. Ова е од прилика **2 ½ до 3 пати помалку од она што требало да биде инвестирано**, доколку законот бил имплементиран во целост.

Особено врз основа на горенаведеното, намалувањето на разликите постигнати во РСМ навистина не може да биде потценето, иако процесот не можел да ги спречи посиромашните региони од претрпување на загуба на човечки капитал преку емиграција, што, исто така, статистички придонесува до намалување на разликите. Слични проблеми го карактеризираат искуството на повеќето јужноевропски земји (како Португалија, Шпанија, Италија, Грција и Турција) како и сите други бившојугословенски републики. Истото може да се каже за сите овие земји во врска со влијанието на **сивата економија** (во РСМ се проценува дека претставува 20-40% од БДП).

Кога се проценуваат резултатите од Стратегијата не е доволно само да се гледа БДП, но, исто така, и други индикатори и рангирања, како што се: Развојниот индекс, Конкурентноста, Леснотија за правење бизнис, Индексот на човеков развој и други, кои покажуваат до кој степен посиромашните региони всушност се подобриле во однос на продуктивноста, вработувањето, квалитетот на живот, нивото на образование и додадената вредност по вработен.

Сите овие индикатори даваат **подлабока квалитативна перспектива** на животните и условите за работа во засегнатите земји и региони. Студијата ја претставува позицијата на РСМ според некои од овие рангирања, а повеќето од нив се **релативно поволни**. Иако до различен степен сите овие индикатори и рангирања всушност имаат влијание и врз перспективното намалување на регионалните разлики.

Гледајќи ги **платите**, разликата е **дури и уште помала од јазот во БДП**: во 2016 нивото во 7-те региони беше помеѓу **63% и 81%** од Скопскиот регион. Јазот, меѓутоа, е многу **поголем во инвестиции во основни средства по глава**, каде соодносот помеѓу скопскиот и североисточниот регион е во пораст во периодот 2010-2017 од **5.3 на 8.2**.

Регионалните разлики се изразени многу веродостојно преку **Развојниот индекс**. Кога ќе се спореди износот на развојниот индекс помеѓу скопскиот и североисточниот регион во периодите 2008-2012 и 2013-2017 се забележува дека јазот се намалил од **2.6 на 2.4**. Исто, ако не и поважно, е дека за време на овој период развојниот индекс **се подобрил во сите плански региони** (помеѓу 1 и 17 процентни поени) вклучувајќи го скопскиот, каде што, исто така, има подобрување од 2 процентни поени. Овие завидни достигнувања секако не можат да се објаснат само со скромното финансирање од 370 милиони евра во периодот

2009-2019, иако тие се дистрибуирани по одделните плански региони обратнопропорционално во однос на регионалните вредности на БДП по глава. Ова значи дека североисточниот регион добива 19,2%, а скопскиот 8,2% од вкупните јавни финансии. Во 2019г. се случи нешто исклучително бидејќи скопскиот регион доби 56 милиони денари за пет проекти, а другите седум плански региони по само 1,3 милиони денари за по два проекти.

Овие достигнувања треба да се сместат во поширок европски контекст. Генерално, економски **понапредните земји имаат тенденција да спречуваат регионалните разлики** да се зголемуваат прекумерно, и, во ЕУ, на NUTS-2 ниво тие се намалиле за 7% за периодот 2000-2016, но, се зголемиле на NUTS-3 ниво. Ова е добро познат проблем и затоа ЕУ ја креираше својата **Кохезиона политика** на што се троши **35% од вкупниот буџет (ова значи 60 милијарди евра годишно)**. Фактот дека поголемата економска кохезија им помага на земјите успешно да растат се докажува со фактот дека во периодот 2000-2016 разликите меѓу земјите членки се намалуваат дури за 30%. Сепак, Европската Комисија е свесна дека **граѓаните се недоволно вклучени** во дизајнот и имплементацијата на Кохезионата политика во сопствената средина. Според Евробарометарот од април 2019г. дури 77% од анкетираниите сметаат дека општествената отчетност во нивната земја може да се подобри. Неколку прашања од нашата Анкета покажуваат дека јавното мислење во РСМ е слично. Ова е очигледно предизвик и значајна можност за политиката за регионален развој на земјата во наредната декада!

Од нашето економетриско истражување се пресметува дека коефициентот на корелација помеѓу растот на БДП и обемот на јавни инвестиции во РСМ, за време на минатата декада останува мошне скромна на **0.05**, што значи дека влијанието е само **5%**. Ова е изненадувачки ниско, но, не треба да се смета за неважно поради секундарното и терцијарното влијание на овие инвестиции. Недвојбено, овие инвестиции придонесуваат кон подобри животни и работни услови во соодветните региони, зголемувајќи го индексот на квалитет на животни услови кој понатаму ја зголемува мотивацијата на луѓето да придонесуваат кон напредокот на својата заедница, а со тоа и регионот.

Ако се погледне листата на проекти ова станува прилично очигледно, но може да се заклучи дека доколку нивото на инвестиции е поблиско до законската обврска од 1% од БДП и други

проекти би биле имплементирани, а тоа секако би имало поголемо влијание на економскиот раст, вработувањата, конкурентноста и социо-економскиот развој.

Битката за поголема регионална кохезија во Европа е сè уште далеку од успешно завршена: дури 27% од популацијата на ЕУ сè уште **живее под 75% од просечниот европски БДП. Територијалната агенда 2020 на ЕУ се фокусира на 4 приоритети: (а) промоција на полицентричен и рамномерен територијален развој, (б) интеграција на градовите, руралните подрачја и подрачјата со специфични потреби, (в) глобална конкурентност, (г) подобрена поврзаност помеѓу индивидуите, заедниците и претпријатијата. Владата на РСМ се обидува што е можно повеќе да го следи европскиот пристап, поврзувајќи го регионалниот развој со акцент на одржливоста. Ова се манифестира исто така и со избор на развојните приоритети - претставени подолу.**

РСМ и сите земји во транзиција (освен Бугарија) се успешни во намалување на нивниот јаз во однос на просекот на ЕУ: пред 10 години РСМ била на 29% од просекот на ЕУ, а сега достигнува 40% (таргетот беше 42%). РСМ може да очекува натамошен прогрес бидејќи веќе има постигнато значителен успех во намалувањето на меѓурегионалните разлики без да биде формално приклучена кон ЕУ и да има пристап во искористувањето на широката поддршка со финансирање на кохезијата - со исклучок на IPA и СВС програмите.

Сепак, во оваа рамка, РСМ се уште има **два важни проблеми за решавање: (а) намалување на неизбалансираната доминација на скопскиот регион (преку 30% од популацијата, 43% од БДП, 55% од капитални инвестиции, 56% од извозот и 70% од инвестициите), и (б) превенција или барем намалување на емиграцијата и одливот на мозоци, што особено влијае на посиромашните вардарски, пелагониски, југоисточен и југозападен регион.**

Табела 1: Регионален развој на РСМ: некои показатели 2007-2018

Плански регион	БДП 2017 по глава (во евра)	Коефициент БДП по глава најсиромашен:најбогат регион (2007-2017)		Бруто додадена вредност (млн.€) 2016	Бруто месечна плата/вработен 2016 (во €)	% удел во јавни инвестиции (2008-2018)
Скопски	6,728	1	1	3,550	617	8.5
Вардарски	4,789	1.6	1.4	640	414	13.2
Пелагониско	4,649	1.7	1.4	902	485	11.5
Југоисточен	5,612	1.8	1.2	822	410	14.2
Југозападен	3,945	1.8	1.7	676	470	10.5
Источен	4,662	2.3	1.4	651	390	12.9
Североисточен	2,789	3.4	2.4	411	397	16.1
Полошки	2,246	3.6	2.9	589	504	13.3
Просек од 7-те региони				670	438	13.1
РСМ	4,763			8,240	525	100
Коефициент скопски наспроти просекот од другите 7 региони		2.4	1.9	5.3	1.4	

Извори: сопствени пресметки од “Региони во Северна Македонија 2019“, и Веб страната на Завод за статистика на РСМ, пристапено на 17-ти март 2020.

Ако се погледне како Стратегијата придонесува кон **посилен фокус на стратешките приоритети**, мора да се направи разлика помеѓу “**приоритетите**“ поставени во регионалните петгодишни програми и вистинските приоритети кои што структурно ќе го изменат економскиот изглед на планските региони и индиректно и националната економија. Со оглед на многу ограничената количина на јавни фондови насочени кон Стратегијата за регионален развој (наместо 1% од БДП предвидени со закон), логично е регионалните актери, првенствено градоначалниците и водачите на Советите за регионален развој да се присилени да поддржат **проекти кои се однесуваат на основните потреби на локалното население** – во однос на елементарната инфраструктура (чиста вода, управување со отпад, образование, комунални услуги и сл.).

Кога станува збор за приоритетите кои произлегуваат од регионалната развојна политика на РСМ, треба да се напомене дека постојат **2 категории** и **14 специфични области на приоритети**:

I - Конкурентни плански региони карактеризирани со динамичен и одржлив развој, со следниве приоритетни области.

1.1. Поттикнување на економскиот раст во планските региони;

- 1.2. Развивање на современа и модерна инфраструктура во планските региони;
- 1.3. Препознавање и искористување на иновативниот потенцијал и подигнување на техничко-технолошката основа на носечките индустрии во планските региони;
- 1.4. Подигнување на нивото на човечкиот капитал во планските региони;
- 1.5. Креирање конкурентски предности на планските региони;
- 1.6. Оптимално искористување и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони; и
- 1.7. Заштита на животната средина во планските региони.

II - Поголема демографска, економска, социјална и просторна кохезија помеѓу и во рамките на планските региони, со следниве приоритетни области:

- 2.1. Демографска ревитализација и порамномерна дистрибуција на популацијата помеѓу и во рамките на планските региони;
- 2.2. Градење на функционално-просторни структури за подобра интеграција на урбаните со руралните средини во планските региони;
- 2.3. Зголемување и порамномерна дисперзија на инвестициите и вработеноста помеѓу и во рамките на регионите;
- 2.4. Подигнување на степенот на социјален развој во планските региони;
- 2.5. Поддршка на подрачјата со специфични развојни потреби;
- 2.6. Развивање на прекугранична и меѓусебната соработка на планските региони; и
- 2.7. Подигнување на капацитетите за планирање и реализација на развојот во планските региони.

Ако се зборува прецизно, **само втората категорија на приоритети всушност експлицитно го адресира прашањето за кохезија** - или, со други зборови, справувањето со предизвикот на намалување на економските и другите разлики помеѓу планските региони. Сепак, не треба да се занемари дека економската и социјалната кохезија може да биде поддржана, исто така, и со проектите од првата категорија на приоритети. Како што е веќе напоменато, МЛС е одговорно во овој домен и, согласно тоа, за имплементацијата на

Стратегијата за регионален развој: преку директни активности и преку **Советот за рамномерен регионален развој** под раководство на Вицепремиерот одговорен за економија.

Ако се погледне периодот 2009-2018, од **1.562 проекти, финансирани од ресорните министерства**, 80% се во следниве три приоритетни категории: **1.7 заштита на животната средина (37%), 1.5 креирање конкурентски предности (26%) и 1.4 подигнување на квалитетот на човечкиот капитал (16%)**. Од втората главна категорија на финансирани проекти произлегоа само следниве приоритетни области: **2.2 интеграција на урбаните со руралните средини (50%) и 2.4 подигнување на степенот на социјален развој (50%)**.

Ова дава општа слика и покажува каде се позиционирани вистинските приоритети. Не постои ниту еден проект во приоритетот 1.1 Поттикнување на економски раст) и многу мал број (само 20 проекти) во приоритетот 1.2 Развој на современа и модерна инфраструктура). Притоа, точно е дека повеќето **приоритетни области се означени воопштено** па постои елемент на арбитраност според кој се класифицирани индивидуалните проекти.

Министерството за локална самоуправа во истиот период финансираше **682 проекти**, но, со различна природа: преку 60% проекти се во приоритетот **1.2 Развој на современа и модерна инфраструктура**, и 20% во приоритетот **1.1 Поттикнување на економскиот раст**.

Системот за известување и евалуација на проектите и нивното оценување според ефикасноста даде многу **формалистичка документација**, од која што е **практично невозможно да се произведе веродостојна финална евалуација** - особено поради тоа што на тимот му беше доставена само одредена документација од која голем дел беше некомплетен. **Половина од ресорните министерства не ги доставија до МЈС побараните документи кога започна студијата**. Исто така во повеќето извештаи поднесени до проектниот тим, просторот наменет за **оценка на успехот на дадениот проект (5, 3 или 1 поен) остана празен**. Нема потреба да се истакнува дека опфатот на студијата не дозволи тимот да направи сопствена проценка на секој проект од вкупно 2.247 проекти!

Како што се гледа од двете табели - со информациите поднесени од половина од министерствата и МЈС (кои покриваат вкупно 968 проекти, или 41% од вкупните

финансирани проекти во периодот) - помеѓу 7-те приоритетни области во првата категорија кои што планските региони ги поднесоа за финансирање преку **54%** спаѓаат во два домени: **1.2 инфраструктура (32%)** и **1.7 животна средина (22%)**.

Во втората категорија на приоритетни области, сликата беше уште поиздиференцирана: од 63 проекти што регионите ги поднеле за финансирање дури 54 од нив биле од приоритетот 2.2 Градење на функционално-просторни структури за подобра интеграција на урбаните со руралните средини, и само 8 од приоритетот 2.4 **подигнување на нивото на социјален развој**.

Табела 2: Преглед на проектите финансирани од ресорните министерства и МЛС по приоритетни области 1.1 до 1.7, во периодот 2009-2018

Регион / приоритет	Пр. 1.1	Пр. 1.2	Пр. 1.3	Пр. 1.4	Пр. 1.5	Пр. 1.6	Пр. 1.7	Вкупно
Скопски	2	38	5	9	14	10	23	101
Југоисточен	5	37	5	9	15	2	26	99
Пелагониски	22	28	7	9	18	9	30	123
Југозападен	17	38	6	9	17	5	27	119
Полошки	7	44	5	9	15	7	21	108
Вардарски	11	28	5	9	23	12	29	117
Источен	5	47	6	9	21	1	22	111
Североисточен	18	32	5	9	16	22	25	127
Вкупно	87	292	44	72	139	68	203	905

Извор: пресметки од Табела 17

Табела 3: Преглед на проектите финансирани од ресорните министерства и МЛС по приоритетни области 2.1 до 2.4, во периодот 2009-2018

Регион / приоритет	Пр. 2.1	Пр. 2.2	Пр. 2.3	Пр. 2.4	Вкупно
Скопски		5		1	6
Југоисточен		5		1	6
Пелагониски		7		1	8
Југозападен		4		1	5
Полошки		12		1	13
Вардарски		6	1	1	9
Источен		10			10
Североисточен		5		1	6
Вкупно		54	1	8	63

Извор: Op.cit., Табела 44

Анализата на 495 проекти финансирани од МЛС во периодот 2009-2018 и нивната поделба според двете главни категории на Стратегијата Конкурентност и Кохезија, покажува дека, претставено во бројки, огромно мнозинство, дури 444 проекти, можат да бидат

класифицирани во првата категорија, додека само 51 проект суштински и директно ги адресира кохезионите цели.

Со ова не сакаме да кажеме дека само 1.7% од проектите се занимаваат и влијаат врз кохезијата. Имено, треба да се признае дека и конкурентските проекти недвојбено придонесуваат за намалување на регионалните разлики, но, понекогаш можат да имаат и спротивни ефекти.

2. Заклучоци и извлечени поуки

Согласно наодите од истражувањето и имајќи ги предвид резултатите од анкетата, како и дискусиите во релевантните институции, проектниот тим дојде до **следниве заклучоци и извлечени поуки:**

- Како што е нагласено во **воведното поглавје**, оваа евалуација е направена во период кога Европа станува се посвесна за **важноста на регионалната кохезија**, не само како прашање на општествена правда, туку, исто така, и како фактор кој води до оптимална мобилизација и искористеност на сите ресурси, вклучувајќи го и човечкиот капитал. Особено во период кога успешните земји одат напред кон **модел на раст воден од иновации, човечкиот капитал се препознава како критичен фактор за развој** и може да постигне максимални резултати само во рамките на **иновативен екосистем кој добро функционира**. Многу земји низ Европа, особено тие во **транзиција, вклучувајќи ја РСМ, се уште го немаат потполно усвоено новиот пристап** и согласно тоа немаат воспоставено таков ефективен екосистем.
- Иако регионалните економски разлики се препознаваат како важен проблем од страна на владата и јавноста, од различни причини и наспроти усвоената Стратегија, потребната легислатива и релевантните институции, **политичката волја** на Владата или нејзината **реална моќ** не се доволни за да се обезбеди исполнување на обврската од 1% од БДП да се посвети на ова прашање. Ова зборува само за себе и заслужува **поголемо внимание и повисоки приоритети во националната агенда** - да биде почитувано од сите засегнати страни: од политичките партии, владата и парламентот, граѓанскиот сектор, како и професионалната јавност и медиумите.
- Поврзано со горново - разбирливо во контекст на партиска политика и делумно поради недоволното разбирање и вреднување на разликите помеѓу регионалниот развој и

намалување на регионалните разлики - МЛС е оставено со маргинален удел (околу 10%) од јавните финансии за проекти за регионален развој. Додека ресорните министерства природно ја следат логиката на сопствениот сектор и легитимните приоритети во контекст на националната економија, овие приоритети не мора нужно и директно да придонесат кон целите за рамномерен регионален развој. Според тоа, потребен е избалансиран компромис помеѓу двата пристапи, што не било секогаш случај во изминатава декада.

- Стратегијата за регионален развој со придружните владини документи не е органски интегрирана во националната Развојна стратегија (на која што, исто така, и недостасуваат јасни развојни приоритети, поврзани со областите на развоен потенцијал на РСМ (како што е: земјоделие, туризам итн.)).
- Развојниот потенцијал на земјата може да биде искористен во целост под услов заштитата на животната средина да се третира не само како политички приоритет и обврска кон идните генерации, туку и како важен елемент на меѓународната конкурентност на економијата на РСМ - особено во доменот на туризмот и земјоделието.

Во однос на финансирањето на приоритетите, доменот животна средина всушност добил **20%** од средствата од проектите финансирани од МЛС и **22%** од проектите финансирани од ресорните министерства.

- Секторот инфраструктура е деклариран како важен приоритет за поврзување на планските региони и заедниците, а изградбата на автопати и модерни патишта придонесе за позитивните промени во земјата во изминатата декада. Ова се манифестираше, исто така, со тоа што голем дел од овие проекти (вкупно над 300) беа финансирани преку IPA и SVC програмите во вкупна вредност од околу 650 милиони евра.

Овој сектор претставува 60% од сите проекти финансирани од МЛС и 32% од сите проекти на ресорните министерства. Заедно со животната средина овие два сектори всушност се препознаваат како водечки приоритети за сите јавно финансирани проекти во 8-те плански региони. Имено, иако тие се само два од седумте

приоритетни области, проектите за инфраструктура и за животна средина претставуваат **54%** од сите проекти финансирани од МЛС и ресорните министерства.

- Како и во сите мултикултурни заедници **регионалните разлики неизбежно имаат и етничка димензија**. Наместо проблемот да се третира отворено и транспарентно, се чини дека - очигледно од краткорочни политички причини - прашањето **често намерно се избегнува**, што, без сомнение може да биде **дури и контрапродуктивно**. Ваквиот пристап дава простор за негативни, дури и деструктивни мотиви и ја **намалува меѓусебната доверба помеѓу двете поголеми етнички заедници во РСМ**. Проектите кои имаат потенцијал да придонесуваат кон подобра интеграција на двете заедници можат да очекуваат поддршка и од меѓународни извори. За пофалба е поддршката од Швајцарија и Германија што е истовремено и индикација во оваа насока.
- Како последица од **недоволното владино финансирање**, солидно оформените институции (Национални и Регионални Совети и Центри) **не можат да го развијат својот потполн потенцијал** за иницирање, развој и управување со проекти кои се однесуваат на регионалните разлики, а камо ли да предлагаат и координираат **повеќе меѓурегионални проекти**. Ова е неповолно бидејќи за ваквите проекти финансискиот потенцијал - домашен и меѓународен - очигледно е далеку поголем од оној за локалните проекти. Исто така, меѓурегионалните проекти можат значително да придонесат не само кон поголема конкурентност на соодветните региони и целата национална економија, туку, исто така, и за регионалната кохезија.
- Се чини дека проблемот со намалување на регионалните разлики не е соодветно **пренесен до јавноста**, ниту до **политичките фактори** на национално и регионално ниво. Доколку ова било случај, на владата би и било полесно да ја исполни обврската од 1% од БДП. Во реалноста, всушност е потполно спротивно: кога јавноста не е соодветно информирана може да реагира негативно (не разбирајќи ја користа од сето тоа) и поради тоа да не ги следи со соодветно внимание и останатите пораки.

Ваквата ситуација може да се исправи преку **добра комуникациска политика и нејзина ефективна имплементација**. Бидејќи важен дел од парите на граѓаните се троши на соодветни проекти за помош на помалку развиените региони за да ги достигнат поразвиените, јавноста како и различните структури (политички фактори,

деловната заедница, професионалната јавност, граѓанските организации и медиумите) треба **систематски да бидат информирани**. Од суштинска важност е политичките партии да вметнат во своите програми приоритети Владата да подготвува добро документирани предлози за нова Стратегија и придружни акти и дека помалку развиените региони претставуваат важни проекти на национално ниво - **покажувајќи како овие инвестиции ќе бидат од корист не само за спомнатите региони туку индиректно и недвојбено за целата земја**. Ова треба да се направи со соодветни економски податоци, да се презентира на популарен и разбирлив стил.

- Поради сериозниот **проблем со информациите за програмираните и имплементираниите проекти** кои се финансирани со јавни средства, невозможно е да се процени квалитетот, влијанието и ефикасноста на владината регионална стратегија за развој врз основа на статистика и извештаи за индивидуални проекти. Според тоа, тимот мораше да ги процени резултатите од стратегијата врз основа на избрани макроекономски индикатори - кои покажуваат на крајното влијание на национално и регионално ниво. Бидејќи повеќе од половина од ресорните министерства не доставија податоци за финансираните проекти, беше **невозможно за тимот да процени до кој степен декларираниите приоритети биле третирали и исполнети**.
- Додека владата останува одговорна за подготовка на нова Стратегија за регионален развој со поголема усогласеност со приоритетите која што ќе биде уште понагласена во **Националната развојна стратегија** и инспирирана од критериумите за одржливост, таа мора да ги направи сите можни напори да **ги вклучи сите општествени и политички фактори** во ревизија, дискусија и усвојување на овие приоритети. Ова е неопходно поради потребата од најшироко можно **прифаќање и сопственост на стратегијата**, како и поради ригорозната **верификација** на предложените приоритети од страна на сите засегнати фактори. Според тоа, ова треба да биде **инклузивен и интерактивен процес**, но **иницијативата и одговорноста на Владата** во препознавање и утврдување на приоритетните области (како што се, на пример некои сектори од земјоделството и туризмот) **се критични и недвојбени**.
- Во претходната декада МЛС не ја доби позицијата која што требаше да ја има со цел да може да координира и да управува со ваков важен национален приоритет како што е

намалување на регионалните економски разлики. Ова е најдобро документирано со фактот дека управува со само околу 10-20% од буџетските средства наменети за финансирање на проекти, споредено со другите ресорни министерства.

- **Целата институционална структура** (националниот и регионалните Совети, националното Биро и регионалните Центри) се чини прилично **соодветна** и со повеќе средства треба да стане попродуктивна, ќе ја забрза интеракцијата со приватниот сектор, граѓанските организации и меѓународните донатори. **Поголемата соработка на меѓурегионално ниво**, исто така, треба да се охрабри со цел да се развијат поголеми проекти.
- **Системот за известување** помеѓу регионалните Центри, Советите и МЈС е оптоварен со прекумерен формализам, со многу малку или воопшто без анализа и проценка на завршените проекти. Конечно, до воспоставување на ефективен информационален систем (како проектот SIRERA) ниту Владата, ниту некој друг не може да даде комплетна слика на тоа што се прави и остварува во доменот на регионален развој. Евалуацијата на финансираните проекти треба да стане дел од **задолжителниот систем на известување, како што е определено со член 23 став 5 и член 29 став 2 од Законот за рамномерен регионален развој. Не е јасно зошто Бирото за регионален развој не постапувало согласно овие законски одредби.** Без неа, ефективноста на политиката на рамномерен регионален развој **не може да се оцени** ниту од страна на засегнатите фактори, Владата и нејзините органи, ниту од независен експерт.
- Владата мора да развие различни **економски и други инструменти**, како даночен систем, поддршка за претпријатија и иновации, финансирање на истражување и развој, поддршка за образованието и обуката итн., кои што ќе поттикнат инвестиции и непречено функционирање на проектите во планските региони - **а најмногу здраво деловно окружување. Ова е основно за успешен процес на регионален развој и не може доволно да се нагласи неговата важност. Се чини дека во РСМ, прашањето за регионална економска кохезија се разгледува од тесна перспектива, како се да зависи од финансирањето на проектите, а и покрај тоа, за жал, не се почитува обврската од 1% од БДП.**

- Студијата ги потсетува носителите на политики дека аналитичките алатки, како што се **SWOT** и **PESTLE**, се достапни и често се користат, не само на национално и регионално ниво, туку дури и во корпоративниот свет за правилно да се концептуализира основата и развојните стратегии, што им помага на носителите на одлуки правилно да ги земат предвид сите релевантни елементи. Се препорачува Владата на РСМ да ги земе предвид овие алатки во подготовката на наредната Стратегија за регионален развој. Ова е особено важно за да се создаде **посилна конзистентност помеѓу Националната развојна стратегија и Регионалните развојни стратегии.**
- Повеќе од кога било претходно, **меѓународната конкурентност** може да се достигне единствено преку **глобална извонредност**, а тоа бара **целосно искористување на природните предности на земјата и сите останати ресурси**, вклучувајќи ја географската позиција, климатските услови, постојната инфраструктура и човечкиот капитал со својата компетенција, вештини и традиционални одлики. Сите земји кои успеале да се трансформираат себе си и да ја оживеат својата економија во изминатите 20-30 години го направиле токму ова и нивните достигнувања зборуваат јасно и гласно (пр. Сингапур, Јужна Кореа, Естонија, Чешка). **Зошто не и РСМ?** Има многу предуслови, но во голема мера зависи од мудроста, храброста и одлучноста на лидерскиот потенцијал - што не е во контардикторност со демократските принципи. Ефективното демократско лидерство бара стратегиските опции да бидат избрани и понудени на граѓаните, придружено со одговорноста поврзана со артикулацијата на така направените избори и нивната ефективна имплементација.

3. Препораки

После евалуацијата на искуствата во првата деценија (2009-2019) од реализацијата на стратегијата за рамномерен регионален развој и адресирањето на регионалните диспаритети во РСМ, проектниот тим изготви листа на **препораки за следната деценија, 2020-2030:**

(А) Општи препораки

- Власта, сите политички партии, професионалните јавни и граѓански организации треба да го третираат прашањето за регионалната кохезија како **значајна точка од дневниот ред**, и да придонесат кон градењето општа свесност, создавајќи национален консензус, и зајакнување на политичката волја за прашањето да се третира поефикасно во однос на

минатото. Суштински значајно е придобивките од поинклузивен, регионално рамномерен развој да се сфатат како пат кон **посилна кохезија во економска, социјална, политичка и дури етичка кохезија** во земјата, резултирајќи со **придобивки за сите членови во општеството** како и со поголема стабилност на земјата, меѓународен престиж и економска конкурентност.

- Еден од клучните предуслови за зајакнат успех е да се **зајакне и целосно да се имплементира посветеноста на реализација на предвидените средства од 1% од БДП**, што ќе овозможи предложеното **Министерство за рамномерен регионален развој и јавни работи** (сугерираната промена на името треба јасно да го одразува фокусот и функцијата на ова министерство) да преземе **целосна одговорност за дизајнот, имплементацијата и координацијата на напорите** во доменот на регионалниот развој и намалување на регионалните диспаритети.

Осовременетото министерство треба да добие **нови и посилни надлежности** со цел да се управува целокупниот систем на рамномерен регионален економски развој и намалување на регионалните диспаритети. Тоа пак ќе бара **директно управување со најмалку 0.5% од БДП** - еднакво како и останатите ресорни министерства кои треба да посветат повеќе внимание на регионалните диспаритети.

- **Со адекватни финансиски средства** сите постојни тела на национално и регионално ниво, **Совети, Биро и Центри, ќе бидат зајакнати**, и подобро опремени за нивните надлежности, вклучително проактивно вклучување на сите јавни и приватни инвеститори на локално, општинско и регионално ниво. Особено регионалните Центри ќе имаат потреба од **адекватно обучени и компетентни изготвувачи на проекти и проектни менаџери**, а Владата треба да даде поддршка на програма за интензивна обука за да се пополни таа празнина. Речиси и да нема сомнение дека, исто така, и странските донатори ќе дадат поддршка за овие напори.
- Владата треба да развие **адекватна стратегија за национален развој**, имајќи ги предвид релевантните регионални и глобални трендови, и со фокус на приоритетите со најголем потенцијал (како земјоделство, туризам и др.) - каде и помалку развиените плански региони треба да **идентификуваат можни проекти**, за кои треба да можат да ги привлечат сите потенцијални домашни, како и странски инвеститори. Регионалните

Центри треба да бидат во можност да создадат сет на **атрактивни, целосно развиени проекти**, кои би биле понудени проактивно во соодветни околности. Под тие услови и ЕУ ќе биде се поподготвена за поддршка на регионалниот развој на РСМ - насочен кон повисока економска и социјална кохезија и создавање посилна идна земја-членка.

- Се советува да се потврди полицентричната и децентрализирана ориентација на владата за да се разгледа **лоцирањето на некои министерства и агенции надвор од Скопје**: на пример, **Охрид** би бил соодветна локација за Министерство за култура, а **Струмица** за Министерството за земјоделство. Искуствата од некои земји покажуваат дека овој вид аранжмани имаат повеќе од само симболично значење.
- Владата треба внимателно да развива различни **економски и други инструменти**, како даночен систем, поддршка за претприемаштво и иновации, финансирање на истражување и развој, поддршка на образованието и континуираното образование, лиценцирање и шеми за регулирање на доходот и сл, - кои ќе поттикнат инвестиции и непречено функционирање на проекти во планските региони - како дополнување на **транспарентната деловна клима. Тоа е апсолутно важно за успешен процес на рамномерен регионален развој.**
- Владата треба да востанови **задолжителен информациски систем за сите јавно финансирани проекти** (засновани на проектот **SIRERA**) со цел да се создаде **транспарентна и сигурна база на податоци** за различни цели, вклучително обезбедување увид во предложените проекти, нивното финансирање и имплементација. На овој начин ќе се олесни учеството на потенцијални локални инвеститори, особено за меѓурегионални проекти, како и вклучување на меѓународните донатори.

(Б) Секторски препораки

По својата природа, политиката на рамномерен регионален развој е поврзана со практично сите политики, а според обврските од проектот, задача на тимот е да се покријат - покрај социо-економските аспекти (кои се обемно опфтени во првиот дел на ова Резиме) - следните сектори: животна средина, инфраструктура и просторно планирање. Во продолжение е наведено резиме на препораките за овие 3 секторски домени:

1. Животна средина

Животната средина останува **еден од најголемите предизвици на РСМ**, а постои и потреба за поголемо **делегирање надлежности** во рамките на министерствата, а врзано со заштитата на животната средина. **Поголемо разбирање и почит за важноста на животната средина** е потребно на поширок план, не само на ниво на стручните експерти.

Сепак, бројот на проекти кои се занимаваат со животната средина, финансирани од ресорните министерства (22% од вкупниот износ во 2009-2018), покажува дека **регионите се се повеќе свесни** за овој значаен приоритет. Свесноста за ова прашање треба да се смета како голема предност од страна на Владата, за да може ова прашање да заземе истакнато место на националната агенда.

Бидејќи најголем дел од овие проекти бараат значителни инвентсии, **финансирањето е клучно** за стабилизирање на падот во однос и на прашањето на заштитата на јавното здравје и на биодиверзитетот.

Неопходно е да се изнајде механизам за поддршка на Советите за регионален развој, како помош за подобрување на разбирањето на животната средина, потребата од нејзина заштита и создавање проекти кои имаат како централни активности зачувување и заштита на животната средина.

2. Инфраструктура

Иако најголем дел од проектите финансирани од ресорните министерства (54%) биле во приоритетните области инфраструктура (32%) и животна средина (22%) - како последица на недоволна евалуација за квалитетот на нивната реализацијата и очекуваното нивно влијание - **речиси е невозможно да се квалификува Стратегијата за регионален развој како клучен инструмент во одговор на ургентните потреби** на планските региони на РСМ во доменот на инфраструктурниот развој. Овој заклучок се заснова на статистичка споредба на целокупното јавно финансирање на проекти во планските региони, додека, пак, било каква **квалитативна анализа и проценка не беше можно да се извршат** поради недостиг на релевантна евалуациона документација.

Постои силна индикација да се нагласи потребата во следната Стратегија силен акцент и приоритет да се стави на развојот на инфраструктурата, што е поткрепено и со резултатите

од анкетното истражување: имено, повеќе од половина од испитаниците (59%) ги сметаат подобрувањето на инфраструктурата и воведувањето на современа технологија за приоритетни области на регионален развој.

Следствено, се препорачува и регионалните носители на одлуки и надлежните институции, како и министерства, да **продолжат да го третираат како приоритет развојот на инфраструктурата**, како есенцијална одредница на очекуваниот интензивен економски развој во регионите, а особено како фактор во надминувањето на регионалните диспаритети, придонесувајќи кон создавање поконкурентна национална економија.

Се препорачува дека оние кои се надлежни и одговорни за спроведување на Стратегијата треба да бидат изложени на **специфична обука за управување со имплементација на проектите финансирани од донатори** со цел да се демонстрираат соодветните поволности од употребата на донираните средства.

На пример, неопходно е да може да се демонстрира (преку податоци) конзистентноста на Стратегијата со политиките на партнерот корисник на средствата и донаторот, вредноста и ползата од Стратегијата, гледано од страна на надлежните институции, степенот до кој Стратегијата успева да одговори на потребите и приоритетите на технички адекватен начин, и степен до кој Стратегијата претставува одговор на реалната потреба на корисниците.

3. Просторно планирање

Со целосна имплементација на Просторниот План на РСМ, Владата треба да овозможи планирањето на регионалниот развој и просторното планирање да станат **два целосно хармонизирани и меѓусебно поддржувачки процеси**. Ова секако не е лесна задача за млада земја, со 8 региони, над 80 општини, околу 1,700 населени места, и **систем на урбанистичко планирање составен од 5-фази**.

На предизвиците треба да се одговори преку **соодветни регистри на називи, транспарентност на процедурите и забрзување на процедурите за издавање дозволи** - кои влијаат на успорување на имплементацијата на проектите.

Со просторното планирање **како активна состојка на процесот на регионален развој**, ќе се создадат значајни синергиски ефекти и ќе се зајакне редуцирањето на регионалните разлики.

Можеби треба да се земе предвид алтернативен модел на макро-регионализација (на пример, со само три големи региони) - барем на ниво на просторно планирање. На тој начин, ќе се зголеми потенцијалот за оптимално искористување на достапните ресурси, вклучително физичкото окружување, но и човечкиот капитал и инфраструктура.

Се предлага и модел на современо **еколошко просторно и урбанистичко планирање** (насловен “Еколошка заедница за 21-от век“) - која ќе ги ползува најновите сознанија и добри практики во урбанизмот, а ќе се инспирира од искуства како кибуците во Израел и индустриското село во Шведска. Секако, невозможно е тоа да претставува автоматско пресликување, но ќе ги земе предвид локалните традиции, вредности и обичаи.

*
*   *

Како резултат на оваа студија проектниот тим верува дека РСМ има свесност за регионалните разлики, особено за неизбалансираната доминација на главниот град Скопје, и, независно од значајните резултати постигнати со Стратегијата за регионален развој 2009-2019, **ова прашање останува еден од клучните предизвици за во иднина.**

Научените лекции треба да се разгледаат сериозно од страна на следната влада, така што ќе се прифатат и успехите и недостатоците, со тоа што ќе се направи напор да се дизајнира следната Стратегија во која ќе се претпостави дека до 2029 РСМ ќе стане земја-членка на ЕУ со солиден историјат на постигнати резултати во социјално-економската, просторната и демографската кохезија. На тој начин, ќе стане не само мултикултурна заедница со населени кое живее во благосостојба, но, исто така, ќе претставува успешна и високо конкурентна економија, која целосно ги искористува потенцијалите на природните богатства на својата земја и соодветно се специјализира. Со успешен регионален развој РСМ може да стане земја без исселувања, со вреднуван човечки капитал, маргинализирана неформална економија, и со целосна хармонија на односите помеѓу македонската и албанската заедница. Тоа би можело да претставува инспирација и модел за други мултикултурни земји во регионот. За тоа да се случи, раководството ќе треба да воведо

многу **инклузивен политички амбиент**, со поттикнување на идентификувањето на национални развојни приоритети, поврзани со значајните ресурси особено во земјоделството и туризмот. Спротивно на некои застарени економски модели - некомпатибилни со постиндустриската ера - **овие области имаат потенцијал на значителна додадена вредност**, бидејќи насекаде во светот постои заинтересираност за еколошки одгледани земјоделски производи, за патувања на непознати дестинации, со добра услуга, храна, вино.

Во основа, постојат **пет услови** кои треба да се исполнат за РСМ да може да создаде окружување на стабилен и балансиран социо-економски развој - со можност за пораст на просечниот годишен БДП за 4% во следната деценија:

- (a) **Градење човечки капитал** и назначување раководство на сите нивоа во духот на вредностите на 21-от век и економијата заснована на знаење, преку модернизација на системот на образование и обуки, со поместување на акцентот од знаењето во конвенционална смисла кон современи вештини и компетенции;
- (b) **Иновацијата и претприемништвото да станат клучни вредности и столбови на општеството**, преку создавање окружување соодветно за водење бизнис, и развој на ефективен екосистем за иновации (со бруто расходи за истражување и развој кои ќе достигнат 1.5% до 2029);
- (c) Поттикнување на **специјализација на економијата** според современи приоритети, кои се наметнуваат сами по себе во земја со изразено развиено земјоделие и туризам, отворена за странски инвеститори - но, спречувајќи странските инвеститори прекумерно да ја искористуваат ситуацијата на ниски примања на локалното население;
- (d) Инсистирање на **владеење на правото, борба против корупцијата и обезбедување пристојни примања за политичарите и државните службеници, како и инсистирање на нивна отчетност**;
- (e) Одржување на **транспарентно, конструктивно и праведно меѓуетничко окружување**.

Новата влада има **историска можност** да усвои толку **амбициозна национална програма**, која ќе наиде на одобрување и во ЕУ, и ќе го поттикнува нејзиното спроведување, ќе поттикне поддршка од страна на меѓународни донатори, финансиски ќе ги поддржува започнатите потфати. Дополнително, РСМ, лоцирана во центарот на Југоисточна Европа - веднаш ќе стане инетерсен партнер и за други земји како: Кина, Австралија, Канада и САД - како резултат на бројните заедници иселеници во овие земји. Несомнено, сето тоа ќе влијае и на **влезот на РСМ во ЕУ**, што секако ќе се случи за време на имплементацијата на следната Стратегија за регионален развој.

I. ПРЕДГОВОР: ОПФАТ, ЦЕЛИ И ОГРАНИЧУВАЊА НА ПРОЕКТОТ

Проф. д-р Борис Цизел и Проф. д-р Миодраг Ивановиќ

По налог на Министерството за локална самоуправа на Република Северна Македонија и со поддршка на швајцарската влада, проектот на ЕЦМР ги опфаќа националното, како и нивото на 8-те плански региони за периодот од 2009 – 2019.

Целта на проектот е да ги процени искуствата од првата десетгодишна Стратегија за регионален развој во Република Северна Македонија за време на долгорочниот период да придонесе во подготовките на втората десетгодишна стратегија за периодот 2020 – 2030.

Проектот има две примарни цели:

- (1) Евалуација на усвоената Стратегија: изводливост и конзистентност на утврдените општи цели и целите на политиките, ефективноста на употребените инструменти, усогласеност со генералните и секторските стратегии за развој, како и пошироко со кохезивната политика на ЕУ и Стратегијата за одржлив развој на ОН;
- (2) Евалуација на степенот на исполнување на усвоените цели и приоритети, со оценка на макроекономското влијание на 4-те одредени области: социо/економски развој, животна средина, техничка инфраструктура и просторно планирање. Поглавните достигнувања, како и застоите и слабостите треба да се идентификуваат и анализираат.

Врз оваа основа треба да се понудат некои препораки со цел да се подобри ефикасноста на политиките за регионален развој, наменети да се намалат социо-економските разлики помеѓу 8-те плански региони.

Финалната евалуација на национално ниво (Фаза I од Проектот) е извршена со помош на следнава методологија:

- Истражување засновано на сите релевантни официјални документи и периодични извештаи, како и истражувачки трудови и статистики;
- Размена на информации и консултации со претставници од Министерството за локална самоуправа, Бирото за регионален развој и други;

- Собирање гледишта и мислења од најмалку 150 засегнати учесници преку онлајн анкета.

Евалуацијата на Програмите за развој на 8-те плански региони (Фаза II од Проектот) ќе следи во основа слична методологија, но со силен акцент на сите аспекти од имплементацијата на проектите и нивното влијание на соодветните региони во насока на намалување на социо-економските разлики.

Меѓутоа, беше прилично тешко во Проектот конзистентно да се имплементира горенаведената и соодветна методологија од следниве причини:

1. Главен проблем за Тимот беше достапноста на податоците и дилемата кои документи и официјални извештаи да ги земе предвид. Имено, Министерството за локална самоуправа, како и Бирото за регионален развој имаат сопствени извештаи. Овие извештаи не вклучуваат регионални проекти финансирани од ресорни министерства кои сочинуваат 90% од сите јавни инвестиции, но не прават разлика помеѓу регионален развој и други јавно финансирани проекти. Недостатокот на официјални податоци е генерално предизвик во Северна Македонија, на пр. последниот попис е спроведен во 2002 година, а околу една четвртина од населението трајно живее во странство, а се водат како жители.
2. Во ноември 2019, кога започна истражувањето, беше тешко да се обезбеди комплетен список на регионални проекти со вкупен износ на инвестиции по регион. Официјалниот извештај за регионален развој во 2018 чекаше за одобрување од Владата до декември 2019. Благодарение на усилбите на Министерството за локална самоуправа, во јануари добивме некои податоци иако се уште се соочувавме со сериозни предизвици:
  - **прво**, некои ресорни министерства (Министерство за труд и социјална политика; Министерство за здравство; Министерство за Образование и наука; Министерство за Култура); како и други релевантни органи (Агенција за спорт и млади, Фонд за иновации и технолошки развој и Дирекција за технолошко индустриски развојни зони) воопшто не одговорија;
  - **второ**, некои од комплетираните извештаи кои беа испратени од страна на следниве ресорни министерства (Министерство за финансии; Министерство за транспорт и

врски; Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство; Министерство за економија; Министерство за животна средина и просторно планирање; Агенција за финансиска поддршка за земјоделството и руралниот развој, Агенција за поддршка на туризмот, Агенција за поддршка на претприемништвото, Јавно претпријатие за државни патишта и Државен завод за статистика) не ги вклучуваат сите потребни информации;

- **трето**, некои бројчани податоци не се поделени по региони; и
  - **четврто**, информациите за проектите не вклучуваат никаква оценка или евалуација.
3. Имплементацијата на стратегиските цели, приоритети и проекти се мери преку повеќе од 150 индикатори. Оттука проверката, контролата, оценувањето, анализата и евалуацијата на имплементацијата на стратегијата беше конфузна и практично невозможна. Веројатно, тоа е причината што стратегиските приоритети, цели и индикатори беа сменети уште во 2014. Официјалните годишни извештаи за методологија, преглед и проценка на регионалниот развој беа изменети три пати: во 2010, 2014 и во 2016. Беше тешко да се обезбеди стандардизирана база на податоци што ќе ни помогне во проценката, анализата и евалуацијата на резултатите од политиките на регионалниот развој и нивната имплементација.
  4. Индикаторите кои што се користени за класификација на планските региони, како Развојниот индекс, Социо-економскиот индекс и Демографскиот индекс, исто така не беа достапни, ниту во Годишниот статистички извештај за 2019, ниту во Регионалниот годишен извештај, Регионите на Република Северна Македонија 2019.
  5. Проценката на Стратегијата се заснова на Правилникот составен и усвоен од Владата за да се оцени успехот на проектите.
  6. Техничките аспекти од тековната проценка на документите за планирање се објавени во Службен Весник од 31-ви јануари, Бр.13, стр.113. За жал, ниту еден од Официјалните извештаи за регионален развој не беше проценет врз основа на овој документ. Тековната проценка треба да ги има предвид следниве елементи: (1) Развојна област, (2) Стратегиска цел, (3) Приоритет и (4) Мерка. Овој пристап беше усвоен со цел да се

изврши евалуација на Стратегијата за регионален развој 2009-2019, што не е во согласност со конечната евалуација која што е дефинирана во истиот документ.

7. Главен предизвик беше како да се проценат резултатите и влијанието на Стратегијата за регионален развој. Се соочивме со две солуции, прво да ја процениме стратегијата преку проценка на проектите со помош на одредена мерка и второ, нашата, да ја процениме стратегијата со помош на макроекономски индикатори во комбинација со мониторинг и опсервација, интервјуирања и анализи на податоците од прашалниците. Следниот чекор беше да се направат SWOT и PESTLE аналитички матрици за секој сегмент што треба да се евалуира.
8. беше дизајниран анкетен прашалник за да се добијат мислења од претставници од деловниот свет, претприемачи, вработени во јавен сектор, а особено од луѓе кои живеат во различни региони. Немаше голем интерес за анкетата и собирањето на потребните 150 анкетни прашалници беше вистински предизвик. Со дополнителен напор и поддршка од Бирото за регионален развој конечно ја достигнавме бројката од 156 испитаници, но со несоодветна структура (повеќе од 40% беа од Скопскиот регион, 2/3 од испитаниците беа државни службеници или вработени во јавен сектор, 95% со најмалку универзитетска диплома).

Без оглед на застојот предизвикан од некомплетноста на информациите за проектите, податоците собрани со анкетата барем делумно надоместија за споменатите потешкотии (детални резултати се претставени во Анекс II, стр. 114).

9. Со цел да се исполнат очекувањата на Владата на Република Северна Македонија, како и регионалните власти и други засегнати страни, проектниот тим бараше одговори на следниве прашања и релевантни теми:
  - a. Прекумерните регионални разлики се важен социо-економски, етно-демографски и политички проблем. Дали е ова доволно препознаено од страна на политичката елита и претворено во приоритет на владата, а преточено во националната легислатива на Северна Македонија? Доколку не е, кои се главните причини и како да се надминат?

- b. Дали задачата да се надминат регионалните разлики е воглавно прифатена како клучен приоритет на земјата и дали се разбира дека тие играат негативна улога во мобилизацијата на развојниот потенцијал на целокупната национална економија?
- c. Дали постои јасна свест дека регионалните разлики можат да предизвикаат недоверба и потенцијални тензии помеѓу етничките групи, особено помеѓу Македонците и Албанците?
- d. Дали земјата има развиено ефективен систем за справување со регионалните разлики на оптимален начин, целосно употребувајќи ги сите достапни ресурси (финансиски, човекови, институционални) – земајќи ги предвид специфичните домашни околности и потпирајќи се на искуствата од другите земји?
- e. Дали институционалните решенија, на национално и регионално ниво, одговорни за регионален развој, се поткрепени со неопходните човекови, финансиски и инфраструктурни ресурси? Доколку тоа не е случај, што недостасува и кој и како треба да го измени тоа?
- f. Дали Министерството за локална самоуправа е доволно силно да ги претставува интересите на регионалната кохезија на владино ниво? Имајќи ја предвид законската обврска за поттикнување на рамномерниот регионален развој со средства во висина од 1% од БДП, како се смета дека Министерството ќе ги распредели преостанатите 10% од ресурсите, додека другите ресорни министерства управуваат со дури 90% од јавните инвестиции?
- g. Дали воглавно се очекува дека пристапувањето кон ЕУ суштински ќе го забрза намалувањето на регионалните економски разлики?
- h. Дали усвоената Стратегија за регионален развој ги создала неопходните услови за нејзината имплементација да стане витален дел од националната економска развојна стратегија, служејќи им истовремено и на помалку и на повеќе развиените региони, каков што е на пример Скопскиот?
- i. Кои се клучните фактори кои предизвикуваат регионални економски разлики и дали се успешно адресирани со мерките на политиките на национално и регионално ниво?

- j. Колку силно миграцијата на населението, особено во главниот град, влијае врз регионалните економски разлики?
  - k. Дали проблемите со регионалните разлики и владините напори да се намалат соодветно се комуницираат со јавноста од страна на владата и другите тела?
  - l. Колку се влијателни различните засегнати страни (истражувачки институти, универзитети, деловни асоцијации, НВО, медиуми итн.) во јавните дебати за проблемите предизвикани од разликите во регионалниот развој?
  - m. Кои од достапните инструменти за поддршка се смета дека најмногу придонесуваат во забрзувањето на развојот на помалку развиените региони?
  - n. Која е пресудата на јавноста за успехот на Стратегијата за регионален развој 2009-2019? Кои се најголемите успеси и најлошите неуспеси и дали има поголема разлика помеѓу оценката од Владата и од општата јавност?
  - o. Дали има невклучени социјални групи и политички засегнати страни кои треба повеќе да се вклучат во јавните дебати за регионалните социо-економски разлики, кои се тие и зошто се неактивни?
  - p. Дали релевантните искуства од други земји и од политиките за регионална кохезија на ЕУ се соодветно консултирани при дизајнирањето и имплементацијата на Македонската кохезиона политика?
  - q. Кои се клучните подобрувања кои треба да се направат во Стратегијата 2020-2030?
10. Корисноста и применливоста на резултатите од нашата анализа треба да ја оценат корисниците на Проектот за евалуација. Тимот направи најмногу што можеше да одговори на задачата, борејќи се со предизвиците од постојните горенаведени ограничувања и искрено се надеваме дека е направен придонес што ќе го продлабочи увидот во комплексната проблематика на регионалниот развој и справување со економските разлики во Северна Македонија.

II. **ВОВЕД: ПРОБЛЕМИТЕ НА РЕГИОНАЛИЗМОТ И ПОЛИТИКИТЕ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА РАЗЛИКИТЕ**

проф.д-р Борис Цизељ и проф.д-р Артур Дал

1. Дефинирање на проблемот и извори на регионален диспаритет

Регионалниот диспаритет значи **дивергенција или нееднаквост** на карактеристиките, феномените или процесите со специфична територијална распределба, кои се случуваат најмалку во два ентитета на дадена територијална структура. Ова се однесува главно на **разликите во економските перформанси и благосостојбата помеѓу регионите**, како и на неурамнотежените просторни структури во рамките на една земја / регион или помеѓу државите и одделните региони. Регионалните разлики се манифестираат во различни услови на живот, како и во нееднаков потенцијал за економски и развој. Иако диспаритетот често пати се мери со економска и социјална статистика која ја опишува реалноста, таа **не секогаш укажува на причинско-последичните фактори** кои можат да бидат географски и да се однесуваат на ограничувања на ресурсите, недостаток на инфраструктура или социјални или културни ограничувања. Оттука, корективните мерки можат длабоко да се разликуваат и треба да се прилагодат на локалните услови, како и да се спроведат по правилен редослед.

Добар пример за просторен диспаритет е **контрастот помеѓу урбаните и руралните области**. Светската банка проценува дека економската концентрација / урбанизација е одраз на вродената карактеристика на развојот на населени места, и дури претставува и важен двигател на растот. Сепак, другата страна на проблемот е фактот дека над две милијарди луѓе живеат во области кои заостануваат во развој.

Постојат различни причини за **регионален диспаритет**. Одредени области се побогати од другите во однос на природните ресурси и тие опфаќаат сè, од минерали до обработливи површини и речни системи. Географските бариери, оддалеченоста или лошата инфраструктура можат да го отсекаат регионот од пазарите и да ги зголемат трошоците. Снабдувањето со електрична енергија и комуникациските мрежи можат да бидат несоодветни. Некои региони се игнорирани и немаат шанса за оптимален развој, додека други пак се добро поврзани. Одредени региони се историски запоставени, и можат да

имаат маргинализирано население или пак да гласаат за погрешна партија. Можно е да има потреба да се отстранат физичките ограничувања кои го спречуваат економскиот напредок пред да се премине на решавање на социјалните фактори или обезбедување економски стимулации. Но, историските причини за нееднаквостите денес можеби повеќе и не се релевантни. Информациските и комуникациските технологии можат да им овозможат на регионите да преминат во поврзаниот свет и можат да бидат брз и штедлив начин за надминување на одредени традиционални бариери и обезбедување подобар пристап кон образование и информации.

Владините политики исто така играат важни улоги. Владата понекогаш се фокусира на неколку клучни региони, додека другите се оставени во крајно занемарена состојба¹. Сепак, **клучен елемент** кој се јавува зад регионалните разлики и откако ќе се решат физичките ограничувања, е сепак **достапноста на квалитетен човечки капитал**. За жал, заостанатите региони обично страдаат и од губење на нивниот скапоцен човечки капитал преку одлив на мозоци. Ова неодамна во голема мерка се случи во европските земји во транзиција, и особено во оние на поранешна Југославија, вклучително и Северна Македонија.

Во литературата, постојат **повеќе разлики отколку слични ставови за политиките на кохезија и нивното вистинско влијание, па дури и нивната релевантност** (види Табела 1 од Анексот - што можеби дава дури и претерано негативно толкување на можното влијание на политиките за кохезија). Во секој случај, експертите предупредуваат дека постои вообичаено поедноставување, според кое развојните резултати во посиромашниот регион се толкуваат првенствено како резултат на мерките на политиките кои се применуваат во полза на таквиот регион. Игнорирањето или потценувањето на другите фактори (приватни инвестиции, напори за развој на соодветниот регион, бројни надворешни влијанија) може да доведе до погрешни заклучоци и затоа треба да се избегнува. Во современи услови, **надворешната (т.е. вон-регионална) поддршка** несомнено може да направи огромна разлика, под услов таа да биде имплементирана соодветно, што значи да се однесува на вистинските причини, а не само на симптомите. Сепак, создавањето на потребните **локални услови** е од клучно значење (владеење на правото и ефективна регионална власт, нулта толеранција за корупција, стратешки

---

¹ <https://www.quora.com/What-is-regional-disparity-1>.

приоритети со транспарентно програмирање, поволни услови за поддршка на инвестициски проекти, поволен став кон јавно-приватното партнерство, ефикасен локален пазар на капитал и достапност на ризичен капитал, како и квалификувани лидери на проекти со претприемнички дух). Во такви услови, надворешната поддршка не се доживува како “финансиски подарок“, туку како обезбедување на поповолни можности за спроведување на одредени проверени проекти кои ќе донесат придобивки за дадената заедница.

ЕУ дури неодамна потврди (повеќе од кога било досега) дека важен услов за еден успешен потфат за кохезија е можноста и решеноста на локалните власти и деловните и академските заедници да го унапредат регионот во економија на знаење. Ова е можно само ако и кога ќе биде воспоставен **ефикасен иновативен екосистем**, и кога процесот на иновации ќе се согледа надвор од рамките на класичната парадигма на линеарната иновација (сметајќи дека најголемата јавна поддршка треба да биде насочена кон фундаменталната наука, која постепено ќе развива релевантни применети истражувања, по што треба да следат активностите за истражување и развој, кои на крајот ќе создадат нови производи и услуги. Благодарение на нивниот конкурентен квалитет, тие ќе бидат успешно претставени на домашниот и на странскиот пазар, и ќе генерираат нови работни места и извори на приходи). Многу земји се’ уште не ја сфаќаат до крај **радикално изменетата природа на процесот на иновации**, кој е многу покомплексен, флексибилен, непредвидлив и ги вклучува сите општествени чинители: од претприемачите, истражувачите и пронаоѓачите - до владите, граѓанското општество, и дури и медиумите.

Според анализата зошто економиите на југо-источно европските земји во транзиција имаат потешкотии во споредба со економиите на скандинавските земји, извештајот на Единицата за деловно разузнување на “Економист“ заклучува дека креаторите на политики на централна и источна Европа ќе треба да преминат на **нов модел на раст поттикнат од иновации**. Со цел да се создадат иновативни екосистеми со добри показатели, земјите ќе треба да разгледаат повеќе различни видови на политики и опции. Владите ќе треба да ги направат своите земји **попривлечни за квалификуван талентиран персонал**, со цел одливот на квалификувана работна сила да го пренасочат наназад во надеж дека ќе постигнат барем одреден обратен тренд. Ова може да се постигне преку враќање на одредени мигранти, како и со странски експерти кои би се преселиле во соодветната земја со цел да најдат работа во новооснованите компании кои произлегле како резултат на

домашни и странски инвестиции. Понатаму, **континуираната реформа на регулаторната рамка**, заедно со **поголема стабилност на политиката и ориентација кон иднината** ќе бидат од клучно значење. Искуството на скандинавските земји дава можности за учење од најдобрите практики во создавањето живи иновативни екосистеми кои придонесуваат кон правично општество, консензуална демократија и конкурентна економија.

Примерот на Тајван, исто така, покажува како може да се создаде **иновативна економија**. Во минатото сиромашен тропски остров без ресурси, земјата се измени откако владата во раните 1970-ти одлучи да го насочи идниот развој кон информатичките технологии. Беше создаден Институт за информатичка индустрија од страна на најдобрите експерти, кој како квази-владин аналитички центар (тинк - тенк) беше замислен да ја советува владата и да му помага на приватниот сектор. Ова резултираше со истражување кои дадоа многу патенти и беа обучени илјадници стручни лица за потребите на индустријата. Беше создаден “научен парк“ по примерот на Силиконската долина, со инфраструктура од модуларни згради финансирана од Владата со цел да се поттикнат старт - ап бизнисите, инвестицискиот капитал и правната регулатива, како и владини оддели кои овозможуваа одговор на административни барање во рок од 3-5 дена. Владините инвестиции во оваа институција се вратија многукратно. Тајванците кои заминале во бранот на одлив на работна сила беа поттикнати да се вратат назад со помош на високи плати и отворање на нови бизнис можности. Беа отворени многу нови универзитети каде наставниот кадар беше создаден од експерти кои се вратија во земјата. Фокусот беше ставен на малите и средни претпријатија кои можат да ги менуваат своите производни линии на секои шест месеци за да останат во чекор со технологиите во развој. Беа направени крупни инвестиции на кинеското копно, додека компаниите беа охрабрувани да ги лоцираат своите седишта и истражувачки центри во прекрасниот, зелен Тајван. Брзите возови и одличните интернет конекции ја обединија целата земја во економската трансформација. Оваа блиска соработка помеѓу владата и приватниот сектор ја трансформираше економијата во рок од неколку децении.²

Низ историјата се среќаваат регионални диспаритети засновани врз **природните ресурси, повољните локации и квалитетот на образованието**. Денес регионалните разлики не се

---

² Dahl, Arthur Lyon, and Augusto Lopez-Claros. 2006c. **The Impact of Information and Communication Technologies on the Economic Competitiveness and Social Development of Taiwan**, p. 107-118, in Soumitra Dutta, Augusto Lopez-Claros and Irene Mia (eds.) *The Global Information Technology Report 2005-2006: Leveraging ICT for Development*. INSEAD/World Economic Forum. Hampshire: Palgrave Macmillan.

сметаат само за економска карактеристика, туку и за **политичка одговорност на една земја**, што ги прави надлежните власти одговорни доколку не прават доволно за да ги намалат до прифатливо ниво. На пример, во периодот од 1998 до 2003 година, регионалните разлики се зголемија во **10** од **22** земји членки на Организацијата за економска соработка и развој, а **9** од тие **10** региони се **претежно рурални**.

Територијалната агенда 2020 на ЕУ, меѓу другото, се фокусира и на следниве приоритети:

(1) промовирање на полицентричен и рамномерен територијален развој, (2) поттикнување на интегриран развој во градовите, руралните и специфичните региони, 3) обезбедување глобална конкурентност во регионите заснована на силни локални економии и (4) подобрување на територијалната поврзаност на поединците, заедниците и претпријатијата.

Економските разлики помеѓу регионите не се ништо ново, и теоријата и политиките за нивно намалување имаат долга историја. Сепак, **достигнувањата се прилично различни**: некои земји успеваат да ги намалат до одржливо ниво, додека во други разликите помеѓу најбогатите и најсиромашните региони прераснуваат во големи економски, но и политички проблеми. Водечките региони во европските земји во просек имаат 2,3 пати поголем БДП по глава на жител во однос на најсиромашните региони во нивните земји. Во периодот од 2000 до 2016 г., меѓудржавните разлики во Европа се намалија за 30 процентни поени, меѓу регионите од Номенклатурата на територијални статистички единици (НУТС) - 2 за само 7%, додека во регионите НУТС - 3 се зголемиле за 13 процентни поени (види Слика 3 во Анексот). Иако зајакнувањето на кохезијата е стратешка цел од основањето на ЕУ, постигнатите резултати се важни, но се **далеку од сосема задоволителни**.

2. Јазови во регионалниот развој во светски рамки³

Регионалните економски, а последователно и социјални разлики го намалуваат потенцијалот за развој и создаваат социјални, а на крајот на краиштата и сериозни политички проблеми во дадените земји. Само мал број на држави го сфатија ова на време и успеаја да ја спречат внатрешната поларизација во смисла “север-југ“. Тоа се земјите како Нов Зеланд, Финска и Швајцарија кои сега уживаат придобивки од одржливиот социо-економски развој и конкурентноста базирана на знаење. Според 0-1 од **индексот на Теил**

---

³ <https://www.oecd.org/regional/regional-inequalities-worsening-in-many-countries.htm>.

(види Слика 2), најмали регионални диспаритети се забележани во САД, Австралија, Канада, Австрија, Холандија, Кореја и Шведска, додека најголеми постојат на Тајланд и во Индија, Еквадор, Гватемала и на Филипините.

Во Европа, Италија и понатаму има потешкотии во намалувањето на јазот помеѓу напредниот северен дел и многу посиромашниот југ, т.е. озлогласениот “**Мецоцорно**“. Земјите кои го запоставија овој проблем и дозволија да се влоши се соочуваат со сериозни последици: намалувањето на јазот станува се’ поскапо не само во финансиска смисла, туку и во одржувањето на политичката кохезија и спречувањето дестабилизирачки политички сили да го искористат овој проблем во сопствени политички интереси.

Оттука, препорачливо е секоја национална и регионална влада да ги третира територијално заснованата економска и социјална диференцијација како клучен приоритет. Превенцијата е секогаш полесна од воведувањето на корективни мерки, со оглед на тоа што **надминувањето на регионалните диспаритети се покажа како сложен, долгорочен и честопати прилично тежок процес.**

Нивото на економска диференцијација на ниво на земја е добро претставено преку Џиниевиот коефициент. Тој, во Европа во 2003 година се протегаше од Турција како најдиференцирана земја со **0,27**, до Шведска како најмалку диференцирана земја со **0,05**. Ако БДП по глава на жител според најсиромашните и најбогатите региони на земјите од Организацијата за економска соработка и развој се споредува со националните просеци, Велика Британија има прилично неповолна позиција: 60% наспроти 445%, по што следат САД со 65% наспроти 332%, Франција со 77% наспроти 316% и Австрија со 62% наспроти 154% (види дополнителни детали на Слика бр.1 во Анекс).

Прегледот на регионите на Организацијата за економска соработка и развој за 2016 година открива дека повеќето земји го затвораат јазот помеѓу регионите во сферите на образованието и пристапот до интернет, но разликите во БДП по глава на жител, расположливиот доход, безбедноста и загадувањето на воздухот се зголемуваат во многу земји. Јазот на расположливост на приход по глава на жител меѓу најбогатите и најсиромашните делови на земјите на Организацијата се зголемил за **1,5% годишно во просек во периодот од 2000 до 2013 г.**, со најголемо зголемување во **Словачка, Австралија, Чешка и Канада.**

Извештајот, кој ги испитува индикаторите на локално ниво во 34 земји на Организацијата за економска соработка и развој плус Бразил, Кина, Колумбија, Индија, Латвија, Литванија, Перу, Русија и Јужна Африка, покажува дека многу региони имаат потешкотии да ја зголемат продуктивноста на фирмите и луѓето и да го возобноват вработувањето. **Италија, Шпанија и Турција** покажуваат јаз од 20 процентни поени помеѓу највисоките и најниските регионални стапки на невработеност, со иста разлика како и националните стапки на невработеност во **Грција и Норвешка**.

Извештајот е надополнет со интернет-страницата за регионална благосостојба на Организацијата за економска соработка и развој, која покажува како 395 субнационални региони во 34 земји на Организацијата се покажале во **11 области: приходи, работни места, образование, здравство, безбедност, животна средина, домување, задоволство од животот, граѓанска активност, чувство за заедница и пристап до услуги**, и ги оценува со релативна оценка до 10 за секоја сфера на благосостојбата.

Следните точки претставуваат факти засновани на регионални податоци:

- Швајцарските региони имаат највисок показател за **задоволство од квалитетот на животот**. Унгарските региони се најниски. Резултатите за **задоволство од квалитетот на животот** варираат од 4,4 од 10 во источна Турција, до 8,6 во Кампече, Мексико
- Италија, Турција и Белгија покажуваат најголеми регионални разлики во **стапките на вработеност**.
- Турција, Мексико и Израел имаат најголема **нееднаквост во приходите** на земјите од Организацијата за економска соработка и развој.
- САД, Естонија и Мексико покажуваат најголеми регионални празнини во **здравјето на населението**, мерено со стапката на морталитет и **животниот век**. На ниво на град, различни населби во Лондон покажуваат 20-годишен јаз во **животниот век**, над двојно повеќе од 8-годишниот јаз помеѓу националните очекувања на животниот век во земјите на Организацијата за економска соработка и развој.
- Во 55% од регионите на Организацијата за економска соработка и развој, очекуваниот **животен век** при раѓање сега надминува 80 години. Во секој регион на Организацијата, жената може да очекува да живее скоро шест години подолго од мажот.

- **Продуктивноста на трудот** е често пати поголема во градовите, отколку во руралните области. Јазот во продуктивноста, измерен како разликата во БДП по работник меѓу урбаните региони и другите области изнесувал 30% во 2013 г. во земјите на Организацијата за економска соработка и развој, со поголем јаз во Северна Америка и Европа отколку во Азија.
- Велс има највисоко ниво од регионите на Велика Британија според показателот за **безбедност**, а периферијата на Лондон најниско. Во однос на **чувството за заедница**, Шкотска има највисоко ниво, а североисточна Англија најниско. Северна Ирска има најниско ниво на **приход и образование**.
- Мексико има најголема варијација помеѓу регионите во **стапките на убиства**, почнувајќи од 2,4 убиства на 100.000 луѓе во регионот на Јукатан, до речиси 65 на 100.000 во државата Гереро.
- **Повозрасната популација** во земјите на Организацијата за економска соработка и развој се зголемила за повеќе од пет пати споредено со остатокот на населението во изминатите 15 г. Во 26 од 33 земји на Организацијата, односот на зависност на старите лица е поголем во руралните отколку во градските региони.

3. Како земјите можат да се справат со јазот помеѓу водечките и неразвиените региони?⁴

Постои одреден број на “области кои заостануваат“ со постојани разлики во животниот стандард и недостаток на пристап до основни услуги и економски можности, особено надвор од стопанските центри кои го концентрираат производството.

Денес, во светот над **две милијарди луѓе** живеат во такви заостанати области. **Над една милијарда луѓе** живеат во недоволно опслужувани градски гета, со големи разлики во споредба со остатокот на градот во однос на пристапот до инфраструктурата и услугите, безбедноста на имотот и подложност на ризик од катастрофи. Уште **една милијарда луѓе** живеат во неразвиени рурални области со малку можности за работа и јавни услуги. Следствено на тоа, се набљудуваат разлики меѓу богатите и сиромашните, како и помеѓу

---

⁴ <https://blogs.worldbank.org/sustainablecities/spatially-awhere-bridging-gap-between-leading-and-lagging-regions>.

урбаните и руралните области кои рангираат различно според индикаторите и бараат и различни пристапи.

Анализирајќи ја кохезивната политика во ЕУ, треба во основа да се идентификуваат **два концептуални пристапи**: во раните години на Европската заедница (1960-тите) акцентот бил ставен на **човечкиот капитал** - обука и образование, како и мобилност. Дваесет години подоцна (во 1980-те), откако неколку нови членови со многу помал БДП по глава на жител се придружија на заедницата, акцентот беше префрлен на развојот на **инфраструктура од клучно значење**.

Како што беше дискутирано на Деветтата сесија на Светскиот урбанистички форум (WUF9) во Куала Лумпур, Малезија, **Групацијата на Светска банка** заведе интегриран територијален пристап преку пристапот “просторно свесни“ со цел да се справи со територијалните, социјалните и економските предизвици во едно. Во суштина, пристапот кон територијалниот развој опфаќа **3 “И“ и 1 “Л“ - институции, инфраструктура, интервенции** (трите столба на Извештајот за развој на светот за 2009 г.: Преобликување на економската географија) и **луѓе**.

- а) Институции:** Политиките за територијален развој треба за почетна точка да ги имаат соодветните институции кои придонесуваат кон проширување на основните услуги за сите и овозможуваат економска агломерација и просторна мобилност на трудот. Ова бара институционално отстапување од централно на локално ниво и институционална интеграција низ секторите во сите размери.
- б) Инфраструктура:** Територијалниот развој обезбедува покоординиран и “просторно свесен“ пристап кон приоритетите и планирањето на инвестициите во инфраструктурата. Стратегиските инфраструктурни проекти кои ги поврзуваат заостанатите региони со економските центри треба да бидат приоритетни, за да овозможат пристап до пазарите и можностите. Во заостанатите региони, треба да се дадат предимство на другите инфраструктурни инвестиции со цел да се обезбедат основни услуги и да се изедначи животниот стандард на териториите. Во стратегиска смисла, инфраструктурното планирање е исто така неопходно и за поттикнување на економското производство.

- в) **Интервенции:** Просторно насочени и координирани интервенции можат да обезбедат решенија прилагодени кон заостанатите области за економски развој и подобрување на животниот стандард. Ваквите интервенции треба да бидат стратегиски избрани по пат на испитување на територијата како целина и со примена на интегриран, меѓусекторски пристап кон планирањето и финансирањето.
- г) **Луѓе:** Луѓето се основата и клучните корисници на економскиот развој. Политиките и инвестициите во институциите, инфраструктурата и интервенциите треба да одат чекор во чекор со развојот на човечкиот капитал. Човечкиот капитал стана најважната компонента на глобалното богатство и опфаќа 70% од богатството во земјите со високи приходи. Градењето на човечки капитал преку систематски инвестиции во образованието, квалификациите, здравството и социјалната заштита е клучно за луѓето да се подготват за поактивно економско учество, и на подолг рок, за да ја ублажат сиромаштијата и да стимулираат развој.

Принципот според кој никој не треба да остане занемарен не подразбира и истото да се прави насекаде. Кога станува збор за премостување на јазот помеѓу водечките и заостанатите региони, интеграцијата е од клучно значење. Земјите мора да ја подберат економската интеграција на сите територии со цел да ги прошират придобивките од економскиот раст и да го подберат животниот стандард за сите. **Ваквиот интегриран територијален пристап може да им помогне на националните и локалните власти да ги одредат приоритетите и да ги планираат инвестициите и на крај да градат инклузивни, издржани и одржливи заедници за сите.**

4. Најлоши и најдобри примери: практики и политики (види Дијаграми бр.1 и 2)

Нов Зеланд има најниски регионални разлики меѓу 30-те земји на Организацијата за економска соработка и развој со споредливи податоци, каде се земаат во предвид најбогатите и најсиромашните региони кои претставуваат најмалку 20% од населението. Со раст на продуктивноста од + 1,5% годишно во текот на периодот од 2010 до 2016 година, регионот Тасман-Нелсон-Марлборо има најголем раст на продуктивноста и се приближува кон нивото на продуктивност на регионот Таранаки, националниот врв во однос на продуктивноста на трудот. Невработеноста кај младите е пониска во Нов Зеланд од просекот на Организацијата за економска соработка и развој, иако регионалните разлики се големи. Регионот Нортленд има највисока стапка на невработеност кај младите (23,1% во

2016 г.), што е скоро три пати повеќе отколку во Кантербери. Ова можеби се должи голема имигрантска популација на пацифички островјани со карактеристични проблеми со образованието и здравството.

Нов Зеланд е земја на Организацијата за економска соработка и развој со највисоки регионални оценки во сферата на животната средина, со сите четиринаесет региони меѓу првите 20% од регионите на Организацијата. Генерално, регионите во Нов Зеланд имаат релативно добри показатели во сите индикатори на благосостојба, иако се забележуваат големи разлики во некои од нив (здравје, работни места и безбедност). Регионалните разлики во здравствените исходи во Нов Зеланд се втори по големина меѓу земјите на Организацијата за економска соработка и развој, со Оукленд во првите 20% од регионите на Организацијата, и Гизборн во долните 20%. Регионите со ниски резултати на Нов Зеланд се подобри од просечниот регион на Организацијата за економска соработка и развој во 6 од 13 индикатори за благосостојба, но се наоѓаат под просекот на животниот век, стапката на смртност, стапката на невработеност, стапката на убиства, расположливиот доход по глава на жител, пристап до интернет и удел на работна сила со најмалку средно образование.

Финска успеа да одржи стабилен регионален јаз во БДП по глава на жител во текот на последните шеснаесет години. Тие имаат втор најмал регионален економски диспаратет помеѓу земјите на Организацијата за економска соработка и развој со споредливи податоци, при што централниот регион има 60% поголем БДП од источните и северните региони. Продуктивноста се зголеми со темпо од 0,6% годишно во текот на периодот од 2000 до 2016 г., при што регионалните стапки на раст се движат од 0,7% на годишно ниво во Аланд до 0,4% годишно во јужниот регион. Од 2013 г. наваму, стапката на невработеност кај младите станува похомогена низ регионите, иако е значително над просекот на Организацијата за економска соработка и развој.

Во петте од единаесетте индикатори за благосостојба, најмалку еден фински регион е рангиран во првите 20% од регионите на Организацијата за економска соработка и развој. Финска има големи регионални диспаратети во граѓанската активност и работните места. На пример, Аланд се наоѓа во првите 5% од регионите на Организацијата во однос на исходот од вработување (стапки на вработеност и невработеност), додека оддалечените

источни и северни региони се рангираат во долната третина од регионите на Организацијата за економска соработка и развој. Аланд ги надминува другите фински региони во пет показатели на благосостојба, иако е на последното место во однос на граѓанската активност, образованието и здравството во однос на остатокот од земјата. Финските региони со највисоки показатели се позиционираат подобро од просечниот регион на Организацијата за економска соработка и развој во сите индикатори за благосостојба, освен стапката на невработеност и излезноста на гласачите.

Швајцарија успева малку да ги намали регионалните разлики во однос на БДП по глава на жител во последните шеснаесет години, при што источна Швајцарија има БДП по глава на жител еднаков на 72% во Цирих во 2015 г. Регионалните економски диспаритети во Швајцарија се меѓу најниските меѓу земјите на Организацијата за економска соработка и развој. Со раст на продуктивноста од 1,7% годишно во текот на периодот од 2008 до 2014 г., Тичино не само што има највисоко ниво на продуктивност во 2014 г., туку забележа и најголем раст помеѓу сите швајцарски региони. По значително намален раст на продуктивноста (0,1% годишно), Цирих како граничен регион беше заменет од Тичино во однос на продуктивноста во Швајцарија за 2010 г. Со невработеност кај младите од 15,6% во 2017 г., што е слично на просекот на Организацијата за економска соработка и развој, Женевското Езеро забележа најголема невработеност кај младите во земјата. Невработеноста кај младите во централна Швајцарија изнесува само 4,1%, што е 11,5 процентни поени под стапката на невработеност кај младите во областа на Женевското Езеро.

Сите седум швајцарски региони се рангираат меѓу првите 20% од регионите на Организацијата за економска соработка и развој во сферата на здравството, а меѓу долните 20% за граѓанска активност (излезност на гласачите). Најголемите регионални разлики се среќаваат во сферите на благосостојба, како заедницата, работните места и животната средина. Швајцарските региони со најдобри резултати се подобри од просечниот регион на Организацијата во сите 13 индикатори за благосостојба, освен загадувањето на воздухот и излезноста на гласачите. Очекуваниот животен век при раѓање е 83 години во швајцарските региони со ниски показатели, скоро три години повеќе од просекот на Организацијата за економска соработка и развој.

Италија имаше дополнително зголемување на веќе големите регионални економски диспаритети во последните шеснаесет години. Во северната провинција Болзано-Бозен, БДП-то по глава на жител беше два и пол пати повисоко отколку во Калабрија на југот на земјата во 2016 г. Со раст на продуктивноста од 0,2% годишно во текот на периодот од 2000 до 2016 г., Болзано-Бозен доживеа највисок раст на продуктивноста помеѓу италијанските региони, иако многу под просекот на Организацијата за економска соработка и развој од 1,1% за истиот период. Со негативен раст на продуктивноста од -1% годишно во Молисе, јазот со Болзано-Бозен дополнително се прошири, особено од 2010 г. наваму. И покрај малото подобрување во последните години, стапката на невработеност кај младите во Калабрија се' уште е меѓу највисоките во областа на Организацијата за економска соработка и развој, со над 55% од младите кои се невработени. Стапки на невработеност кај младите над 50% се забележани и во Апулија, Кампанија и на Сицилија, додека провинцијата Болзано-Бозен покажуваат најниски стапки во земјата (10% во 2017 г.).

Италија има најголеми регионални диспаритети помеѓу земјите на Организацијата за економска соработка и развој во однос на стапката на невработеност и втори по големина во однос на безбедноста (стапки на убиства). Додека долината Аоста е рангирана меѓу најбезбедните 1% од регионите на Организацијата, Сицилија е рангирана меѓу долните 10%. Во однос на другите региони на Организацијата, сите италијански региони го подобриле своето релативно рангирање во показателот за здравје на населението (животниот век) од 2000 г. и сега се во првите 20% од најздравите региони на Организацијата за економска соработка и развој, со исклучок на Кампанија и Сицилија. Италијански региони со најдобри резултати се подобри од просечниот регион на Организацијата во повеќето индикатори за благосостојба, освен стапката на невработеност, загадување на воздухот, самоевалуација на задоволството од квалитетот на животот и процентот на работна сила со најмалку средно образование.

Турција има поголема невработеност кај младите од просекот на Организацијата за економска соработка и развој во 17 од 26 турски региони. Додека невработеноста кај младите во земјите на Организацијата во просек се намали по економската криза, таа се зголеми во повеќето турски региони. Југоисточна Анадолија има најголема стапка на невработеност кај младите на 40% во 2017 г., речиси четири пати поголема од просекот забележан во западниот регион на Црно Море и Блискиот исток. Регионалните разлики во

однос на БДП по глава на жител во Турција малку се намалија во последните десет години. Со растот на БДП по глава на жител од 5,4% годишно во текот на периодот од 2004 до 2014 г, источна Анадолија го стасува Истанбул, најбогатиот турски регион во однос на БДП по глава на жител, со раст од 3,6% годишно во истиот период. Турција има најголем регионален диспаритет помеѓу 30-те земји на Организацијата за економска соработка и развој со споредливи податоци, кога се земаат во предвид најбогатите и најсиромашните региони кои претставуваат најмалку 20% од населението.

Сите турски региони се рангираат во првите 40% од регионите на Организацијата за економска соработка и развој во однос на граѓанската активност, како резултат на задолжителниот систем на гласање. Во осум од единаесетте индикатори, Турција има барем еден регион што се наоѓа на дното на 5% од регионалното рангирање на Организацијата: домување, животна средина, заедница, задоволство од квалитетот на животот, работни места, образование, пристап до услуги и приход. Освен излезноста на гласачите, турските региони со високи перформанси се положи од просечниот регион на Организацијата во сите показатели на благосостојба. Во регионите со високи резултати, 54% од работната сила има барем средно образование, што е 27% процентни поени под просечниот регион на Организацијата.

5. За кои земји во ЕУ диспаритетите се во пад?

Европската унија ја дефинираше политика за кохезија (преку нејзините 3 инструменти - **Европскиот фонд за регионален развој (ERDF)**, **Европскиот социјален фонд (ESF)** и **Кохезивниот фонд** како еден од нејзините приоритети, за што во буџетот на ЕУ за периодот од 2014 до 2020 г. се наменети **355 милијарди евра**. Во 13 земји на ЕУ ова треба да придонесе со очекувани 2,8% кон нивниот БДП. Несомнено, постојат прилично импресивни резултати во намалувањето на јазот меѓу европскиот север и југ, како и во рамките на земјите - членки и нивните региони. Сепак, 27% од населението во 28 земји на ЕУ сè уште живее во регионите “НУТС 2“, каде БДП по глава на жител изнесува 75% под просекот на ЕУ. Кога се споредуваат регионалните разлики во рамките на ЕУ, откако 11 од постсоцијалистичките земји од источна и југоисточна Европа се придружија на Унијата, може да се забележи дека во процентот на просекот на ЕУ-15, во периодот од 1989 до 2015 г. овие земји ги доживеаа следните позитивни промени (со единствениот неповолен

исклучок на Бугарија), кои го намалија нивниот јаз со просечниот БДП на ЕУ-28 по глава на жител во јавно - приватни партнерства, како што е прикажано во табелата подолу:

Табела 1: Јазот во БДП по глава на жител во постсоцијалистичките земји наспроти ЕУ - 28 во периодот од 1989 до 2015 г. изразен во проценти

Земја	1989	2008	2015	Разлика во процентни поени 1989-2015
Полска	38.2	49.0	63.7	+25.5
Романија	34.0	43.6	51.6	+17.6
Бугарија	46.6	40.2	43.3	-3.3
Хрватска	50.8	56.9	54.1	+5.3
Латвија	52.3	53.9	59.2	+6.9
Естонија	54.2	61.3	70.1	+15.9
Литванија	55.3	56.4	69.9	+14.6
Унгарија	55.8	56.9	63.7	+12.8
Словачка	59.2	64.2	72.0	+15.8
Словенија	74.0	80.4	76.4	+2.4
Чешка	75.2	73.5	79.6	+4.4

Извор: Извештај за конкурентност на Полска за 2016 г., стр.38; За 1992 Извештај за конкурентност на Полска за 2006, стр. 20; наведено во презентацијата на проф. Јоџи Којама на конференцијата на ЕЦПД во Белград на 25 октомври 2019 г.

Петте најбогати земји меѓу новите членки на ЕУ (**Република Чешка, Словенија, Словачка, Естонија и Литванија**) го подобрија својот БДП (во јавно - приватни партнерства) за повеќе од 10 процентни поени. Иако на пониско ниво, **Полска и Романија** постигнаа најголемо намалување на јазот со просекот на ЕУ-28, додека само **Бугарија** всушност го зголеми јазот кој во 2015 година остана на ниво од 43,3% од просекот на ЕУ-28.

Ова се резултатите во услови на кохезивна инвестиција, што во просек претставуваа во ЕУ-28 околу 8,5% од јавните капитални инвестиции, а во 13 земји-членки на ЕУ дури 41% од јавните капитални инвестициите. Ова е просекот, но разликите меѓу земјите се големи: **од 84% во Португалија, 80% во Хрватска, 60% во Полска, 41% во Чешка и само 29% во Словенија.** Словенија, втората највисока во групата, со 76,4% од просекот на ЕУ-28, оствари многу скромно подобрување од само 2,4 процентни поени.

6. Намалување на регионалните економски диспаритети во РС Македонија

За целите на регионалната развојна политика, Владата одлучи да создаде осум плански региони (според концептот “НУТС3“) и разработи амбициозни цели согласно Законот за рамномерен регионален развој. Владините тела надлежни за рамномерен регионален развој се **Министерството за локална самоуправа и Бирото за регионален развој**, кое функционира во рамките на Министерството.

Гледано генерално, колку беше успешна регионалната политика за развој? Одговорот секако зависи од методот на мерење и од временскиот период, но разликите измерени во коефициентите на варијација на БДП во 8-те плански региони не се намалуваат како што беше очекувано и всушност во последните години дури и растат. Помеѓу другите клучни причини не може да се занемари и неприменувањето на Законот за планирање на буџетот, со кој се бара **1% од БДП** да се додели за поттикнување на рамномерниот регионален развој, додека Бирото за регионален развој и Центрите за развој во 8-те плански региони управуваат со ресурси за регионални капитални проекти во просек помалку од **0,02% од БДП**, а реализацијата на проектите планирани од страна на Бирото во изминатите неколку години беше прилично мала.

Првата долгорочна стратегија за решавање на регионалните разлики во земјата го опфати периодот од 2009 до 2019 г. Во **табелата бр.2** се наведени промените постигнати во индексите за развој во периодите од 2008 до 2012 и од 2013 до 2017 г. Просекот за сите 8 плански региони се зголемил **од 0,81 на 0,92**. Во однос на регионалните разлики, најмалку развиениот североисточен регион го подобрил својот развој во однос на најнапредниот регион - Скопје **од 0,38% на 0,42%**. Ова е позитивен факт, но сепак подразбира дека **скопскиот регион е во 2,4 пати поповолна позиција од североисточниот регион**.

Табела 2: Развојни индекси за 2008-2012 и 2013-2017

Регион	Развојни индекси 2008-2012	Развојни индекси 2013 - 2017
Скопје	1.48	1.51
Југоисток	0.89	0.97
Пелагонија	0.73	0.91
Југозапад	0.72	0.81
Вардар	0.72	0.74
Источен	0.69	0.96
Полошки	0.67	0.82
североисточен	0.56	0.63

Извор: Роческа Славица, Ангелески Марјан, Милевска Маријана, Костовска Оливера “Територијална кохезија и регионален развој во контекст на ЕУ интеграциите - случајот на Македонија“, *Eastern Journal of European Studies, Vol.5, Issue, јуни 2014 г., стр. 73.*

Не разгледувајќи ја ефикасноста на целокупните услови создадени и одржувани од страна на националната власт, како и на регионалните и локалните власти, едно од клучните прашања е прашањето дали финансирањето обезбедено врз основа на Законот за регионален развој било доволно за да се намалат разликите повеќе отколку што беше всушност постигнато. **Табелата 3** подолу ги прикажува вкупните инвестирани средства по регион и промената на индексот за развој.

Табела 3: Релативна добивка на регионите - во развоен индекс споредени со Скопје, 2008-2012 и 2013-2017

Регион	% од Регионалниот индекс од Индексот на Скопје 2008-2012	% од Регионалниот индекс од Индексот на Скопје 2013-2017	Добивка во %-поени процентни поени
Skopje	100	100	2*
East	46	63	17
Pelagonia	49	60	11
Polog	45	54	9
South West	48	53	5
North East	38	42	4
South East	60	64	4
Vardar	48	49	1

Извор: Калкулации на авторот врз основа на податоци од погоре цитираниот напис * Добивката на Скопје во наведениот период

Многу јасно **Источниот регион, Пелагонискиот и Полошкиот регион** бележат поголем релативен напредок од останатите региони – се сметаше дека се рангирани меѓу 3-5 на листата на 8 региони според резултатите од Развојниот индекс, така што тие не се ниту најбогати, ниту најсиромашни на листата од 8 плански региони.

Независно од ефикасноста на севкупните услови создадени и одржани од националната влада, како и регионалните и локалните власти, едно од централните прашања е дали

обезбедените средства врз основа на Законот за регионален развој биле доволни за да се намалат еднаквостите во поголема мера од стореното. **Табела 4** во продолжение дава приказ на вкупните средства инвестирани по регион, како и промената на Развојниот индекс.

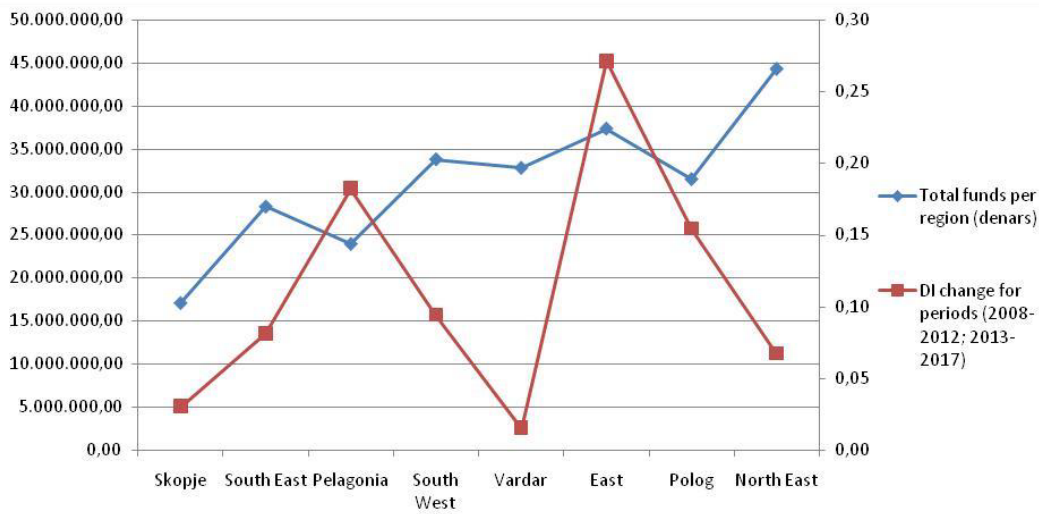
Табела 4: *Вкупни средства наспроти промени на Развојните индекси за периодите од 2008-2012 и 2013-2017 г.*

Плански регион	Вкупни средства по регион (изразено во денари)	Промени во индексите за развој за периодите 2008-2012 и 2013- 2017
Скопје	17.085.164,00	0.03
Југоисток	28.299.817,00	0.08
Пелагонија	23.966.480,00	0.18
Југозапад	33.800.888,00	0.09
Вардар	32.810.919,00	0.02
Источен	37.372.843,00	0.27
Полошки	31.492.906,00	0.15
североисточен	44.316.750,00	0.07

Извор: Ibidem, стр.74

Сликата бр.1 подолу исто така графички го претставува односот помеѓу вложените средства и промените во Развојните индекси, и очигледно е дека меѓурегионалните разлики кај подобрените развојни индекси биле многу поголеми од вложените средства. Ова подразбира дека факторите кои влијаат врз развојот во одделни региони ја надминуваат сумата на инвестиции обезбедени преку владино финансирање.

Слика 1: Вкупни средства наспроти промените во индексите на развој за периодите од 2008 до 2012 до 2013 до 2017 г.

Извор: Ibidem, стр.74.

Очигледно е дека обемот на јавни инвестиции добиени од страна на одделните плански региони беше во обратна пропорција со нивото на развој на конкретниот регион: оттука, Скопје има речиси 3 пати помалку јавни средства од североисточниот регион. Приказната за приватните инвестиции (како домашни, така и странски) најверојатно е доста поинаква, па затоа политиката на владата треба да се смета за одговорна за ова, бидејќи политиката за регионален развој не може да се сведе само на диференцирани јавни инвестиции, туку треба да вклучува и цела палета на алатки за поддршка на динамичен социо-економски развој и инвестиции во помалку развиените региони. Ова подразбира и повластени даночни инструменти, бонуси за експерти кои доаѓаат да работат во помалку развиени региони, како и за компании кои таму отвораат нови работни места итн.

Ако намалувањето на регионалните диспаритети би било успешно само со помош на јавните инвестиции, би било тешко да се објасни зошто двата реда во Сликата 1 не се одвиваат на попаралелен начин. Всушност, два од 8 региони (источниот и Пелагонија) се котираа многу повољно, и подобро отколку што се очекуваше само од приливот на јавни средства. Во три региони (југоисток, југозапад и Полог) показателите беа релативно инфериорни во однос на добиените средства, а последните три региони (Скопје, Вардар и североисток) котираа уште послабо, додека негативната разлика помеѓу промената на

развојните индекси и добиените средства беше многу помала во скопскиот регион, отколку во другите два региони.

7. Заклучоци

Несомнено, регионалните диспаритети на сите нивоа, но особено во националните економии, заслужуваат поголемо внимание. Науката треба да произведе **појасна концептуална рамка** и одредена **подршка на политиките** за нивно ефикасно решавање. Се претпоставува дека ова може да се постигне со интердисциплинарен пристап, бидејќи класичната економска теорија не нуди задоволителни одговори на неколку клучни прашања околу тоа зошто разликите продолжуваат да опстојуваат дури и кога се овозможени сите главни услови за забрзан развој. Во интеракција со искусни практичари и во консултација директно со засегнатите на локално ниво, истражувачите треба да можат да изготват **предлози за создавање услови поволни за политиките и регулативата** кои придонесуваат кон намалување на регионалните економски диспаритети. Но, третиот елемент е **политичка волја и приоритет** од страна на владата за справување со нееднаквостите, заедно со релевантно знаење, квалификации и искуство на јавните служби.

При дискутирање на регионалните диспаритети, клучен методолошки предизвик е да се утврди **фокусот и нивото на споредување**. Ова е особено важно кога високоразвиените урбани региони се споредуваат со неразвиените, оддалечени рурални области. **Организацијата за економска соработка и развој** создаде **регионален индекс на благосостојба** заснован врз следните **11 индикатори**: домување, приходи, работни места, заедница, образование, животна средина, граѓанска активност, здравје, задоволство од квалитетот на животот, безбедност и рамнотежа помеѓу работата и животот.⁵ Тие можат да помогнат да се посочат причинските фактори кои можат да бидат решени преку практични активности.

Светската банка известува дека во текот на периодот од 2005 до 2015 г., земјите во Европа имале просечен годишен раст од 2,1%, југот немал реален раст, додека истокот бележи пораст од 4,6%. Ова придонесе за намалување на економските разлики на континентално ниво. Но, како што покажува дијаграмот бр.1, во текот на периодот од 1995 до 2014 г., меѓу 12 избрани земји 7 забележале зголемување, а 5 намалување на диспаритетите измерено со

---

⁵ »Mapping patterns of regional inequalities and change in Europe: The evolution of regional inequalities in Europe« RELOCAL, Deliverable D2.1, Nordregio, Ref.Ares (2018) 4999014 – 29/09/2018, p.8.

Цини коефициентот. Гледајќи ги малите региони (Дијаграм бр.2) во 29 земји во текот на периодот од 2000 до 2016 г., 13 од нив ги зголемиле разликите, додека 16 ги намалиле. Мапата бр.1 ја покажува тенденцијата кон поголеми разлики во помалку развиените земји, во споредба со поразвиените. Мапата бр.2 ги покажува огромните разлики помеѓу регионите на НУТС - 3 на ниво на ЕУ, а Мапата бр.4 го покажува јазот помеѓу потенцијалот за развој и реалните економски перформанси во овие региони. Ова укажува на потреба од **подобра развојна политика на национално и регионално ниво**, како и од натамошни напори во европската политика за кохезија.

Зголемувањето на разликите може да биде резултат на **побрзата стапка на развој во урбаните области отколку во периферните региони**, или пад на регионите со **неконкурентни индустрии или неуспех на земјоделството**. Напредокот кој се јавува како резултат на достапноста на поевтина работна сила како оној во источна Европа може да биде само привремен како што ќе доаѓа до намалување на разликите. Во годините што следат, новите диспаритети можат да одразуваат богато повозрасно население наспроти се' помалите можности за вработување на младите, и региони кои се силно погодени од трошоците како резултат на климатската криза кои ќе доцнат зад другите кои се географски подобро заштитени.

Може да се изведе заклучок дека многу европски земји сфатиле дека **пренагласените регионални диспаритети влијаат штетно врз нив**, и затоа треба да се спречат и постепено да се намалуваат до толерантно ниво (останува тежок проблем како тоа да се изведе). Сфаќањето колку тоа придонесува кон социјална кохезија, мобилизирање на сите ресурси и придонес кон успешно градење економија на знаење е процес кој се' уште е во фаза на подготовка. Никој не може да одреди што точно е прифатливо ниво на социо-економска дивергенција, а најмногу бидејќи тоа подразбира одредени сериозни етички, како и социјални и економски прашања. Сликата 1 ги прикажува разликите меѓу "НУТС 3" регионите во Европа, каде Велика Британија, Словачка, Романија, Франција, Ирска, Белгија и Чешка се истакнуваат со крупни, а Естонија, Грција, Австрија и Холандија имаат најмали регионални разлики. Ако се заснова на прифатливи критериуми за објективни разлики во резултатите и придонесот на луѓето кон генерирање на вредност во едно општество, диференцијацијата останува социјално и морално прифатлива, па има дури и мотивирачко влијание и ги охрабрува луѓето да работат повеќе, да дадат се' од себе и да се однесуваат

претприемачки, како и да преземаат разумни претприемачки ризици со цел да успеат. Сепак, кога поединци добиваат пристап до непропорционален удел врз основа на нивната моќ и привилегија, тогаш јазот станува нелегитимен и почнува да ги демотивира луѓето.

Како резултат на тоа, продуктивноста почнува да опаѓа, **генерирањето на вредност трпи негативно влијание**, а на место на социјалната кохезија доаѓаат социјални тензии, кои имаат тенденција постепено да прераснуваат во **потенцијални социјални конфликти, освен ако не бидат навремено и правилно решени**. И, како што не' учи историјата, се чини дека умните општества имаат можност да спречуваат конфликтно решавање на социјалните тензии, бидејќи не дозволуваат проблемите да ја достигнат почката на вриење кога насилните конфронтации ќе се сметаат за единствен начин на решавање на насобраните проблеми. Вообичаено дури тогаш моќните елити сфаќаат дека заштитата на сите нивни привилегии и предности остварени по многу висока социјална цена не вредела. Тогаш е изгубена можноста да се дојде до социјално прифатливи решенија, а цената на нивната реализација вообичаено умее да биде многу висока. Всушност, многу повисока од што би била ако богатите се согласеле на решавање на конфликтот на конструктивен и мирен начин.

Пораката од историското искуство е наједноставна што може, но досега само неколку општества успеаја да тргнат по овој пат. **Општествата на знаење се засноваат на широк општествен консензус** и тоа значи дека моќните и богати елити се подготвени да прифатат демократски дијалог и правичен однос кон остатокот од општеството. За време на транзицијата, во постсоцијалистичките земји практично без исклучок прилично мала елита ја искористи трансформацијата на економскиот и политичкиот систем со присвојување на приватизирани средства. Не случајно вообичаено тие контролираат надпропорционален удел во политичката моќ, преку кој ги штитат своите економски интереси кои обично се поврзани со главниот град и поголемите градови. Оттука, намалувањето на регионалните разлики не е многу високо на списокот на нивните приоритетни интереси.

“Преосмислувањето на заостанатите региони“ на Светската банка се залага за силна политика на кохезија сконцентрирана на регионите која има двојна цел: (1) максимизирање на регионалниот потенцијал, мерен не само по приход по глава на жител, туку и засилен капацитет за генерирање квалитетни (продуктивни) работни места; и (2) обезбедување

еднаква можност за поединците да го остварат својот потенцијал. Многу меѓународни организации (Светска банка, Организацијата за економска соработка и развој, регионални банки за развој) обрнуваат се' поголемо внимание на ова прашање и им нудат најразлични видови на помош на засегнатите држави, поттикнувајќи ги подобро да се справат со проблемот ефикасно и навремено. Земјите како Северна Македонија, како многу млада независна земја во транзиција, треба уште посилно да се фокусираат на прашањето на регионалните разлики, дотолку повеќе што во овој случај постојат и важни етнички, а со тоа и политички димензии на проблемот.

Од Европската унија се очекува и таа треба да заземе **попроактивна улога во поддршката на идните членки во намалувањето на регионалните разлики**, а најпрвин да и' додели на Северна Македонија, како и на Албанија, кандидатскиот статус. Ова всушност е и стратегиски интерес на Европа и останува да се надеваме дека лидерите на ЕУ наскоро ќе го увидат тоа во контекст на глобалните предизвици со кои Стариот континент се соочува 21-от век.

Извори

- T.T. Farole, S. Goga, M. Ionescu-Heroiu, [Rethinking the Lagging Regions – Using Cohesion Policy to deliver on the Potential of Europe’s Regions](#), World Bank, Washington, 2018.
- D. Antonescu, [Identifying Regional Economic Disparities and Convergence in Romania](#), June 2012.
- European Commission, [An introduction to EU Cohesion Policy 2014 – 2020](#), June 2014.
- European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, [Regional disparities and cohesion: what strategies for the future](#), May 2007.
- P. Gal, J. Egeland, [Reducing regional disparities in productivity in United Kingdom](#), 10 January 2018.
- INTERREG Central Europe, [Transnational cooperation helps reduce regional disparities and increases cohesion in specific territories](#), accessed on 20 November 2019.
- J. Lackenbauer, [Catching-up, Regional Disparities and Cohesion Policy: The Case of Hungary](#), accessed on 20 November 2019.
- M. A. McGowan, [Reducing Regional disparities for inclusive growth](#), 22 November 2018.
- B. Novkowska, [Regional development disparities and their connection with hidden economy](#), accessed on 20 November 2019.
- W. Gbohoui, R. Lam, V. Lledo, A Map of Income Inequalities in Countries, The IMF Blog, No.2019; <https://content.govdelivery.com/accounts/USIMF/bulletins/26a768a>
- OECD Economic Surveys, accessed on 26 November 2019:
  - [Changing patterns of regional disparities](#)
  - [Regional inequalities worsening in many countries](#)
  - [Reducing regional disparities for inclusive growth in Spain](#)
  - [Reducing regional disparities in productivity in the United Kingdom](#)
- S. Prateek Jha, [Regional Disparities](#), accessed on 20 October 2019.
- J. Villaverde, A. Maza, [Measurement of Regional Economic Disparities](#), 2009.
- S. Wahba, J. Zheng Jia, [Spatially awhere: Bridging the gap between leading and lagging regions, 31 May 2018](#).
- »Mapping patterns of regional inequalities and change in Europe: The evolution of regional inequalities in Europe« RELOCAL, Deliverable D2.1, Nordregio, Ref.Ares (2018) 4999014
- Rocheska Slavica, Angelski Marjan, Milevska Marijana, Kostovska Olivera “Teritorial cohesion and regional development in the context of EU integration – the case of Macedonia”, *Eastern Journal of European Studies*, Vol.5, Issue1, June 2014.

АНЕКС:

*Табела бр.1: Истакнати теоретски пристапи кон политиката на кохезија
Преглед на одбрани емпириски истражувања за влијанието на политиката на кохезија*

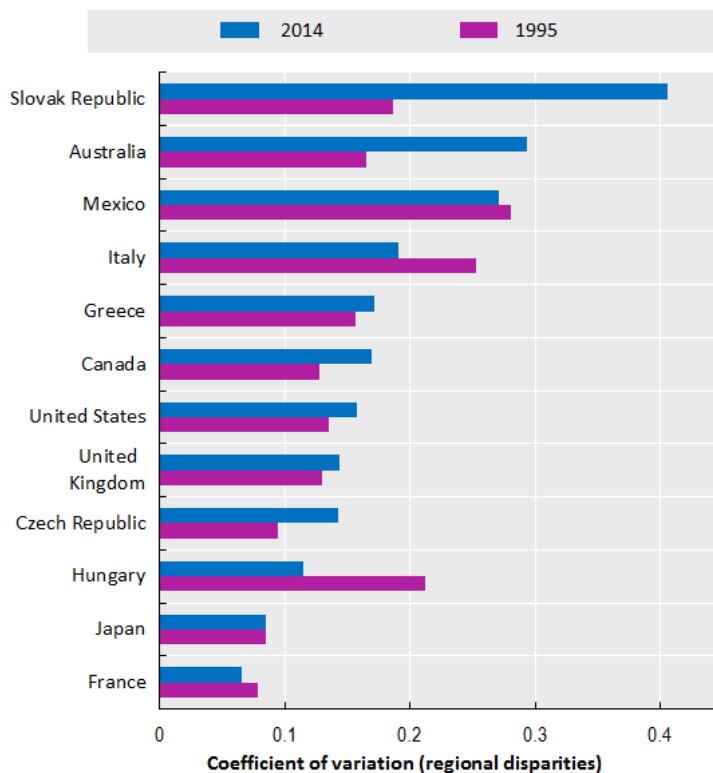
PUBLICATION	IMPACT FOUND	METHOD USED	CONCLUSION
Boldrin and Canova (2001): Inequality and convergence in Europe's regions: reconsidering European regional policies	No convergence nor divergence found. Exception made for a couple of miracles and a few disasters; most regions are growing at a fairly uniform rate, irrespective of their initial conditions.	Kolmogorov-Smirnov test	If the true objective of regional economic policies is to foster economic growth in the poorer regions and promote convergence, then the policies adopted by the Community are not justifiable in the light of current economic knowledge and hard statistical evidence.
Beugelsdijk and Eijffinger (2005): The effectiveness of structural policy in the European Union: An empirical analysis for the EU-15 in 1995–2001.	Positive	GMM (Gaussian Mixture Model)	Structural funds may indeed have had a positive impact, and poorer countries (like Greece) seem to have caught up with the richer countries.
Ezcurra and Rapún (2006): Manuel Regional Disparities and National Development Revisited: The Case of Western Europe	Positive beyond a threshold of GDP per capita	Semi-parametric technique based on the kernel regression estimator implemented by Robinson (1988).	Public policies aimed at promoting overall growth in the economy as a whole will contribute to neither increasing nor decreasing territorial imbalances within the various countries considered.
Lopez-Rodriguez and Faina (2006): Objective 1 regions versus non-objective 1 regions. What does the Theil Index tell us?	Does not mention precisely EUCP. Convergence after 1987.	Generalized entropy index such as the Theil index	The results show that between 1982 and 1987 the income disparities between objective 1 regions and non-objective 1 regions have increased, while from 1987 onwards objective 1 regions catch up with the non-objective 1 regions.
Ederveen and al (2006): Fertile soil for structural funds? A panel data analysis of the conditional effectiveness of	None	Three evaluation methods are used: model simulation, case studies and econometric evaluation.	Building on a standard neoclassical growth framework, the authors find that European support as such did not improve the countries' growth performance. However, the

PUBLICATION	IMPACT FOUND	METHOD USED	CONCLUSION
European cohesion policy			authors find evidence that it enhances growth in countries with the 'right' institutions.
Becker, Egger, & Von Ehrlich (2013): Too much of a good thing? On the growth effects of the EU's regional policy	EU transfers enable faster growth in the recipient regions as intended, but the authors estimate that in 36% of the recipient regions the transfer intensity exceeds the aggregate efficiency maximizing level and in 18% of the regions a reduction of transfers would not even reduce their growth.	Generalized propensity score estimation	The authors conclude that some reallocation of the funds across target regions would lead to higher aggregate growth in the EU and could generate even faster convergence than the current scheme does.
Fratesi and Perucca (2014) Territorial capital and the effectiveness of cohesion policies: an assessment for CEE regions	Regional policy is not so much effective per se but its impact depends on the type and amount of territorial capital possessed by the region. Regions more endowed with territorial capital appear to be more able to take advantage from the policy support of structural funds.	Cross-section regressions using NUTS-3 level data	Agglomeration economies play a role in some infrastructural policies; It is not the largest urban areas that take advantage from these investments but the intermediate ones; Rural areas, also don't take advantage of the hard investments, which questions the whole role of Structural Funds since these regions tend to be the poorest and less developed ones.
Crescenzi and Giua (2016): The EU cohesion policy in context: Does a bottom-up approach work in all regions?	Positive, but stronger in richer regions (not really convergence then). EUCP interacts with CAP and other non-geographically targeted policies.	A policy augmented model of regional growth	Bottom-up approaches are not sufficient, and must be complemented by top-down approach.
Percoco (2016): The impact of European cohesion policy in urban and rural regions	The impact of cohesion policy depends on the economic structure of regions.	Regression discontinuity design with heterogeneous treatment	The higher the share of service sector activity, the lower the detected impact of

PUBLICATION	IMPACT FOUND	METHOD USED	CONCLUSION
			policy investing heavily in this sector
Surubaru (2016): Administrative capacity or quality of political governance? EU cohesion policy in the new Europe, 2007–2013	Governance and domestic political factors may mediate the effects of redistributive policies, such as European cohesion policy	The paper relies on qualitative interviews and quantitative questionnaires with selected stakeholders	Taking stock of domestic political governance is essential to explaining the ability of new member states to manage European Union regional and cohesion policy.
Gagliardi and Percoco (2016): The impact of European Cohesion policy in urban and rural regions	Cohesion policy enhances regional growth overall, but does so more significantly in the case of rural regions close to a city.	Regression discontinuity design	Geographical characteristics influence the impact of Cohesion policy
Becker, Egger and von Ehrlich (2018): Effects of EU Regional Policy: 1989-2013	The effects of losing Objective 1 status on economic growth are negative, and the earlier positive effects on growth in the period(s) of Objective 1 treatment more or less undone.	Fuzzy regression discontinuity design (RDD) in a two-stage least-squares approach	Regional policy has a positive, but short-lived, effect on growth; the loss of eligibility in fact comes with a negative effect that offsets previous positive effects.

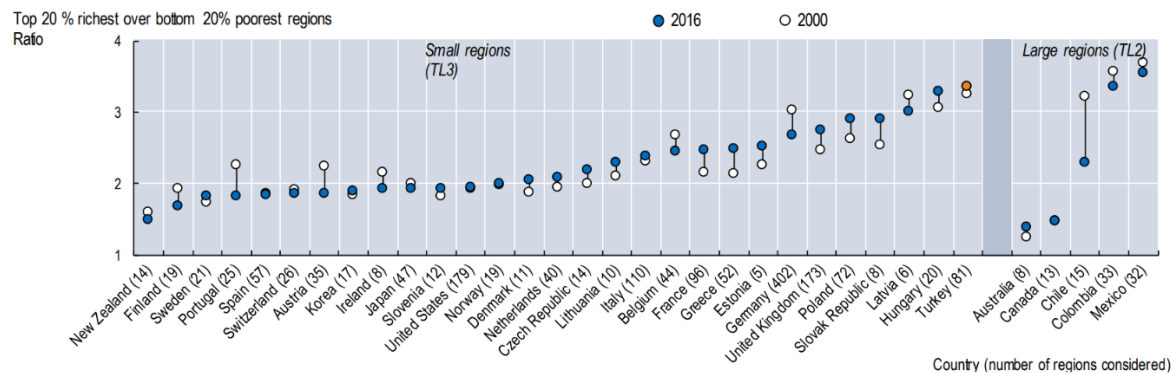
Извор: *Ефективноста на политиката на кохезија: усвојување на знаења од проектните карактеристики кои даваат најдобри резултати, Европски парламент, ПЕ 636.469, 17 април 2019, Анекс А1, стр.81-83.*

Дијаграм 1: Регионалните диспаритети на расположив приход во домаќинствата (коэффициент на варијација за регионални диспаритети) - 12 избрани земји

Извор: <https://www.oecd.org/regional/regional-inequalities-worsening-in-many-countries.htm>

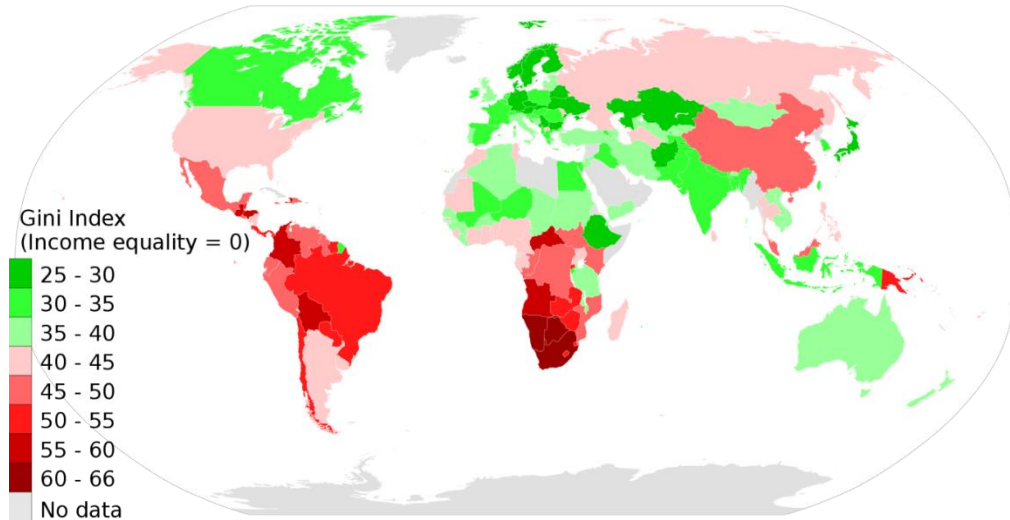
Дијаграм 2: Индекс на регионален диспаратет во БДП по глава на жител, 2016 г.

Извор: <https://www.oecd.org/cfe/TURKEY-Regions-and-Cities-2018.pdf>

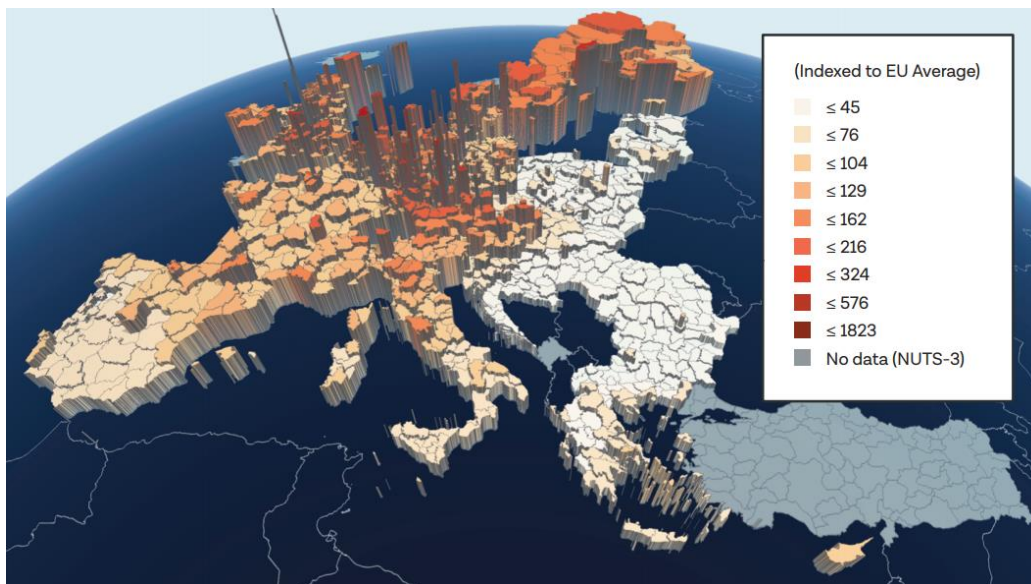

Мапа 1: Нееднаквост на приходи по земји според последните пријавени вредности на Цини коефициентот (честопати стар 10 и повеќе години) за 2014 г.:
црвена = висока, зелена = ниска нееднаквост

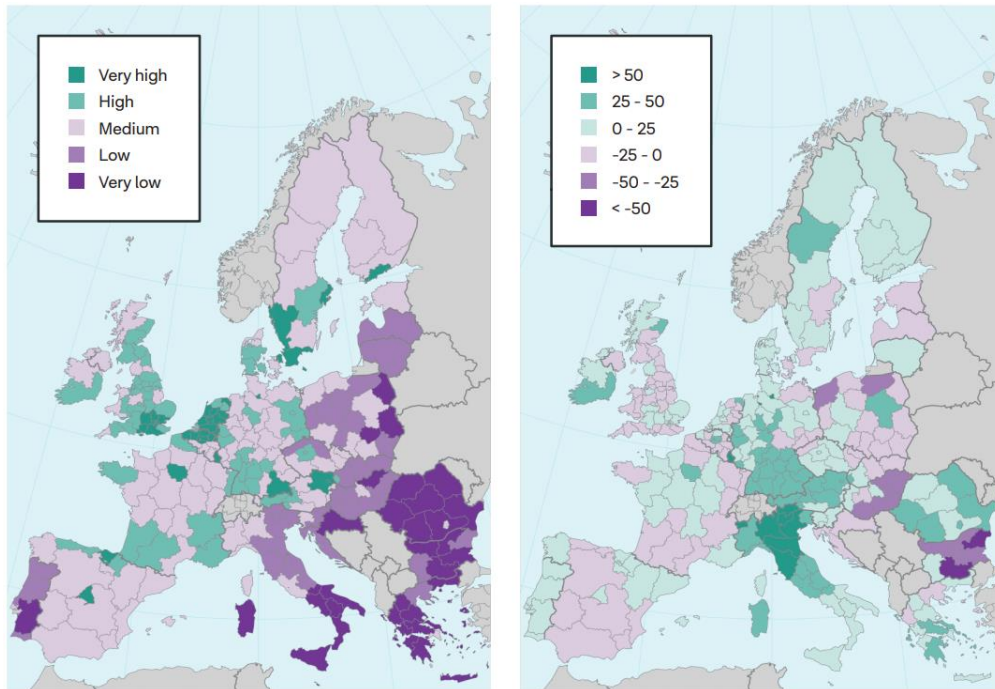
Извор: https://en.wikipedia.org/wiki/Gini_coefficient

Мапа 2: Распределба на БДП по глава на жител (стандард на куповна моќ) во ЕУ на ниво на НУТС-3

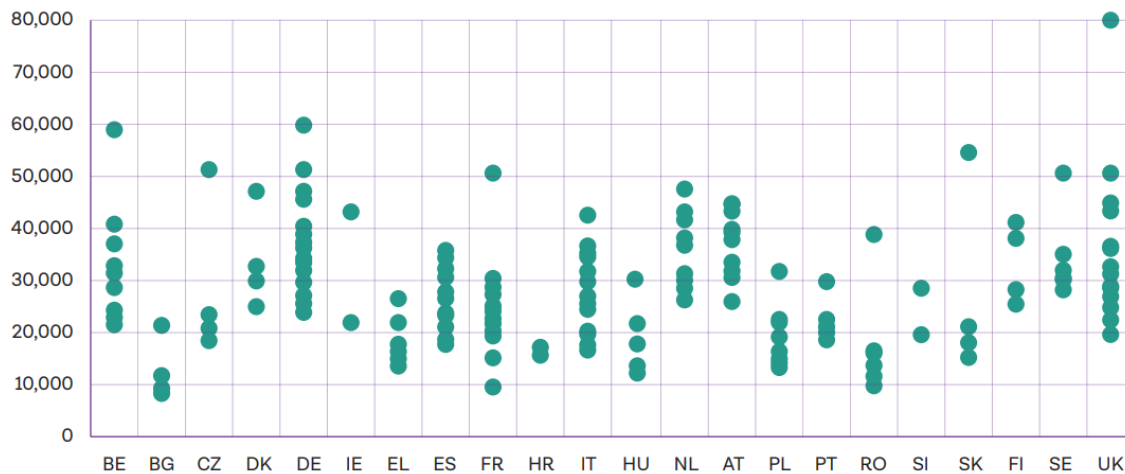
Извор: [Rethinking the Lagging Regions – Using Cohesion Policy to deliver on the Potential of Europe's Regions](#)

Мапа 3: *Мапа на европски региони според економски потенцијал (лево) и реален БДП по глава на жител во однос на предвиден економски потенцијал (десно)*

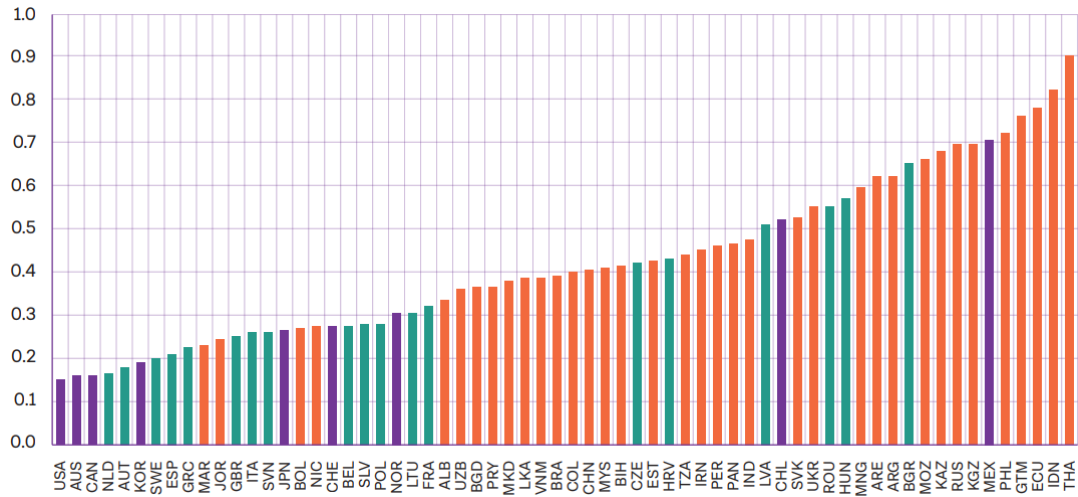
Извор: *Rethinking the Lagging Regions – Using Cohesion Policy to deliver on the Potential of Europe’s Regions*

Слика 1: *Распределба на БДП по глава на жител (стандард на куповна моќ) по региони во рамките на земји на ЕУ, 2015 г.*

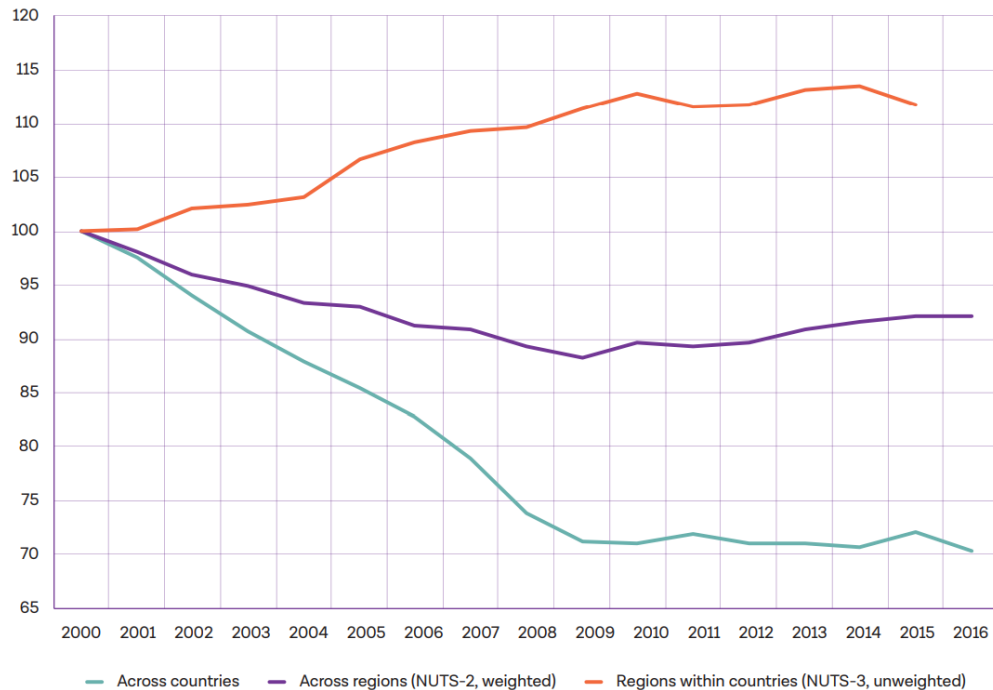
Извор: *Rethinking the Lagging Regions – Using Cohesion Policy to deliver on the Potential of Europe’s Regions*

Слика 2: Индекс на регионална нееднаквост ширум светот (втор Тејлов индекс)

Source: *Rethinking the Lagging Regions – Using Cohesion Policy to deliver on the Potential of Europe’s Regions*

Слика 3: Коэффициент на варијација на БДП по глава на жител, ЕУ, 2000-2016 (Индекс 2000=100, БДП во паритет на куповна моќ)

Извор: *Rethinking the Lagging Regions – Using Cohesion Policy to deliver on the Potential of Europe’s Regions*

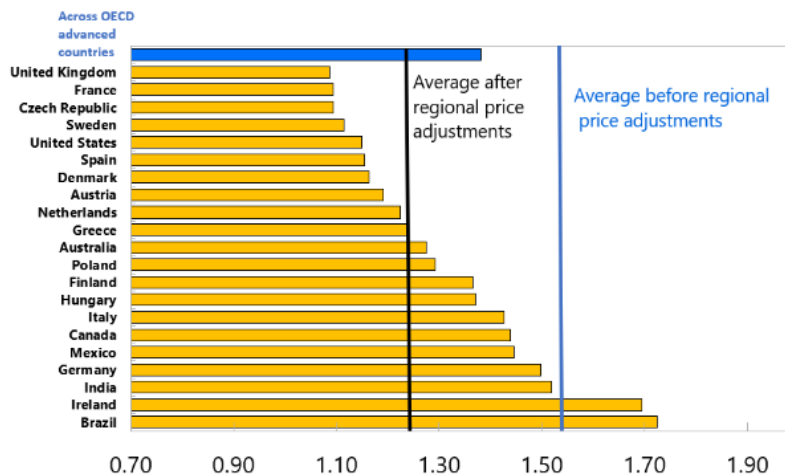
Слика 4: Регионални нееднаквости по земји

Големите разлики во приходи помеѓу регионите претставуваат проблем во многу земји.
(сооднос на БДП по глава на жител од најбогати до најсиромашни региони)

Regional inequalities across countries

Large income differences between regions is a problem in many countries.

(ratio of per-capita GDP for richest to poorest regions)

Sources: OECD Regional Database and Gennaioli and others (2014).

INTERNATIONAL MONETARY FUND

Извор: ОЕЦД регионална база на податоци и Генаиоли и др. (2014 г.).

III. ЕВАЛУАЦИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ И НЕЈЗИНАТА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА, 2009-2019

(A) СОЦИО-ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

Проф. д-р Миодраг Ивановиќ

1. Мерење на резултатите на политиката на регионален развој

1.1 PESTLE анализа на регионалниот развој на Р.С. Македонија

Алатката PESTLE нуди сеопфатен преглед на влијанија врз можниот успех или неуспех на проекти или стратегии. PESTLE е кратенка за Политички, Економски, Социјални, Технолошки, Еколошки и фактори на животната средина, и Правни фактори кои можат стратешки и оперативно да влијаат врз одредена организација, регион, сектор или пак цела земја.

Политичките фактори ја истакнуваат улогата на владата и нејзината улога во обезбедувањето стабилност и рамка за развој и напредок на општеството и граѓаните. Главните политички фактори се стабилноста на владата, законската регулатива, кривичното право, регулативата во врска со затворските служби, даночната политика, прописите за надворешно-трговска размена, политиките за социјална заштита и тн.

Економски фактори се деловните циклуси, трендовите на БДП, каматните стапки, паричната маса, инфлацијата, невработеноста, расположливиот доход, сиромаштијата и распределбата на приходот, регионалниот и националниот развој, црниот пазар, ефектите од транзицијата, процесот на приватизација, криминалните последици и др.

Социо-културни фактори се демографијата, распределбата на приходите, социјалната подвижност, промените во животниот стил, ставовите кон работата и слободното време, конsumerизмот, нивоата на образование, модата, културните трендови, социјалното вмрежување и тн.

Технолошки фактори се владините трошоци за истражување и развој, интернет и измами, информатичка и комуникациска технологија, нови откритија и правци на развој, нови средства за комуникација, медиуми канали, нова опрема и сл.

Правни фактори се законите за конкуренција, вработување и минимална плата, здравство и безбедност, безбедност на производи, прописи за услуги и др.

Фактори на животната средина се законите за заштита на животната средина, зелените прашања, регулирање на нивото на јаглерод диоксид, одлагање на отпад, заштеда на енергија и др.

Сите горенаведени фактори мора да бидат земени предвид со користење на влезно - излезен модел за да се разбере влијанието и како тие ќе влијаат на регионалниот развој. Влијанието на PESTLE факторите врз регионалниот развој бара да се посвети внимание на тоа како секој надворешен фактор влијае и се одразува на регионалните стратешки цели, а особено на спроведувањето на одреден проект како целина или на одреден елемент на проектот како што се луѓе, ресурси, иновации, работни процеси и финансии.

Во колоната “Како тоа влијае на вашиот проект?” важно е да се идентификуваат стратешките позиции, политики и процедури, способности и силни и слаби страни во врска со надворешните влијанија и политики.

Како следен чекор, потенцијалното влијание мора да се измери и оцени како високо (H), средно (M), ниско (L) или неодредено (U). Со оценување на влијанието на секој фактор, Министерството за локална самоуправа ќе биде подобро позиционирано и подготвено да се справи со влијанието на тој фактор врз регионалниот развој. Ако потенцијалното влијание се оцени со H, тоа ќе има приоритет над потенцијалното влијание измерено како L и тн.

Исто така е важно да се дефинира веројатната временска рамка на тој потенцијален ефект. Дали е тоа краткорочно, среднорочно или долгорочно влијание? Ако влијанието е долгорочно (3 години и повеќе), тогаш ова може да има влијание врз регионалниот развој како целина или на специфичните региони. Во овие ситуации, Министерството за локална самоуправа заедно со сите други учесници во процесот треба да преземат ефективни и ефикасни мерки за да го минимизираат потенцијалното влијание кое факторот може да го има врз регионалниот развој или спроведувањето на проектот.

PESTLE анализа и влијание на идната стратегија за регионален развој:

PESTLE фактори	Како влијае на регионалниот развој?	Потенцијално влијание				Импликации и важност										Проценка					
		Н	М	L	U	Временска рамка (година)	Тип	Влијание	Релативна важност											Побарувачка	Капацитет
										0-1	1-3	3+	+	-	+/-	I	U	D	C		

Политичко и институционално опкружување

Нестабилност и недостаток на транспарентност и корупција	Одложување, пречки и нарушување.	Н				3+	-		U										Силна и законска рамка	Ограничен
Политички влијанија, претпочитувања на политичките партии и борби за моќ помеѓу главните учесници во процесот, а особено ресорните министерствата	Регионални и локални приоритети и проекти раководени од себичен и неправеден интерес, одложување, зголемена цена и неефикасност,	Н				3+	-		I										Јавна транспарентност, јасни и SMART цели, цели и индикатори,	Ограничен
Неефикасно спроведување на законите	Конфликт, неправда, незадоволство и одложување.	Н				1-3	-		I										Транспарентност и силен тим на правни застапници	Ограничен
Слаба национална и регионална стратегија	Подолга подготовка на проекти, слаба и неефикасна реализација, одложување и зголемување на трошоците	Н				0-1	-		U										Планирање однапред	Ограничен

Економија и економско опкружување

Низок раст и ризик од рецесија	Зголемување на трошоците, одложување и недостаток на инвестиции	М				3+	-		I										Силен и стабилен економски раст	Ограничен
Отсуство на интегрирани и одржливи стратегии	Неефикасни решенија, понеповолни умни резултати, пониско ниво на одржливост	Н				0-1	-		I										Силна, строга владина контрола	Ограничен

**ЗАВРШНА ЕВАЛУАЦИЈА НА СТРАТЕГИЈА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ 2009-2019
И НА ПРОГРАМИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА ПЛАНСКИТЕ РЕГИОНИ**

Низок животен стандард	Иселување, недостаток на интерес, недостаток на талент и недостаток на иницијатива	Н	3+	-	I	I	Силна економија, ефикасна економска и социјална политика и улога на Владата	Ограничен
Висока инфлација	Недостаток на инвестиции, високи трошоци и неизвесност	М	1-3	-	I	С	Стабилна економија во развој со ефикасна фискална и монетарна политика	

Социјално и културно окружување

Недостаток на толеранција, правичност и соработка	Потешкотии во формирање сојузи, недостаток на ефикасни синџири на снабдување, нестабилно и слабо кооперативно и социјално претприемништво	М	3+	-	I	С	Стабилно правично општество и еднакви можности за сите	Висок
Социјална исклученост	Повеќе време за формирање заедници, почитување и толеранција, недостиг на енергија, поддршка и перспектива, стареење на населението, масовно заминување, особено на млади и талентирани луѓе	М	3+	-	I	I	Стабилно правично општество и еднакви можности за сите	Висок
Губење на перспективите	Незадоволство, немир и оттуѓеност	Н	3+	-	I	I	Строги правила, политики и насочување	Ограничен
Нееднаквости во приходот, низок животен стандард и ниска куповна моќ	Недостаток на силни и живописни села, слаби мали и средни претпријатија, недостаток на претприемништво и зголемување на сиромаштијата,	Н	3+	-	I	I	Ефективни социјални политики и пензиски систем	Ограничен

Технолошки аспект и животна средина

Недостаток на стандарди за квалитет	Компромитиран стандард, понизок квалитет, слаба спецификација и повисоки трошоци	Н	3+	-	I	C	Ефикасно проектно планирање Строга и независна контрола	Висок
Недостаток на ИКТ, интернет и можности за е-бизнис и е-трговија	Понизок раст, пропуштени можности, слаба конкурентност, слаб извоз и изолирани локални и регионални економии	М	3+	-	I	I	Долгорочна перспектива и разумна употреба на ЕУ, Светска банка, ММФ и ЕБРД фондови	Ограничен
Промовирање на одржливи и посколошки технологии	Зголемување на конкурентноста, привлекување нови инвестиции, одлични можности за меѓународна соработка и основа за малите и средни претпријатија во нови и привлечни технологии	Н	3+	-	I	I	Долгорочна национална стратегија, јасна визија и ефективни политики	Ограничен

Потенцијалното влијание се мери со: Н – високо, М – средно, L- ниско и U – неопределено;

Типот на влијание се мери со: + (позитивно), - (негативно) and +/- (непознато);

Влијанието во колоната Импликации и важност се мери со: I (растечко), U (непроменето) and D (опачачко);

Релативната важност се мери како: C (критична), I (важна), N (неважна) and U (непознато).

Извор: Ивановиќ М. (2018) Прирачник за стратесиско планирање, достапен на <http://www.miodragivanovic.com/downloads/strategic-planning-guidebook/>

Импликациите што ги има еден фактор можат да бидат **позитивни (+)**, **негативни (-)** или **непознати (- / +)**. За да бидат ефективно решени, влијанијата мора да бидат оценети. Ако факторот има позитивна импликација, тогаш тоа може да придонесе кон силните страни на регионалниот развој, но ако има негативно влијание, на тоа мора да се обрне внимание.

Влијанието што еден фактор го има врз регионалниот развој може да се **зголемува (I)**, да остане **непроменето (U)** или се **намалува (D)**. Ако влијанието е негативно, но се намалува, тогаш тоа не е особено важно. Релативната важност на секое влијание се мери и како **клучна (C)**, **важна (I)**, **неважна (N)** и **непозната (U)**. При утврдување на тоа кое мерење треба да се користи, Министерството или другите учесници во процесот треба да настојуваат да користат одредени докази како поддршка на ова, како што се евиденција заснована на докази, искуство или официјален заклучок на тимска дискусија.

Последната колона насловена “Проценка“ се фокусира на проценка на нивото на барања за дејствување или прифаќање на надворешни влијанија. Ако барањето да се дејствува или да се прилагодува на надворешни влијанија е голема, тогаш е јасно дека ова е од клучно значење за проектот. Со цел да се одговори ефективно на барањето, важно е да се утврди дали постои капацитет за справување со влијанието. Ако влијанието е негативно и критично, а барањето во врска со дејствувањето и прилагодувањето кон соодветна политика или однесување е изразено, но капацитетот е мал, тогаш е очигледно дека организацијата ќе се соочи со предизвик да се справи со тоа влијание. Сепак, самиот факт дека таков проблем е утврден е и првиот чекор кон негово решавање.

PESTLE анализата покажува **колку релевантни и валидни фактори треба мудро да се проценат со потенцијално влијание и важност за регионалниот развој.** Главните двигатели на регионалниот развој треба да бидат од политичко и институционално опкружување. Бидејќи сите фактори што беа проценети, покажуваат големо негативно влијание и зголемена критична важност. Владата мора да ја подобри и да создаде силна и правна рамка за поддршка на регионалниот развој со јавна транспарентност, јасна визија, паметни и мерливи цели.

Во овој процес, Владата треба да има централна улога да поддржува силен и стабилен раст, ефективни економски и социјални политики, ефективни фискални и монетарни политики, а особено да создаде средина за стабилни, фер и еднакви можности за сите. Важно е да се запамети дека неолибералниот концепт со доминација на пазарот на понудата и побарувачката не може да ги надмине можностите за промовирање на ИКТ, употреба на Интернет, е-бизнис, е-трговија, дигитална економија и да промовира одржливи и поеколошки технологии.

1.2 SWOT анализа на Стратегијата за регионален развој 2009-2019

SWOT анализата е метод за стратешко планирање кој се користи за проценка на Силните страни, Слабостите, Можностите и Заканите во стратегиите и иницијативите за регионален развој. **SWOT** анализата може да претставува особено силна алатка за брзо регистрирање, затоа што може да им помогне на Владата и на министерствата да ги откријат можностите и да ги отстранат слабостите и заканите.

SWOT анализа на Стратегијата за регионален развој за 2009 – 2019:

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Меѓународна поддршка и проектни фондови од ЕУ, СБ, ММФ, ЕБОР и други фондови, • Идентификувани потреби за рамномерен регионален развој, • Имплементирана Стратегија 2009 - 2019 година, дефинирана е институционална рамка и се препознаваат учесниците во процесот, • Националните економски стратегии и стратегиите во индустријата, вклучително и стратегиското мапирање се завршени, но не и доволно артикулирани во однос на приоритетите за развој, • Дефинирани се проценката, мониторингот и одредено ефективно мерење на регионалните активности, • Одредени позитивни влијанија врз регионалниот развој, подобрени мали и средни претпријатија, стандарди на населението и здравството, • Намерата за подобрување и управување со регионалниот развој во рамките на Министерството за локална самоуправа, Бирото за регионален развој и другите институции се силни и убедливи. 	<ul style="list-style-type: none"> • На визијата и мисијата на Стратегијата и недостасуваат чувство за брендирање, препознавање и привлечност • Недоволни ресурси што се реализираат од страна на последователните влади за намалување на регионалните разлики - далеку од 1% правна цел (што одговара на 90 милиони € - од вложените инвестиции се само околу 35 милиони годишно, • Недостаток на јасност при дефинирање на политиката на регионалниот развој како инструмент за намалување на регионалните економски разлики, • Регионалните случувања и иницијативи не се засноваат на урамнотежени и координативни договори помеѓу државните институции и слободните пазари. Се чини дека неолибералниот концепт на “невидливи раце“ е доминантен пристап • Слаба и неефикасна упорност и искористување на постигнатите проекти и цели на ЕУ, СБ, ММФ и ЕБОР, • Стратегија не дефинирала опции за регионите или секторите во индустријата во текот на новите информациски и комуникациски технологии (интернет, е- бизнис, е-трговија, дигитални технологии), • Стратегија не ги анализираше и проценила барањата на животната средина и сложеноста на динамиката, • Стратегија е оформена и дефинирана без никаква проценка или анализа на деловното опкружување во кое дејствуваат регионите, • Следењето, набљудувањето и регионалната база на податоци за регионални проекти се слаби и неефикасни, • Правната рамка е слаба, неефикасна и политички пристрасна за да поддржи ефикасни и ефективни нови регионални вложувања со најдобри шанси за успех, • Рамката за управување и оперативните процеси за регионален развој и особено за ресорните министерства не се јасно дефинирани, • Главните регионални учесници во процесите немаат јасни административни, оперативни, функционални, раководни линии на одговорност. Не се дефинирани каналите на проток на информации, документи со распределена одговорност и процесот на одлучување, • Нестабилни деловни средини - низок раст, ризик и нестабилност, немири, политички конфликти, • Анализата на учесниците во процесот не е дефинирана и јасна, особено што се однесува до функцијата, одговорностите и состојбите со поддршката на централната власт, • Главните фактори на нееднаквост (географски, ограничувања на ресурсите, недостаток на инфраструктура или социјални или културни ограничувања) не се идентификувани, проценети или оценувани во претходната регионална стратегија 2009-2019.

МОЖНОСТИ	ЗАКАНИ
<ul style="list-style-type: none"> • Дефинирање на инспиративна визија и мисија на национални и регионални стратегии засновани врз вредностите, културата и традициите на Северна Македонија, • Идентификување, оценување и проценка на комплексноста на регионалниот развој, што рефлектира меѓусебно потпирање на економски, демографски, социјални, просторни, културни и многу други развојни аспекти; • Идентификување, оценување и проценка на важноста на неопходните регионални и локални услови кои постојат или треба да се создадат (владеење на правото и ефикасна регионална власт, нулта толеранција за корупција, стратешки приоритети со транспарентно програмирање, поволни услови за поддршка на инвестициски проекти, наклонет став кон јавно - приватни партнерства, ефикасен локален пазар на капитал и достапност на ризичен капитал, како и квалификувани и претприемачки настроени лидери на проекти, • Промовирање и градење на успешни национални и регионални приказни за промовирање на квалитет, соработка и инклузивност на сите луѓе во регионите; • Користење на национални и регионални стратегии за промовирање на најпознатите градови, езера, планини, реки или имиња засновани на историски документи. Туристички атракции кои се најпознати во светот, како што се Охрид, НП Маврово, Битола, Кратово, НП Пелистер, Струга и Преспа треба да се сметаат како инспиративен бренд и важен дел од регионалните активности; • Промовирање и развивање на паметен раст, вклучително и на нови знаења, иновации и создавање на клучни двигатели за регионален развој на национално и регионално ниво, • Иницирање на промоција на одржлив раст со поголема ефикасност на ресурсите, и позелени и поконкурентни локални економии. • Иницирање на развивање на одредени елементи на инклузивен раст, вклучително и старт-ап на малите и средни претпријатија во новите технологии, поддршка за висококвалификувано вработување и интегрирана локална економска, социјална и територијална кохезија; • Зголемување на продуктивноста преку зголемување на ефикасноста во користењето на енергија и други ресурси, особено за промовирање на одржливи и позелени технологии; • Промовирање на иновации преку создавање, пристапување, апсорпција и примена на нови знаења и технологија што доведува до нова или значително подобрена соработка, кооперација и меѓусебно почитување помеѓу луѓето и подобар квалитет на живот; • Понатамошен развој или употреба на т.н. зелени или чисти технологии, 	<p>Увереност дека движењата на пазарот, понудата и побарувачката и малите и средните претпријатија без поддршка од Владата и силна институционална помош можат да ги решат регионалните и локалните разлики;</p> <p>Политичка нестабилност, слаби и нестабилни политички алијанси и регионални тензии и конфликти;</p> <p>Политичка нестабилност, чести национални и регионални избори и отфрлање на донесени и добри национални и регионални стратегии,</p> <p>Отсуство на поддршка од страна на централната и локалната власт, а особено борбата за политичко влијание и буџетска моќ помеѓу ресорните министерства;</p> <p>Политичка и економска криза, вклучувајќи низок раст, рецесија, продлабочен буџетски дефицит и граѓански немири</p> <p>Недоволна куповна моќ заради економска криза, нестабилност и несигурност,</p> <p>Социјална исклученост, стареење на населението, сиромаштија, нееднаквости и напуштени села.</p>

Извор: *Ивановиќ М (2018) Прирачник за стратешко планирање, достапен на <http://www.miodragivanovic.com/downloads/strategic-planning-guidebook/>*

SWOT анализата покажува дека - независно од реториката - сите влади во периодот покриен од Евалуацијата не успеаа да инвестираат доволно напори, финансиски ресурси и достапно знаење да одговорат поуспешно на прашањето на регионална економска нееднаквост. Следствено, ова **прашање останува како политичка обврска и предизвик за следните влади, како и сите други останати актери**. Исто така, **пристапот** во насока на надминување на регионалната нееднаквост **ќе мора да се прошири**, со цел да се покријат сите релеватни инструменти кои имаат влијание на локалното, регионално и национално регулаторно окружување, кое - подеднакво, дури и поважно од јавните инвестиции - влијае на мобилизацијата на развојниот потенцијал и функционирањето на посиромашните региони во нивните напори да ги достигнат побогатите.

Со анализа на надворешното опкружување (закани и можности) и неговото внатрешно опкружување (слабости и јаки страни), националните и регионалните институции можат да ги користат овие техники за да дефинираат валидни и релевантни национални и регионални стратегии. Матрицата SWOT-TOWS може да се користи за дефинирање на сите стратешки опции.

2. Социо-економскиот развој мерен преку глобални мерни механизми

Северна Македонија во последните десет години покажува **умерен, но не и стабилен напредок со економскиот и социјалниот развој**. БДП по глава на жител по ПКС за 2018 беше **38% од ЕУ-28**. Напредок има, но перформансите се сè уште под просечниот индекс од 40 за земјите од ЕУ28. **Џиниевиот индекс** за Северна Македонија изнесуваше **36.1%** во 2018. Последните вредности покажуваат **мал пораст во нееднаквоста на приходите во Северна Македонија**. Овој индикатор е еден од најдобрите мерни инструменти за успехот на регионалниот развој и еднаква дистрибуција на приходот. Сепак, во 2017 дури 41.1 % од вкупната популација беше на работ на сиромаштија и социјална ексклузија. Позицијата согласно Индексот на човеков развој (ИЧР) е 80. Вредноста за 2017 е 0,757. Просечниот годишен раст на ИЧР за периодот од 2000 до 2010 е 0,94 а за 2010 до 2017 само 0,42%. Ова е голем пад од 2010.

Во табелата - Поволни услови за бизнис, Северна Македонија е на 17-то место со вкупно 80.7 поени. Поповолни услови може да се обезбедат преку подобрување на

институционалните рамки, полесна старт-ап процедура и повисоки нивоа на претприемништво.

2.1. Конкурентност

Извештајот на Светскиот економски форум (2019) покажува дека Северна Македонија е 82-ра земја по конкуренција во светот од 141 земја рангирана во изданието на Извештајот за конкурентност од 2019. Рангирањето на Македонија просечно изнесува 78,38 од 2007 до 2019, од најниската позиција во 2008 на 94то место, се до рекордно високата 60 во 2016, опаѓајќи повторно во последниве три години. Види повеќе на: Светски економски форум, Извештај за конкурентност <https://www.weforum.org/reports> [Пристапено: 4ти декември 2019]

2.2. Економска доверба

Trading economics (2019) известува дека економска довербата во Македонија скокнала на **32.80 индексни поени** во октомври од 32.20 индексни поени во септември 2019. Во просек економска довербата изнесува 7.53 индексни поени во периодот 2001-2019, достигнувајќи рекордни 32.80 индексни поени во јуни 2019, а најниски 35.80 во Август 2001. Сепак, евидентна е умерена флукуација на економската доверба од месец до месец. Види повеќе на: <https://tradingeconomics.com/macedonia/business-confidence> [Пристапено: 4ти декември 2019]

2.3. БДП по глава на ПКС

Еуростат (2019) известува дека БДП по глава според индексот на Стандард за куповна моќ (ЕУ28=100) е мерлив показател за економска активност. Се дефинира како вредност на сите произведени добра и услуги минус вредноста на добрата и услугите употребени во нивното создавање. Во споредба со просекот на ЕУ28, Индексот на Северна Македонија за 2009, 2010, 2011 и 2012 изнесува 34. За 2013 е 35; за 2014 и 2015 е 36, за 2016 е 37; за 2017 е 36, а за 2018 е **38**. БДП по глава може да се види на: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/GDP_per_capita,_consumption_per_capita_and_price_level_indices [Пристапено: 4ти декември 2019]

2.4. Бруто домашни инвестиции во истражување и развој

Еуростат (2019) известува дека во проценти инвестициите за истражување и развој за 2015 и 2016 изнесувале **0,44%**, а паднале на **0,36%** во 2017. Ова дефинитивно не е доволно. Просечните инвестиции на ЕУ28 изнесуваат 2,03%. Види повеќе за инвестициите во ЕУ на: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8493770/9-01122017-AP-EN.pdf/94cc03d5-693b-4c1d-b5ca-8d32703591e7> [Пристапено: 5ти декември 2019]

2.5. Луѓе на работ на сиромаштијата

Бројот на луѓе кои се на раб на сиромаштија и социјална исклученост пресметани како кумулативна разлика од 2008, во илјади, во Северна Македонија, според извештајот Еуростат (2019), за 2011 и 2012 изнесува 66000, за 2013 е 21000, а за наредните години е секогаш негативен: за 2014 (-78000); за 2015 (-111000); за 2016 (-120000) и за 2017 (-110000). See more: <https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/EDD> [Accessed: 26 October 2019] Сепак, во 2017, **41.1% од вкупната популација е на раб на сиромаштија и социјална ексклузија**. Види повеќе на: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion [Пристапено: 5ти декември 2019]

2.6. Индекс за перцепција на корупција

Transparency International (2018) известува дека Индексот за перцепција на корупција за Северна Македонија изнесува 37 од 100 поени. Таа е на **93-та позиција од 180 разгледувани земји**. Важно е да се истакне дека индексот на Северна Македонија е под глобалниот индекс кој изнесува 43/100 за 2018. Види повеќе на: <https://www.transparency.org/country/MKD#> [Пристапено: 4ти декември 2019]

2.7. Џиниевиот индекс и дистрибуција на приходот

Светскиот атлас на податоци (2019) го дефинира Џиниевиот индекс како мерен инструмент за девијација од совршено еднаква дистрибуција на приходот или потрошувачка на индивидуи и домаќинства во земјата. Доколку има совршено еднаква дистрибуција индексот изнесува 0, додека вредноста од 100 значи дека има комплетна нееднаквост. Според проценката на Светската банка, вредноста на Џиниевиот индекс за Македонија бил 42,80 во 2010 и 35,60 во 2015, додека за 2018 изнесува 36,1%. Последните вредности

покажуваат **незначително зголемена нееднаквост** во Северна Македонија. Овој индикатор е еден од најдобрите мерни инструменти за успехот на регионалниот развој и еднаква дистрибуција на приходот. Види повеќе на: <https://knoema.com/atlas/North-Macedonia/GINI-index> [Пристапено: 4ти декември 2019]

2.8. Индекс на човеков развој

Програмата за развој на ОН (2019) го дефинира индексот за човеков развој како сумарен мерен инструмент на просечното достигнување во клучни димензии на човековиот развој: долг и здрав живот, имање познавања и пристоен животен стандард. ИЧР е геометриска средина на нормализирани индекси за секоја од трите димензии. Позицијата на Северна Македонија е на **80-тото место** со 0,757 поени во 2017. Просечен годишен пораст за периодот од 2000 до 2010 е 0,94, а за 2010-2017 само 0,42%. Ова е **големо опаѓање од 2010**. Види: <http://hdr.undp.org/en/composite/trends> [Пристапено: 26ти ноември 2019]

3. Евалуација на Социо-економскиот и регионалниот развој

Табела 1 покажува умерен и цикличен економски раст со ниска инфлација и многу високи нивоа на невработеност. Очигледно е дека примарна цел на економскиот развој и особено балансираниот регионален развој е да се зголеми вработеноста особено за младите и образовани луѓе. Следниот огромен предизвик е да се балансираат вредностите за увоз и извоз и во исто време да се привлечат директни странски инвестиции особено по разочарувачките резултати во 2017. Види табела 2.

Табела 1: Главни економски индикатори за периодот 2013-2017

Реален сектор Индикатор	Година				
	2013	2014	2015	2016	2017
Номинален БДП (EUR милион)	8150	8562	9072	9732	10.066
БДП по глава (EUR)	3930	4126	4374	4755	
Годишен реален пораст на БДП (%)	2,9	3,6	3,9	2,9	0,2
ИПЦ инфлација (годишен просек %)	2,8	0,3	0,3	0,2	1,4
Просечна месечна плата, нето (EUR)	344	348	356	363	373
Стапка на невработеност (годишен просек %)	29,0	28,0	26,1	23,8	22,5

Извор: ОЕК Македонија, <https://oec.world/en/profile/country/mkd/> [Пристапено: 27ми октомври 2019]

Табела 2: Главни индикатори за надворешен сектор за периодот 2013-2017

Надворешен сектор Индикатор	Година				
	2013	2014	2015	2016	2017
Дефицит на тековни сметки (% од БДП)	1,6	0,5	2,0	2,7	1,3
Извоз (EUR милион)	2375	2784	3047	3471	3803
Увоз (EUR милион)	4238	4640	4870	5279	5674
Нето директни инвестиции (EUR милион)	252	205	217	338	227
Директни инвестиции (%) (БДП)	3,10	2,40	2,30	3,50	2,30

Извор: ОЕК Македонија, <https://oec.world/en/profile/country/mkd/>, [Пристапено: 27ми октомври 2019]

Кога ќе се спореди просечниот годишен прилив на директни странски инвестиции ДСИ (2013-2017 изнесува **246 милиони €**) со јавните инвестиции на владата со цел да се третираат регионалните економски разлики (во просек **35 милиони евра годишно**) може да се види дека напорите во однос на јавните инвестиции едноставно се прескромни. Доколку владата ја почитувала обврската од 1% таа бројка требало да биде околу три пати повисока.

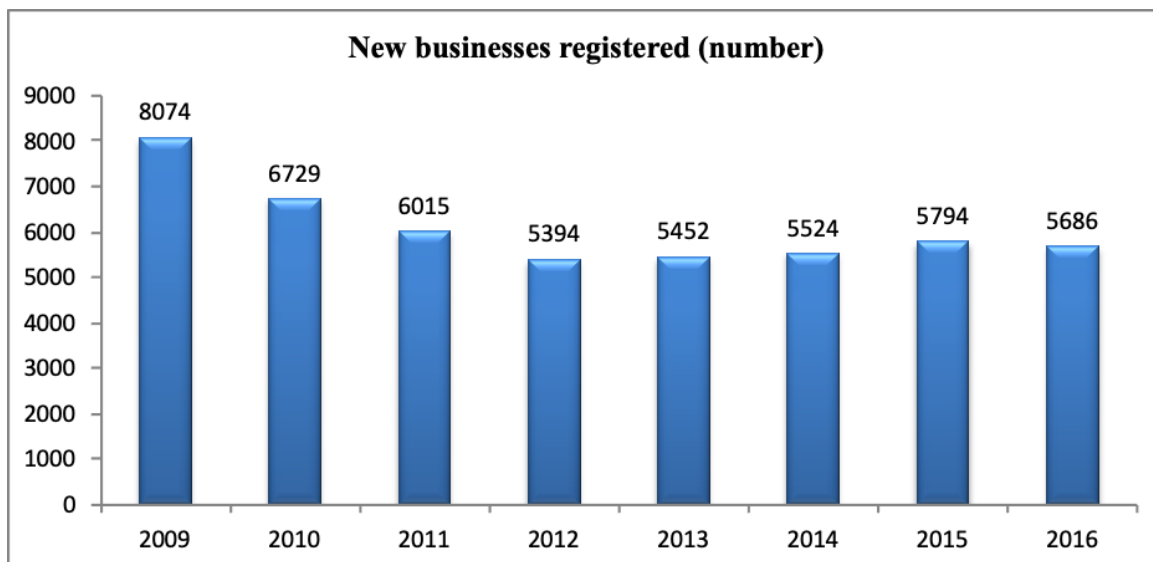
Извештајот на Светска банка Дуинг бизнис 2020(2019) известува дека Северна Македонија, на табелата за Поволни услови за бизнис е на **17-то место** со 80,7 поени. Полесното правење бизнис се поврзува со повисоки нивоа на претприемништво. **Добрата претприемачка клима** покажува број на новорегистрирани бизниси со стабилен пораст уште од 2010. Види табела 3 и графикон 1, 2 и 3.

Табела 3: Главни индикатори врз основа на извештаите на Светска банка - Правење бизнис 2020 за РС Македонија

Име на индикаторот	РС Македонија										
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Број на новорегистриран и бизниси	8074	6729	6015	5394	5452	5524	5794	5686	-	-	-
Поволни услови за бизнис (0 = најслаби перформанси до 100 = најдобри перформанси)	-	-	-	-	-	-	77,918	80,587	80,3	80,7	80,7
Степен на отвореност (0=помала отвореност до 10= поголема отвореност)	7	7	7	7	7	8	10	10	10	10	10

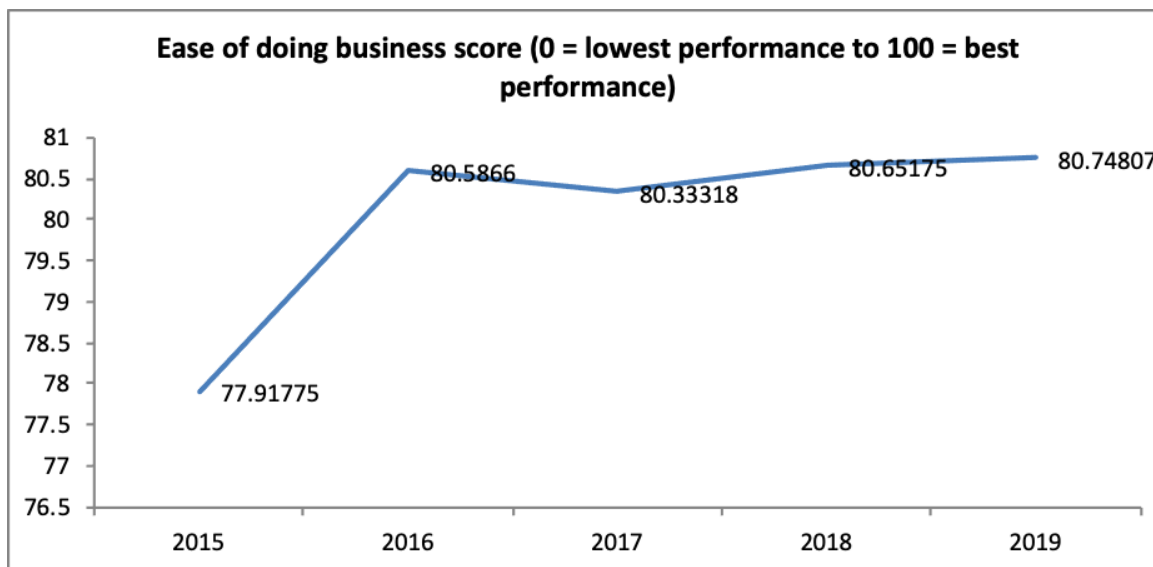
Извор: Doing business 2020 – Одржување на темпото на реформи, достапно на <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/10/24/doing-business-2020-sustaining-the-pace-of-reforms> [Пристапено: 26ти ноември, 2019]

Графикон 1: Вкупен број на новорегистрирани бизниси

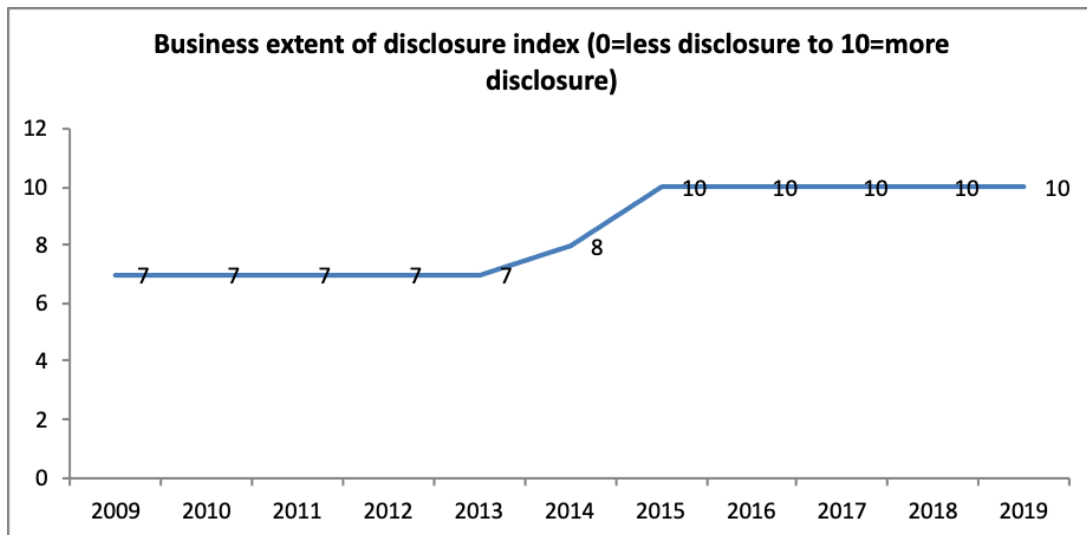
Извор: *Doing business 2020 – Одржување на темпото на реформи, достапно на <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/10/24/doing-business-2020-sustaining-the-pace-of-reforms> [Пристапено: 26ти ноември, 2019]*

Графикон 2: Извештај од Светска банка: Рангирање по поволни услови за бизнис

Извор: *Doing business 2020 – Одржување на темпото на реформи, достапно на <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/10/24/doing-business-2020-sustaining-the-pace-of-reforms> [Пристапено: 26ти ноември, 2019]*

Графикон 3: Степен на отвореност

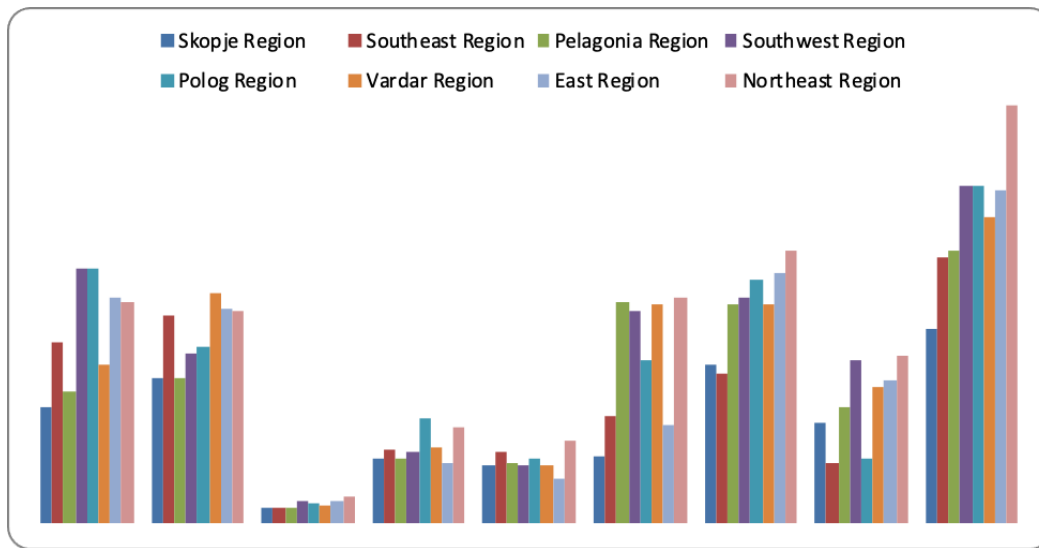

Извор: *Doing business 2020 – Одржување на темпото на реформи, достапно на <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/10/24/doing-business-2020-sustaining-the-pace-of-reforms> [Пристапено: 26ти ноември, 2019]*

Еуростат (2019) покажува дека вработувањето и активностите според пол и возраст од 20 до 64 години измерени како процент од вкупната популација стабилно се покачува од 47,9 до 51,3%. Сепак уште многу треба за да се достигне просекот на ЕУ28 од 69,2% вработеност во рамките на оваа возрасна граница. Не постојат релации помеѓу вкупните инвестиции по региони и стапката на вработеност.

Графиконите 4, 5, 6 и 7 јасно покажуваат дека скоро во секоја година најголемите инвестиции се во североисточниот, вардарскиот и југозападниот регион. Само во Скопје се проценува дека се привлекуваат околу 70% од приватните инвестиции.

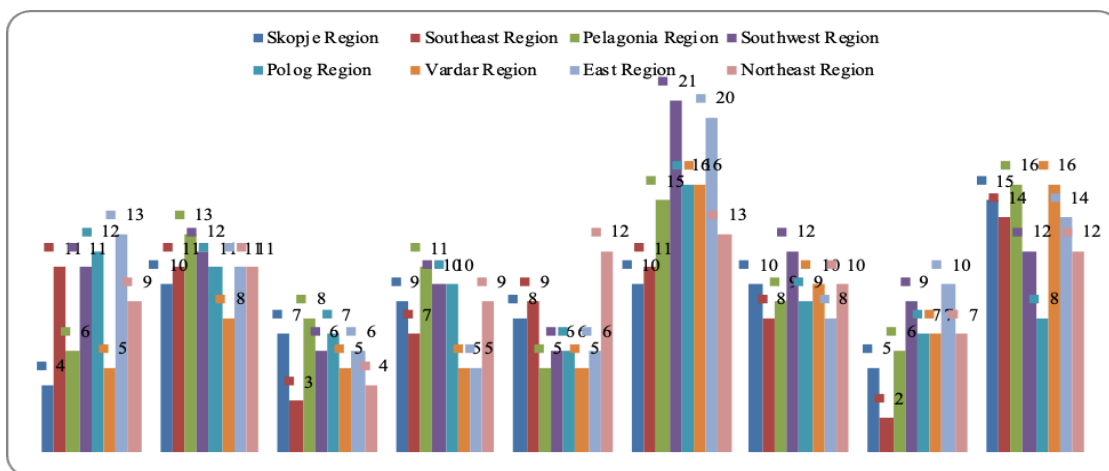
Графикон 4: Вкупни јавни инвестиции по региони (2010 не е вклучена)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 и 2018

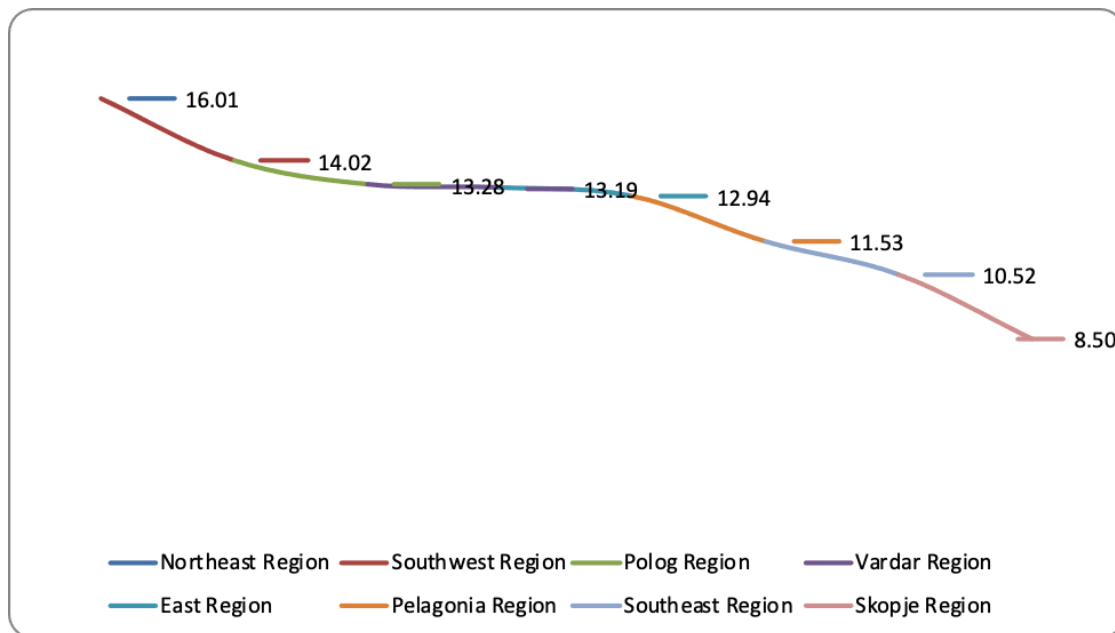
Вкупните инвестиции се највисоки во следниве години: 2011, 2015, 2016 и 2018. Највисок процент е инвестиран во североисточниот, југозападниот, полошкиот и вардарскиот регион. Други релевантни и валидни детали можат да се видат на Графиконите 5, 6 и Табела 4.

Графикон 5: Вкупен број проекти по региони

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 и 2018

Графикон 6: Просечна застапеност на годишни јавни инвестиции по регион 2009-2018 (во %)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 и 2018

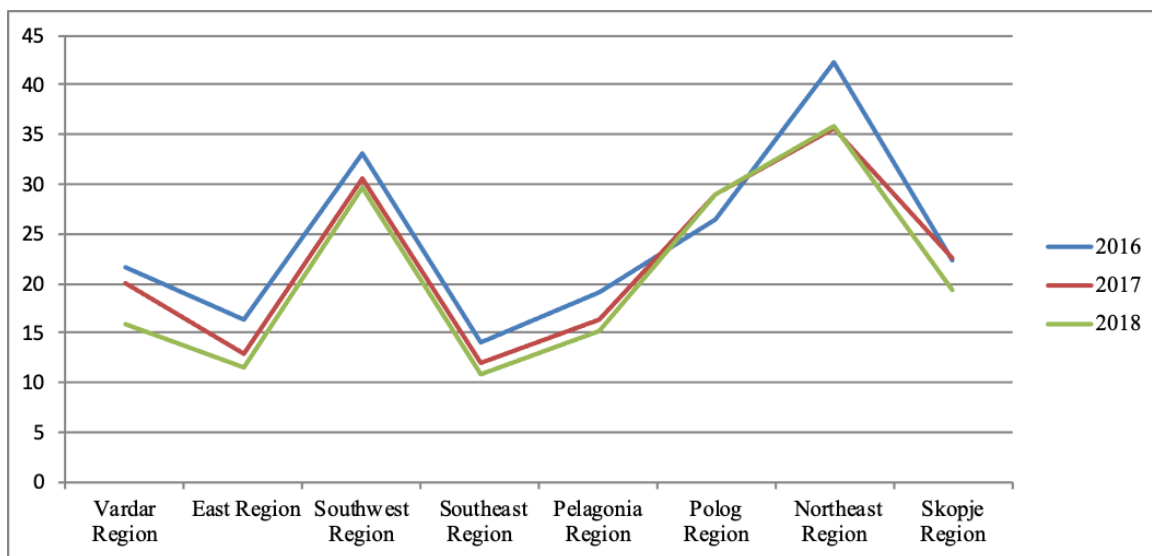
Табела 4: Застапеност на јавни инвестиции по региони 2009-2018 (во %)

Региони	2009	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Просек
Североисточен регион	14,40	14,13	17,17	15,86	16,55	17,21	15,67	17,67	16,98	16,14
Југозападен регион	16,55	11,34	13,40	11,56	11,56	16,15	12,97	17,04	13,67	13,64
Вардарски регион	10,22	15,40	11,54	12,46	11,54	16,65	12,64	14,33	12,42	12,88
Полошки регион	16,57	11,73	13,03	17,09	13,06	12,45	14,05	6,82	13,69	12,80
Источен регион	14,60	14,25	14,54	9,70	9,16	7,54	14,44	15,10	13,52	12,20
Пелагонија	8,47	9,65	10,28	10,45	11,91	16,81	12,58	12,26	11,04	11,29
Југоисточен регион	11,73	13,82	10,10	12,20	14,59	8,15	8,61	6,28	10,80	10,37
Скопски регион	7,46	9,68	9,93%	10,68	11,63	5,04	9,05	10,51	7,87	8,86

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 и 2018

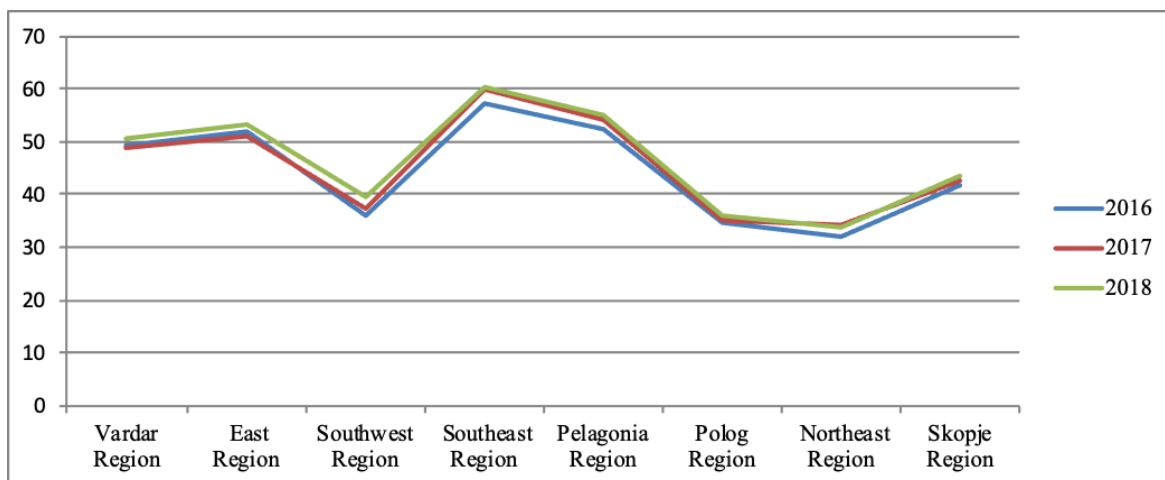
Стапките на невработеност по региони се високи, константни и дури во регионите со пониска стапка на невработеност се повисоки од 10%.

Графикон 7: Стапка на невработеност по региони

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Регионите во РСМ, 2019, достапно на <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27ми октомври 2019]

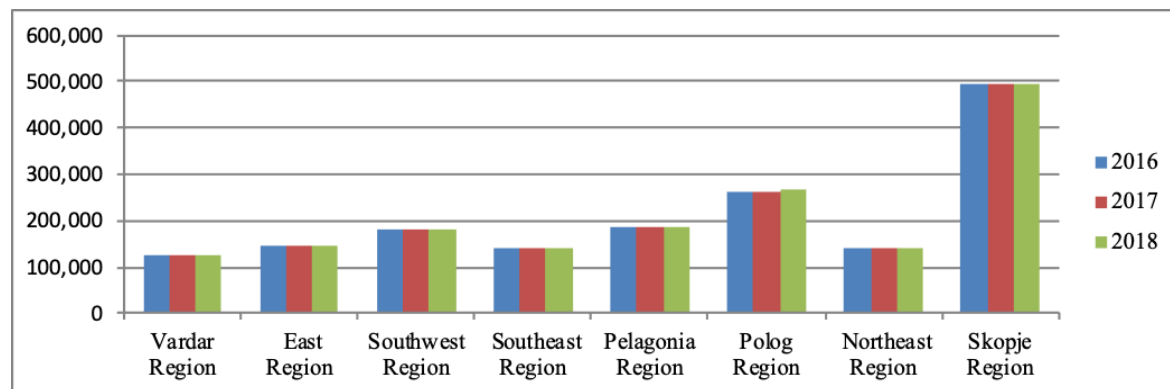
Графикон 8: Стапка на вработеност по региони

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Регионите во РСМ, 2019, достапно на <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27ми октомври 2019]

Доколку се земе предвид индикаторот популација на работна возраст тогаш Скопскиот и Полошкиот регион имаат потреба од повеќе инвестиции и развој на претприемачки вештини особено кај младите луѓе. Видете го Графикон 9.

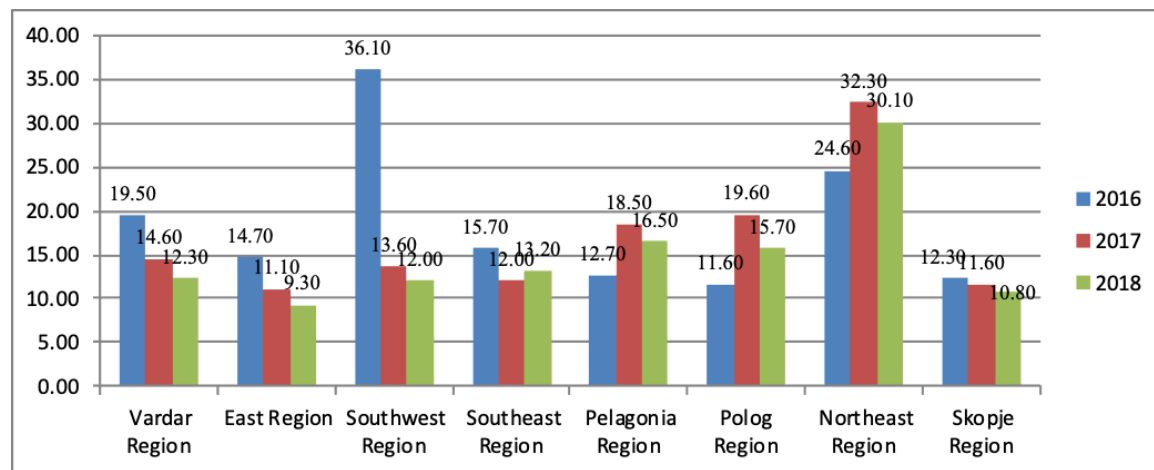
Графикон 9: Популација на работна возраст

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Регионите во РСМ, 2019, достапно на <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27ми октомври 2019]

Графиконот 10 ги прикажува домаќинствата како приматели на социјална финансиска помош за лица постари од 18 години. Од 2016, најголемиот број приматели се наоѓаат во североисточните региони.

Графикон 10: Застапеност на приматели на социјална помош на лица постари од 18 години по регион и во популација од 1000 жители

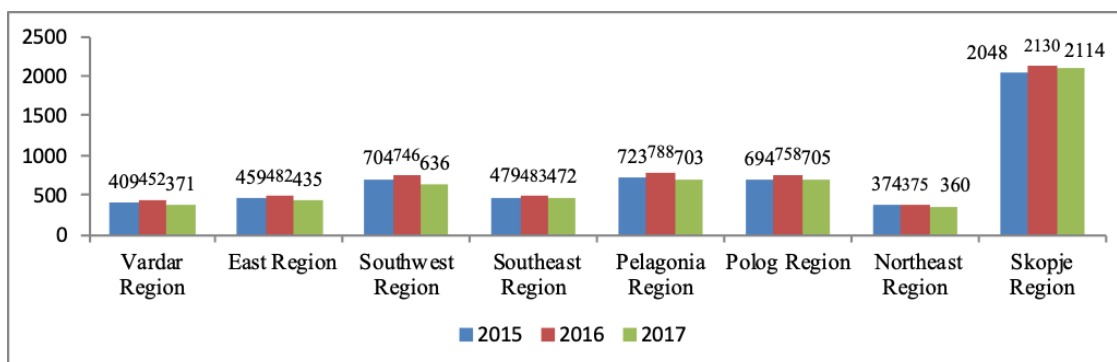
Извор: Пресметки на авторот врз основа на Регионите во РСМ, 2019, достапно на <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27ми октомври 2019]

Просечната процентуална застапеност на луѓе постари од 18 години кои примаат социјална помош во 2016 изнесувала 18,40, за 2017 – 16,60 и за 2018 - 14,99. **Највисока просечна застапеност има во североисточниот регион (28,81) и југозападниот регион (18,06).** Сите други региони се во рамките на 12 до 15 %. Важно е да се истакне дека некои региони, какви што се Вардарскиот, Источниот, Југозападниот и Скопскиот покажуваат пад во примањето на социјална помош. Од друга страна, Пелагонискиот, Полошкиот и Североисточниот регион покажуваат постојано покачување на примателите на социјална

помош. Според тоа, овие трендови мора да бидат земени предвид за да се одговори како и на кој начин балансираниот регионален развој може да ја елиминира растечката сиромаштија во некои региони.

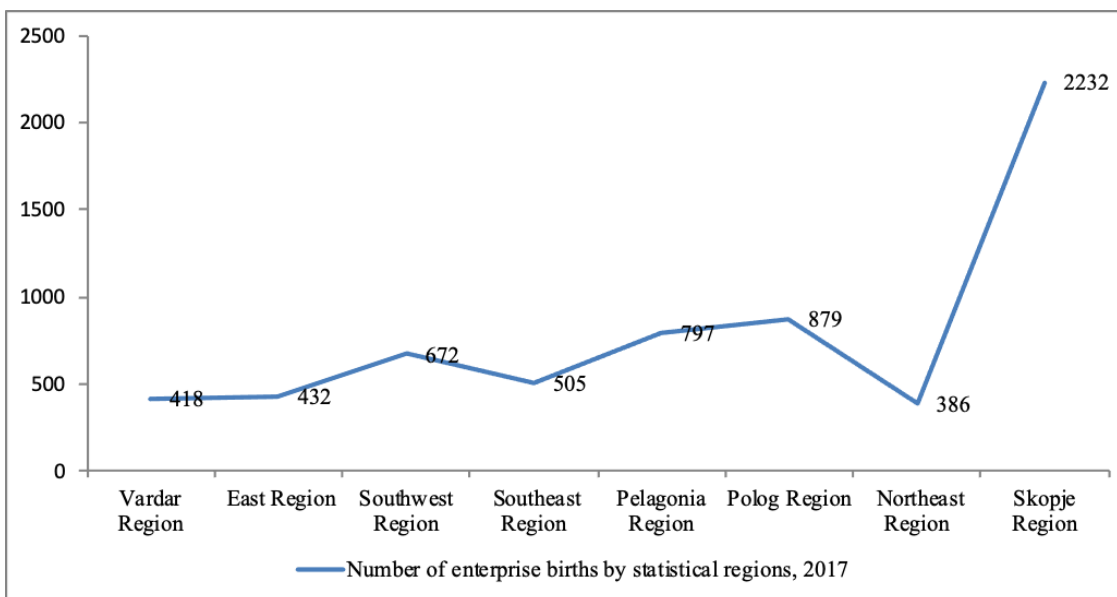
Како што може да се види од Графиконите 11 и 12, **најголем број старт-апи и неуспеси се случуваат во Скопскиот регион**. Евидентно е дека малите и средни претпријатија во Скопскиот регион треба да имаат водечка улога во промоцијата на старт-апи фокусирајќи се на стапката на преживување.

Графикон 11: Број на неуспешни претпријатија по статистички региони

Извор: Регионите во РСМ, 2019, достапно на <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27ми октомври 2019]

Графикон 12: Број на основани претпријатија по статистички региони, 2017

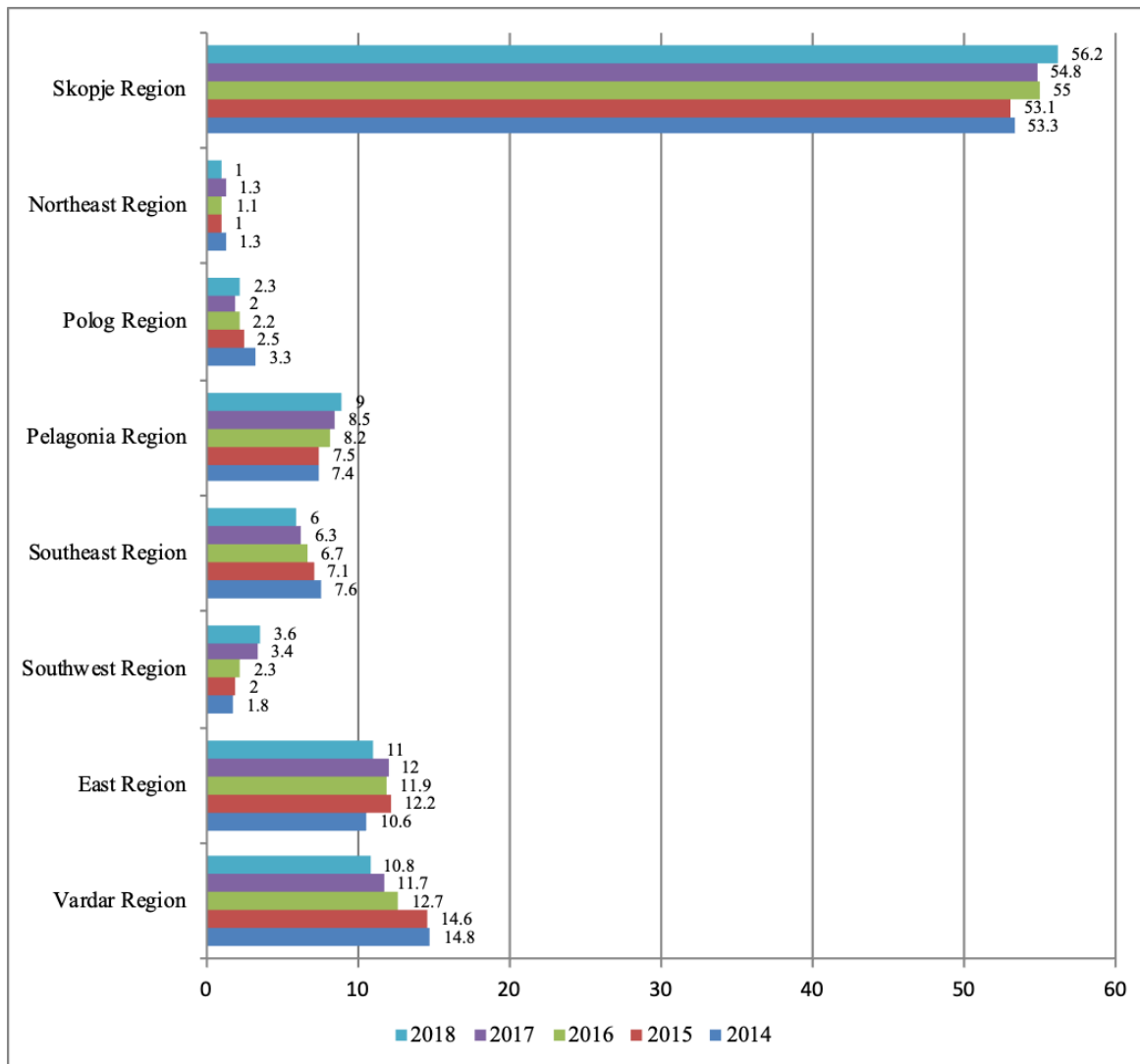

Извор: Регионите во РСМ, 2019, достапно на <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27ми октомври 2019]

Скопскиот, Источниот и Вардарскиот регион предничат во однос на увозот и извозот. Има евидентен дефицит на извозот во однос на увозот. Овие факти мора да се земат предвид за идниот регионален развој, особено за да се промовира извозот и да се намали увозот од страна на локалните компании.

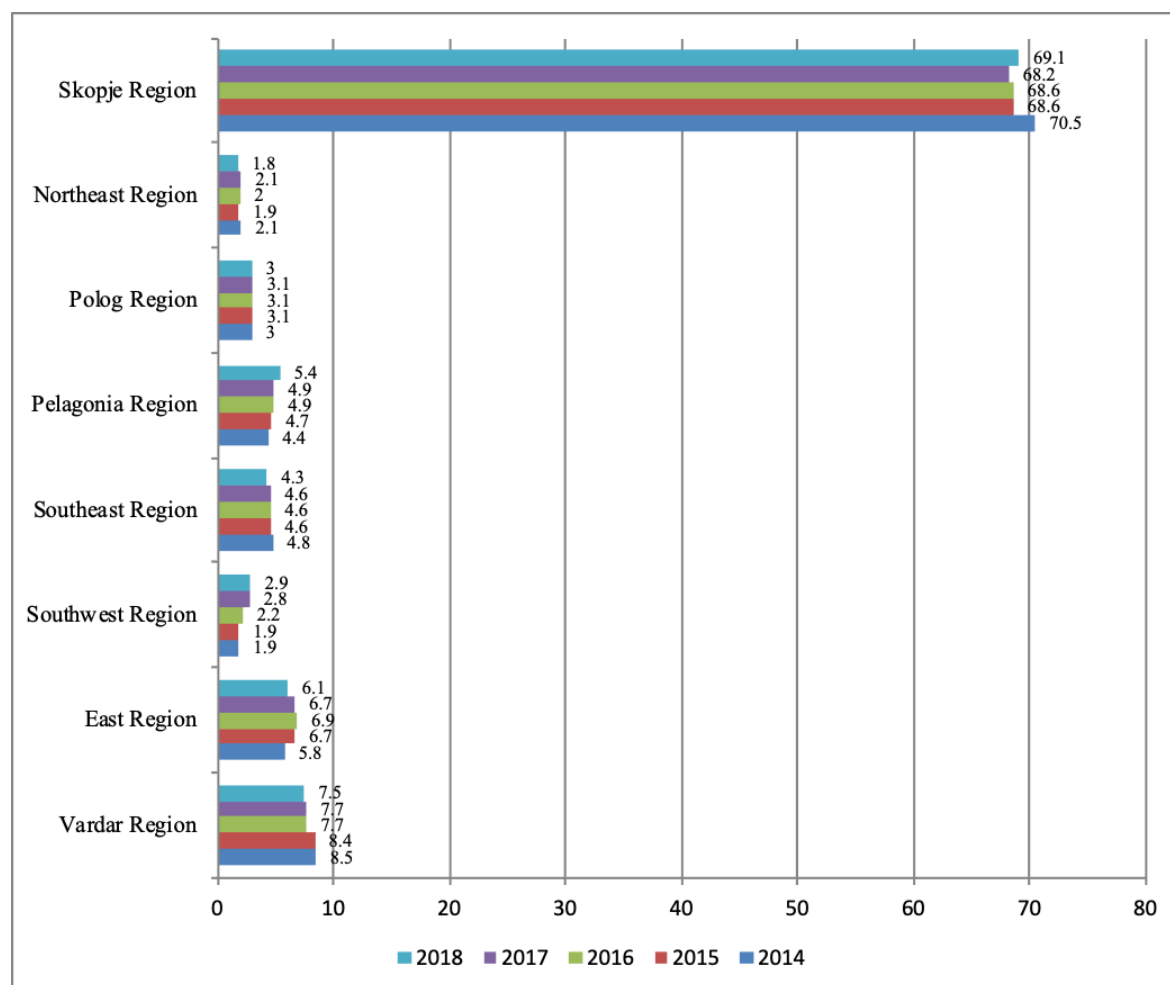
Графикон 13: Вкупен извоз по региони (%)

Извор: Регионите во РСМ, 2019, достапно на <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>. [Пристапено на 27ми октомври 2019]

Врвни дестинации за Македонија се: Германија (\$2.7 милијарди), Србија (\$415 милиони), Бугарија (\$365 милиони), Чешка (\$268 милиони) и Грција (\$365 милиони).

Графикон 14: Вкупен увоз по региони (%)

Извор: Регионите во РСМ, 2019, достапно на <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27ми октомври 2019]

Поглавните извори на увозот се Германија(\$960милиони), Обединетото Кралство (\$795 милиони), Грција (\$627 милиони), Србија (\$578 милиони)и Кина (\$434 милиони). Табелите 4 и 5, како и Графиконот 18 покажуваат дека регионалниот развој измерен преку најважните макроекономски индикатори нема значајна корелација ниту со вкупните инвестиции ниту со вкупниот број на проекти.

Вредностите во табела 4, 5 и 6 се значајни. Овие информации треба да бидат земени предвид при формулирањето на идната стратегија како и улогата на засегнатите страни (учесници) во регионалниот развој.

Табела 5: Регионален развој и корелација со вкупните јавни инвестиции и број на проекти

Година	Вкупни инвестиции 2009-2019 (MKD)	Вкупен број проекти по регион	Бруто домашен производ во тековните цени (милијарда \$)	Бруто домашен производ по глава во тековните цени \$	Стапка на невработеност	Просечна стапка на инфлација на потрошувачките цени	Годишен реален пораств на БДП (%)
2009	1.418.619.906	79	9,4	4579	32,2	-0,7	-0,4
2010*	2.269.740.320	20*	9,42	4576	32,1	1,5	3,5
2011	597.925.279	92	10,66	5175	31,4	3,9	2,3
2012	124.787.709	48	9,75	4728	31	3,3	-0,5
2013	3.998.081.798	466	10,82	5240	29	2,8	2,9
2014	3.450.022.823	203	11,38	5499	28	-0,3	3,6
2015	3.441.115.842	480	10,07	4860	26,1	-0,3	3,9
2016	4.499.553.087	199	10,69	5153	23,8	-0,2	2,8
2017	382.948.171	198	11,31	5449	22,4	1,4	0,2
2018	3.115.737.224	443	12,67	6100	20,7	1,5	
2019	65.700.000	19					
Корелација со вкупните инвестиции		Correl	0,27	0,27	-0,34	-0,48	0,75
Толкување			Нема	Нема	Нема	Многу слаба	Умерена
Корелација со вкупниот број проекти		Correl	0,55	0,54	-0,59	-0,14	0,48
Толкување			Слаба	Слаба	Слаба	Нема	Многу слаба

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Кноета, <https://knoema.com/atlas/North-Macedonia/Real-GDP-growth>, [Пристапено на: 27 октомври 2019] и Извештаите за 2008- 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016.2017, 2018. *) вредностите на коефициентот на корелација можат комплетно да се изменат доколку табелата се пополни целосно.

*) Во Извештајот за 2010 нема вредности за проекти.

Табела 6: Регионален развој и корелација со вкупните инвестиции и вкупниот број проекти

Година	Вкупни инвестиции 2009-2019 (MKD)	Вкупен број на проекти по регион	Извоз (MKD)	Увоз (MKD)	Дефицит во тековните сметки (% од БДП)	Нето директни инвестиции (EUR милион)	Директни инвестиции (%) (БДП)
2009	1.418.619.906	79	136.019.349.989	225.436.002.141			
2010*	2.269.740.320	20*	173.999.336.603	254.031.101.794			
2011	597.925.279	92	218.744.827.592	306.676.895.846			
2012	124.787.709	48	211.764.150.508	311.947.420.429			
2013	3.998.081.798	466	217.802.766.806	308.465.936.137	1,6	252	3,1
2014	3.450.022.823	203	251.484.099.767	342.301.475.040	0,5	205	2,4
2015	3.441.115.842	480	272.423.193.119	363.099.290.255	2	217	2,3
2016	4.499.553.087	199	301.346.110.927	389.719.876.067	2,7	338	3,5
2017	382.948.171	198	341.597.104.208	426.519.237.899	1,3	227	2,3
2018	3.115.737.224	443					
2019	65.700.000	19					
Корелација со вкупни инвестиции		Correl	0,17	0,16	0,40	0,47	0,66
Толкување			Нема	Нема	Многу слаба	Многу слаба	Умерена
Корелација со вкупниот број проекти		Correl	0,39	0,41	0,20	-0,24	-0,05
Толкување			Нема	Многу слаба	Нема	Нема	Нема

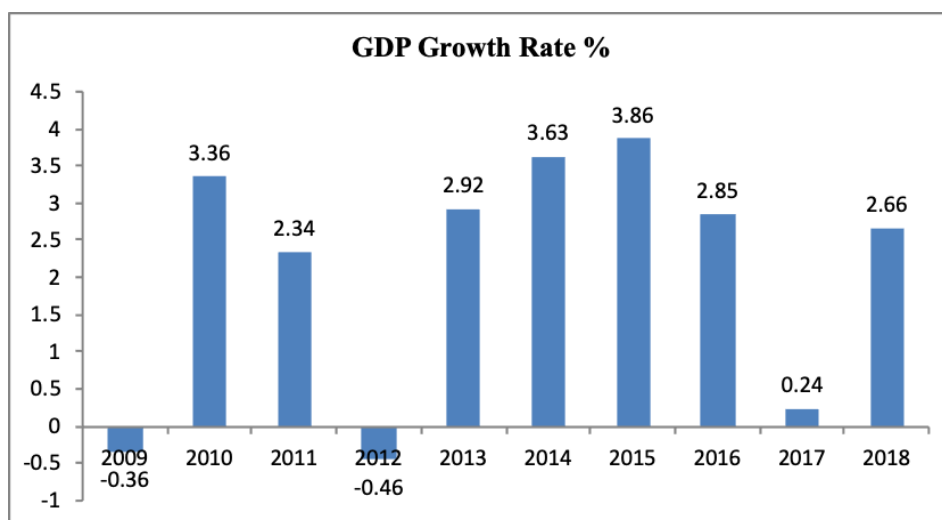
Извор: Пресметки на авторот врз основа на ОЕК Македонија, <https://oec.world/en/profile/country/mkd/>, [Пристапено на: 27ми октомври 2019],
Кнопета, <https://кнопета.com/atlas/North-Macedonia/Real-GDP-growth>, [Пристапено на: 27ми јануари 2020]

*) Нема податоци за проекти во Извештајот од 2010.

Табелите 5 и 6 ја прикажуваат корелацијата помеѓу вкупните инвестиции во регионот и главните макроекономски индикатори (брuto домашен производ по глава, невработеност, инфлација, извоз, увоз и нето директни инвестиции) како зависни варијабли, при што се забележува дека таа корелација е слаба или непостојечка. Умерена корелација има со порастот на БДП и директните инвестиции.

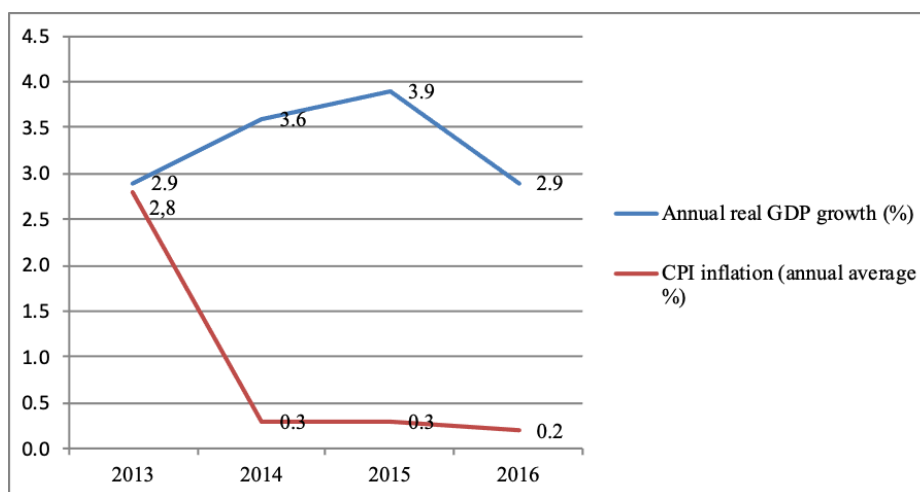
Целокупниот економски развој измерен преку реалниот раст на БДП е под потенцијалот на земјата со високо ниво на флукуација. Растот опаѓа во 2017 на само 0,24 проценти. Нивото на инфлација прикажано на Графикон 17 е ниско и стабилно измерено преку Индексот на потрошувачки цени.

Графикон 15: Годишен реален раст на БДП (%) за периодот 2009 – 2018

Извор: Пресметки на авторот врз основа на: <https://www.macrotrends.net/countries/MKD/north-macedonia/gdp-growth-rate>, [Пристапено на: 27ми октомври 2019]

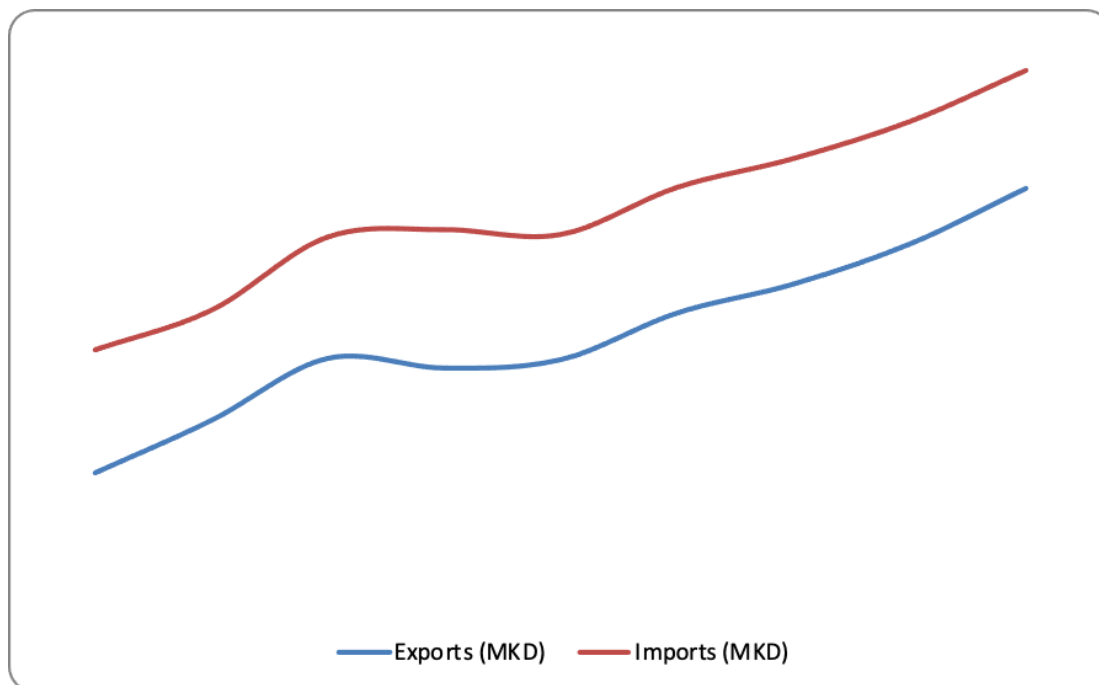
Графикон 16: Годишен реален раст на БДП (%) и инфлација на ИПЦ (годишен просек)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на ОЕК Македонија, <https://oec.world/en/profile/country/mkd/>, [Accessed: 27 October 2019]

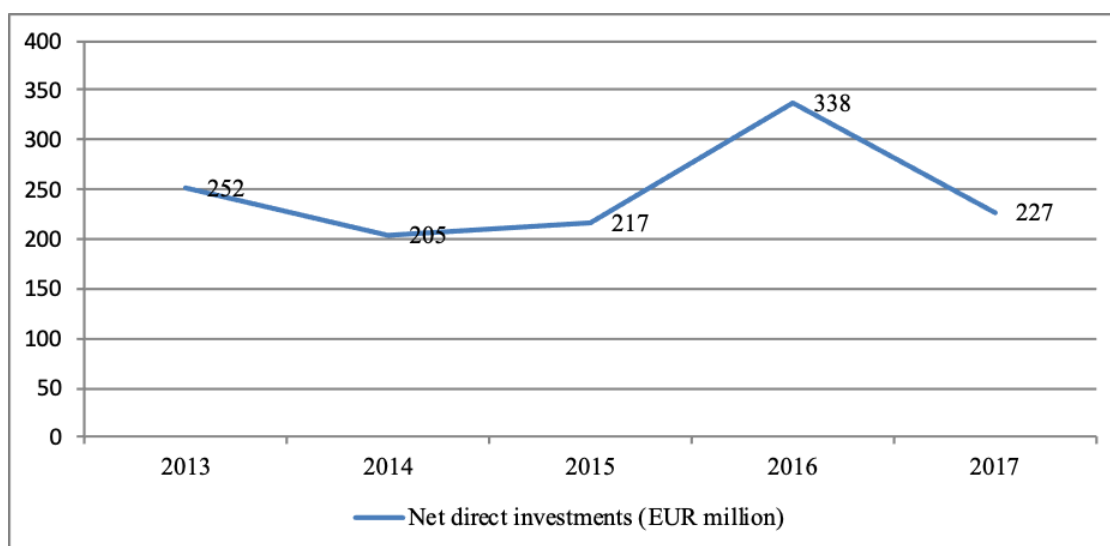
Табелите за извоз и увоз покажуваат умерен раст, но со растечки трговски дефицит. Релативно високите нето директни инвестиции не придонесуваат кон економскиот раст поради неефикасност, ниско ниво на продуктивност и структурални разлики. Види графикони 18 и 19.

Графикон 17: Извоз и увоз за период 2009 – 2017 (MKD)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Кноета, <https://knoeta.com/atlas/North-Macedonia/Real-GDP-growth>, [Пристапено на: 27ми јануари 2020]

Графикон 18: Нето директни инвестиции (EUR милион)

Извор: Пресметки на авторот врз основа на ОЕК Македонија, <https://oec.world/en/profile/country/mkd/>, [Пристапено на: 27ми октомври 2019]

Вкупното влијание на регионалниот развој врз двата најважни економски индикатори беше умерено позитивно. Растот на економијата измерен преку БДП по глава и стапката на раст на БДП е слаб. Види табелата подолу:

Табела 7: БДП по глава и раст на БДП за период 2000 – 2018

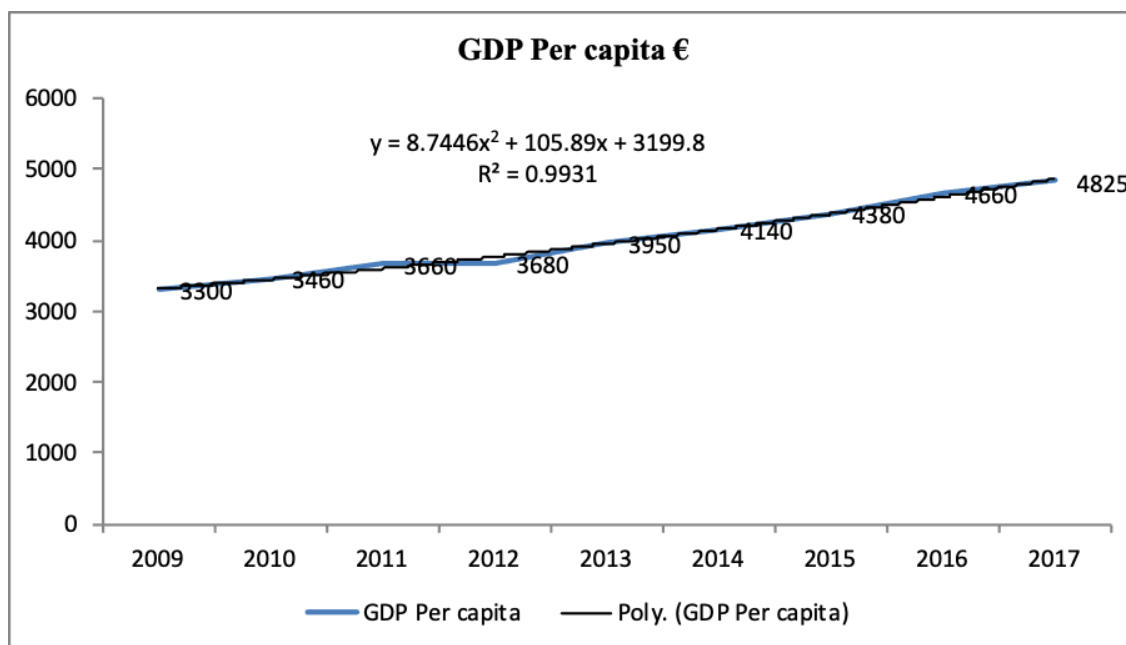
Година	БДП по глава (€)	Стапка на раст на БДП %
2000	2000	4,55
2001	2000	-3,07
2002	2100	1,49
2003	2200	2,22
2004	2300	4,67
2005	2500	4,72
2006	2700	5,14
2007	3000	6,47
2008	3300	5,47
2009	3300	-0,36
2010	3460	3,36
2011	3660	2,34
2012	3680	-0,46
2013	3950	2,92
2014	4140	3,63
2015	4380	3,86
2016	4660	2,85
2017	4825	0,24
2018		2,66

Извор: <https://www.macrotrends.net/countries/MKD/north-macedonia/gdp-growth-rate> [Пристапено на: 27ми октомври 2019]

Просечната годишна стапка на раст на БДП е 3,48% за период 2000 и 2008, а за период 2009 и 2008 е 2,091%. Сепак, ако го погледнеме периодот 2009-2014, просечниот годишен раст на БДП е 1,89%. За периодот од 2015-2018 е 2,39%. Важно е да се запомни со сите напори на регионален и избалансиран развој дека во периодот 2009-2018 стапката на раст е пониска отколку во периодот 2000-2008.

БДП по глава следи полиномен (параболичен) тренд и се очекува да расте. Линијата на овој тренд е претставена на графикон 19.

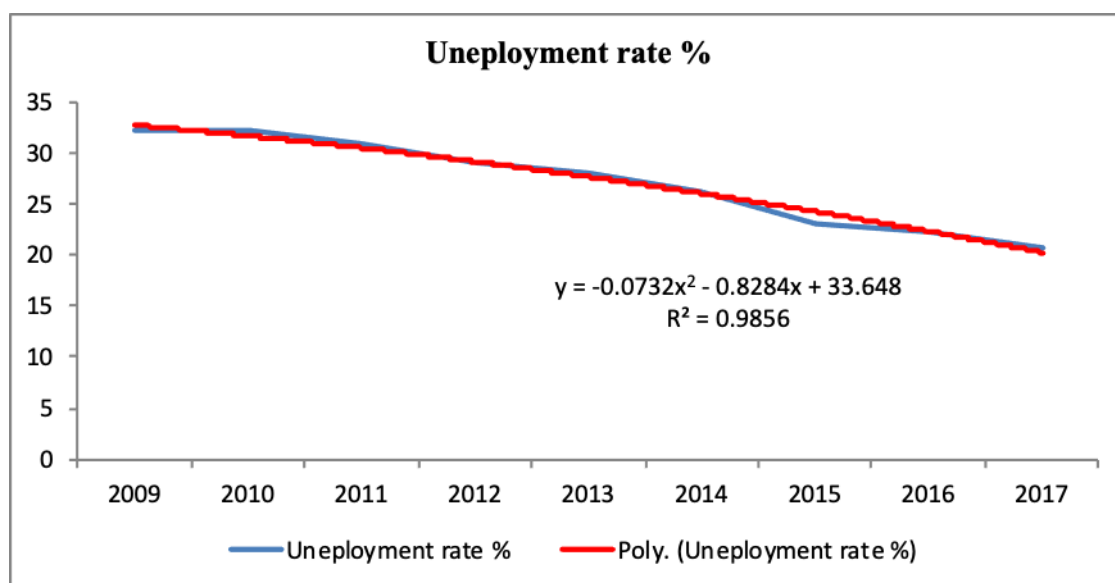
Графикон 19: Раст на БДП по глава за период 2009 – 2017

Извор: Пресметки на авторот врз основа на: <https://www.macrotrends.net/countries/MKD/north-macedonia/gdp-growth-rate>, [Пристапено на: 27ми октомври 2019]

Просечната стапка на невработеност за периодот 2009-2017 е 27,12%. Во периодот 2009-2014 изнесува 29,71%, додека во 2015-2017 изнесува 22,09%. Стапката има полиномен тренд со равенката и коефициентот на детерминација што значи дека линијата на трендот е многу значајна. Види графикон 20.

Графикон 20: Стапка на невработеност за периодот 2009 – 2017

Извор: Пресметки на авторот врз основа на <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/mk/pdf/KPMG-Investment-in-Macedonia-2018.pdf> [Пристапено на: 27ми октомври 2019]

4. Анализа на Развојниот индекс за 2009-2017

За периодот од 2009-2017 коефициентот на варијација за Развојниот индекс е 1,28%. Со веројатност од 95% Развојниот индекс се движи во интервал (0.73725 - 0.75186). Има статистички значајна разлика во Развојниот индекс пред 2009 и после 2009. Евидентно е дека нешто се менува на подобро, Sig. = 0.039 < 0.05.

Овие се вредностите на коефициентот на корелација (мерење на поврзаноста):

1. Вкупните инвестиции по регион и Развојниот индекс е -0,54, што значи дека поврзаноста е спротивна и умерена. Според тоа, намалување на Развојниот индекс води до умерено зголемување на инвестициите. Важно е да се земе предвид Развојниот индекс со цел да се одреди колку да се инвестира во одреден регион.
2. Вкупните инвестиции по регион и социо-економскиот индекс даваат -0,28. Поврзаноста е многу слаба.
3. Обратна и умерена поврзаност има помеѓу вкупните инвестиции по регион и Демографскиот индекс (-0,63), односно намалување на Демографскиот индекс води до умерено зголемување на инвестициите.
4. Корелацијата помеѓу бројот на жители во селата и инвестициите во селата по регион изнесува -0,08. Според ова нема никаква поврзаност.

Има најмалку една умерена корелација во 2011, за разлика од подоцна, каде корелацијата е многу слаба насекаде. Се чини дека само на почетокот на новата стратегија се земаат предвид регионалниот развоен план, економските причини и регионалните политики.

5. Програми за образование и развој на човечки ресурси

Агенцијата за вработување на РСМ беше вклучена во имплементацијата на Повеќегодишната оперативна програма за развој на човечки ресурси 2007-2013 (инструмент за помош пред пристапувањето - IPA Component 4). Целта на компонентата за развој на човечки ресурси е да се помогне на земјата во развојот и зајакнувањето на административниот капацитет кој ќе ги менаџира, имплементира, мониторира и контролира средствата од Европскиот социјален фонд (ESF). Види повеќе: Проектите се достапни на <http://av.gov.mk/proekti.nsp> [22ри ноември 2019]

Некои од Проектите што ги имплементирала Агенцијата за вработување во последните десет години се следниве:

1. Понатамошна модернизација на Агенцијата за вработување – Контакт со службите
2. Зајакнување на капацитетите со цел ефективно да се имплементира легислативата на ЕУ во сферата на слободно движење на работниците – Твининг проект
3. Поддршка на Агенцијата за вработување за имплементација на активни мерки и услуги на пазарот на труд – Твининг проект
4. Поддршка за вработување на млади луѓе, невработени подолг период и жени – Договор за директен грант
5. Поддршка за вработување на млади луѓе, невработени подолг период и жени II
6. Договор за директен грант – поддршка за вработување на млади - Договор за директен грант
7. Договор за директен грант - поддршка за вработување на млади - Договор за директен грант
8. ESASI (Европско здружение на истражители за воздухопловна безбедност и истраги) Договор за градење на капацитет – Договор за добавување
9. Зајакнување на финансиската управа и системот на внатрешна контрола на Агенцијата за вработување – Рамковен договор
10. Договор за ангажман за поддршка на процесот на подобрување на работата и услугите на Агенцијата за вработување Договор за ангажман

Во моментот, Министерството за труд и социјална политика ги извршува следниве проекти:

1. Заеми за отпочнување сопствен бизнис, 2. Заеми за отпочнување сопствен бизнис за млади луѓе до 29 години, Види повеќе на: Lending Self-Employment Project, достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk/proekt-za-samovrabotuvanje-so-kreditiranje.nspх>[23ти ноември 2019]

Огромен број курсеви за обука беа спроведени во 2016, 2017 и 2018. Освен од табелите со список на курсеви и програми, беше тешко, практично невозможно да се најде релевантна и валидна анализа или евалуација. Според тоа, овие области се најважни за регионален, балансиран и одржлив регионален развој и мора да се набљудуваат и постојано да се оценуваат во смисла на трошоци и корист, постигнато учење и цели на наставата и ефикасност во поддршката на малите и средни претпријатија. Види повеќе во извештаите достапни на <http://www.yes.org.mk/YES/BulletinsBoard.aspx?r=6&l=63&c=22> [5ти декември 2019]

Обуката и проектните активности во 2016, 2017 и 2018 беа релевантни и валидни за малите и средни претпријатија и поддршката на локалната заедница. За време на 2016, YES ја поддржа обуката за информатички вештини (Graphic Design, Word and Excel and Android) како и креативните индустрии. Евидентно е дека беа направени напори за да се подобрат претприемачките знаењата и вештини во различните региони, особено во прекуграничната соработка. Беше тешко да се евалуираат и оценат курсевите поради недостаток на информации. Во иднина, секој курс треба да се анализира и процени преку релевантни и валидни индикатори, како квалитет на провајдерите, задоволството на кандидатите, практичното влијание врз тековните и идните бизниси и подобреното ниво на пронајдоци и иновации.

6. Анализа на БДП по глава за земјата и регионите

На Табела 7 е прикажано како просечниот годишен раст на БДП во Северна Македонија е 4,97% годишно со коефициент на варијација од 13,50%; Во просек, растот на популацијата се зголемува за 0,1% (промената во популацијата е занемарлива);

Табела 7: Просечна стапка на раст на БДП по глава и на популацијата 2009-2017

Област	Стапка на раст на БДП по глава	Стапка на раст на популацијата	z -скор (наспроти просекот на СМ) – 2009*	z -скор (наспроти просекот на СМ) – 2017
Северна Македонија	4,97	0,10		
Вардарски регион	6,59	-2,43	-1,85	1,86
Источен регион	6,36	0,36	-2,08	-1,31
Југозападен регион	6,73	-0,01	-3,15	-0,23
Југоисточен регион	7,53	-0,04	-1,53	3,1
Пелагониски регион	3,67	-0,39	-0,9	1,27
Полошки регион	4,07	0,20	-4,34	-3,18
Североисточен регион	5,55	0,01	-4,01	-2,17
Скопски регион	3,92	0,53	1,92	5,28
Македонски БДП по глава 2009-2017	просек	246.692		
	Статистичка девијација	33.297		
	Коефициент на варијација	13,50%		

* Z -скор е нумеричка мерлив показател која се користи во статистиката за поврзаноста на вредноста со просечната вредност од група вредности, измерена во однос на стандардната девијација од просекот. Ако вредноста на Z -скор е 0, тоа покажува дека вредноста на добиените податоци е идентична на просечната вредност. Доколку Z –скорот е еднаков на +1, тоа е 1 стандардна девијација над просекот. Ако Z –скорот е еднаков на +2, тоа е 2 стандардна девијација над просекот.

Во Табела 7 е прикажано дека растот на БДП по глава не го следи растот на популацијата и дека нема корелација помеѓу макроекономските индикатори. Најважниот заклучок е дека Скопскиот регион ја зголемил предноста над останатите региони.

Табела 8: Вкупни јавни инвестиции по регион за 2009– 2018. (без 2010 година)

Регион	Вкупни инвестиции 2009-2018. (MKD)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуално инвестиции во регионите 2009-2018.	Стапка на раст на БДП по глава	Стапка на раст на популацијата
Североисточен регион	210.145.104	87	16,01	5,55	0,01
Југозападен регион	184.084.800	99	14,02	6,73	-0,01
Полошки регион	174.352.252	86	13,28	4,07	0,2
Вардарски регион	173.115.686	77	13,19	5,69	-2,43
Источен регион	169.797.687	93	12,94	6,36	0,36
Пелагониски регион	151.364.528	89	11,53	3,67	-0,39
Југоисточен регион	138.091.037	76	10,52	7,53	-0,04
Скопски регион	111.626.323	78	8,5	3,92	0,53
Вкупно	1.312.577.417	685			
Просек	164.072.177	86			
Стандардна девијација	30.072.621	8			
Коефициент на варијација	18,33%	9,59%			

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018

Горната табела покажува дека нема корелација помеѓу растот на БДП по глава и инвестициите по регион (коефициентот на корелација изнесува 0,24). Најголеми инвестиции има во североисточниот регион, а стапката на раст на БДП по глава е меѓу најниските. Интересно е што демографскиот прилив во Скопскиот регион има незначително зголемување од 0,53%. Коефициентот на варијација за вкупните инвестиции е 18,33% што покажува дека серијата податоци е хомогена.

Кога инвестициите на ресорните министерства се додадат на инвестициите од претходната табела се добиваат следниве резултати.

Табела 8а: Вкупни јавни инвестиции по регион 2009-2019

Регион	Вкупни инвестиции 2009-2019 (МКД)*	Вкупен број на проекти по регион 2009-2019	Процентуално учество во инвестиции во регионите 2009-2019	Процент на проекти по регион 2009-2019	Стапка на раст на БДП по глава	Стапка на раст на популацијата
Вардарски регион	4.982.150.708	290	21,42%	12,91%	5,55	0,01
Источен регион	1.804.161.909	294	7,76%	13,08%	6,73	-0,01
Југозападен регион	1.571.337.384	280	6,76%	12,46%	4,07	0,20
Југоисточен регион	1.809.271.164	289	7,78%	12,86%	5,69	-2,43
Пелагониски регион	3.519.107.697	309	15,13%	13,75%	6,36	0,36
Полошки регион	3.169.721.098	259	13,63%	11,53%	3,67	-0,39
Североисточен регион	4.467.265.102	247	19,21%	10,99%	7,53	-0,04
Скопски регион	1.933.560.088	279	8,31%	12,42%	3,92	0,53
Вкупно	23.256.575.149	2.247				
Просечно	2.907.071.894	281				
Стандардна девијација	1.327.576.533	20				
Коефициент на варијација	45,67%	7,05%				

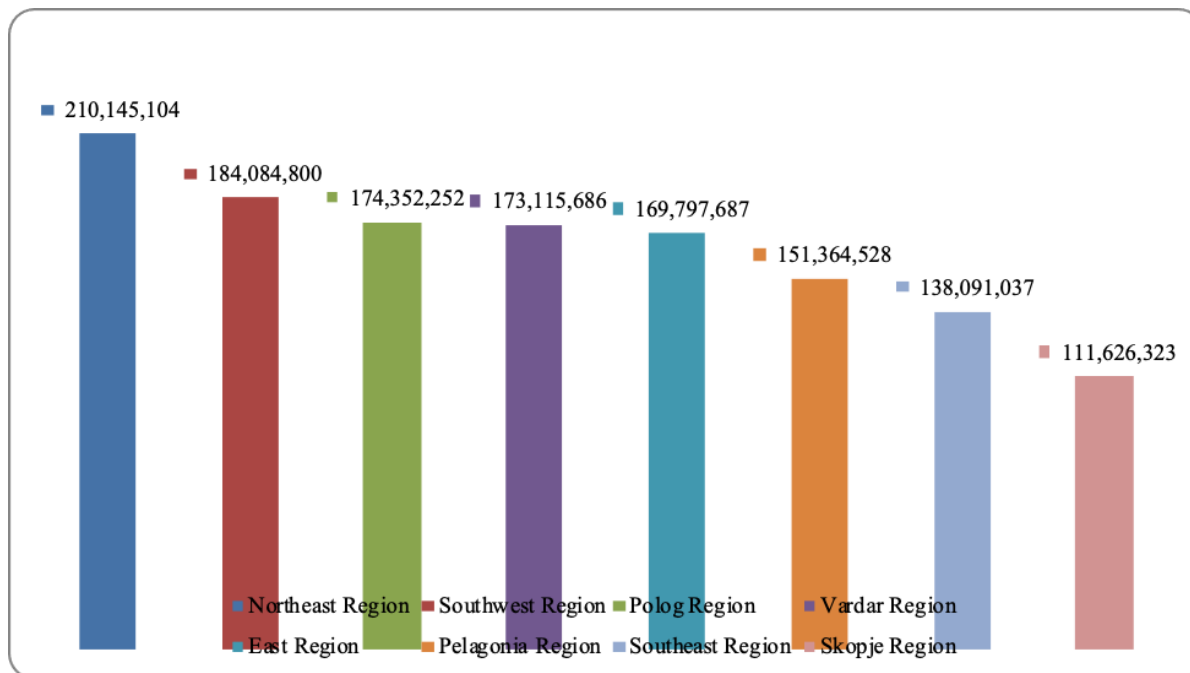
Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, и инфраструктурни објекти – список за поддршка на регионалниот развој; Изградба на социјални станови - список за поддршка на регионалниот развој, Пешачки патеки и плажи – список за поддршка на регионален развој; Туристички развојни зони - список за поддршка на регионалниот развој; Урбанистички планови - список за поддршка на регионалниот развој; Водовод и канализација - список за поддршка на регионалниот развој, Агенции за промоција на туризмот - список за поддршка на регионалниот развој; Министерство за транспорт и врски, Општински извештаи за 2013, 2015 и 2018; Гасификација - список за поддршка на регионалниот развој, Список на проекти АПП.

*) За 2010, само вкупна бројка. Нема распределба на инвестиции по региони

Табелата погоре покажува дека вкупните инвестиции и стапката на раст на БДП има слаба корелација ($r = 0.39$, поврзаноста е слаба). Исто е и со растот на популацијата, односно има слаба корелација ($r = 0.23$) со вкупните инвестиции во регионот. Коефициентот на варијација е 45,67% што покажува дека серијата податоци не е хомогена.

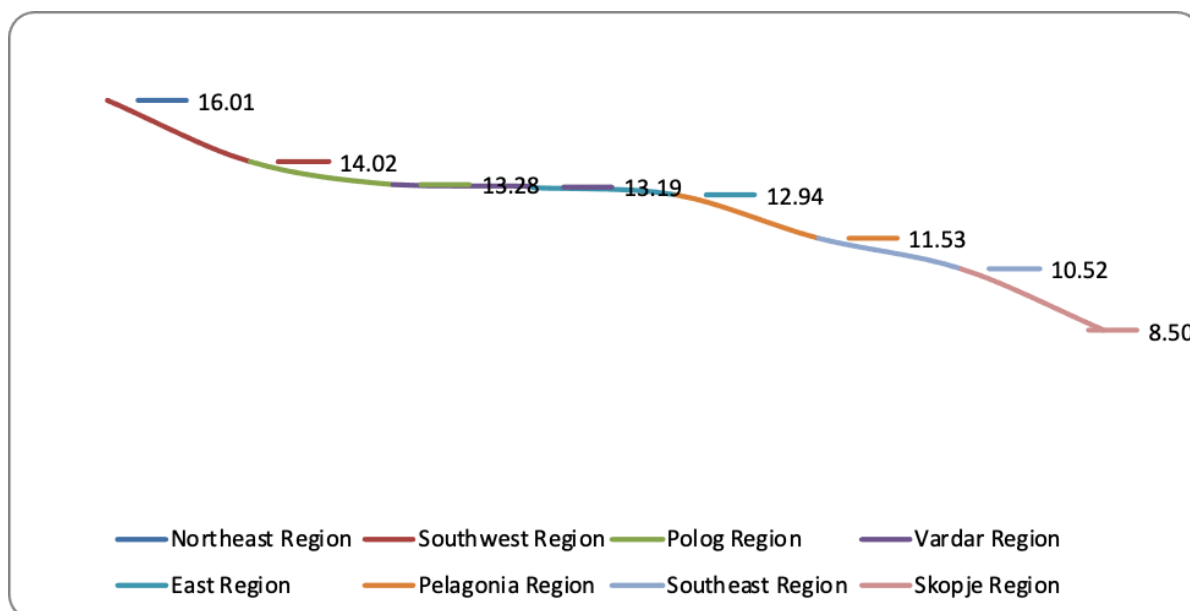
Најголеми инвестиции има во вардарскиот регион и североисточниот регион (поради Железницата и Гасификацијата како капитални проекти). Кога овие инвестиции се одземат се покажува дека всушност Скопскиот регион привлекува најмногу инвестиции што предизвикува уште поголема разлика во споредба со други региони.

Графикон 22: Вкупни јавни инвестиции 2009-2018 по регион

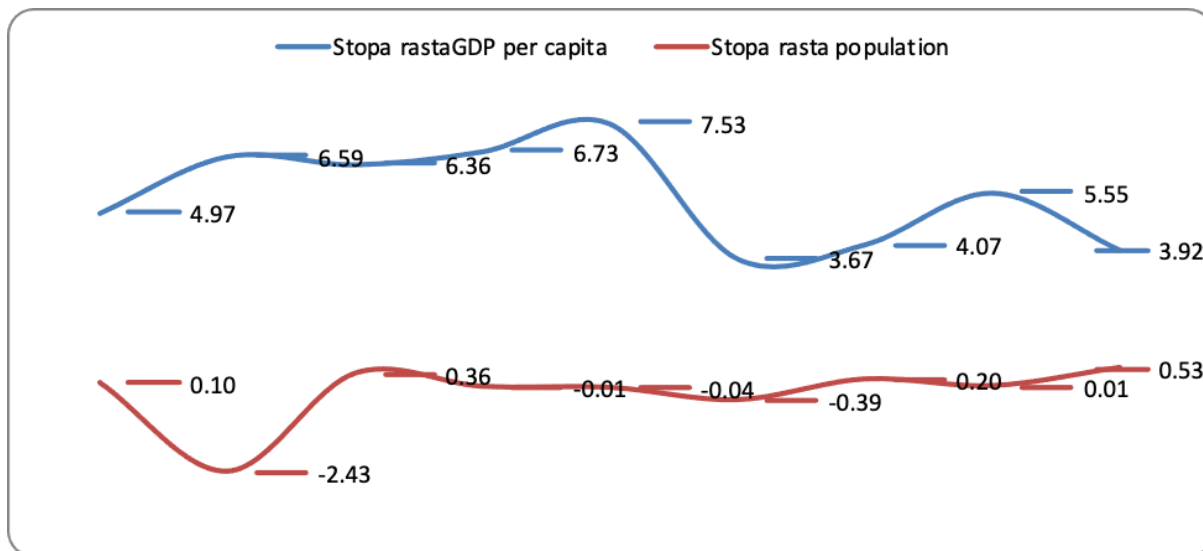
Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018

Графикон 23: Процентуална застапеност на јавни инвестиции по региони 2009-2018

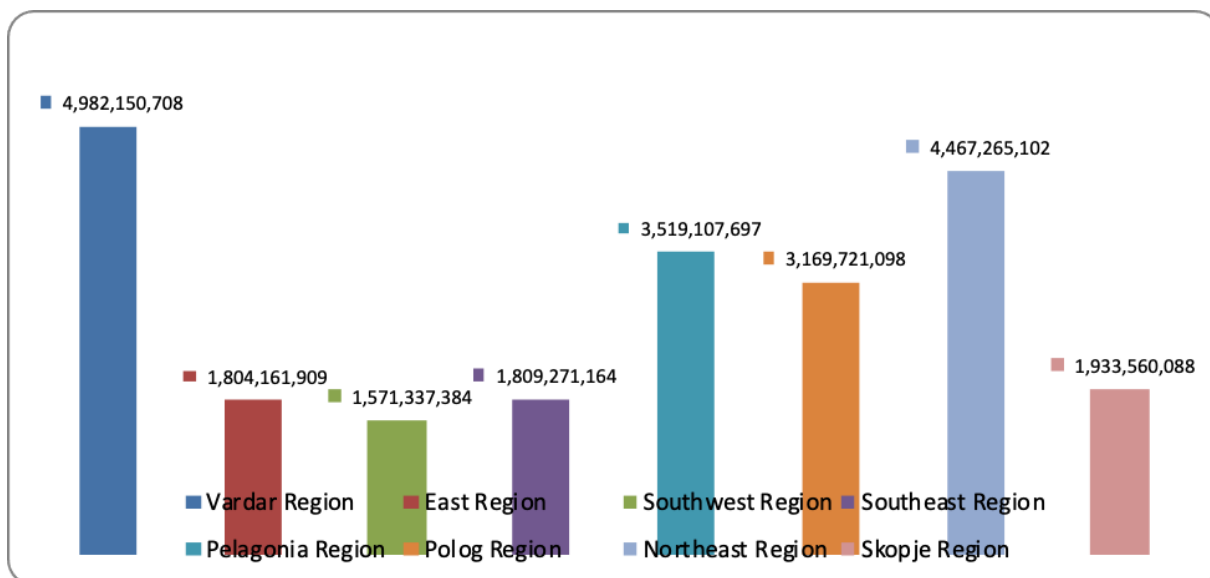

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018

Графикон 24: Просечен БДП по глава и стапка на раст на популацијата 2009-2017

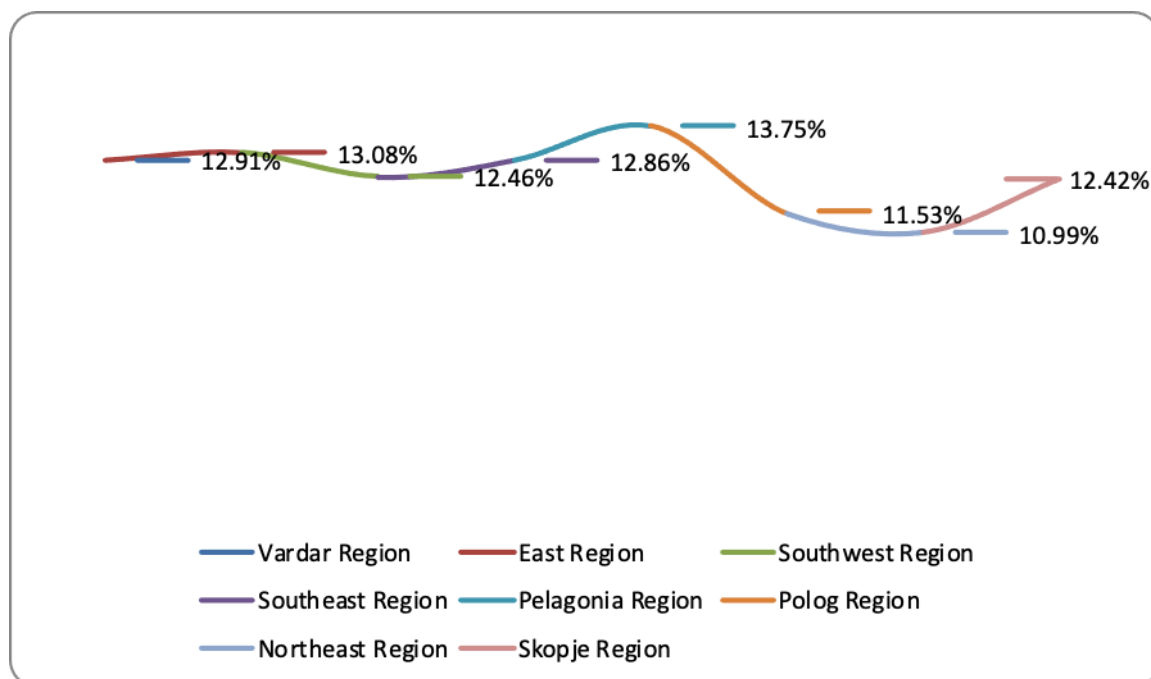

Графикон 25: Вкупни јавни инвестиции по региони во 2009-2019

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, и инфраструктурни објекти – список за поддршка на регионалниот развој; Изградба на социјални станови - список за поддршка на регионалниот развој, Пешачки патеки и плажи – список за поддршка на регионален развој; Туристички развојни зони - список за поддршка на регионалниот развој; Урбанистички планови - список за поддршка на регионалниот развој; Водовод и канализација - список за поддршка на регионалниот развој, Агенции за промоција на туризмот - список за поддршка на регионалниот развој; Министерство за транспорт и врски, Општински извештаи за 2013, 2015 и 2018; Гасификација - список за поддршка на регионалниот развој, Список на проекти АПП

Графикон 26: Процентуална застапеност на јавни инвестиции по региони 2009-2019

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, и инфраструктурни објекти – список за поддршка на регионалниот развој; Изградба на социјални станови - список за поддршка на регионалниот развој, Пешачки патеки и плажи – список за поддршка на регионален развој; Туристички развојни зони - список за поддршка на регионалниот развој; Урбанистички планови - список за поддршка на регионалниот развој; Водовод и канализација - список за поддршка на регионалниот развој, Агенции за промоција на туризмот - список за поддршка на регионалниот развој; Министерство за транспорт и врски, Општински извештаи за 2013, 2015 и 2018; Гасификација - список за поддршка на регионалниот развој, Список на проекти АПП

7. Програмите за развој во планските региони 2009-2019:

Имплементација, оценка и евалуација

Introduction

Во согласност со Службен весник бр.15 од 31 јануари 2012, евалуацијата треба да се направи во два дела: (1) Евалуација на постигнатоста на приоритетите од Стратегијата; и (2) Евалуација на влијанијата кои се остварени со имплементација на Стратегијата. Првиот дел од евалуацијата е претставен во Фаза I од проектот, додека во втората фаза се оценува имплементацијата на програмите во планските региони.

Разни документи беа побарани по почетниот состанок во Скопје и разни извештаи и информации беа обезбедени, и тоа:

- (1) Извештаи за регионален развој на Министерството за локална самоуправа 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2017, 2018 и 2019.

- (2) Извештаи на Бирото за регионален развој 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2017, и 2018.
- (3) Годишни извештаи на Центрите за развој на планските региони 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2017, 2018 и 2019.
- (4) Програми за развој на Центрите за развој на планските региони 2010 – 2015 за сите осум региони.
- (5) Програми за развој на Центрите за развој на планските региони 2015 – 2019 за сите осум региони.
- (6) Комплетираните извештаи кои ги испратија следните министерства (Министерство за финансии; Министерство за транспорт и врски, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство; Министерство за економија; Министерство за животна средина и просторно планирање; Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој; Агенција за промоција и поддршка на туризмот; Агенција за поддршка на претприемништво; Јавно претпријатие за државни патишта и Државен завод за статистика) не ги содржат сите потребни информации;
- (7) Некои од министерствата и државните органи (Министерство за труд и социјална политика; Министерство за здравство; Министерство за образование и наука; Министерство за култура; Агенција за млади и спорт; Фонд за иновации и технолошки развој и Дирекција за технолошки индустриски развојни зони) воопшто не одговорија.
- (8) Беше дизајниран анкетен прашалник со цел да се добие мислење од таргетирани деловни субјекти, претприемачи, вработени во јавниот сектор и, особено, од луѓето кои живеат во различни региони. Постоеше недостаток на интерес за прашалникот и достигнување на целта од околу 200 комплетирани прашалници стана тешка задача. Со дополнителни напори и поддршка од Бирото за регионален развој, конечно беше постигната бројка од 156 испитаници, но структурно неизбалансирана (над 40% од Скопскиот регион, 2/3 од испитаниците се службени владини лица или вработени во јавниот сектор, 95% со најмалку универзитетско образование).

Горенаведените документи, покрај сите тешкотии, даваат основа за проценка, анализирање и евалуација на регионалниот социо-економски развој на целата земја и на секој плански регион. **Беше тешко да се добие и одржува доследна и логична база на податоци заради спектар на прашања, како што се:** (1) недостаток на релевантни и точни информации за

вкупните инвестиции или инвестиции по регион; (2) недостаток на информации за почетокот и комплетирањето на проектите; (3) недоследност во употребата на мерки и индикатори; (4) постојана промена на распределба на податоците на регионално, општинско ниво или на ниво на села; (5) податоците и информациите се честопати различни за регион, општини или проекти од различни извештаи; (6) ниту еден од горенаведените извештаи не ги следи правилата за евалуација утврдени во Службен весник бр.15, 31 јануари 2012; (7) некои податоци не се распределени по региони; и (8) информациите за проектите не содржат никаква проценка или евалуација.

Заклучоците и евалуацијата на регионалните инвестиции, обемот на инвестициите, бројот на проекти, ефикасноста на инвестициите се проценуваат согласно **следните индикатори:**

1. *Стратешки цели во промовирањето на социо-економскиот раст во планските региони;*
2. *Коефициент на корелација како мерка за корелација помеѓу два феномени;*
3. *Стапки на промена (раст / пад); Верижан индекс (Стапка на раст) = Тековно / Претходно x 100;*
4. *Z-тест како мерка за отстапување; и*
5. *Анализа на анкетата - што кажале граѓаните на РСМ.*

За сите претходни вредности постојат интервали во математиката дека нешто е интерпретирано како вредност кое припаѓа на одреден интервал, и тоа не се субјективни проценки. Доколку податоците покажат дека не постои врска помеѓу БДП и вкупните инвестиции, вкупните инвестиции и руралниот развој, бројот на проекти по региони и стапката на раст или било што друго, не можеме да ги промениме овие факти на било кој начин. Евалуациите и оценките се засновани на докази, официјални и владини извештаи и резултатите од *анкетата*.

Врз основа на горенаведеното, тешко беше да се направат точни и релевантни анализи и евалуации заради недостаток на доследна, ажурирана и комплетна база на податоци за регионалните проекти било на регионално, општинско или селско ниво. Најголема пречка беше апсолутниот недостаток на каква било проценка, препораки од минатото, сегашноста или научени лекции за во иднина. Ниту еден од стратешките, тактичките или оперативните документи на национално, регионално или локално ниво нема елементи за анализа или евалуација. Ова е најитно прашање кое мора да се разреши и подобри.

Направена е промена за да се отстранат нееднаквостите меѓу регионите. Сепак, немаше значителна хармонизација на регионите. Некои региони се менуваат (преминаа од негативни во позитивни отстапувања), но сè уште постојат големи разлики. Во меѓувреме, Скопје се разви уште повеќе.

Анкетата покажува дека испитаниците имаат јасна претстава за тоа чија е одговорноста: стратегијата и институциите (давателите на услугите) не ја извршуваат секогаш добро својата работа.

8. Компаративна анализа на регионалниот развој помеѓу РСМ и одделните плански региони

Мошне е интересно и важно да се спореди регионалниот развој во земјата и секој регион преку пресметување на БДП по глава на жител употребувајќи го методот z-тест. Z-тест е нумеричко мерење кое се користи во статистиката за врската на средната (просечна) група на вредности, мерено според стандардните отстапувања од средната вредност. Доколку z-тестот е 0, тоа означува дека резултатот е идентичен со средниот резултат. Ако z-тестот е еднаков на +1, тоа е 1 стандардно отстапување над просекот. Ако z-тестот е еднаков на +2, тоа е 2 стандардно отстапување над просекот. Пресметките јасно покажуваат дека некои региони постојано биле во минус и тоа значи дека тие региони секогаш биле пониско од просекот на земјата. Истовремено, пресметките јасно покажуваат дека Скопје направи уште поголема разлика од другите региони. Видете ги пресметките и z-тестот во табела 9.

Табела 9. Споредба помеѓу Северна Македонија и Вардарскиот регион

Година	Северна Македонија				Вардарски регион				
	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12. по статистички региони	Стапка на раст на население	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12. по статистички региони	Стапка на раст на население	Z-тест (vs. РСМ просек)
2009	202.188				185.196				-1,85
2010	212.795	105,25			203.102	109,67			-1,31
2011	225.493	105,97			220.590	108,61			-0,78
2012	226.440	100,42			236.025	107,00			-0,32
2013	243.161	107,38			268.819	113,89			0,66
2014	255.206	104,95			274.404	102,08			0,83
2015	269.996	105,80	2.071.278		291.516	106,24	159.917		1,35
2016	286.995	106,30	2.073.702	100,12	302.286	103,69	152.571	95,41	1,67
2017	297.954	103,82	2.075.301	100,08	308.493	102,05	152.249	99,79	1,86
Просек	246.692	104,97	2.073.427	100,10	254.492	106,59	154.912	97,57	
Стандардно отстапување	33.297				44.869				
Коефициент на варијација	13,50				17,63				

Извор: Регионите во Република Северна Македонија, 2019, стр. 48. Регионален годишник, Скопје.

*) Верижниот индекс е количник од тековната вредност и претходната вредност помножено со 100. EUROSTAT (2020) го дефинира верижниот индекс како „индексен број во кој вредноста на секој даден период е поврзана со вредноста на неговиот непосредно претходен период (што резултира во индекс за дадениот период изразен во однос на претходниот период = 100); ова се разликува од индексот на фиксна основа, каде вредноста на секој период во временска серија е директно поврзана со вредноста на еден фиксен период. Овој вид на индекс се нарекува верижен индекс бидејќи индивидуалните индекси со претходниот период = 100 можат да се поврзат заедно со множење (и делење со 100) сите последователни индекси со што се конвертираат во низа индекси со првиот референтен период = 100. На тој начин, последователните вредности на индексните броеви формираат синџир, како што беше, од првиот (референца) до последниот период“. Табела 9 покажува дека: прво, просечната годишна стапка на раст на БДП по глава на жител во Вардарскиот регион е 6,59% со стандардно отстапување од 17,63%; второ, во просек, населението во овој регион се намалило за 2,43% на годишно ниво; и трето, Вардарскиот регион е на второ место во однос на обемот на инвестициите (врз основа на податоците од годишните извештаи 2009-2018). Во минатата година, БДП по глава на жител се зголемил за 1,8 стандардно отстапување споредено со македонскиот просек. Z-тестот покажува дека Вардарскиот регион остварува напредок и го намалува диспаритетот од -1,85 во 2009 на 1,86 во 2017.

Табела 10. Споредба помеѓу Северна Македонија и Источниот регион

Година	Северна Македонија				Источен регион				
	БДП по жител (денари)	БДП по жител ^{*)}	Вкупно население во РСМ на 31.12. по статистичк	Стапка на раст на население	БДП по жител (денари)	БДП по жител ^{*)}	Вкупно население во РСМ на 31.12. по статистичк и региони	Стапка на раст на население	z-тест (vs. РСМ просек)
2009	202.188				177.297				-2,08
2010	212.795	105,25			210.546	118,75			-1,09
2011	225.493	105,97			224.455	106,61			-0,67
2012	226.440	100,42			215.627	96,07			-0,93
2013	243.161	107,38			226.898	105,23			-0,59
2014	255.206	104,95			244.272	107,66			-0,07
2015	269.996	105,80	2.071.278		253.656	103,84	176.877		0,21
2016	286.995	106,30	2.073.702	100,12	266.047	104,88	176.262	99,65	0,58
2017	297.954	103,82	2.075.301	100,08	290.385	109,15	175.616	99,63	1,31
Просек	246.692	104,97	2.073.427	100,10	234.354	106,36	176.252	99,64	
Стандардно отстапување	33.297				33.432				
Коефициент на варијација	13,50				14,27				

Извор: Регионите во Република Северна Македонија, 2019, стр. 48. Регионален годишник, Скопје.

*) Верижниот индекс е количник од тековната вредност и претходната вредност помножено со 100.

Табела 10 покажува дека : прво, просечната годишна стапка на раст на БДП по глава на жител е 6,36%, со коефициент на варијација од 14,27%; второ, населението бележи незначителен пад, и трето, позицијата на регионот се подобрува од 2015. Z-тестот покажува дека Источниот регион бележи прогрес и го намалува диспаритетот од 2015 наваму.

Табела 11. Споредба помеѓу Северна Македонија и Југозападниот регион

Година	Северна Македонија				Југозападен регион				
	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистички региони	Стапка на раст на население	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистички региони	Стапка на раст на население	z-тест (vs. РСМ просек)
2009	202.188				141.930				-3,15
2010	212.795	105,25			161.492	113,78			-2,56
2011	225.493	105,97			174.509	108,06			-2,17
2012	226.440	100,42			170.493	97,70			-2,29
2013	243.161	107,38			178.726	104,83			-2,04
2014	255.206	104,95			189.109	105,81			-1,73
2015	269.996	105,80	2.071.278		212.913	112,59	219.718		-1,01
2016	286.995	106,30	2.073.702	100,12	222.133	104,33	219.740	100,01	-0,74
2017	297.954	103,82	2.075.301	100,08	238.895	107,55	219.663	99,96	-0,23
Просек	246.692	104,97	2.073.427	100,10	187.800	106,73	219.707	99,99	
Стандардно отстапување	33.297				31.178				
Коефициент на варијација	13,50				16,60				

Извор: Регионите во Република Северна Македонија, 2019, стр. 48. Регионален годишник, Скопје.

*) Верижниот индекс е количник од тековната вредност и претходната вредност помножено со 100.

Табела 11 покажува дека: прво, просечната годишна стапка на раст на БДП била 6.73; второ, во однос на z-тестот, ситуацијата е многу подобра од 2017 споредено со 2009, но сè уште е негативна. Z-тестот покажува дека Југозападниот регион бележи прогрес и го намалува диспаритетот од -3,15 во 2009 на -0,23 во 2017.

Табела 12. Споредба помеѓу Северна Македонија и Југоисточниот регион

Година	Северна Македонија				Југоисточен регион				
	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12. по статистички и региони	Стапка на раст на население	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12. по статистички и региони	Стапка на раст на население	Z-тест (vs. РСМ просек)
2009	202.188				195.767				-1,53
2010	212.795	105,25			226.550	115,72			-0,60
2011	225.493	105,97			251.471	111,00			0,14
2012	226.440	100,42			252.278	100,32			0,17
2013	243.161	107,38			266.524	105,65			0,60
2014	255.206	104,95			304.140	114,11			1,73
2015	269.996	105,80	2.071.278		315.717	103,81	173.552		2,07
2016	286.995	106,30	2.073.702	100,12	341.870	108,28	173.545	100,00	2,86
2017	297.954	103,82	2.075.301	100,08	349.905	102,35	173.405	99,92	3,10
Просек	246.692	104,97	2.073.427	100,10	278.247	107,53	173.501	99,96	
Стандардно отстапување	33.297				52.751				
Коефициент на варијација	13,50				18,96				

Извор: Регионите во Република Северна Македонија, 2019, стр. 48. Регионален годишник, Скопје.

Табела 12 покажува дека : прво, просечната стапка на раст на БДП е 7.53% и второ, просечната ситуација во регионот е подобрена. Z-тестот покажува дека Југоисточниот регион бележи прогрес и го намалува диспаритетот од -1,53 во 2009 на 3,10 во 2017.

Табела 13. Споредба помеѓу Северна Македонија и Пелагонискиот регион

Година	Северна Македонија				Пелагониски регион				
	БДП по жител (денари)	БДП по жител*	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистички региони	Стапка на раст на население	БДП по жител (денари)	БДП по жител*	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистички региони	Стапка на раст на население	z-тест (vs. РСМ просек)
2009	202.188				216.609				-0,90
2010	212.795	105,25			226.036	104,35			-0,62
2011	225.493	105,97			224.485	99,31			-0,67
2012	226.440	100,42			218.463	97,32			-0,85
2013	243.161	107,38			243.279	111,36			-0,10
2014	255.206	104,95			251.988	103,58			0,16
2015	269.996	105,80	2.071.278		260.855	103,52	230.771		0,43
2016	286.995	106,30	2.073.702	100,12	282.381	108,25	230.004	99,67	1,07
2017	297.954	103,82	2.075.301	100,08	289.105	102,38	228.977	99,55	1,27
Просек	246.692	104,97	2.073.427	100,10	245.911	103,67	229.917	99,61	
Стандардно отстапување	33.297				27.224				
Коефициент на варијација	13,50				11,07				

Извор: Регионите во Република Северна Македонија, 2019, стр. 48. Регионален годишник, Скопје.

Табела 13 покажува дека: прво, просечната стапка на раст на БДП е 3.67%; второ, просечната ситуација во регионот е подобрена, особено од 2016.

Табела 14. Споредба помеѓу Северна Македонија и Полошкиот регион

Година	Северна Македонија				Полошки регион				
	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистичк и региони	Стапка на раст на население	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистичк и региони	Стапка на раст на население	z-тест (vs. РСМ просек)
2009	202.188				102.233				-4,34
2010	212.795	105,25			107.074	104,74			-4,19
2011	225.493	105,97			114.113	106,57			-3,98
2012	226.440	100,42			107.394	94,11			-4,18
2013	243.161	107,38			118.672	110,50			-3,84
2014	255.206	104,95			117.284	98,83			-3,89
2015	269.996	105,80	2.071.278		121.824	103,87	320.299		-3,75
2016	286.995	106,30	2.073.702	100,12	132.538	108,79	320.826	100,16	-3,43
2017	297.954	103,82	2.075.301	100,08	140.683	106,15	321.573	100,23	-3,18
Просек	246.692	104,97	2.073.427	100,10	117.979	104,07	320.899	100,20	
Стандардно отстапување	33.297				12.435				
Коефициент на варијација	13,50				10,54				

Извор: Регионите во Република Северна Македонија, 2019, стр. 48. Регионален годишник, Скопје.

Табела 14 покажува дека регионалниот развој е критичен, а z-тестот е постојано понизок од националниот просек. Ситуацијата во 2017 е подобра за 1 стандардно отстапување споредено со 2009. Z-тестот покажува дека Полошкиот регион бележи прогрес и го намалува диспаритетот од -4,34 во 2009 на -3,18 во 2017. Полошкиот регион е под просекот во Северна Македонија мерејќи според БДП по глава на жител.

Табела 15. Споредба помеѓу Северна Македонија и Североисточниот регион

Година	Северна Македонија				Североисточен регион				
	БДП по жител (денари)	БДП по жител*	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистичк и региони	Стапка на раст на население	БДП по жител (денари)	БДП по жител*	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистичк и региони	Стапка на раст на население	z-тест (vs. РСМ просек)
2009	202.188				113.181				-4,01
2010	212.795	105,25			118.092	104,34			-3,86
2011	225.493	105,97			146.047	123,67			-3,02
2012	226.440	100,42			147.095	100,72			-2,99
2013	243.161	107,38			151.462	102,97			-2,86
2014	255.206	104,95			148.745	98,21			-2,94
2015	269.996	105,80	2.071.278		164.161	110,36	176.231		-2,48
2016	286.995	106,30	2.073.702	100,12	168.301	102,52	176.169	99,96	-2,35
2017	297.954	103,82	2.075.301	100,08	174.329	103,58	176.260	100,05	-2,17
Просек	246.692	104,97	2.073.427	100,10	147.935	105,55	176.220	100,01	
Стандардно отстапување	33.297				20.888				
Коефициент на варијација	13,50				14,12				

Извор: Регионите во Република Северна Македонија, 2019, стр. 48. Регионален годишник, Скопје.

Табела 15 покажува дека: прво, Североисточниот регион е регион со најголеми инвестиции, сочинувајќи 16.28% од вкупните инвестиции (врз основа на податоците од Извештаите за 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018), со апсолутна разлика од следниот, т.е. Вардарскиот регион со 2.6%; второ, овој регион, исто како и Полошкиот и Југозападниот, постојано има негативен z-тест, т.е. неговиот БДП по глава на жител никогаш не бил повисок од националниот просек, и трето, БДП по глава на жител има стапка на раст од 5.55% и нема промени во населението.

Табела 16. Споредба помеѓу Северна Македонија и Скопскиот регион

Година	Северна Македонија				Скопски регион				
	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистичк и региони	Стапка на раст на население	БДП по жител (денари)	БДП по жител*)	Вкупно население во РСМ на 31.12 по статистичк и региони	Стапка на раст на население	z-тест (vs. РСМ просек)
2009	202.188				310.769				1,92
2010	212.795	105,25			308.467	99,26			1,86
2011	225.493	105,97			319.717	103,65			2,19
2012	226.440	100,42			327.989	102,59			2,44
2013	243.161	107,38			348.915	106,38			3,07
2014	255.206	104,95			366.482	105,03			3,60
2015	269.996	105,80	2.071.278		386.876	105,56	620.913		4,21
2016	286.995	106,30	2.073.702	100,12	411.575	106,38	624.585	100,59	4,95
2017	297.954	103,82	2.075.301	100,08	422.571	102,67	627.558	100,48	5,28
Просек	246.692	104,97	2.073.427	100,10	355.929	103,92	624.352	100,53	
Стандардно отстапување	33.297				43.359				
Коефициент на варијација	13,50				12,18				

Извор: Регионите во Република Северна Македонија, 2019, стр. 48. Регионален годишник, Скопје.

Табелата покажува дека Скопскиот регион сè повеќе добива и регионалниот диспаратет се проширува во споредба со другите региони. Во 2017, z-тестот за регионот бил +5,28.

Извештаите на Министерството за локална самоуправа покажуваат бавни, нееднакви и нестабилни подобрувања. Скопскиот регион, Југоисточниот и Југозападниот се над просекот, а останатите региони, особено Североисточниот и Полошкиот се подобруваат, но остануваат значително под националниот просек.

Z-тестот (vs. просекот на РСМ) во горенаведените табели покажува дека регионалните диспаритети се намалени во сите региони од 2009 до 2017. Оттука, резимето на регионалните диспаритети мерено по z-тестот го покажува следното:

- 1. Вардарскиот регион го намалил диспаритетот од -1,85 во 2009 на 1,86 во 2017,*
- 2. Источниот регион го намалил диспаритетот од -2,08 во 2009 на 1,31 во 2017,*
- 3. Југозападниот регион го намалил диспаритетот од -3,15 во 2009 на -0,23 во 2017,*
- 4. Југоисточниот го намалил од -1,53 во 2009 на 3,10 во 2017,*
- 5. Пелагонискиот регион го намалил диспаритетот од -0,90 во 2009 на 1,27 во 2017,*
- 6. Полошкиот регион го намалил диспаритетот од -4,34 во 2009 на -3,18 во 2017,*
- 7. Североисточниот регион го намалил диспаритетот од -4,01 во 2009 на -2,17 во 2017, и*
- 8. Скопскиот регион ги зголемил дополнително регионалните предности од 1,92 во 2009 на 5,28 во 2017.*

Како што може да се забележи најдобар регионален развој беше достигнат во Југоисточниот и Скопскиот регион.

Табелата подолу покажува дека 61,26% од проектите се наменети за стратешкиот приоритет 1.2 – развој на современа и модерна инфраструктура во планските региони. Најголем број на проекти биле наменети за Југозападниот регион, а најмалку за Скопскиот регион со 10,85%. Просечниот процент на инвестиции и број на проекти биле рамномерно распределени. Следниот стратешки приоритет бил 1.1 промовирање на економски раст во планските региони со 19,59% од проектите.

Табела 17. Преглед на бројот на проекти на Министерството за локална самоуправа според стратешки цели и приоритети за периодот 2009-2018

Регион	Број на проекти												Вк. број на проекти	Вк. број на проекти во (%)	Број на проекти без опшес*)	Вкупно	Вкупно (%)	
	1. Конкурентски плански региони кои се карактеризираат со динамичен и одржлив развој							Вкупно	2. Поголема демографска, економска, социјална и просторна кохезија помеѓу и во рамките на планските региони во РСМ									Вкупно
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7		2.1	2.2	2.3	2.4						
Скопски регион	2	36			1	10	3	52		4			4	56	11,31	18	74	10,85
Југоисточен регион	5	33			1	1	5	45		4	1		5	50	10,10	25	75	11,00
Пелагониски регион	22	26	1		3	1	9	62		6			6	68	13,74	23	91	13,34
Југозападен регион	17	37	1		1	5	7	68		3	1		4	72	14,55	28	100	14,66
Полошки регион	7	42					1	50		11			11	61	12,32	24	85	12,46
Вардарски регион	11	23			8	2	8	52		5	1	1	7	59	11,92	18	77	11,29
Источен регион	5	45			6		1	57		9			9	66	13,33	27	93	13,64
Северноисточен регион	18	30			3	2	5	58	1	4			5	63	12,73	24	87	12,76
Вкупно	87	272	2	0	23	21	39	444	1	46	3	1	51	495		187	682	
Вкупно проекти во (%) по стратешки цели и приоритети	19,59	61,26	0,45	0,00	5,18	4,73	8,78		1,96	90,20	5,88	1,96						

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите на Министерството за локална самоуправа (2009, 2011, 2012, 2013, и 2014, 2015, 2016, 2017, 2018), Скопје. Нема податоци за бројот на проекти по региони во 2010.

*) За 2009, 2011 и некои проекти од 2012 и 2015.

Ниту еден од проектите не бил наменет за опфаќање на стратешкиот приоритет 1.4 подигнување на нивото на човечкиот капитал во планските региони. Релативно мал број на проекти, меѓу 5 и 9%, биле наменети за 1.5 Креирање на конкурентски предности на планските региони, 1.6 Оптимално искористување и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони и 1.7 Заштита на животната средина во планските региони.

2.2 Градење функционално-просторни структури за подобра интеграција на урбаните и руралните подрачја во планските региони било опфатено со 90,20% од проектите. Друг стратешки приоритет за втората стратешка цел 2. Поголема демографска, економска, социјална и просторна кохезија помеѓу и во рамките на планските региони во Република Македонија била опфатена со само 9,8% од проектите.

Од горенаведената табела беше многу тешко да се направи релевантна и точна проценка на ефективностата и ефикасноста на проектите. Официјалните извештаи од Советите за развој на планските региони евидентирале имплементација и реализација на проектите од три и сите од нив различни пристапи. **Првиот пристап** ги евидентира проектите според следните елементи: (1) среднорочна цел, (2) мерка, (3) вид на активност и (4) број на активности. **Вториот пристап** ги евидентира проектите според следните елементи: (1) среднорочна цел, (2) мерка, (3) индикатор; (4) излезни резултати и **третиот пристап** ги евидентира проектите според следните елементи: (1) приоритет; (2) мерка; (3) проект; (4) главен партнер, (5) буџет, и (6) резултат.

Извештаите на советите за развој на планските региони немаат унифицирани, целосни и стандардизирани информации за клучните партнери, релевантните и точни индикатори, финансии и резултати. Најзначајно и од клучно значење е што овие извештаи немаат никаква анализа, евалуација или проценка за идни подобрувања.

9. Социо-економскиот развој на планските региони евалуиран по години

9.1. Социо-економски развој за 2009

Табелата подолу дава преглед на инвестициите и проектите по регион за 2009. Просечна инвестиција изнесувала 23.495.156 МКД со стандардна девијација од 6.681.998 МКД. Коэффициентот на варијација бил релативно висок од 28.44%. Највисоката инвестиција по региони и бројки на проекти се прикажани во табела 10 и во графиконите 1 и 2.

Табела 18. Преглед на инвестиции и проекти по регион за 2009

Региони	% удел во инвестициите	Број на проекти за развој на планските региони	Вредност на проектите за развој на планските региони (МКД)	Проекти за развој на подрачја со специфични развојни потреби	Број на проекти	Проекти за развој на села	Број на проекти	Вкупно инвестиции по регион (МКД)	Вкупен број на проекти по региони
Скопски регион	7,46	1	9.523.616	2.144.360	1	2.353.750	2	14.021.726	4
Југоисточен регион	11,73	4	15.776.004	3.918.742	5	2.353.750	2	22.048.496	11
Пелагониски регион	8,47	1	9.538.650	4.358.750	3	2.015.000	2	15.912.400	6
Југозападен регион	16,55	2	18.441.494	10.316.977	6	2.353.750	3	31.112.221	11
Полошки регион	16,57	7	16.133.512	12.660.077	4	2.353.750	1	31.147.339	12
Вардарски регион	10,22	2	16.860.780			2.353.750	3	19.214.530	5
Источен регион	14,60	9	20.831.958	4.261.094	3	2.353.750	1	27.446.802	13
Североисточен регион	14,40	6	24.703.986			2.353.750	3	27.057.736	9
Вкупно		32	131.810.000	37.660.000	22	18.491.250	17	187.961.250	71

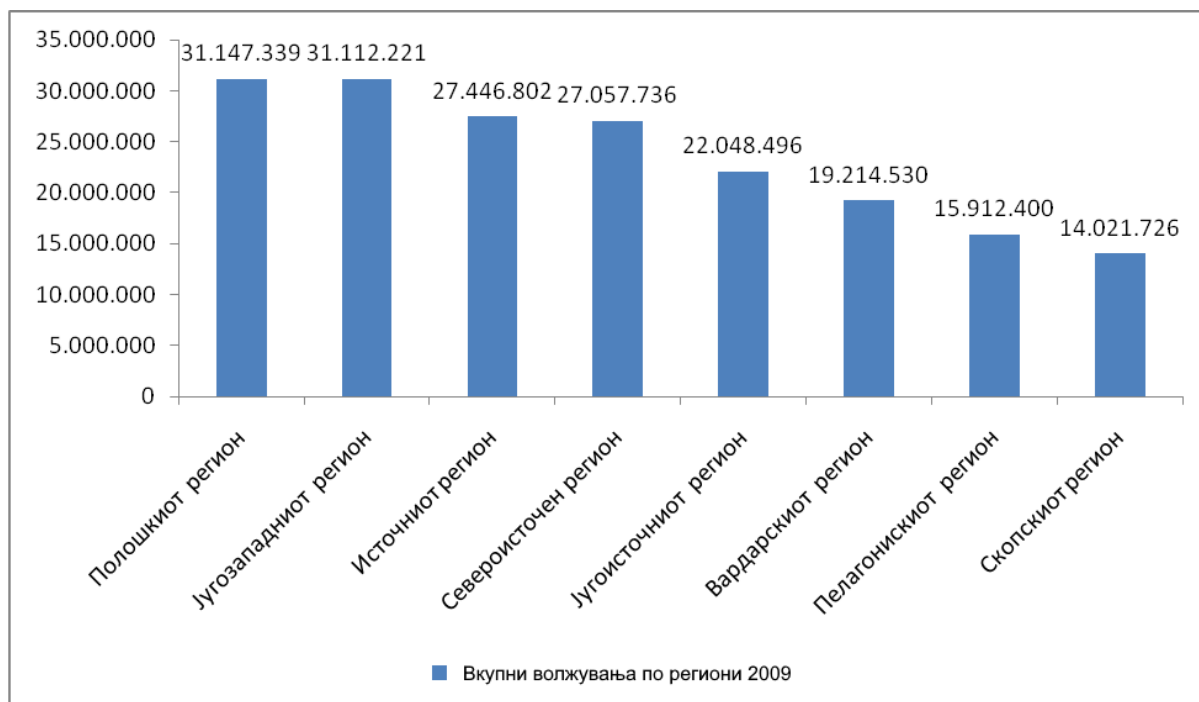
Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештај за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој на Република Македонија 2008-2010

Табела 18а. Преглед на инвестиции по региони за 2009

2009.		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по региони
Полошки регион	31.147.339	12
Југозападен регион	31.112.221	11
Источен регион	27.446.802	13
Североисточен регион	27.057.736	9
Југоисточен регион	22.048.496	11
Вардарски регион	19.214.530	5
Пелагониски регион	15.912.400	6
Скопски регион	14.021.726	4
Вкупно	187.961.250	
Просек	23.495.156	
Стандардно отстапување	6.681.998	
Коефициент на варијација	28,44%	

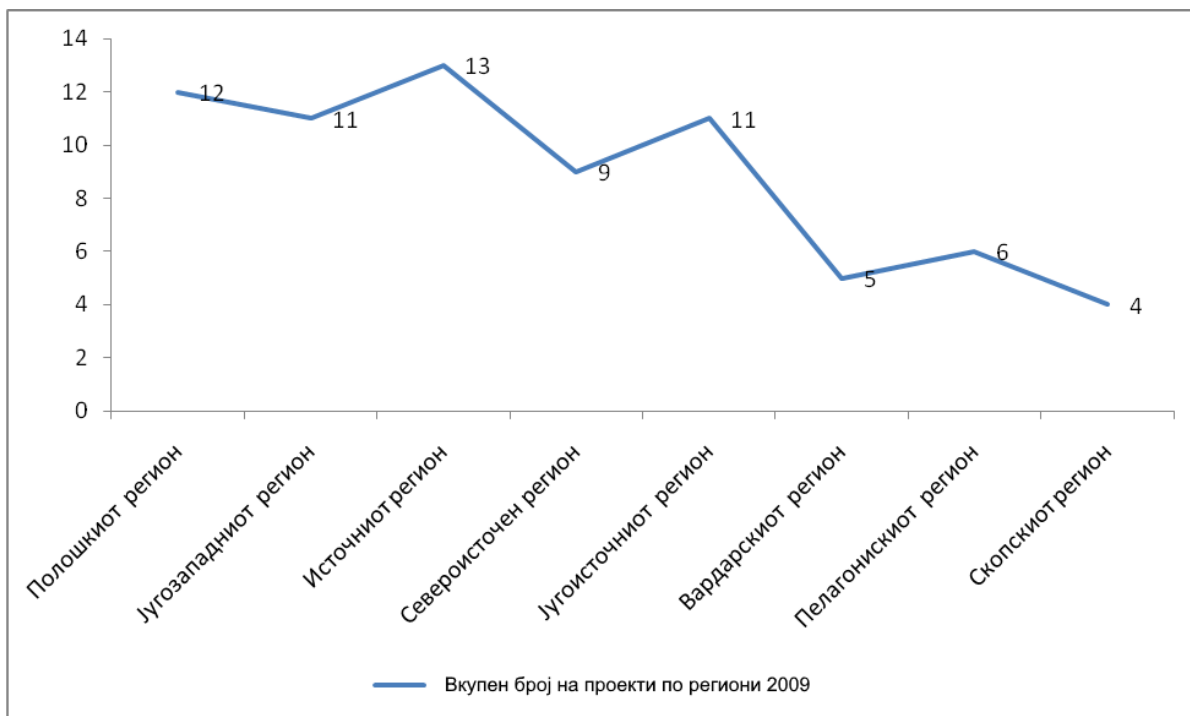
Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи на Министерството за локална самоуправа (2009), Скопје.

Графикон 27. Инвестиции по региони за 2009

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи на Министерството за локална самоуправа (2009), Скопје.

Графикон 28. Број на проекти во региони во 2009

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи на Министерството за локална самоуправа (2009), Скопје.

Горенаведените табели и графикони покажуваат дека највисоки инвестиции и број на проекти биле распределени во следните региони: Полошки, Југозападен, Источен и Североисточен регион. Најмалиот број на проекти бил распределен во Пелагонискиот и Скопскиот регион. Коефициентот на варијација на вкупните инвестиции бил голем, односно 28.44%.

9.2 Социо-економски развој за 2010

Многу податоци недостигаат во табела 11. Беше тешко да се идентификуваат проектите за подрачја со специфични потреби и проектите кои биле распределени за селата.

Табела 19. Преглед на инвестиции и проекти по регион за 2010

Региони	% удел во инвестициите	Број на проекти за развој на планските региони	Вредност на проектите за развој на планските региони (МКД)	Проекти за развој на подрачја со специфични развојни потреби	Број на проекти	Проекти за развој на села	Број на проекти	Вкупно инвестиции по регион (МКД)	Вкупен број на проекти по региони
Скопски регион			9.526.616						
Југоисточен регион			17.188.436						
Пелагониски регион			10.498.650						
Југозападен регион			3.231.760						
Полошки регион			5.707.674						
Вардарски регион			3.038.440						
Источен регион			3.600.000						
Североисточен регион			7.878.000						
Вкупно			60.669.576	33.760.000		16.880.000		111.309.576	
			118.160.000						

Извор: Пресметки на авторот врз основа на Извештај за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој на Република Македонија 2008 – 2010. *) Постојат некои недоследности во вкупните бројки од извештајот за 2010.

9.3 Социо-економски развој за 2011

Табела 20. Преглед на инвестиции и проекти по регион за 2011

Региони	% Удел во инвестициите	Број на проекти за развој на	Вредност на проектите за развој на планските региони	Проекти за развој на подрачја со специфични развојни потреби	Број на проекти	Проекти за развој на села	Број на проекти	Вкупно инвестиции по региони (МКД)	Вкупен број на проекти по	Население по регион	% на селско население	% удел во финансии за села
Скопски регион	9,7	7	12.610.796	3.442.549	2	1.644.032	1	17.697.377,00	10	590455	28,2	0,09
Југоисточен регион	13,8	5	19.815.553	3.791.698	3	1.644.032	3	25.251.283,00	11	171972	54,7	0,07
Пелагониски регион	9,7	7	13.577.475	2.413.792	3	1.644.032	3	17.635.299,00	13	236088	32,4	0,09
Југозападен регион	11,3	6	12.074.294	7.002.417	4	1.644.032	2	20.720.743,00	12	222385	63,9	0,08
Полошки регион	11,7	8	15.374.641	4.413.221	2	1.644.032	1	21.431.894,00	11	310178	70,8	0,08
Вардарски регион	15,4	5	25.129.191	1.374.967	1	1.644.032	2	28.148.190,00	8	154230	31,3	0,06
Источен регион	14,3	5	18.912.430	5.488.496	4	1.644.032	2	26.044.958,00	11	180938	33,7	0,06
Североисточен регион	14,1	8	20.027.032	4.146.027	2	1.644.032	1	25.817.091,00	11	173982	43,4	0,06
Вкупно		51	137.521.412	32.073.166	21	13.152.256	15	182.746.835	87	2040228		

Извор: Регионите во РСМ, 2019, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на: 27 октомври 2019], Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани Активности за поддршка на рамномерниот регионален развој финансирани од Буџетот на Република Македонија во 2011.

Како што може да се види во табела 21 очигледно е дека речиси секаде, имаме ист или многу сличен процент на инвестиции во регионите.

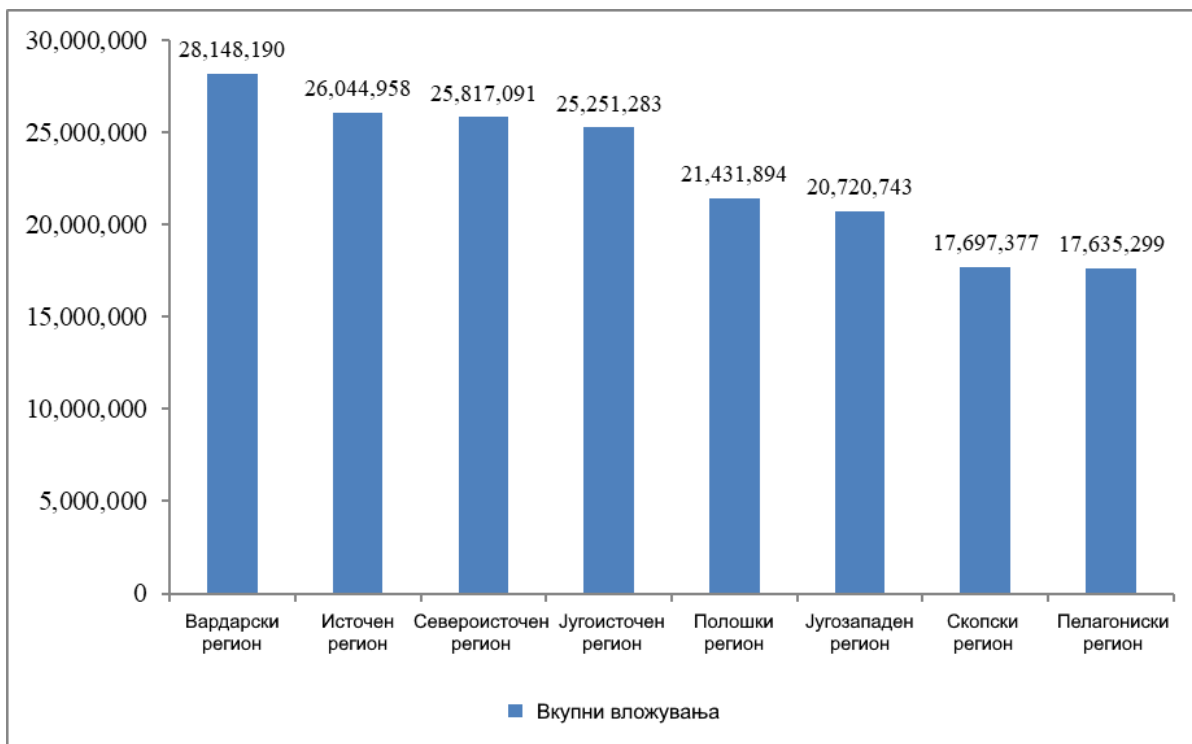
Табела 21. Преглед на инвестиции по регион за 2011

2011		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по региони
Вардарски регион	28.148.190	8
Источен регион	26.044.958	11
Североисточен регион	25.817.091	11
Југоисточен регион	25.251.283	11
Полошки регион	21.431.894	11
Југозападен регион	20.720.743	12
Скопски регион	17.697.377	10
Пелагониски регион	17.635.299	13
Вкупно	182.746.835	87
Просек	22.843.354	11
Стандардно отстапување	4.020.224	1,46
Коефициент на варијација	17,60%	13,40%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи на Министерството за локална самоуправа (2011), Скопје.

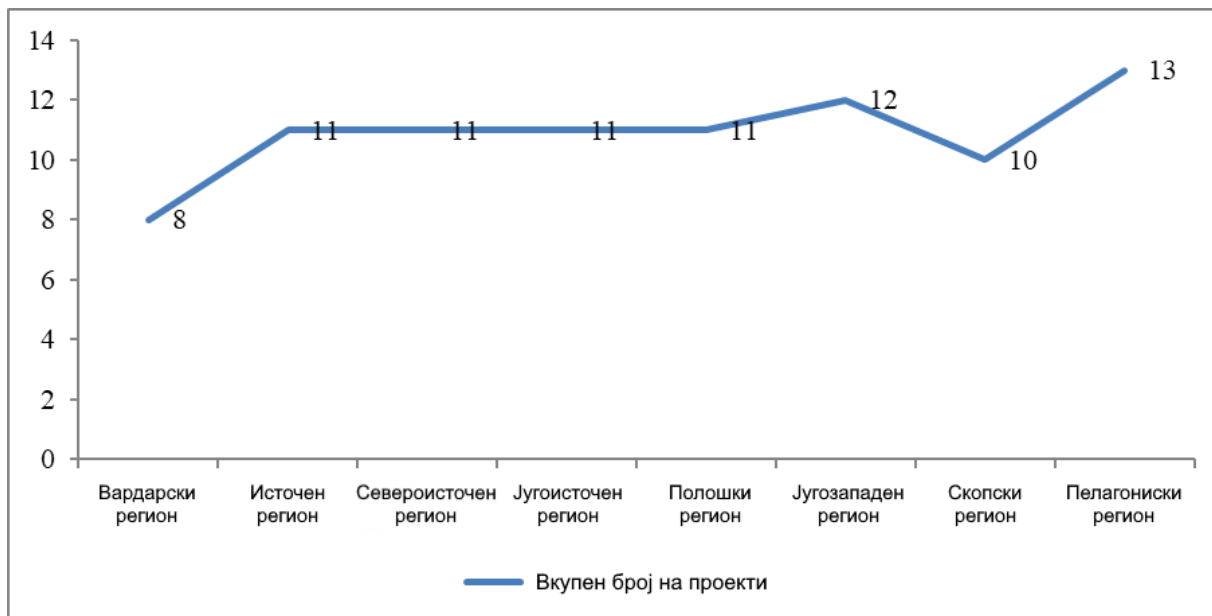
Просечна инвестиција по регион изнесувала 22.843.835 МКД со стандардно отстапување од 4.020.224 МКД. Бидејќи коефициентот на варијација беше 13.40%, тоа значи дека податоците во серијата се хомогени. Графикон 29 го покажува највисокото и најниското ниво на инвестиции. Графикон 30 го покажува бројот на проекти.

Графикон 29. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции за 2011

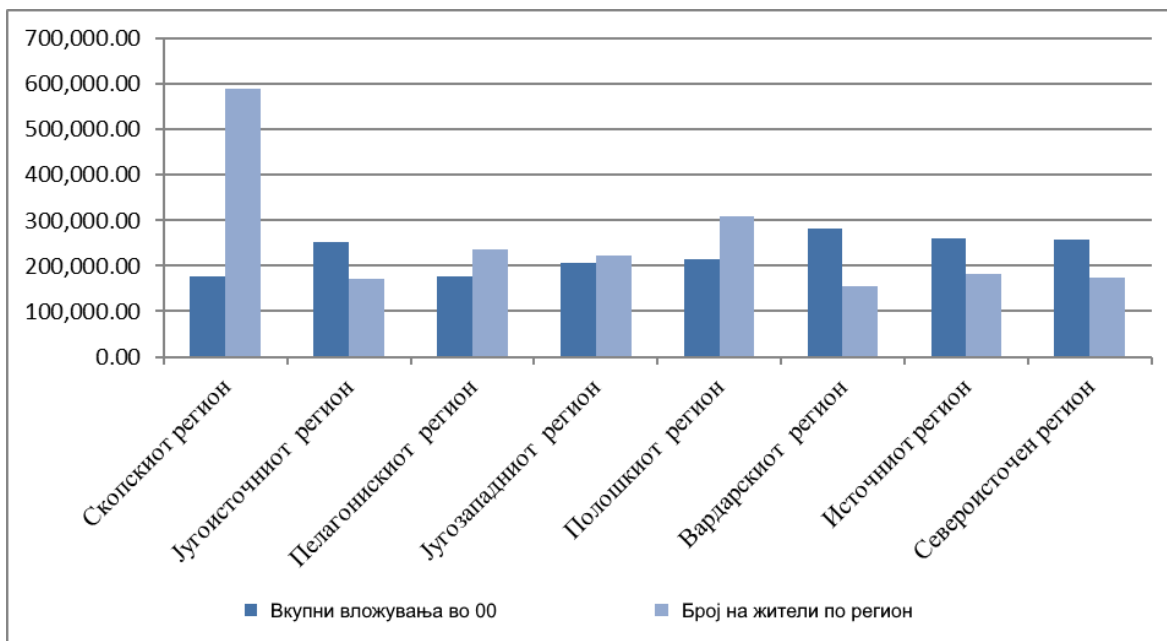
Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи на Министерството за локална самоуправа (2011), Скопје.

Графикон 30. Вкупен број на проекти по регион за 2011

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи на Министерството за локална самоуправа (2011), Скопје.

Графикон 31. Вкупни инвестиции во регионите во 000 денари и население по регион

Извор: Авторот врз основа на Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани Активности за поддршка на рамномерниот регионален развој финансирани од Буџетот на Република Македонија во 2011.

Графикон 31 покажува дека инвестициите во регионите се слични и дека не постои логичен однос помеѓу инвестициите и населението по регион.

Графикон 32. Процент на инвестиции по регион, 2011

Извор: Авторот врз основа на Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани Активности за поддршка на рамномерниот регионален развој финансирани од Буџетот на Република Македонија во 2011.

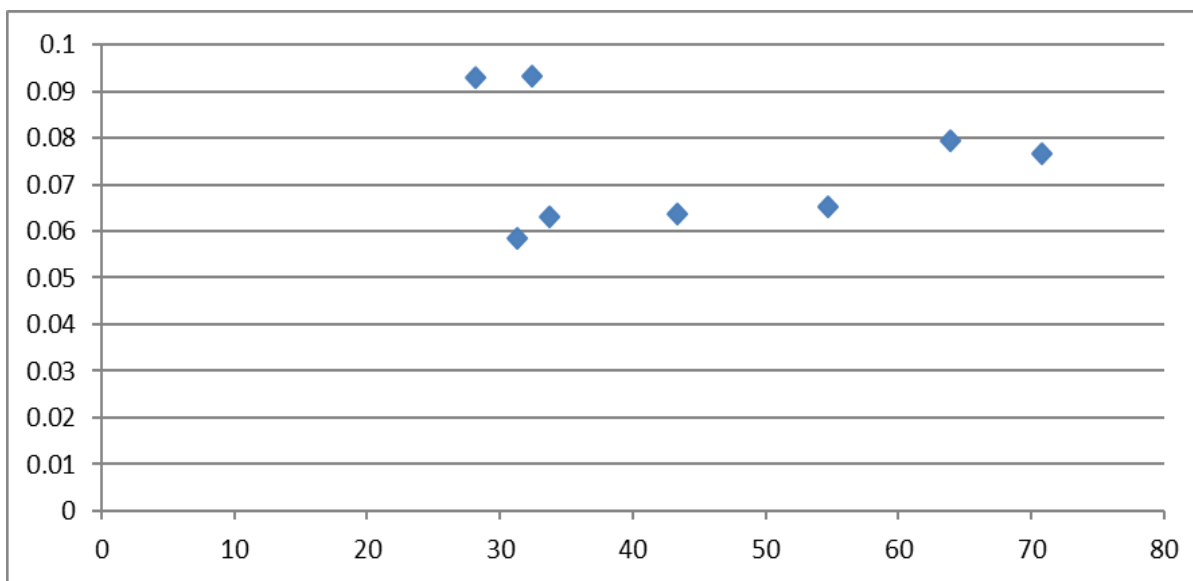
Графикон 33. Вкупен број на проекти по регион, 2011

Извор: Авторот врз основа на Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани Активности за поддршка на рамномерниот регионален развој финансирани од Буџетот на Република Македонија во 2011.

Како што може да се види од Графикон 34, евалуаторите користеле распрснат графикон за да го евалуираат односот на причина и последица. Претпоставката е дека независната променлива предизвикува промена на зависната варијабла. Коефициентот на корелација ја мери меѓусебната поврзаност помеѓу две квантитативни варијабли. Ако е поголем од 0 врската е директна (зголемувањето или намалувањето на независната променлива предизвикува зависноста да се зголеми или намали), ако е помалку од 0 врската е инверзна (зголемувањето или намалувањето на независната променлива предизвикува зависноста да се намали или да се зголеми). Така, распрснатиот графикон е графикон во кој вредностите на две променливи се исцртани долж две оски, а примерокот на добиените резултати открива каква корелација е присутна.

Графикон 34. *Распрснат графикон за рурални инвестиции во села / Процент на рурално население по регион*

Извор: Авторот врз основа на Министерство за локална самоуправа (2011). Извештај за реализирани Активности за поддршка на рамномерниот регионален развој финансирани од Буџетот на Република Македонија.

Регионалниот развој за 2011 година покажува политичка коректност во распределбата на инвестиции и бројот на проекти. Види, графикон 32 и 33. Распрснатиот графикон 34 покажува дека не постои корелација помеѓу руралните инвестиции во селата и процентот на рурална популација по регион. Главниот принцип на балансиран регионален развој не е запазен.

9.4 Социо-економски развој за 2012

Табела 22. Преглед на инвестиции и проекти по регион за 2012

Региони	% удел во инвестициите	Број на проекти за развој на планските региони	Вредност на проектите за развој на планските региони	Проекти за развој на подрачја со специфични развојни	Број на проекти	Проекти за развој на села	Број на проекти	Вкупно инвестиции по региони (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Население по регион	% на селско население
Скопски регион	9,9	4	852.676	799.615	2	237.875	1	1.890.166	7	0,13	28,2
Југоисточен регион	10,1	1	1.412.230	272.660	1	237.875	1	1.922.765	3	0,12	54,7
Пелагониски регион	10,3	6	1.718.657	0	0	237.875	2	1.956.532	8	0,12	32,4
Југозападен регион	13,4	4	1.731.980	581.085	1	237.875	1	2.550.940	6	0,09	63,9
Полошки регион	13,0	5	1.731.980	510.560	1	237.875	1	2.480.415	7	0,10	70,8
Вардарски регион	11,5	3	1.798.595	160.160	1	237.875	1	2.196.630	5	0,11	31,3
Источен регион	14,5	2	1.865.209	664.420	3	237.875	1	2.767.504	6	0,09	33,7
Североисточен регион	17,2	2	2.211.598	818.050	1	237.875	1	3.267.523	4	0,07	43,4
Вкупно	100,0%	27	13.322.925	3.806.550	10	1.903.000	9	19.032.475	46		

Извор: Регионите во РСМ, 2019, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27 октомври 2019].

Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2012

Просечна инвестиција по регион изнесувала 2.379.059 МКД со стандардно отстапување од 483.898 МКД. Со оглед на тоа што коефициентот на варијација изнесувал 20.34% и 29.03% тоа значи дека податоците во серијата не се хомогени. Ситуацијата со коефициентот на варијација се променила, па така имаме сè повеќе нерамномерни вкупни инвестиции и особено различен број на проекти по регион.

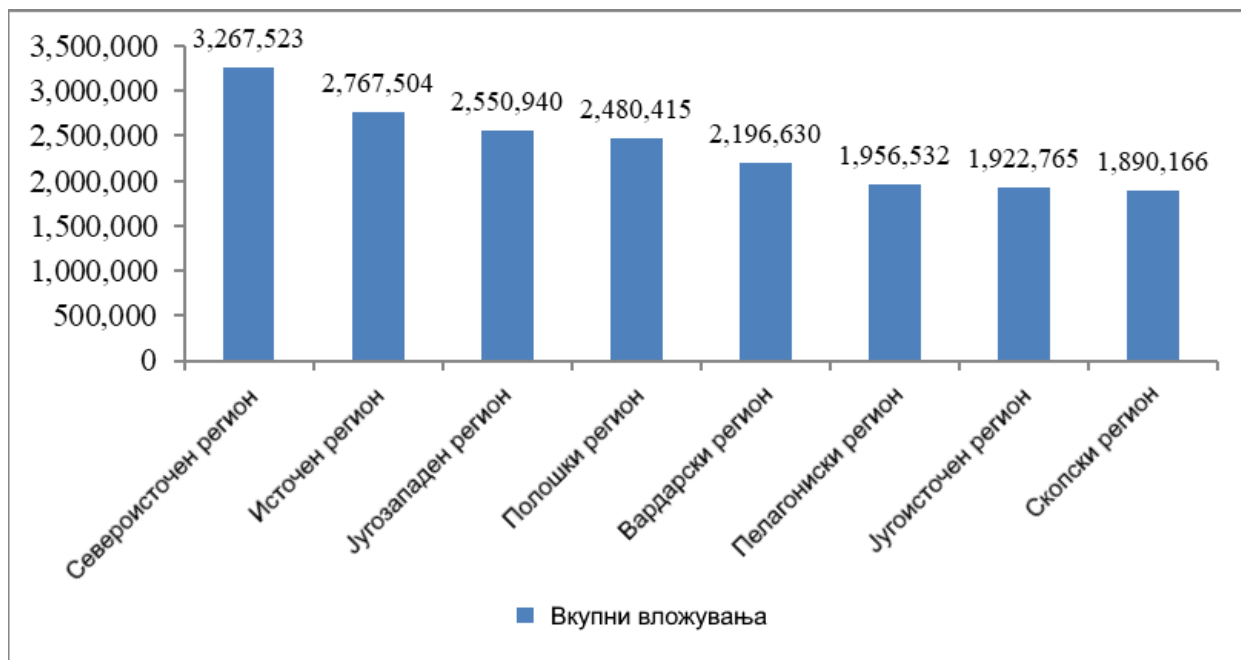
Табела 23. Преглед на инвестиции и проекти за 2012

2012		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по региони
Североисточен регион	3.267.523	4
Источен регион	2.767.504	6
Југозападен регион	2.550.940	6
Полошки регион	2.480.415	7
Вардарски регион	2.196.630	5
Пелагониски регион	1.956.532	8
Југоисточен регион	1.922.765	3
Скопски регион	1.890.166	7
Вкупно	19.032.475	46
Просек	2.379.059	6
Стандардно отстапување	483.898	2
Коефициент на варијација	20,34%	29,03%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи од 2012.

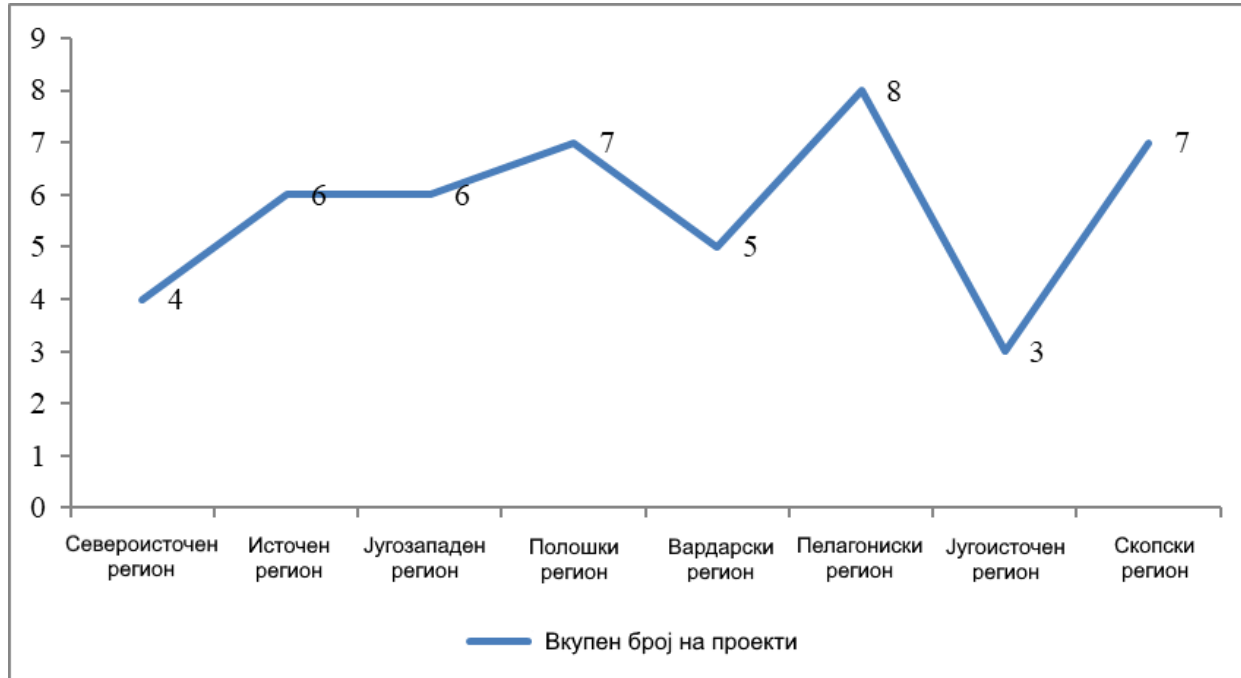
Графикон 35 го покажува највисокото и најниското ниво на инвестиции по регион. Графикон 10 го покажува бројот на проекти по регион. Највисоките инвестиции се распределени во следните региони – Североисточен, Источен, Југоисточен и Полошки регион. Највисокиот број на проекти бил инвестиран во Пелагонискиот (8), Скопскиот (7) и Полошкиот (7) регион.

Графикон 35. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции по регион за 2012 во МКД

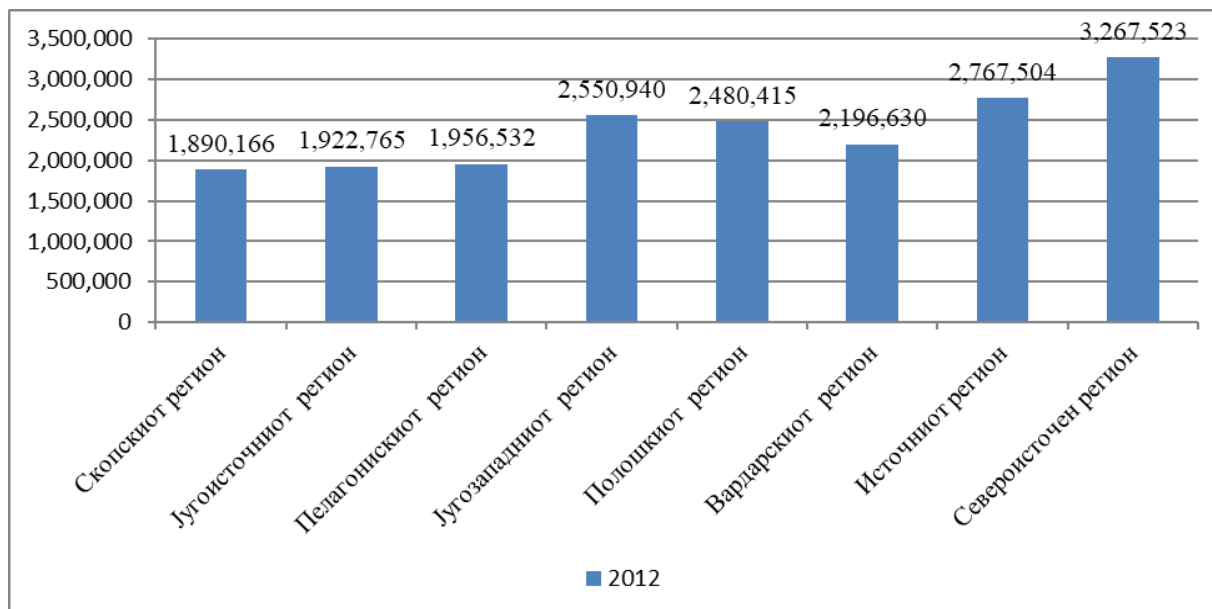
Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерство за локална самоуправа (2012).

Графикон 36. Вкупен број на проекти по регион за 2012

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерство за локална самоуправа (2012).

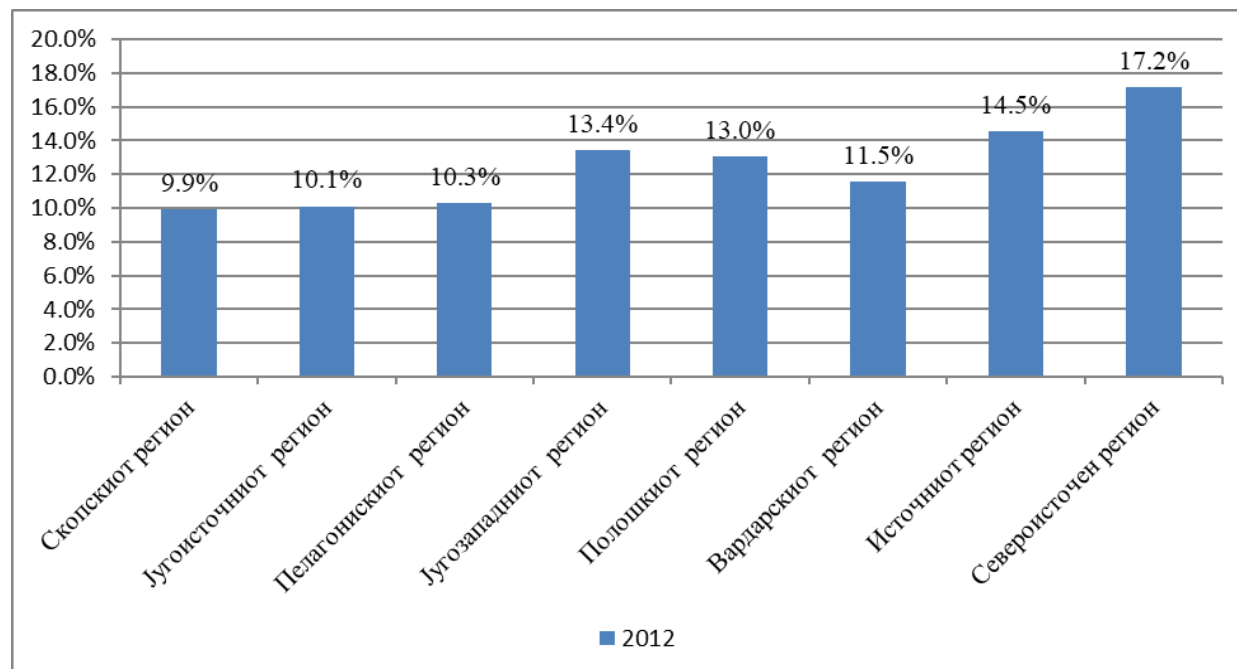
Графикон 37. Вкупно инвестиции по регион во МКД, 2012

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерство за локална самоуправа за имплементирани активности за имплементација на Акцискиот план во 2012.

Вкупните инвестиции во 2012 покажуваат дека најмногу инвестиции биле распределени или во Североисточниот или во Источниот регион.

Графикон 38. Просечни инвестиции по регион, 2012

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерство за локална самоуправа за имплементирани активности за имплементација на Акцискиот план во 2012.

Коефициентот на корелација (врска / зависност) помеѓу:

1. Учеството на инвестициите во селата и учество на руралното население е - 0.27, што значи дека врската е многу слаба.
2. Вкупните инвестиции по регион и население по регион е - 0.41, што значи дека врската е многу слаба.
3. Вкупниот број на проекти по регион и број на жители по регион е - 0.51, што значи дека врската е умерена, но инверзна, т.е. инвестициите се обратно пропорционални на населението во регионот.

9.5 Социо-економски развој за 2013

Табела 24. Преглед на инвестиции и проекти по регион за 2013

Региони	% удел во инвестициите	Приоритет	Број на проекти за развој на планските региони	Вредност на проектите за развој на планските региони	Проекти за развој на подрачја со специфични развојни потреби	Приоритет	Број на проекти	Проекти за развој на села	Приоритет	Број на проекти	Вкупно инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	% удел во финансиски за села
Скопски регион	10,7	1.2=4; 1.6	5	3.460.500	3.449.318	1.2=3	3	1.018.017	1.2	1	7.927.835	9	0,13
Југоисточен регион	12,2	1.1=3	3	5.875.163	2.165.136	1.2=2	2	1.018.017	1.2=2	2	9.058.316	7	0,11
Пелагониск и регион	10,4	1.1=7; 1.2; 1.3	9	6.298.598	436.825	1.1	1	1.018.017	1.2	1	7.753.440	11	0,13
Југозападен регион	11,6	1.1=4; 1.2; 1.3; 1.6	7	7.039.610	521.543	1.2	1	1.018.017	1.2=2	2	8.579.170	10	0,12
Полошки регион	17,1	1.2=4; 2.2=2	6	6.986.681	4.776.901	1.2=3	3	921.000	2.2	1	12.684.582	10	0,07
Вардарски регион	12,5	1.1=3	3	7.161.700	1.693.457	1.2	1	393.764	1.2	1	9.248.921	5	0,04
Источен регион	9,7	1.1; 1.2	2	5.981.022	202.332	1.2	1	1.018.017	1.2=2	2	7.201.371	5	0,14
Североисточен регион	15,9	1.1=2; 1.2=2	4	9.156.786	1.600.220	1.1; 1.2	2	1.018.017	1.2=3	3	11.775.023	9	0,09
Вкупно*			39	51.960.060	14.845.732		14	7.422.866		13	74.228.658	66	

Извор: Регионите во РСМ, 2019, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27 октомври 2019], Република Македонија Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2013. *) Недостига еден проект.

Табела 25. Преглед на инвестиции и проекти за 2013

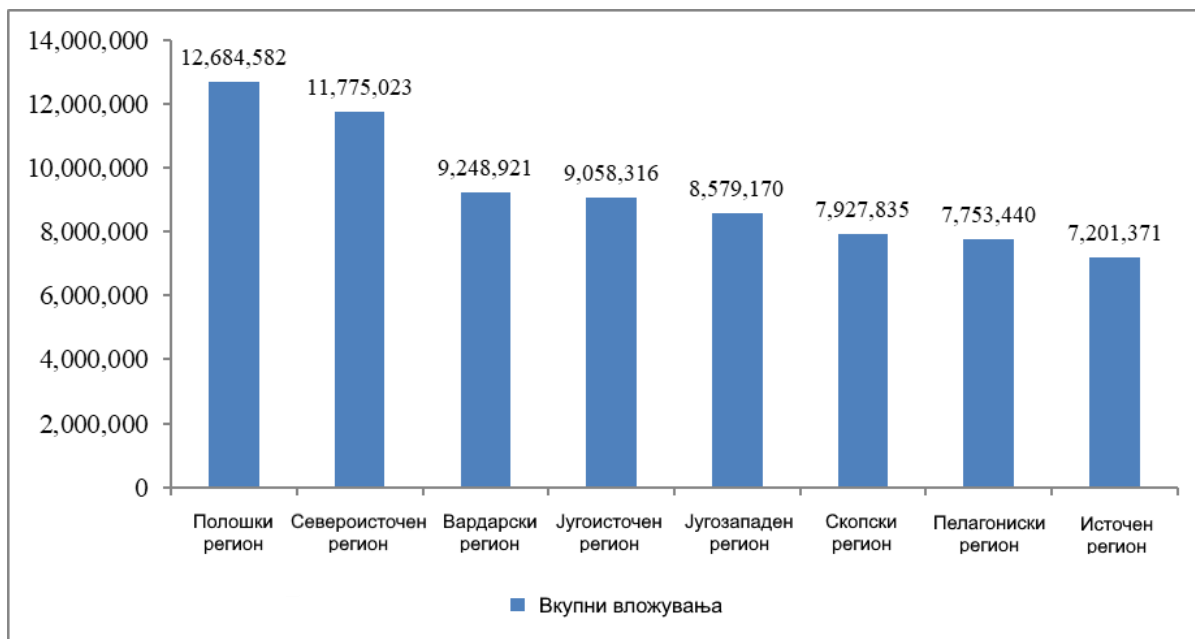
2013		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по региони
Полошки регион	12.684.582	10
Североисточен регион	11.775.023	9
Вардарски регион	9.248.921	5
Југоисточен регион	9.058.316	7
Југозападен регион	8.579.170	10
Скопски регион	7.927.835	9
Пелагониски регион	7.753.440	11
Источен регион	7.201.371	5
Вкупно	74.228.658	66
Просек	9.278.582	8
Стандардно отстапување	1.958.024	2
Коефициент на варијација	21,10%	28,06%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2013).

Просечна инвестиција по регион изнесувала 2.379.059 МКД со стандардно отстапување од 1.958.024 МКД. Со оглед на тоа што коефициентот на варијација бил 21.10% и 28.06% тоа значи дека податоците во серијата не се хомогени. Коефициентот на варијација е висок, па така имаме сè повеќе нерамномерни вкупни инвестиции и особено различен број на проекти по регион.

Графикон 39 го прикажува највисокото и најниското ниво на инвестиции по регион. Графикон 40 го прикажува бројот на проекти по регион. Ситуацијата е многу јасна со мнозинство инвестиции од околу 8 мил. МКД, додека Полошкиот и Североисточниот достигнале нивоа од 11.7 и 12.5 мил. МКД.

Графикон 39. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции по регион за 2013

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2013).

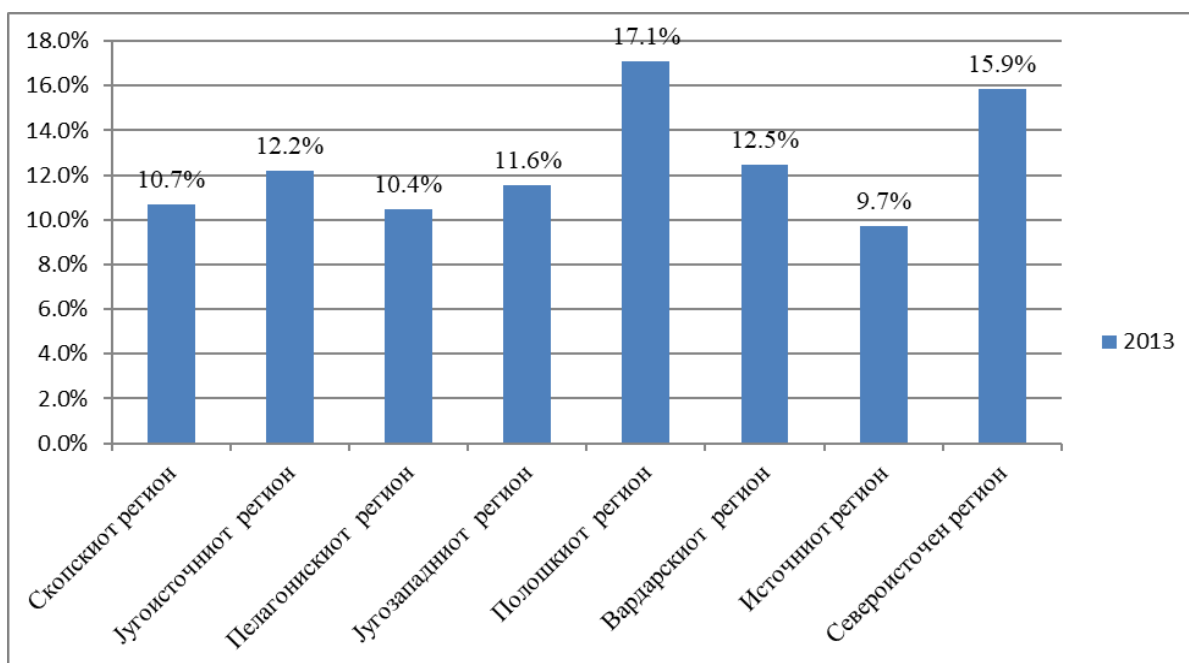
Графикон 40. Вкупен број на проекти по регион за 2013

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2013).

Графикон 41 прикажува многу појасен процент на инвестиции по регион во 2013.

Графикон 41. Процент на инвестиции по регион во 2013

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за имплементирани активности за имплементација на Акцискиот план 2013.

Табела 26. Индикатори на сиромаштија и социјална исклученост

Индикатори	2013
Стапка на сиромашни лица, % од населението	24,2
Број на лица кои живеат под линијата на сиромаштија, во илјади лица	500,4
Линија на сиромаштија за самечко домаќинство, годишен еквивалентен приход во денари	70 275
Линија на сиромаштија за четиричлено домаќинство (2 возрасни и 2 деца помали од 14 години), годишен еквивалентен приход во денари	147 578
Стапка на сиромашни лица пред социјални трансфери и пред пензии, % од население	41,0
Нерамномерна распределба на приходите S80/S20	8,4
Нерамномерна распределба на приходите, Gini коефициент	37,0

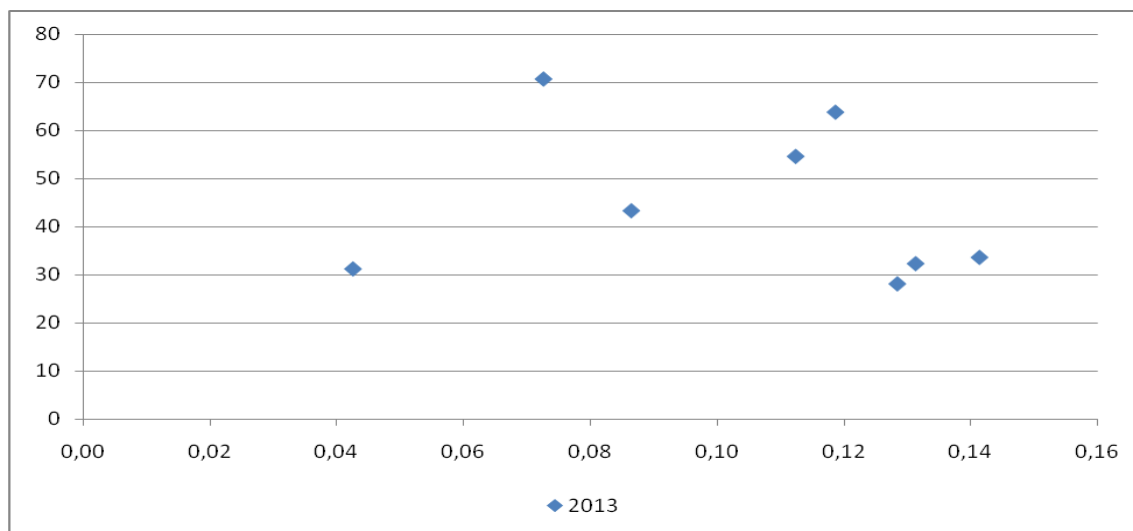
Извор: Авторот врз основа на Анкета за приходи и услови за живеење, 2014
http://www.stat.gov.mk/PrikažiPublikacija_1.aspx?rbr=622, [Пристапено на 27 октомври 2019]

Табелата 26 го прикажува високиот процент на луѓе изложени на ризик од сиромаштија со зголемено ниво на нееднаквост.

Највисоко ниво на инвестиции имало во Полошкиот, Североисточниот и Вардарскиот регион.

Графикон 42: Распрснат графикон за учество на рурално население и учество во руралните инвестиции

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за имплементирани активности за имплементација на Акцискиот план 2013.

Коефициентот на корелација за учество на руралното население по регион и учеството на инвестициите во селата е -0.19 . Поради постојана промена во креирањето на базата на податоци, немаше шанса да се пресмета кој било разумен индикатор.

9.6. Социо-економски развој за 2014

Табела 27. Преглед на инвестиции и проекти по регион за 2014

Региони	% удел во финанси	Број на проекти за развој на планските	Вредност на проектите за развој на планските региони	Проекти за развој на подрачја со специфични развојни потреби	Број на проекти	Проекти за развој на села	Број на проекти	Вкупни инвестиции по регион (МКД)	Број на проекти по регион	БДП по жител/ден	% удел во финанси за села	Рурална невработеност /2016	Извоз
Скопски регион	11,6	3	3.030.878	3.212.000	3	751.706	2	6.994.584	8	366.482	0,11	26,9	53,3
Југоисточен регион	14,6	4	4.672.604	3.351.000	3	751.706	2	8.775.310	9	304.140	0,09	11,3	7,6
Пелагониски регион	11,9	2	5.009.368	1.400.000	1	751.706	2	7.161.074	5	251.988	0,10	10,5	7,4
Југозападен регион	11,6	4	5.598.706	600.000	1	751.706	1	6.950.412	6	189.109	0,11	31,3	1,8
Полошки регион	13,1	1	5.556.610	1.543.495	2	751.706	3	7.851.811	6	117.284	0,10	26,9	3,3
Вардарски регион	11,5	4	6.188.043	0	0	751.706	1	6.939.749	5	274.404	0,11	21,9	14,8
Источен регион	9,2	2	4.756.795	0	0	751.706	4	5.508.501	6	244.272	0,14	13	10,6
Североисточен регион	16,6	6	7.282.527	1.920.800	3	751.706	3	9.955.033	12	148.745	0,08	49,9	1,3
Вкупно	100%	26	42.095.531	12.027.295	13	6.013.648	18	60.136.474	57				

Извор: Регионите во РСМ, 2019, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27 октомври 2019], Република Македонија Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2014.

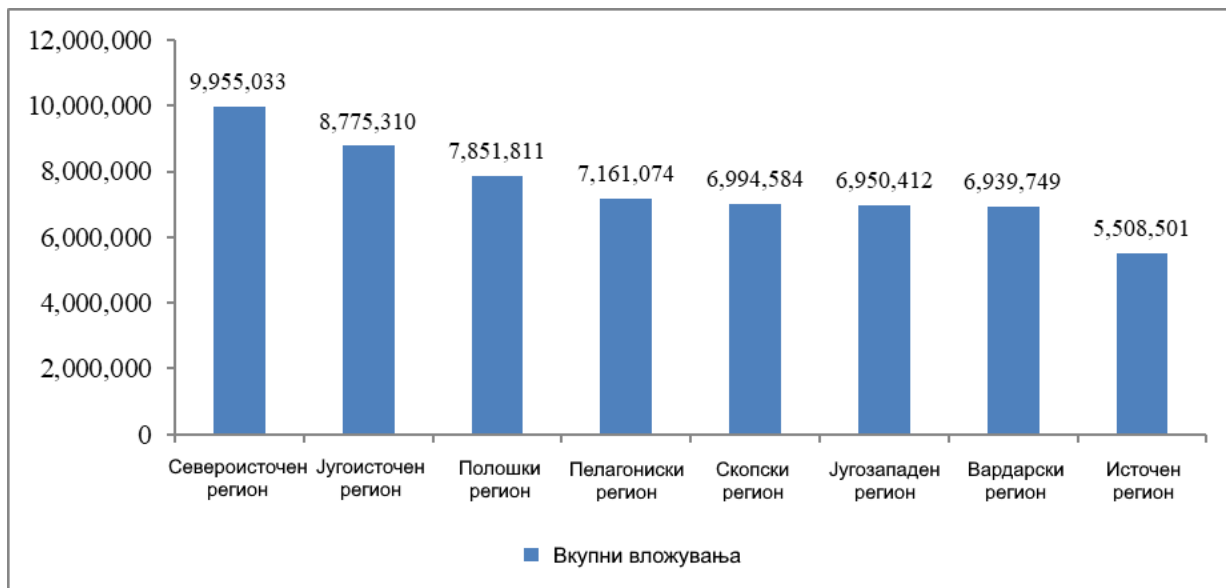
Табела 28. Преглед на инвестиции и проекти за 2014

2014		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по региони
Североисточен регион	9.955.033	12
Југоисточен регион	8.775.310	9
Полошки регион	7.851.811	6
Пелагониски регион	7.161.074	5
Скопски регион	6.994.584	8
Југозападен регион	6.950.412	6
Вардарски регион	6.939.749	5
Источен регион	5.508.501	6
Вкупно	60.136.474	57
Просек	7.517.059	7
Стандардно отстапување	1.348.404	2
Коефициент на варијација	17,94%	33,92%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2014).

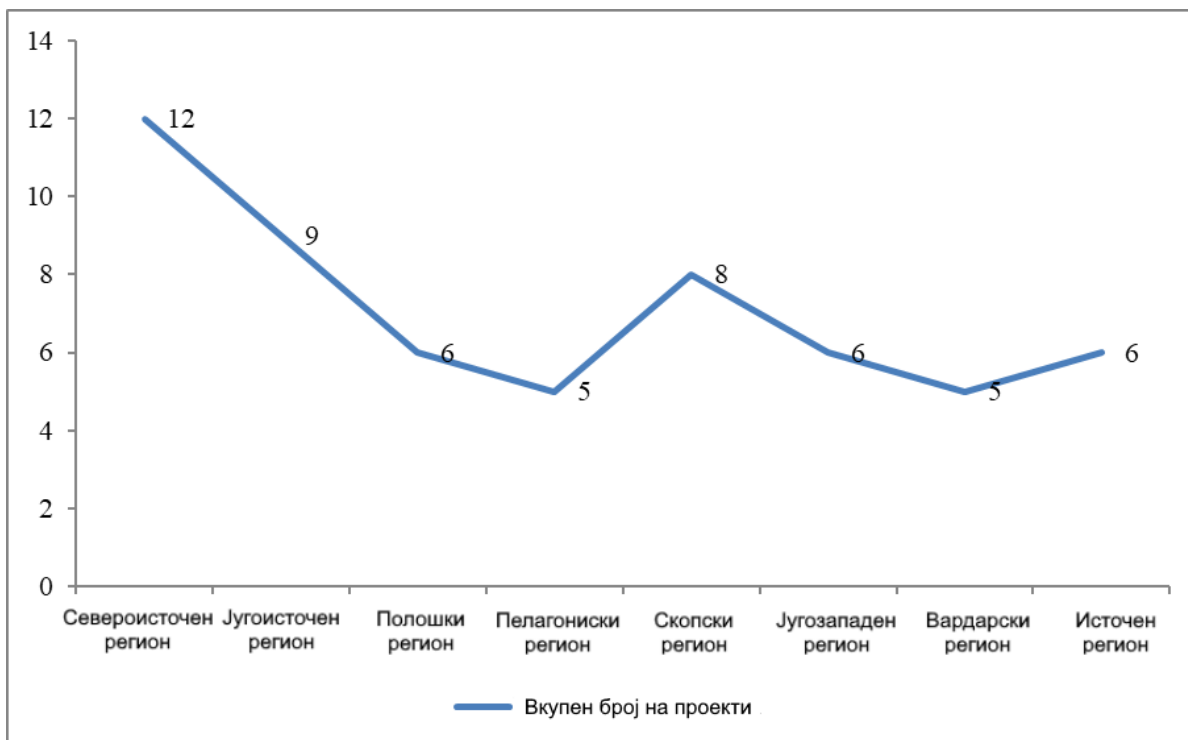
Табелата 28 прикажува дека колку што бројот на податоците за проектите не е хомоген, коефициентот на варијација е 33.92%. Коефициентот на варијација за инвестиции е помал во споредба со претходната година.

Графикон 43. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции по регион за 2014

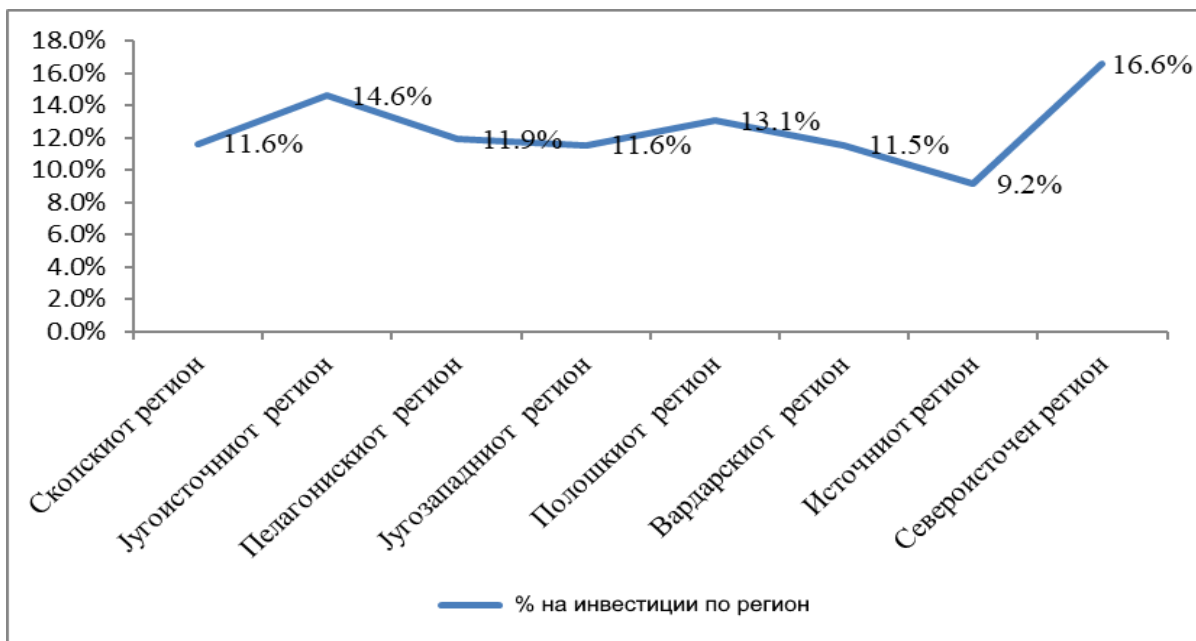
Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2014).

Графикон 44. Вкупен број на проекти по регион за 2014

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2014).

Графикон 45. Инвестиции по регион во %-уални удели, 2014

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за имплементирани активности за имплементација на Акцискиот план 2014.

Коефициентот на корелација за вкупните инвестиции по регион и население по регион е - 0.17. Врската е многу слаба и инверзна, што значи дека инвестициите малку се намалуваат додека населението се зголемува. Коефициентите на корелација за главните макроекономски показатели за 2014 година беа следниве:

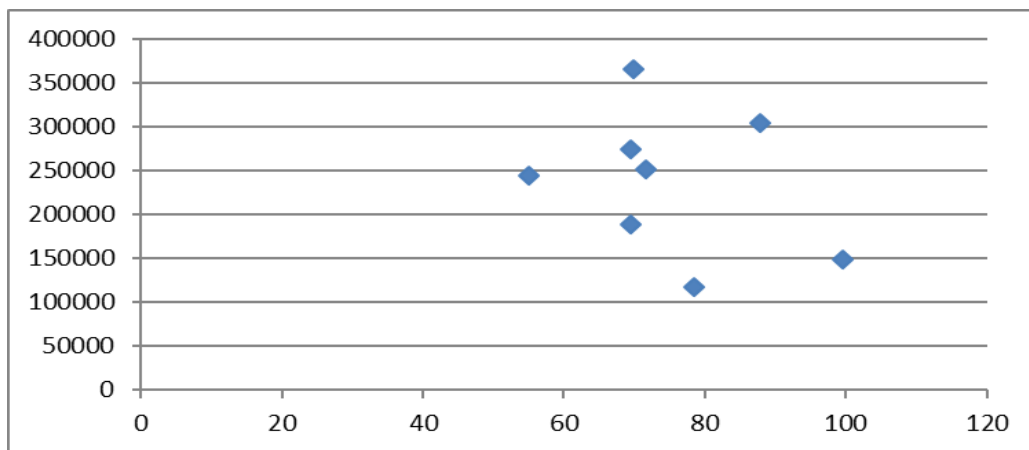
1. Бруто домашен производ, по глава на жител и вкупна инвестиција по регион е - 0.33. Корелацијата е инверзна (помал БДП има поголеми инвестиции) и е многу слаба.
2. Бруто домашниот производ, по глава на жител и вкупниот број проекти по регион е - 0.09. Корелацијата е инверзна и многу слаба, речиси непостоечка.
3. Корелација помеѓу извозот и вкупната инвестиција по регион е - 0.29. Корелацијата е инверзна и многу слаба.
4. Корелацијата помеѓу извозот и вкупниот број на проекти по регион е 0.01. Корелацијата не постои.
5. Корелациите помеѓу инвестициите за селата како дел од вкупните инвестиции и руралната невработеност за 2014 година не можат да се пресметаат заради недостаток на база на податоци. Но, за 2016 била - 0.52. Корелацијата е инверзна. Врските треба да бидат позитивни: колку е поголема невработеноста, толку е поголема инвестицијата.
6. Корелација помеѓу вкупниот број на проекти по регион и руралната невработеност / 2016 е - 0.69. Корелацијата е инверзна. Врските треба да бидат позитивни, колку е поголема невработеноста, толку поголем број на проекти треба да се имплементираат.
7. Корелацијата помеѓу вклученоста на руралното население и инвестициите за селата како дел од вкупната инвестиција е - 0.37. Корелацијата е инверзна. Врските треба да бидат позитивни, колку повисоки рурални учества толку поголеми инвестиции треба да се направат.

Коефициент на корелација е статистичка мерка за степенот до кој промените во вредноста на една променлива предвидуваат промени на вредноста на друга променлива. Коефициент од -1 означува совршена негативна корелација: со промена на вредноста на една променлива се предвидува промена во спротивната насока во втората променлива.

Графикон 46 јасно прикажува дека не постојат врски помеѓу бруто домашниот производ по глава на жител и вкупните инвестиции по регион.

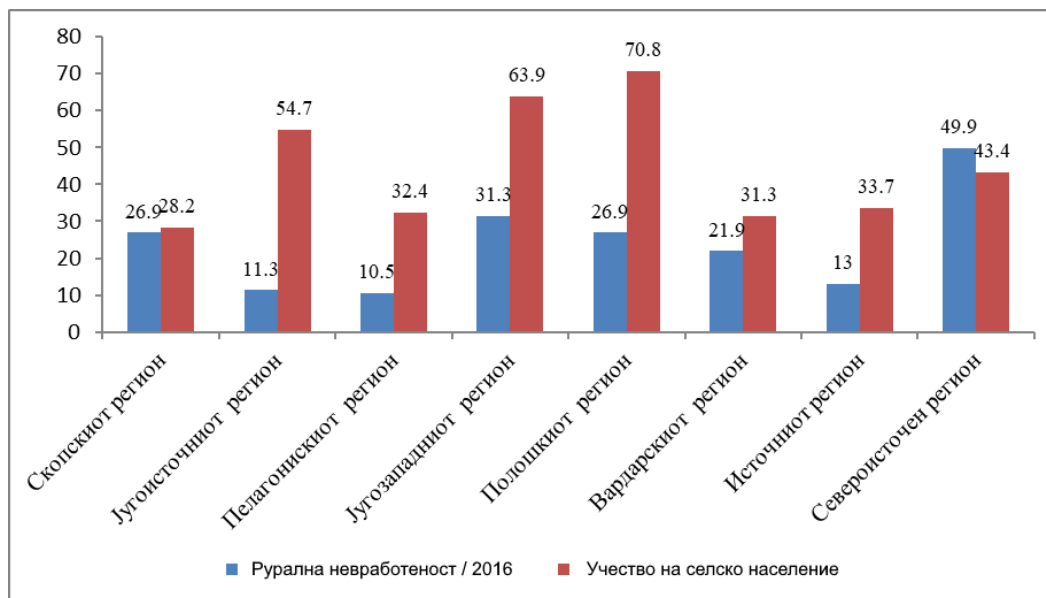
Графикон 46. Распрснат графикон за бруто домашен производ по глава на жител и вкупни инвестиции по регион за 2014

Извор: Авторите врз основа на Регионите во РСМ, 2019, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27 октомври 2019], Република Македонија Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2014

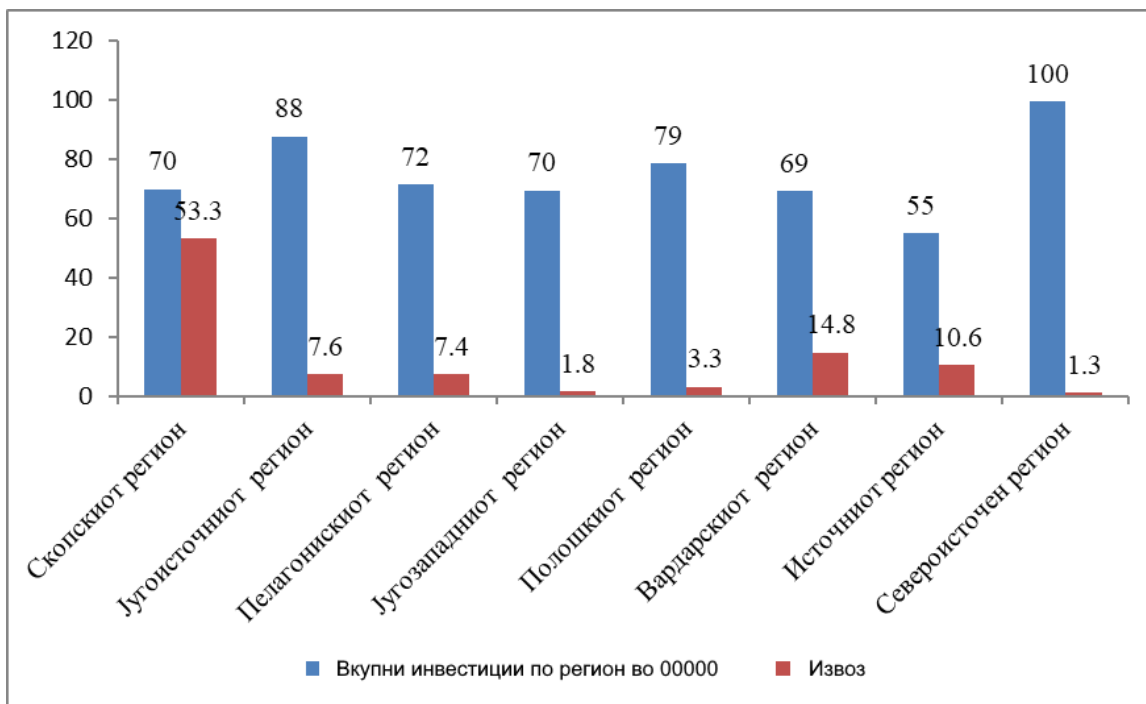
Распрснатиот графикон јасно прикажува дека нема корелација помеѓу бруто домашниот производ по глава на жител и вкупните инвестиции по регион, што кажува многу за природата и големината на направените инвестиции - служејќи им на основните потреби на локалното население, без влијание врз растот на БДП.

Графикон 47. Процент на рурална невработеност и рурално население по регион

Извор: Авторите врз основа на Регионите во РСМ во 2019, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27 октомври 2019]

Графикон 48. Вкупни инвестиции по регион во 00000 и извоз по регион

Извор: Авторите врз основа на Регионите во РСМ, 2019, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27 октомври 2019], Република Македонија Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2014.

Графикон 48 јасно прикажува дека е слабо влијанието на вкупните инвестиции врз извозните резултати. Најслаби врски се прикажани во Североисточниот, Југоисточниот, Југозападниот и Полошкиот регион. Многу добро влијание на инвестициите врз извозот е прикажано во Скопскиот регион.

Табела 29. Просечна бруто додадена вредност за 2014

Индикатор	Вардарски регион	Источен регион	Југозападни регион	Југоисточен регион	Пелагониски регион	Полошки регион	Североисточен регион	Скопски регион
Просечна бруто додадена вредност	6.643	6.853	6.572	8.332	9.221	5.906	4.133	35.636
Стандардно отстапување	3.699	3.438	3.217	5.017	4.757	2.860	2.083	12.014
Коефициент на варијација	55,68%	50,16%	48,96%	60,21%	51,59%	48,43%	50,39%	33,71%

Извор: Авторите врз основа на Регионите во РСМ, 2019, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/2019/RegioniteVoRM.2019.pdf>, [Пристапено на 27 октомври 2019]

Како што може да се види од табелата 29, коефициентот на варијација во секој регион е поголем од 30%, што значи дека податоците во серијата не се хомогени, што значи дека бруто додадената вредност, според секторот на активност е нееднакво распределена. Разликата помеѓу Скопскиот регион и Североисточниот регион била од 1 до 8,6.

Ако го пресметаме коефициентот на корелација за просечната бруто додадена вредност, според секторот на активност и вкупните инвестиции по регион, коефициентот на корелација е - 0.21. Врската е многу слаба и инверзна. Исто така, коефициентот на корелација за просечната бруто додадена вредност, според секторот на активност и бројот на проекти е 0,07, и тука воопшто нема врска.

9.7. Социо-економски развој за 2015

Табела 30. Преглед на проекти и инвестиции по региони за 2015

Региони	% удел во финансии	Приоритет	Број на проекти за развој на планските	Вредност на проекти за развој на планските региони	Буџет на министерство	Број на проекти	Проекти за развој на подрачја со специфични развојни	Приоритет	Број на проекти	Проекти за развој на села	Приоритет	Број на проекти	Вкупно инвестиции (МКД)	Број на проекти
Скопски регион	5,0	2.2=2; 1.6	3	3.443.200	3.443.200	4	500.000	1.2=1	1	669.252	1.2=2	2	8.055.652	10
Југоисточен регион	8,1	1.2=2	2	4.495.500	4.496.500	2	2.584.179	1.2=3;	3	1.439.377	1.2=3;2. 2	4	13.015.556	11
Пелагониски регион	16,8	1.1=2; 1.2=2	4	11.023.567	11.023.567	4	3.185.671	1.1=2;1.2 =2	4	1.630.038	1.2=2; 2.2	3	26.862.843	15
Југозападен регион	16,1	1.1=3; 1.2; 2.2	5	9.396.672	9.396.672	5	5.362.177	1.1=3;2.2 =1.2=3	7	1.649.113	1.1; 1.2=3	4	25.804.634	21
Полошки регион	12,4	1.1; 1.2=2	3	7.488.240	2.770.000	1	7.898.856	1.2=7;2.2 =1	8	1.733.722	1.1=2; 1.2=2	4	19.890.818	16
Вардарски регион	16,6	1.1=2, 1.2=2	4	11.590.661	11.590.661	5	2.084.970	1.2=1;2.2	2	1.334.938	1.1=2; 1.2=2; 2.2	5	26.601.230	16
Источен регион	7,5	1.1=2; 1.2=3	5	6.228.678	2.373.000	2	1.796.286	1.2=1;2.2 =3	4	1.653.253	1.1; 1.2=3; 2.2=5	9	12.051.217	20
Североисточен регион	17,2	1.1=3; 1.2	4	11.783.216	11.783.216	4	2.291.381	1.1=1;2.2 =1	2	1.649.113	1.2=3	3	27.506.926	13
Вкупно			30	65.449.734	56.876.816	27	25.703.520		31	11.758.806		34	159.788.876	122

Извор: Пресметки на авторот врз основа на: ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА АКЦИОНИОТ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2015 ГОДИНА и дополнително добиени податоци.

Табелата 30 покажува дека главните приоритети за Скопскиот и Југозападниот регион биле 2.2 Градење функционално-просторни структури за подобро интегрирање на урбаните со руралните подрачја и 1.6 Оптимално искористување и валоризација на природните ресурси и енергетски потенцијали во планските региони. Приоритет за Југоисточниот регион било 1.2 Развој на современа и модерна инфраструктура. Приоритети на другите региони биле 1.1 Поттикнување на економски раст и 1.2 Развој на современа и модерна инфраструктура. Повеќето проекти за развој на подрачја со специфични развојни потреби биле распределени за приоритетот 1.1 Промовирање на економски развој и 1.2. Развој на современа и модерна инфраструктура.

Табела 31. Преглед на инвестиции и проекти за 2015

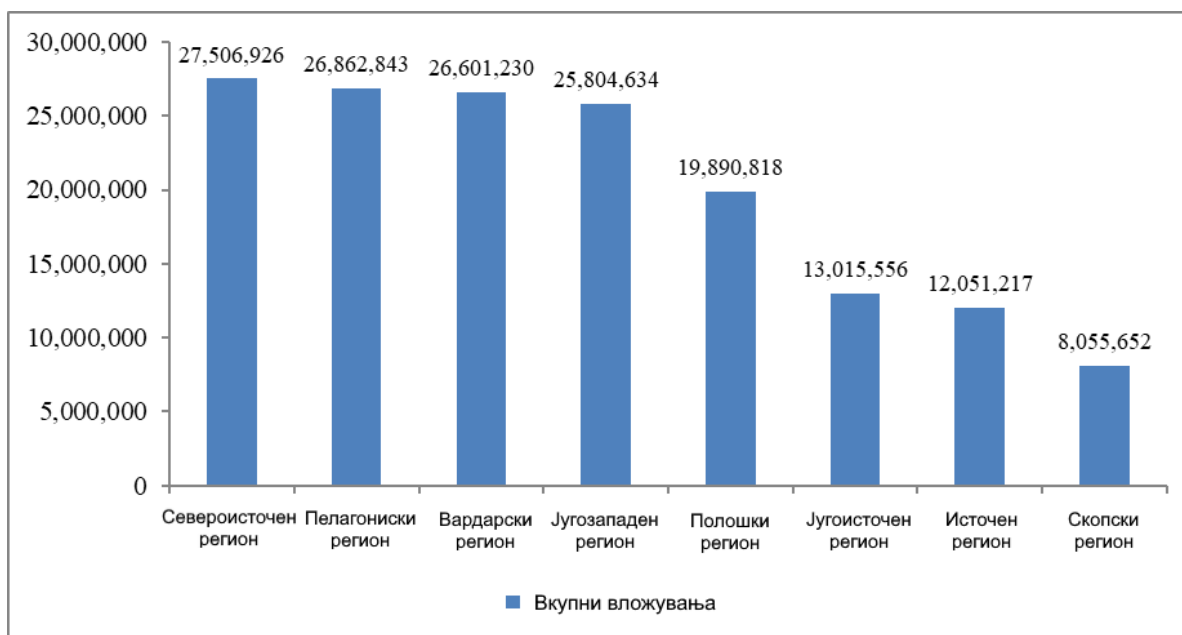
2015		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по регион
Североисточен регион	27.506.926	13
Пелагониски регион	26.862.843	15
Вардарски регион	26.601.230	16
Југозападен регион	25.804.634	21
Полошки регион	19.890.818	16
Југоисточен регион	13.015.556	11
Источен регион	12.051.217	20
Скопски регион	8.055.652	10
Вкупно	159.788.876	122
Просек	19.973.610	15
Стандардно отстапување	7.886.353	4
Коефициент на варијација	39,48%	25,70%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2015).

Инвестициите по регион изнесувале 159.788.876 МКД со стандардно отстапување од 7.886.353 МКД. Со оглед на тоа што коефициентот на варијација бил 39.48% и 25.70% тоа значи дека податоците во серија не се хомогени. Состојбата со коефициентот на варијација е висока, така што стануваше збор за сè повеќе нерамномерни вкупни инвестиции и особено различен број на проекти по регион.

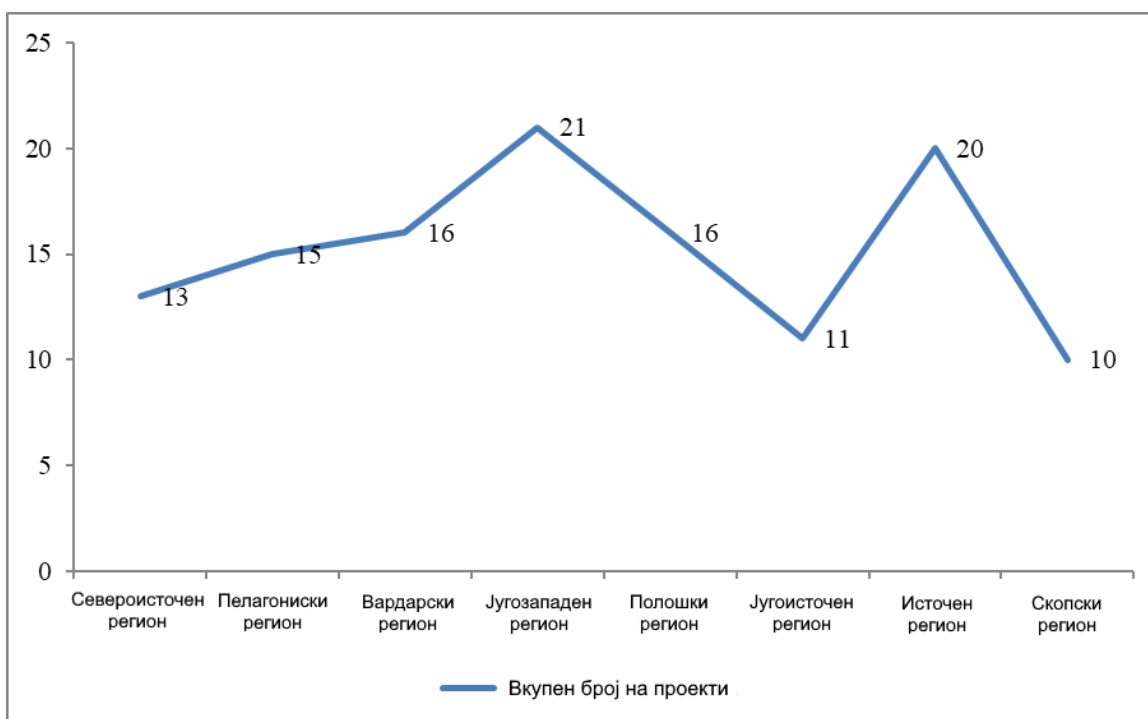
Графиконот 49 го прикажува највисокото и најниското ниво на инвестиции по регион. На графиконот 50 е прикажан бројот на проекти по регион. Ситуацијата е многу јасна во врска со тоа каде се направени поголемиот дел од инвестициите.

Графикон 49. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции по регион за 2015

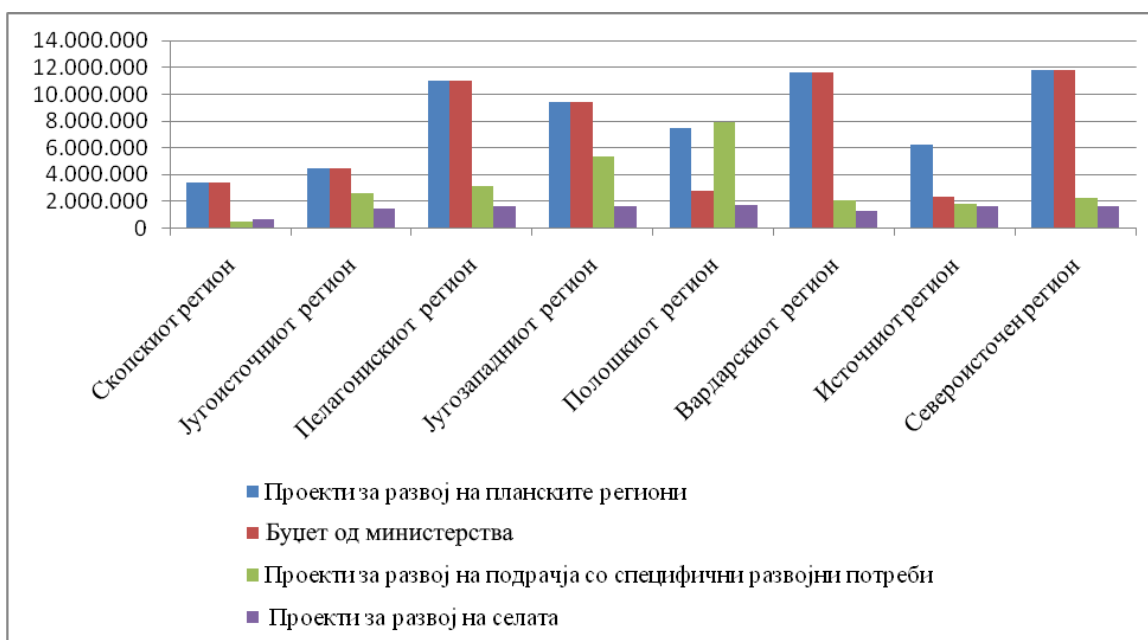
Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2015).

Графикон 50. Вкупен број на проекти по регион за 2015*

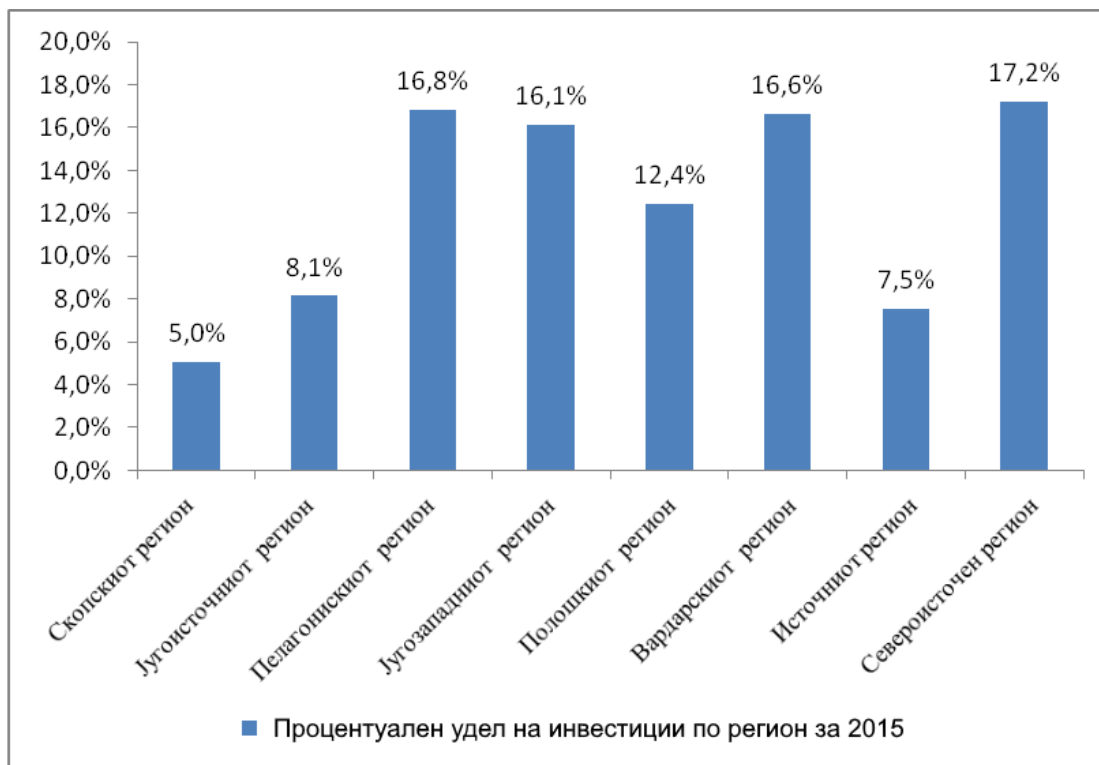
Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2015). *) Еден извештај покажува 22, а вториот извештај прикажува 95 проекти. Вкупниот број од 27 проекти не е распределен по подрачја и по пари.

Графикон 51. Приоритетни инвестиции по региони за 2015

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2015).

Графикон 52. Структура на инвестициите по регион во 2015

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2015).

До Извештајот за 2015 година, сите проекти се претставени по региони. За оваа година проектите за развој на подрачја со специфични развојни потреби се дадени по општини. Најголема инвестиција имало во Североисточниот, Пелагонискиот и Вардарскиот регион.

Табела 32. Резиме на проектите за планските региони и подрачјата со специфични потреби распределени по стратешки приоритети

2015	Плански региони		Подрачја со специфични развојни потреби		Инвестиции во селата		Вкупна вредност	Вкупно проекти
	Приоритети	Вредност	Број	Вредност	Број	Вредност		
1.1	34.340.066	14	4.827.665	5	1.183.076	6	40.350.807	25
1.2	24.242.725	12	16.058.002	18	8.928.653	20	49.229.380	50
1.6	727.200	1					727.200	1
2.2	6.140.744	4	3.031.569	7	1.647.077	8	10.819.390	19
Вкупно	65.450.735	31	23.917.236	30	11.758.806	34	101.126.777	95

Извор: Пресметки на авторот врз основа на: ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА АКЦИОНИОТ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2015 ГОДИНА.

Табелата 32 прикажува дека во 2015 единствените приоритети биле инвестициите во 1.1., 1.2, 1.4 и 2.2. Овие приоритети по проценти се:

- 1.1 Промоција на економскиот раст во планските региони: 39.90%,
- 1.2 Развивање на модерна и современа инфраструктура во планските региони: 48.68%,
- 1.6 Оптимално искористување и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони: 0,72% и
- 2.2 Градење функционално-просторни структури за подобра интеграција на урбаните со руралните подрачја во планските региони 10,70%.

Графикон 52 ги прикажува приоритетните инвестиции по регион за 2015. Како што може да се види, најголеми инвестиции биле распределени во Североисточниот, Вардарскиот и Пелагонискиот регион.

Најверојатно горенаведените приоритети биле најитни и најпотребни. Сепак, не постои проект за приоритетот 1.3. Препознавање и искористување на потенцијалот за иновации и подигнување на техничката и технолошката основа на најзначајните индустрии. Била пропуштена шанса да се собере додадената вредност во производните процеси или да се помогне за подобрување на стратешките иновативни способности на малите и средни претпријатија. Занемарувањето на приоритетот 1.4. Подигање на квалитетот на човечкиот капитал и приоритетот 1.5. Создавање конкурентни предности во планските региони, исто така значеше и пропуштени шанси за зголемување на продуктивноста, ефикасноста и можностите за извоз за регионите и за целата земја.

9.8. Социо-економски развој за 2016

Табела 32. Преглед на проекти и инвестиции по региони за 2016

Регион	% Удел во инвестиции	Приоритет	Број на проекти за развој на планските региони	Вредност на проекти за развој на планските региони	Проекти за развој на подрачја со специфични потреби за развој	Приоритет	Број на проекти	Проекти за развој на села	Приоритет	Број на проекти	Вкупно инвестиции (МКД)	Број на проекти
Скопски регион	9,1	1.5=1,1.2=4	5	11.024.294	4.961.756	1.2=1,1.7=2	3	3.202.063	1.1; 1.2	2	19.188.113	10
Југоисточен регион	8,6	1.2=2	2	13.335.189	1.718.801	1.2=2	2	3.202.063	1.2=3; 1,7	4	18.256.053	8
Пелагониски регион	12,6	1.1=4,1.2=1	5	19.461.997	3.998.380	1.1=1,1.2=1	2	3.202.063	1.2=2	2	26.662.440	9
Југозападен регион	13,0	1.2=1,1.6=1	2	16.690.831	7.595.327	1.1=1,1.2=2,1.7=1	4	3.202.063	1.2=6	6	27.488.221	12
Полошки регион	14,0	1.2=4	4	17.584.561	9.000.000	1.2=3	3	3.202.063	1.1; 1.2	2	29.786.624	9
Вардарски регион	12,6	1.1=1,1.2=2,1.5=1	5	20.598.590	3.000.000	1.5	1	3.202.063	1.1; 1.2=2; 1,5	4	26.800.653	10
Источен регион	14,4	1.5=1,1.2=1	2	20.245.390	7.165.666	1.2=3	3	3.202.063	1.2=3	3	30.613.119	8
Северноисточен регион	15,7	1.1=4	4	26.014.660	4.000.000	1.1=1,1.2=1	2	3.202.063	1.2=3; 1,5	4	33.216.723	10
Вкупно	100%		29	144.955.512	41.439.930		20	25.616.504		27	212.011.946	76

Извор: Пресметки на авторот според ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА АКЦИОНИОТ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2016 ГОДИНА и нови податоци.

Главните приоритети биле: 1.2 Развој на современа и модерна инфраструктура и приоритет 1.1. Промовирање на економски развој во планските региони. Покрај овие приоритети, само 3 проекти биле распределени за 1.5 Создавање конкурентни предности за планските региони и еден проект за 1.6. Оптимално искористување и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони.

Табела 33. Преглед на инвестиции и проекти во 2016

2016		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по регион
Североисточен регион	33.216.723	10
Источен регион	30.613.119	8
Полошки регион	29.786.624	9
Југозападен регион	27.488.221	12
Вардарски регион	26.800.653	10
Пелагониски регион	26.662.440	9
Скопски регион	19.188.113	10
Југоисточен регион	18.256.053	8
Вкупно	212.011.946	76
Просек	26.501.493	10
Стандардно отстапување	5.282.771	1
Коефициент на варијација	19,93%	13,78%

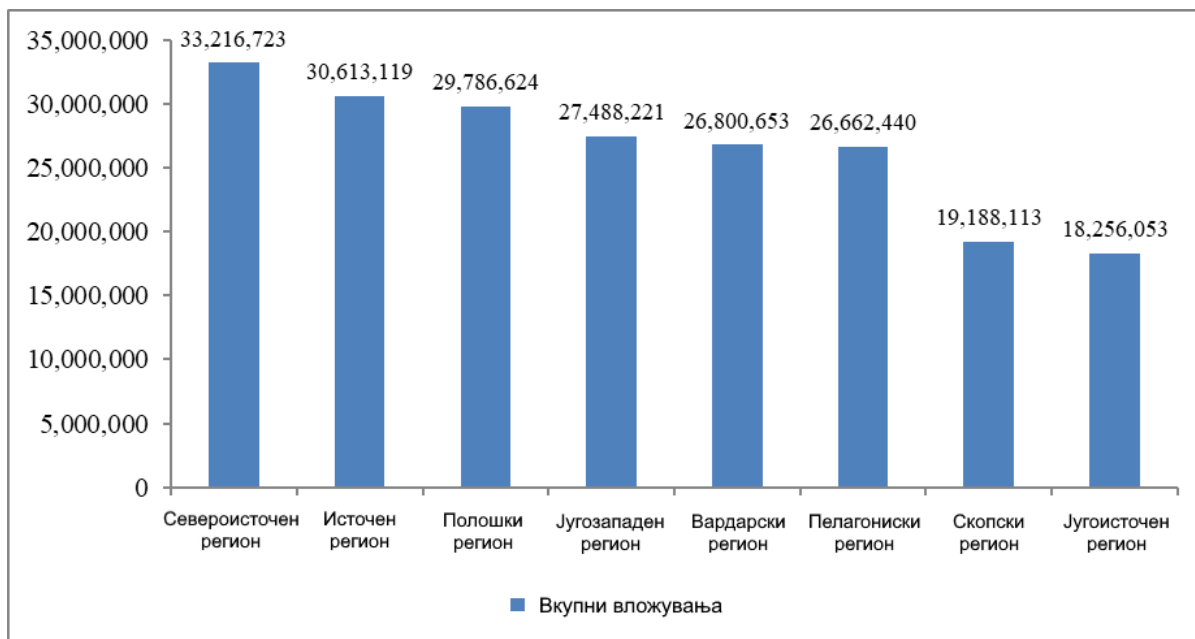
Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2016).

Инвестициите по регион изнесувале 212.011.946 МКД со стандардно отстапување од 26.501.493 МКД. Со оглед на тоа што коефициентот на варијација бил 19.93% и 13.78% тоа значи дека податоците во серија се хомогени и многу подобри од претходната година. Вкупните инвестиции и број на проекти не се идеални, но биле многу поизбалансиран.

Графикон 53 го прикажува највисокото и најниското ниво на инвестиции по регион. Графикон 54 го прикажува бројот на проекти по регион. Ситуацијата е многу јасна и укажува на тоа каде се направени инвестициите.

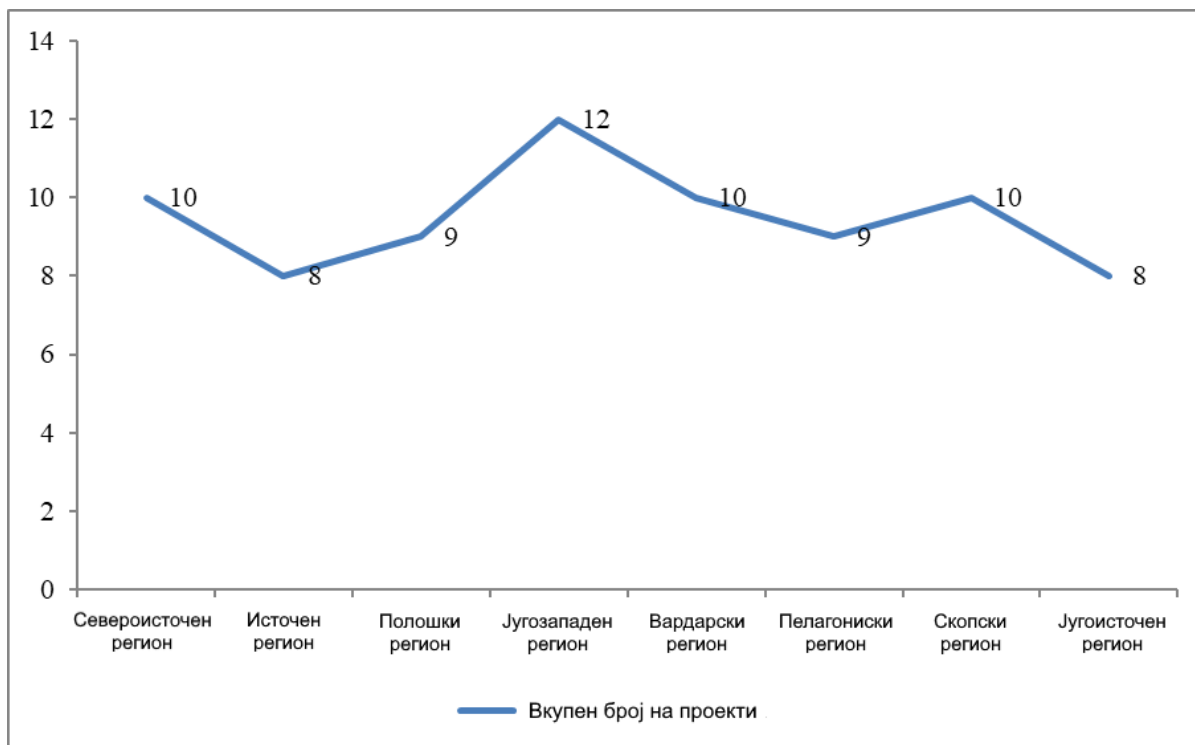

Графикон 53. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции по регион за 2016

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2016).

Графикон 54. Вкупен број на проекти за 2016

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2016).

Сè до извештајот за 2015 година, сите проекти се претставени по региони. За оваа година проектите за развој на подрачја со специфични потреби се дадени по општини. Најголеми инвестиции биле во Североисточниот, Источниот и Полошкиот регион.

Табела 34. Резиме на проектите за планските региони и специфичните потреби распределени по стратешки приоритети

2016	Плански региони		Подрачја со специфични развојни потреби		Инвестиции во селата		Вкупна вредност	Вкупно проекти
	Приоритети	Вредност	Бр.	Вредност	Бр.	Вредност		
1.1	53.065.349	7	8998380	3	638550	2	62.702.279	12
1.2	55.695.979	11	25517349	13	20151844	22	101.365.172	46
1.6	21.489.087	4	6924201	4	2412702	3	30.825.990	11
Вкупно	130.250.415	22	41.439.930	20	23.203.096	27	194.893.441	69

Извор: Пресметки на авторот врз основа на: ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА АКЦИОНИОТ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2016 ГОДИНА

Табелата 34 прикажува дека во 2016 единствените приоритети биле инвестициите во 1.1, 1.2 и 1.6. Овие приоритети по проценти се:

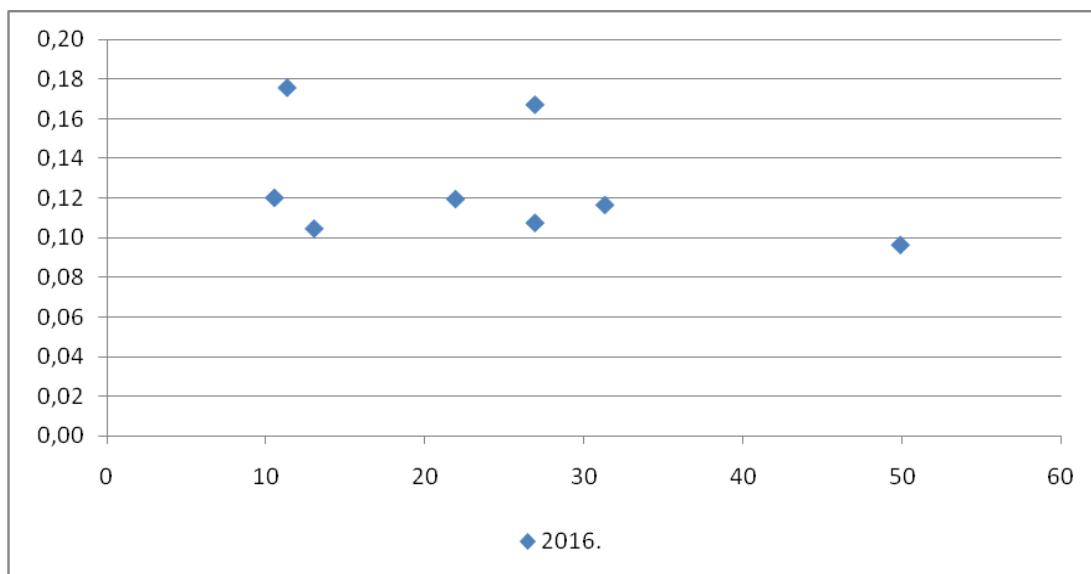
- 1.1. Промоција на економскиот раст во планските региони: 32.1%,
- 1.2. Развивање на модерна и современа инфраструктура во планските региони: 52.01%,
- 1.6. Оптимално искористување и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони: 15.82%.

Табела 35. Рурална невработеност и удел на инвестициите во села (%)

Регион	Рурална невработеност /2016	Удел на инвестиции во села
Скопски регион	26,9	0,17
Југоисточен регион	11,3	0,18
Пелагониски регион	10,5	0,12
Југозападен регион	31,3	0,12
Полошки регион	26,9	0,11
Вардарски регион	21,9	0,12
Источен регион	13	0,10
Североисточен регион	49,9	0,10

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2016).

Графикон 55. Распрнат графикон за рурална невработеност/2016 и удел на инвестициите во села

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2016).

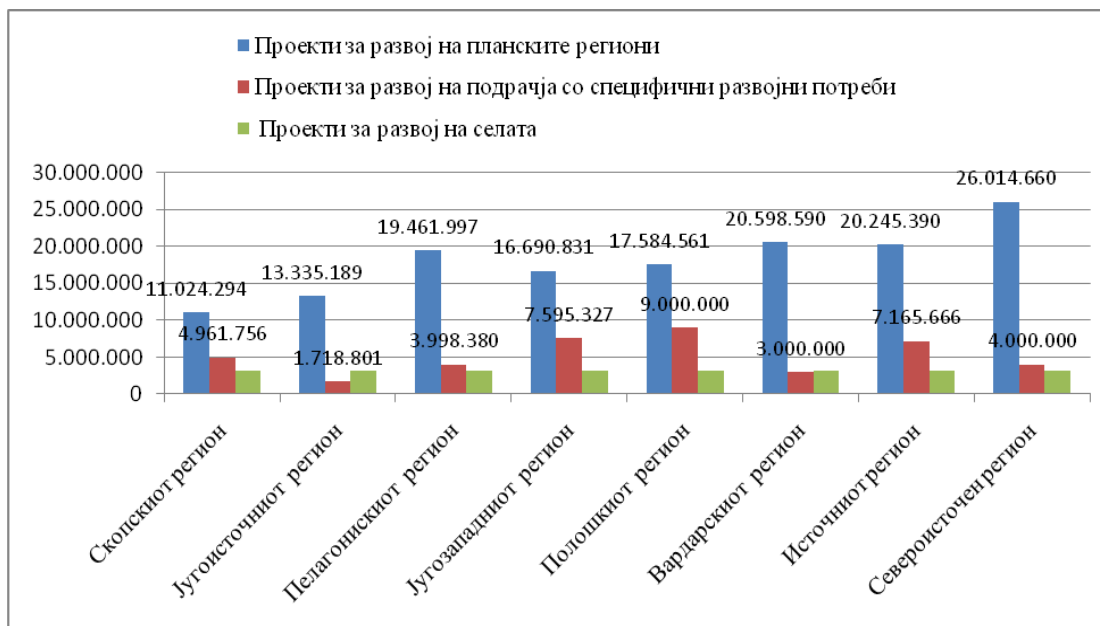
Графиконот 55 прикажува дека немало корелација во 2016 помеѓу руралната невработеност и руралниот инвестициски удел. Коefициентот на корелација е - 0.39. Оттука, руралната невработеност не се намалила со вкупните инвестиции.

Графикон 3056. Удел во инвестициите по региони за 2016

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2016).

Графикон 57. Приоритетни вкупни инвестиции по региони за 2016

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2016).

Табелата 36 подолу го прикажува вкупниот број на проекти во кои инвестирале министерствата и државните органи. Вкупниот број на проекти бил 70 со вкупни инвестиции од 15.523.170.092 МКД. Најголеми инвеститори биле Министерството за транспорт и врски, Министерството за култура и Министерството за образование и наука.

Табела 36. Вкупен број на проекти и вредност на инвестициите на министерствата и државните органи

Бр.	Министерство или државен орган	Вкупен број на проекти	Инвестиции по проекти, МКД
1.	Министерство за економија	4	25.256.996
2.	Министерство за транспорт и врски	13	2.476.081.875
3.	Дирекција за технолошки индустриски развојни зони	1	278.714.867
4.	Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој	2	1.496.460.709
5.	Министерство за култура	4	179.061.013
6.	Финансирање на културни активности	10	2.003.758.450
7.	Министерство за локална самоуправа	3	326.205.424
8.	Министерство за труд и социјална политика	3	524.041.902
9.	Агенција за млади и спорт	1	397.210.936
10.	Агенција за поддршка и промоција на туризмот	1	39.564.463
11.	Министерство за животна средина и просторно планирање	6	211.463.379
12.	Министерство за образование и наука	10	745.031.328
13.	Министерство за финансии - функции на државата	5	5.161.017.158
14.	Министерство за финансии	1	652.168.070
15.	Министерство за здравство	5	886.059.579
16.	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	3	123.220.943
	Вкупно	70	15.523.170.092

Извор: ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА АКЦИОНИОТ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2016 ГОДИНА

9.9. Социо-економски развој за 2017

Табела 37. Преглед на проекти и инвестиции по региони за 2017

Регион	% Удел во инвестиции	Приоритет	Број на проекти за развој на планските региони	Вредност на проекти за развој на планските региони	Проекти за развој на подрачја со специфични потреби за	Приоритет	Број на проекти	Проекти за развој на села	Приоритет	Број на проекти	Вкупно инвестиции (МКД)	Број на проекти
Скопски регион	10,5	1.2=2	2	7.510.771	3.238.426	1.2=2	2	1.437.427	1.2=1	1	12.186.624	5
Југоисточен регион	6,3	1.2=1	1	6.007.290	1.270.050	1.2=1	1				7.277.340	2
Пелагониски регион	12,3	1.1=1;1.5=2	3	11.384.873	1.820.705	1.2=1	1	1.011.447	1.2=2	2	14.217.025	6
Југозападен регион	17,0	1.2=1;1.6=1	2	12.341.220	5.842.334	1.2=3;1.5=1	4	1.572.723	1.2=2;1.6=1	3	19.756.277	9
Полошки регион	6,8	1.2	2	2.430.057	3.775.865	1.2=3	3	1.699.855	1.2=2	2	7.905.777	7
Вардарски регион	14,3	1.2=1;1.5=2	3	12.099.781	3.103.225	1.2=2	2	1.417.858	1.5=1;1.2=1	2	16.620.864	7
Источен регион	15,1	1.5=3	3	9.488.733	7.431.000	1.2=4	4	585.672	1.2=3	3	17.505.405	10
Североисточен регион	17,7	1.1	4	16.319.355	1.998.525	1.2=1	1	2.165.697	1.2=2	2	20.483.577	7
Вкупно	100%		20	58.832.668	28.480.130		18	9.890.679		15	115.952.889	53

Извор: Пресметки на авторот врз основа на ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА АКЦИОНИОТ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2017 ГОДИНА и нови извештаи.

Табела 38. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции за 2017

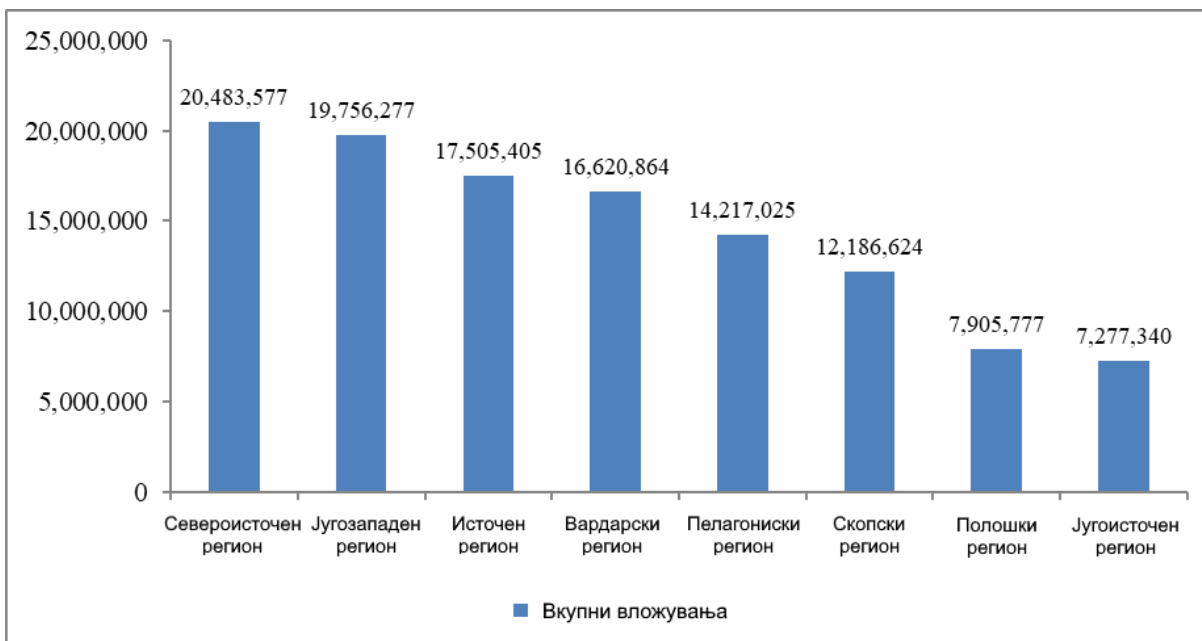
2017		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по регион
Североисточен регион	20.483.577	7
Југозападен регион	19.756.277	9
Источен регион	17.505.405	10
Вардарски регион	16.620.864	7
Пелагониски регион	14.217.025	6
Скопски регион	12.186.624	5
Полошки регион	7.905.777	7
Југоисточен регион	7.277.340	2
Вкупно	115.952.889	53
Просек	14.494.111	7
Стандардно отстапување	5.043.302	2
Коефициент на варијација	34,80%	36,92%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2017).

Инвестициите по регион изнесувале 115.952.889 МКД со стандардно отстапување од 5.043.302 МКД. Со оглед на тоа што коефициентот на варијација бил 34,80% и 36,92% тоа значи дека податоците во серија не се хомогени ниту за инвестициите, ниту пак за бројот на проекти. Повторно, ова е многу полошо отколку во претходната година. Вкупните инвестиции и бројот на проекти и овојпат не се избалансирани.

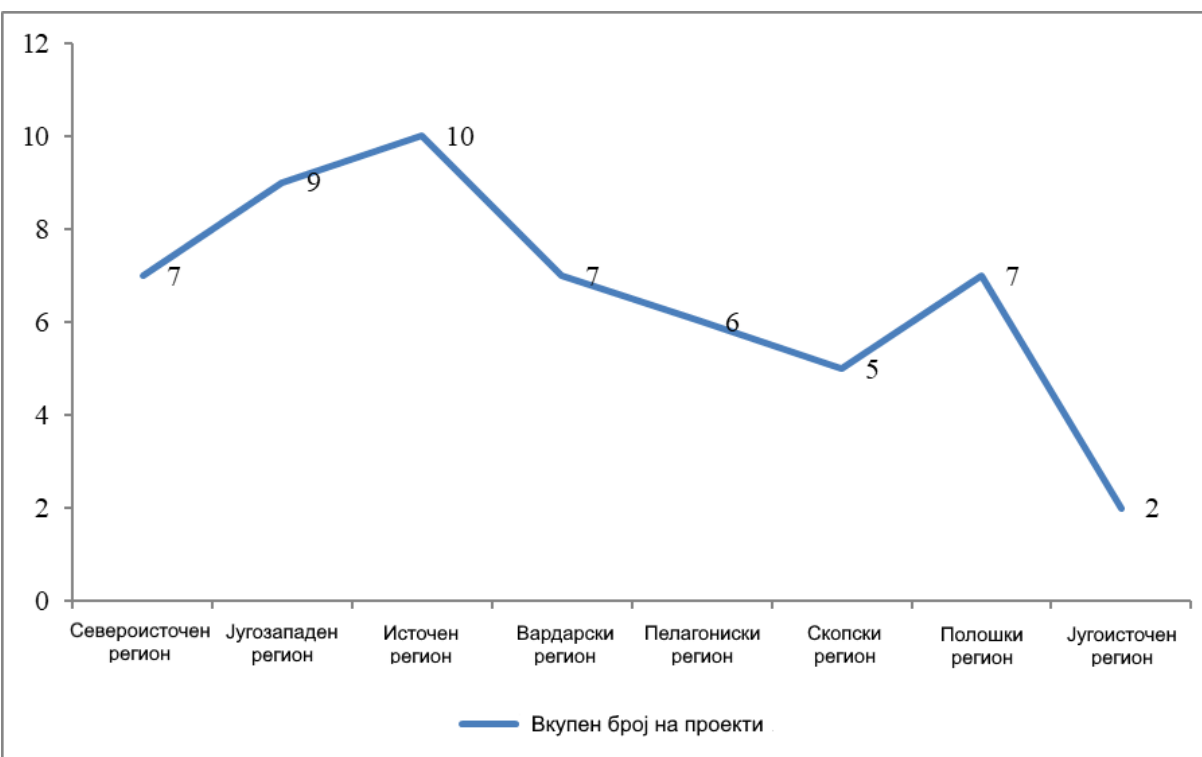
Графикон 58 го прикажува највисокото и најниското ниво на инвестиции по регион. Графикон 59 го прикажува бројот на проекти по регион. Ситуацијата е многу јасна и укажува дека најголем дел од инвестициите биле распределени во Североисточниот, Југозападниот и Источниот, Вардарскиот регион, итн.

Графикон 58. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции по регион за 2017

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2017).

Графикон 59. Вкупен број на проекти во 2017

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2017).

Најголемите инвестиции биле во Североисточниот, Југозападниот и Источниот плански регион.

Табела 39. Резиме на проектите за планските региони и специфичните потреби распределени по стратешки приоритети

2017	Плански региони		Подрачја со специфични развојни потреби		Инвестиции во селата		Вкупна вредност	Вкупно проекти
	Приоритети	Вредност	Бр.	Вредност	Бр.	Вредност		
1.1	22.785.878	3	*)				22.785.878	3
1.2	18.370.087	6	26.480.130	17	9.575.268	13	54.425.485	36
1.5	25.408.147	6	2.000.000	1	213.462	1	27.621.609	8
1.6	11.017.968	1			101.949	1	11.119.917	2
Вкупно	77.582.080	16	28.480.130	18	9.890.679	15	115.952.889	49

Извор: Пресметки на авторот врз основа на: ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА АКЦИОНИОТ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2017 ГОДИНА. *) Постојат 4 проекти кои не можеа да бидат распределени. Има разлика во бројот на проекти.

Табелата 39 прикажува дека во 2017 единствените приоритети биле инвестициите во 1.1, 1.2, 1.5 и 1.6. Овие приоритети, по проценти, биле:

- 1.1 Промоција на економскиот раст во планските региони: 19,65%,
- 1.2 Развивање на модерна и современа инфраструктура во планските региони: 46,94%,
- 1.5 Создавање конкурентни предности во планските региони: 23,82% и
- 1.6 Оптимално искористување и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони: 9,59%.

За да можеме да ја евалуираме оправданоста на инвестициите по кој било елемент или регион, како што е индексот за развој, ќе ни биде потребна комплетна база на податоци.

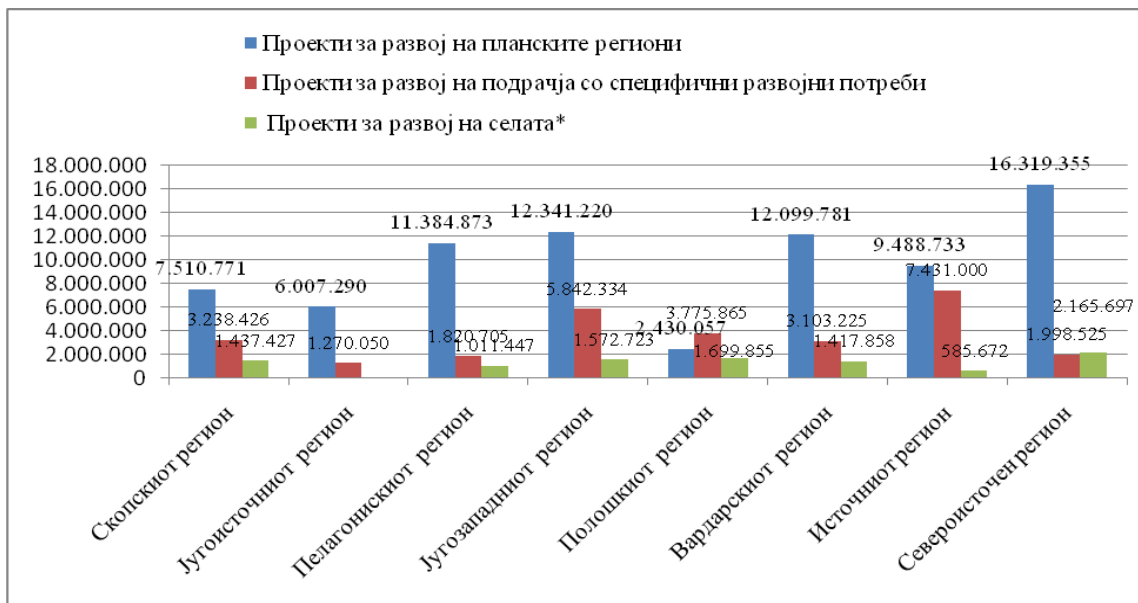
Графикон 60. Удел на инвестициите за села по региони во 2017

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2017).

Коефициентот на корелација на уделот на руралните инвестиции и руралното учество е 0.36, што значи дека нема корелација.

Графикон 61. Приоритетни инвестиции по региони во 2017

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2017).

Табела 40. Вкупен број на проекти и вредност на инвестициите на министерствата и државните органи, 2017

Бр.	Министерство или државен орган	Вкупен број на проекти	Инвестиции по проекти, МКД
1.	Министерство за економија	4	83.033.210
2.	Министерство за транспорт и врски	8	3.425.673.853
3.	Дирекција за технолошки индустриски развојни зони	1	186.556.310
4.	Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој	2	6.661.285.086
5.	Министерство за култура	4	157.166.825
6.	Финансирање на културни активности	7	3.401.539.979
7.	Министерство за локална самоуправа	3	378.973.525
8.	Министерство за труд и социјална политика	3	44.427.103
9.	Агенција за млади и спорт	1	137.214.753
10.	Агенција за поддршка и промоција на туризмот	1	55.326.571
11.	Министерство за животна средина и просторно планирање	5	275.173.590
12.	Министерство за образование и наука	9	528.876.431
13.	Министерство за финансиски - функции на државата	5	9.076.440.324
14.	Министерство за финансии	1	836.750.423
15.	Министерство за здравство	5	1.044.601.025
16.	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	3	80.425.197
Вкупно		62	26.375.464.204

Извор: ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА АКЦИОНИОТ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2017 ГОДИНА.

Табелата 40 покажува некои елементи на недоследност. Претходните табели покажуваат дека Министерството за локална самоуправа и Биро за регионален развој имаат 17 проекти, но во табелата 34 прикажани се само 3 проекти. Извештајот за 2017 година покажува дека вкупниот број на проекти бил 62 со вкупни инвестиции од 26.375.464.204. Најголеми инвеститори биле Министерството за образование и наука, Министерството за транспорт и врски и Министерството за здравство.

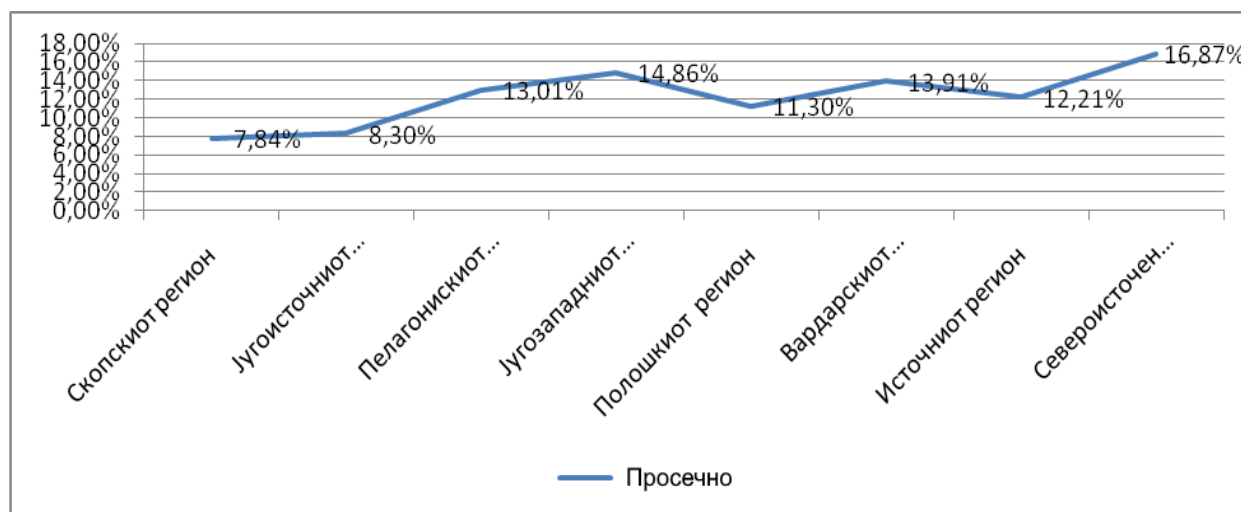
Табела 41. Структура на инвестиции по региони во % за периодот 2015-2018

Регион	2015	2016	2017	2018	Просек
Скопски регион	5,04	9,05	10,51	7,87	7,84
Југоисточен регион	8,15	8,61	6,28	10,80	8,30
Пелагониски регион	16,81	12,58	12,26	11,04	13,01
Југозападен регион	16,15	12,97	17,04	13,67	14,86
Полошки регион	12,45	14,05	6,82	13,69	11,30
Вардарски регион	16,65	12,64	14,33	12,42	13,91
Источен регион	7,54	14,44	15,10	13,52	12,21
Североисточен регион	17,21	15,67	17,67	16,98	16,87
Вкупно	100%	100%	100%	100%	

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2018).

Табелата 41 покажува дека најголемите инвестиции годишно и просечно се остварувале во Североисточниот регион. Најниско ниво на инвестиции има во Скопскиот и Југоисточниот регион. На графиконот 62 се прикажани просечните инвестиции по регион за период 2015 - 2018 година.

Графикон 62. Просечни инвестиции по регион за периодот 2015-2018

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2018).

9.10 Социо-економски развој за 2018

Табела 42. Преглед на проекти и инвестиции по региони за 2018

Регион	% удел во инвестиции	Приоритет	Број на проекти за развој на планските региони	Вредност на проекти за развој на планските региони	Проекти за развој на подрачја со специфични потреби за развој	Приоритет	Број на проекти	Проекти за развој на села	Приоритет	Број на проекти	Вкупно инвестиции (МКД)	Број на проекти
Скопски регион	7,9	1.2=3,1.7=2	5	13.332.777	7.419.160	1.2=3,1.2,1.7	6	2.912.309	1.7=3,1.2	4	23.664.246	15
Југоисточен регион	10,8	1.2=3,1.5	4	19.925.561	7.543.285	1.7=3,2.2=2,1.2	6	5.017.072	1.2=2,2.2,1.7	4	32.485.918	14
Пелагониск и регион	11,0	1.7=3,1.2=3	6	22.575.653	8.158.482	1.2=2,1.7=4,2.2=3	8	2.469.340	2.2,1.7	2	33.203.475	16
Југозападен регион	13,7	1.2=3,1.7	4	31.824.229	6.762.763	1.2=3,1.7,2.2	5	2.535.190	1.7=2,1.2	3	41.122.182	12
Полошки регион	13,7	1.2=2,1.7	3	33.681.322	4.000.000	2.2=2	2	3.491.670	1.2,2.2,1.7	3	41.172.992	8
Вардарски регион	12,4	1.2=3,1.5,1.7=3	7	30.866.711	2.343.168	1.2=2	2	4.135.040	2.2=2,1.7=5	7	37.344.919	16
Источен регион	13,5	1.2=3,1.5	4	28.126.721	9.179.080	1.2=7	7	3.353.009	1.2=2,1.7	3	40.658.810	14
Североисточен регион	17,0	1.5=2,1.7	3	40.127.650	7.719.580	1.2=4,1.7	5	3.218.242	1.7,2,2=3	4	51.065.472	12
Вкупно	100%		36	220.460.624	53.125.518		41	27.131.872		30	300.718.014	107

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2018).

Главен приоритет за регионален развој бил 1.2 Развој на современа и модерна инфраструктура и повеќе од 60% од инвестициите биле распределени за тој приоритет. Следниот приоритет е 1.7 Заштита на животната средина во планските региони и приоритетот 1.5 Создавање конкурентни предности за планските региони.

Постоењето на современа и модерна сообраќајна, транспортна и комунална инфраструктура е основен предуслов за унапредување на развојот во планските региони. Како и да е, истовремено е многу важно да се инвестира и во други стратешки приоритети за да се постигне избалансирана и најефикасна поддршка за секој регион заради конкурентни предности и приоритетни индустриски и услужни сектори.

Табела 43. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции по регион за 2018

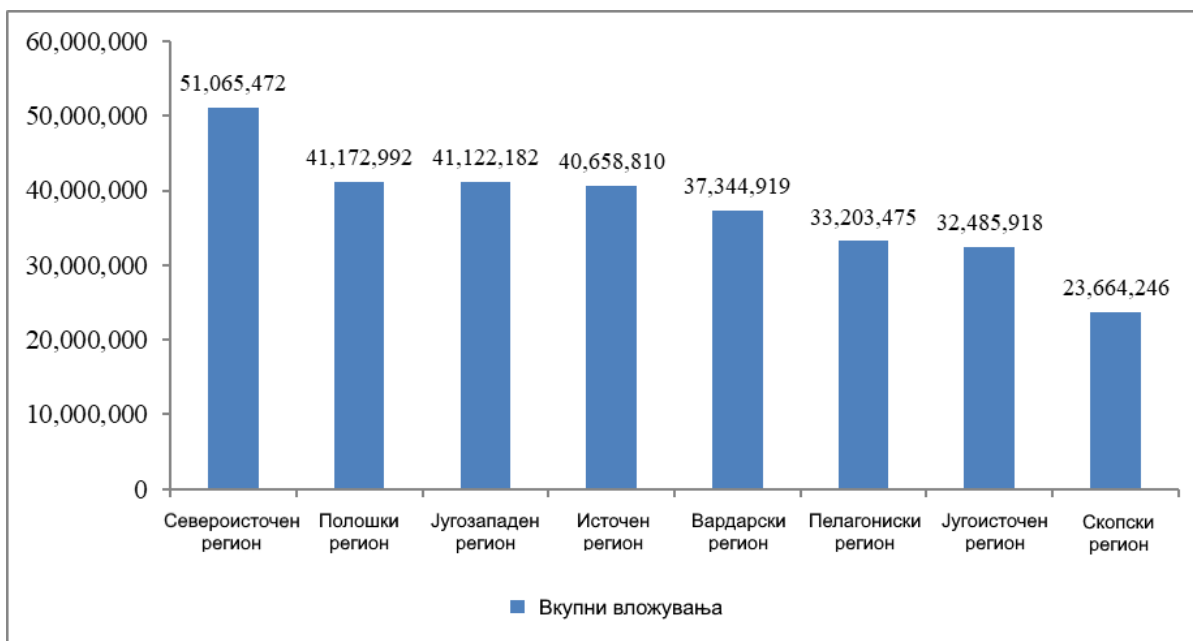
2018		
Регион	Вкупни инвестиции (МКД)	Вкупен број на проекти по регион
Североисточен регион	51.065.472	12
Полошки регион	41.172.992	8
Југозападен регион	41.122.182	12
Источен регион	40.658.810	14
Вардарски регион	37.344.919	16
Пелагониски регион	33.203.475	16
Југоисточен регион	32.485.918	14
Скопски регион	23.664.246	15
Вкупно	300.718.014	107
Просек	37.589.752	13
Стандардно отстапување	8.067.572	3
Коефициент на варијација	21,46%	19,96%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2018).

Инвестициите по регион изнесувале 300.718.014 МКД со стандардно отстапување од 37.589.752 МКД. Со оглед на тоа што коефициентот на варијација бил 21.46% и 19.96% тоа значи дека податоците во серијата се похомогени за инвестициите и за бројот на проекти. Повторно, ова е подобро од претходната година. Вкупните инвестиции и бројот на проекти биле малку повеќе избалансирани.

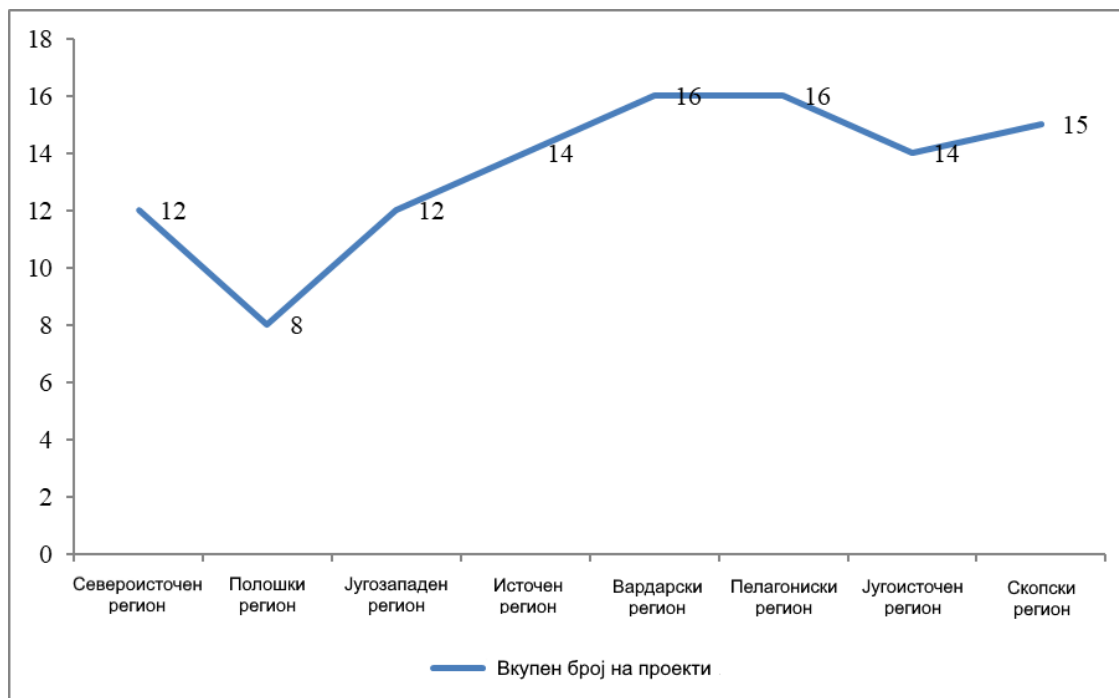
Графикон 63 го прикажува највисокото и најниското ниво на инвестиции по регион. На графиконот 66 е прикажан уделот на инвестиции за села по регион во 2018. Најголемиот удел во инвестициите бил во Североисточниот (17.0%), Полошкиот и Југозападниот (13.7%), Источниот регион (13.4%), итн.

Графикон 63. Преглед на највисоко и најниско ниво на инвестиции по регион, 2018

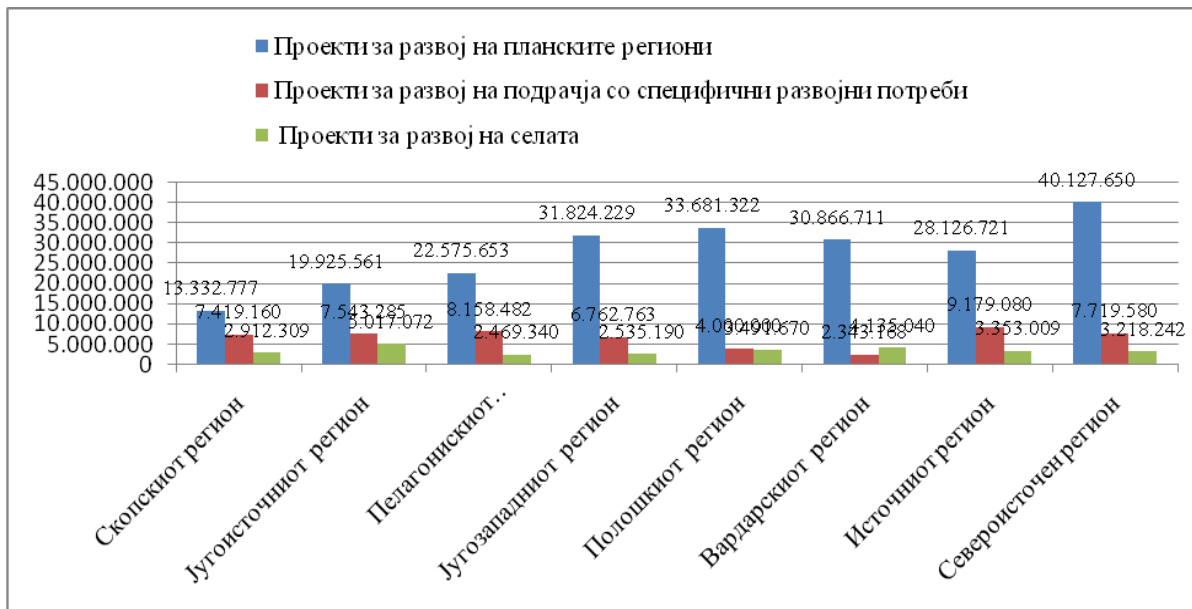
Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2018).

Графикон 64. Вкупен број на проекти по регион за 2018

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2018).

Графикон 65. Структура на приоритетни инвестиции по региони, 2018

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2018).

Графикон 66. Удел на инвестиции за села по регион, 2018

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештај на Министерството за локална самоуправа (2018).

Највисок процент на инвестиции има во Североисточниот регион. Сепак, не постои врска меѓу руралното население и инвестициите во селата. Коефициент на корелација бил - 0,14.

10. Регионален и социо-економски развој и инвестиции од ресорните министерства

Бројот на проекти од табелата 44 не ги вклучува ресорните министерства кои не го доставиле списокот на проекти. Следниве министерства не одговорија на барањето за целосно имплементирани проекти: Министерство за труд и социјална политика; Министерство за здравство; Министерство за образование и наука; Министерство за култура; како и Агенцијата за млади и спорт; Фонд за иновации и технолошки развој и Дирекција за технолошки индустриски развојни зони.

Табела 44. Преглед на бројот на проекти на ресорните министерства за стратешки цели и приоритети 2009-2018

Регион	Број на проекти												Проекти означен и со „мерка“ 3.2	Вкупно	Вк. број на проекти	Вк. број на проекти во (%)	Број на проекти без описи *)	Вкупно	Вкупно (%)	
	1. Конкурентски плански региони кои се карактеризираат со динамичен и одржлив развој							Вкупно	2. Поголема демографска, економска, социјална и просторна кохезија помеѓу и во рамки на планските региони во Република Македонија											Вкупно
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7		2.1	2.2	2.3	2.4								
Скопски регион		2	5	9	13		20	49		1		1	2	54	54	105	13,01	96	201	12,87
Југоисточен регион		4	5	9	14	1	21	54		1		1	2	50	50	106	13,14	107	213	13,64
Пелагониски регион		2	6	9	15	8	21	61		1		1	2	44	44	107	13,26	113	220	14,08
Југозападен регион		1	5	9	16		20	51		1		1	2	42	42	95	11,77	86	181	11,59
Полошки регион		2	5	9	15	7	20	58		1		1	2	34	34	94	11,65	79	173	11,08
Вардарски регион		5	5	9	13	10	21	63		1		1	2	43	43	108	13,38	105	213	13,64
Источен регион		2	6	9	15	1	21	54		1		1	2	52	52	108	13,38	93	201	12,87
Североисточен регион		2	5	9	13	2	20	51		1		1	2	31	31	84	10,41	76	160	10,24
Вкупно	0	20	42	72	114	29	164	441	0	8	0	8	16	350	350	807		755	1562	100%
Вкупно проекти во (%) по стратешки цели и приоритети	0,00	4,54	9,52	16,33	25,85	6,58	37,19		0,00	50,00	0,00	50,00								

Извор: Пресметки на авторот за 2009-2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика. Некои ресорни министерства (Министерство за труд и социјална политика; Министерство за здравство; Министерство за образование и наука; Министерство за култура; Агенција за млади и спорт; Фонд за иновации и технолошки развој и Дирекција за технолошки индустриски развојни зони) воопшто не одговорија.

Толкувањето на инвестициите по ресорни министерства има целосна смисла од почетокот на 2013 година. Главната причина е што на почетокот на спроведувањето на Стратегијата во 2009 година имало или ист број на инвестиции во сите региони или како во еден од регионите, но повторно иста сума на пари. Вкупниот број на проекти биле рамномерно распределени по регионите од најголем број 14,08% во Пелагонискиот регион, а најмал од 10,24% за Североисточниот регион.

Стратешката цел 1. Конкурентни плански региони што се одликуваат со динамичен и одржлив развој, била главно имплементирана според бројот на проекти во приоритет 1.5. Креирање конкурентски предности на планските региони со 25,85% и 1.4 Подигнување на нивото на човечкиот капитал во планските региони во планските региони за 16,33%. Стратешката цел 2. Поголема демографска, економска, социјална и просторна кохезија помеѓу и во рамките на планските региони во РМ била главно имплементирана со приоритетот 2.2 Градење функционално-просторни структури за подобро интегрирање на урбаните и руралните средини во планските региони и 2.4 Подигање на степенот на социјален развој во планските региони со еднаков број на проекти од 50%. За сите горенаведени стратешки цели и приоритети, показателите биле јасно дефинирани и наведени во Стратегијата за регионален развој. Овие показатели не биле користени за да се процени ефикасноста или ефективноста на проектите.

10.1. Извештајот за 2009 година

Табела 45. Вкупни инвестиции по регион во 2009

Регион	Вкупни инвестиции 2009 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион
Вардарски регион	153.832.332	1
Источен регион	153.832.332	1
Југозападен регион	153.832.332	1
Југоисточен регион	153.832.332	1
Пелагониски регион	153.832.332	1
Полошки регион	153.832.332	1
Североисточен регион	153.832.332	1
Скопски регион	153.832.332	1
Вкупно	1.230.658.656	8

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

10.2. Извештајот за 2010 година

Табела 46. Вкупни инвестиции по регион во 2010

Регион	Вкупни инвестиции 2010 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион
Вардарски регион	280.072.573	3
Источен регион	280.072.573	3
Југозападен регион	260.448.254	2
Југоисточен регион	280.072.573	3
Пелагониски регион	280.072.573	3
Полошки регион	260.448.254	2
Североисточен регион	260.448.254	2
Скопски регион	260.448.254	2
Вкупно	2.162.083.310	20

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

10.3. Извештајот за 2011 година

Табела 47. Вкупни инвестиции по регион во 2011

Регион	Вкупни инвестиции 2011 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион
Вардарски регион	83.035.689	1
Источен регион	83.035.689	1
Југозападен регион		
Југоисточен регион	83.035.689	1
Пелагониски регион	83.035.689	1
Полошки регион	83.035.689	1
Североисточен регион		
Скопски регион		
Вкупно	415.178.444	5

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

10.4 Извештајот за 2012 година

Табела 48. Вкупни инвестиции по регион во 2012

Регион	Вкупни инвестиции 2012 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион
Вардарски регион		
Источен регион		
Југозападен регион	97.364.700	1
Југоисточен регион		
Пелагониски регион		
Полошки регион		
Североисточен регион		
Скопски регион	8.390.534	1
Вкупно	105.755.234	2

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

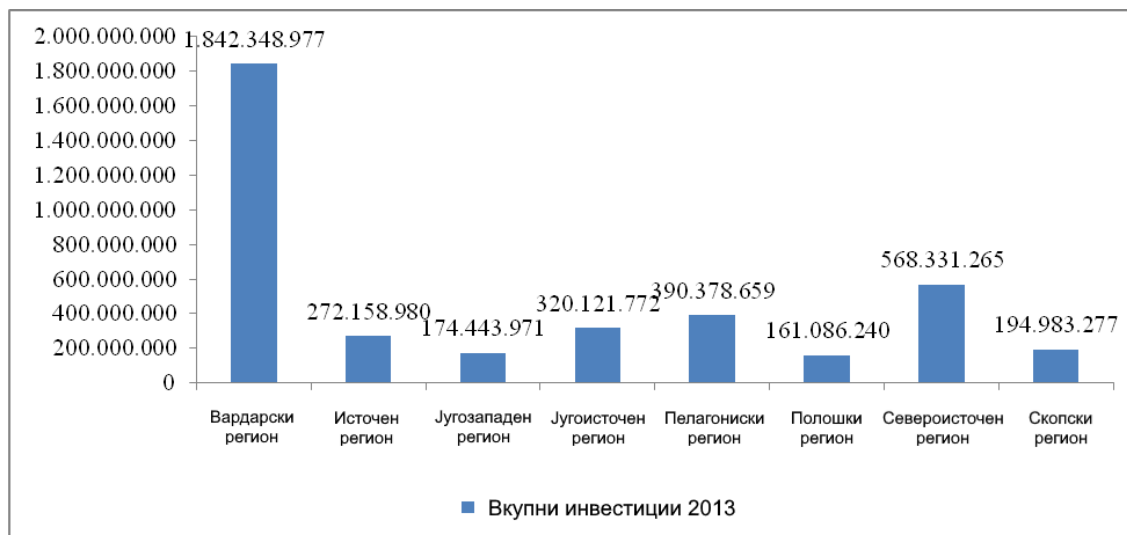
10.5 Извештајот за 2013 година

Табела 49. Вкупни инвестиции по регион во 2013

Регион	Вкупно инвестиции 2013 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел во инвестициите по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	1.842.348.977	70	46,95	17,50
Источен регион	272.158.980	54	6,94	13,50
Југозападен регион	174.443.971	39	4,45	9,75
Југоисточен регион	320.121.772	65	8,16	16,25
Пелагониски регион	390.378.659	60	9,95	15,00
Полошки регион	161.086.240	35	4,11	8,75
Североисточен регион	568.331.265	37	14,48	9,25
Скопски регион	194.983.277	40	4,97	10,00
Вкупно	3.923.853.140	400		
Просек	490.481.642			
Стандардно отстапување	562.648.604			
Коефициент на варијација	114,71%			

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графикон 67. Преглед на инвестиции по регион во 2013

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графиконот погоре покажува дека најголема инвестиција имало во Вардарскиот регион (Проект за железничка инфраструктура) во износ од 1.671.843.254 МКД. Но, доколку овој проект биде исклучен, најголеми инвестиции имало во Североисточниот плански регион. Коэффициентот на варијација е висок заради вредноста на голем проект. Доколку биде исклучен од анализата Вардарскиот регион, коэффициентот на варијација е повторно голем и изнесува 51%.

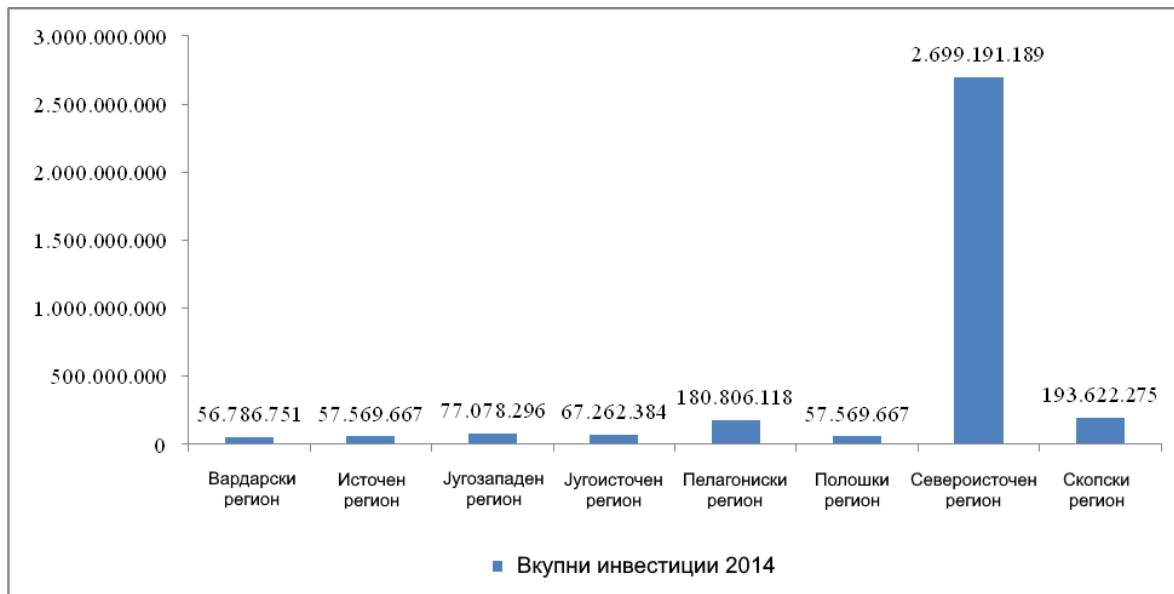
10.6 Извештајот за 2014 година

Табела 50. Вкупни инвестиции по регион во 2014

Регион	Вкупно инвестиции 2014 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел во инвестициите по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	56.786.751	15	1,68	10,27
Источен регион	57.569.667	16	1,70	10,96
Југозападен регион	77.078.296	20	2,27	13,70
Југоисточен регион	67.262.384	17	1,98	11,64
Пелагониски регион	180.806.118	24	5,33	16,44
Полошки регион	57.569.667	16	1,70	10,96
Североисточен регион	2.699.191.189	17	79,62	11,64
Скопски регион	193.622.275	21	5,71	14,38
Вкупно	3.389.886.349	146		
Просек	423.735.794			
Стандардно отстапување	921.157.338			
Коэффициент на варијација	217,39%			

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графикон 68. Преглед на инвестиции по регион во 2014

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графиконот погоре покажува дека најголема инвестиција имало во Североисточниот регион (Проект за железничка инфраструктура) во износ од 2.642.404.438МКД. Но, доколку овој проект биде исклучен, најголемата инвестиција имало во Скопскиот и Пелагонискиот регион. Коефициентот на варијација е висок заради вредноста на голем проект. Доколку биде исклучен од анализата Североисточниот регион, коефициентот на варијација е повторно голем и изнесува 63%.

10.7. Извештајот за 2015 година

Табела 51. Вкупни инвестиции по регион во 2015

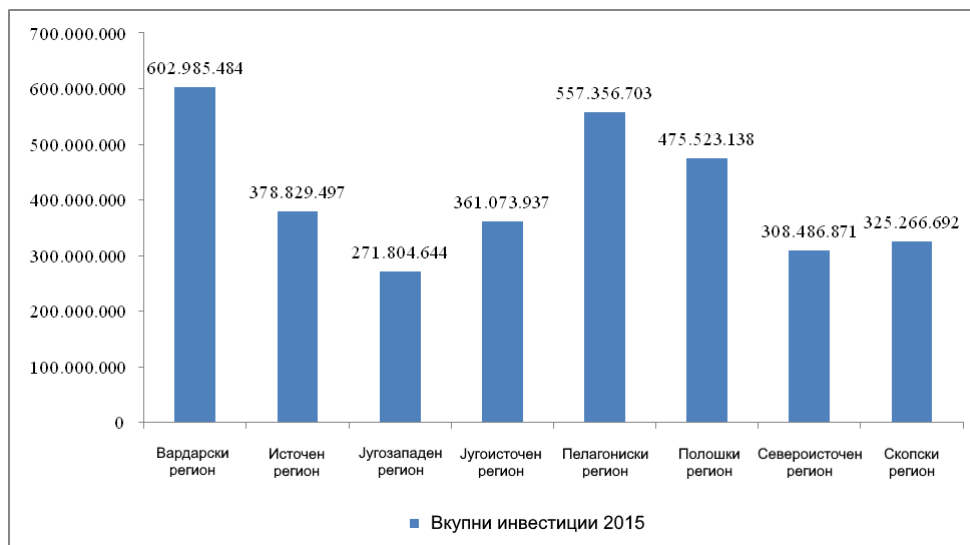
Регион	Вкупно инвестиции 2015 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел во инвестициите по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	602.985.484	46	18,38	12,85
Источен регион	378.829.497	50	11,55	13,97
Југозападен регион	271.804.644	42	8,28	11,73
Југоисточен регион	361.073.937	48	11,00	13,41
Пелагониски регион	557.356.703	50	16,99	13,97
Полошки регион	475.523.138	39	14,49	10,89
Североисточен регион	308.486.871	39	9,40	10,89
Скопски регион	325.266.692	44	9,91	12,29
Вкупно	3.281.326.966	358		
Просек	410.165.871			
Стандардно отстапување	121.419.239			
Коефициент на варијација	29,60%			

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Табелата 51 покажува дека ситуацијата се управувала со поумерен и еднаков пристап и коефициентот на варијација е 29.60%.

Графикон 69. Преглед на инвестиции по регион во 2015

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

10.8. Извештај за 2016

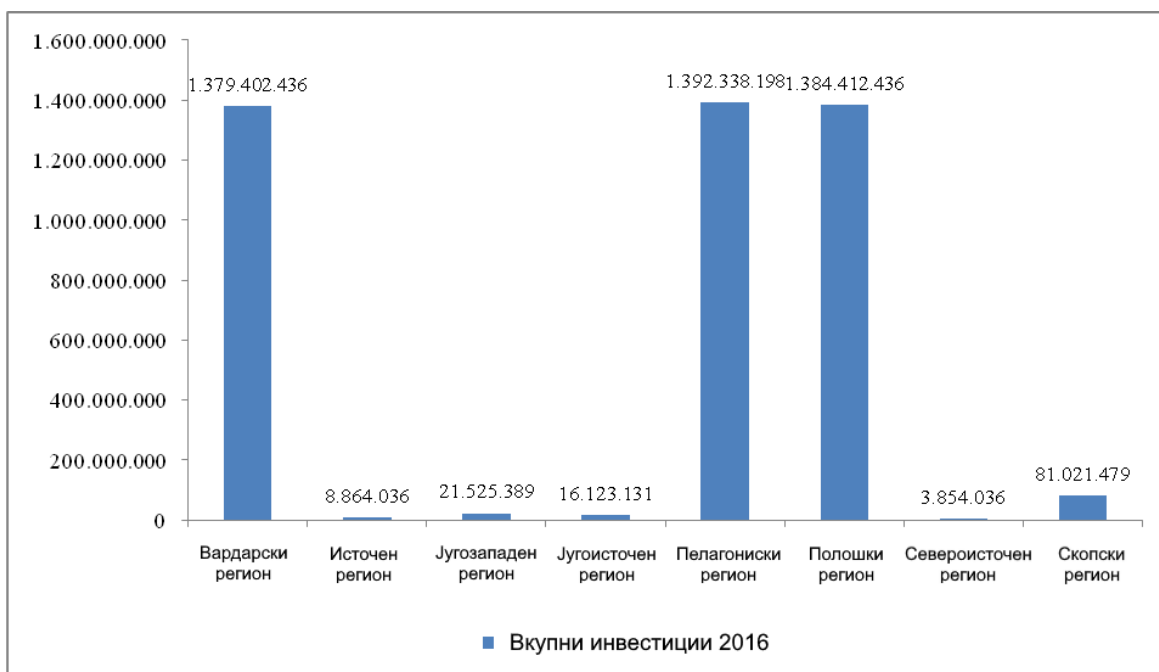
Табела 52. Вкупни инвестиции по регион во 2016

Регион	Вкупно инвестиции 2016 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел во инвестициите по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	1.379.402.436	15	32,17	12,20
Источен регион	8.864.036	13	0,21	10,57
Југозападен регион	21.525.389	16	0,50	13,01
Југоисточен регион	16.123.131	13	0,38	10,57
Пелагониски регион	1.392.338.198	17	32,47	13,82
Полошки регион	1.384.412.436	17	32,29	13,82
Североисточен регион	3.854.036	12	0,09	9,76
Скопски регион	81.021.479	20	1,89	16,26
Вкупно	4.287.541.141*)	123		
Просек	535.942.643			
Стандардно отстапување	703.812.029			
Коефициент на варијација	131,32%			

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Табелата погоре покажува дека околу 30% од инвестициите отишле во Пелагонискиот, Полошкиот и Вардарскиот регион, додека инвестициите во другите региони биле занемарени. Коэффициентот на варијација бил 131%. Од преостанатите инвестиции, најмногу заминале во Скопскиот регион околу 2%. Најголем број проекти имало во Скопскиот регион, околу 16.26%.

Графикон 70. Преглед на инвестиции по регион во 2016

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

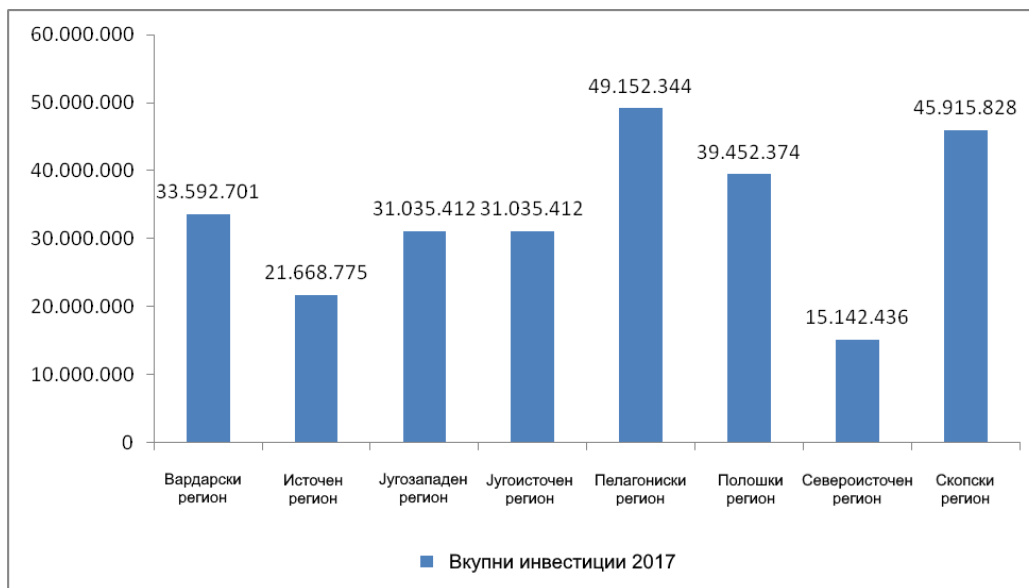
10.9 Извештајот за 2017 година

Табела 53. Вкупни инвестиции по регион во 2017

Регион	Вкупно инвестиции 2017 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел во инвестициите по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	33.592.701	18	12,58	12,41
Источен регион	21.668.775	18	8,12	12,41
Југозападен регион	31.035.412	18	11,62	12,41
Југоисточен регион	31.035.412	18	11,62	12,41
Пелагониски регион	49.152.344	19	18,41	13,10
Полошки регион	39.452.374	19	14,78	13,10
Североисточен регион	15.142.436	16	5,67	11,03
Скопски регион	45.915.828	19	17,20	13,10
Вкупно	266.995.282*)	145		
Просек	33.374.410			
Стандардно отстапување	11.486.565			
Коефициент на варијација	34,42%			

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графикон 71. Преглед на инвестиции по регион во 2017

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

10.10 Извештајот за 2018 година

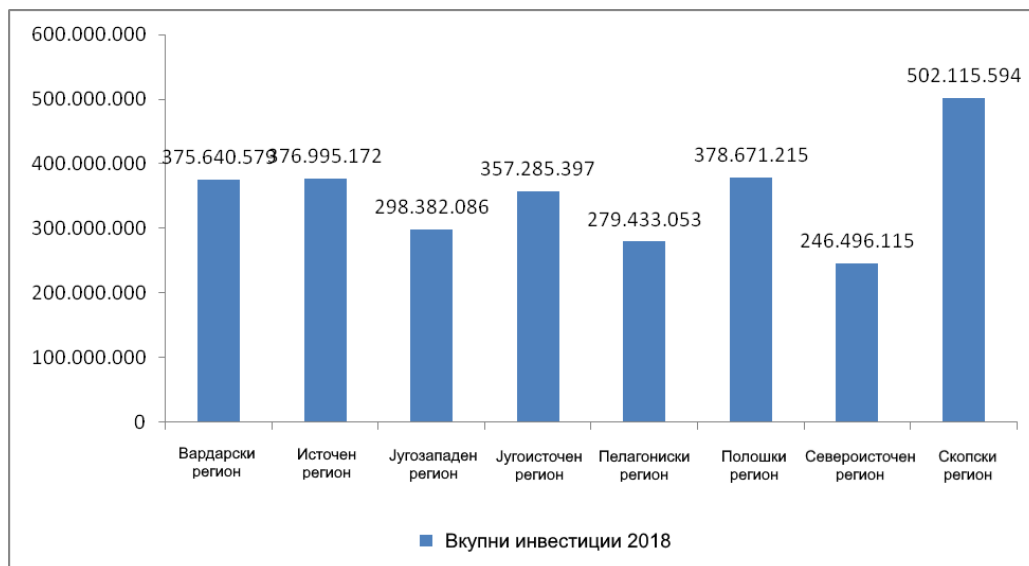
Табела 54. Вкупни инвестиции по регион за 2018

Регион	Вкупно инвестиции 2018 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел во инвестициите по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	375.640.579	42	13,34	12,50
Источен регион	376.995.172	43	13,39	12,80
Југозападен регион	298.382.086	40	10,60	11,90
Југоисточен регион	357.285.397	45	12,69	13,39
Пелагониски регион	279.433.053	43	9,93	12,80
Полошки регион	378.671.215	41	13,45	12,20
Североисточен регион	246.496.115	34	8,76	10,12
Скопски регион	502.115.594	48	17,84	14,29
Вкупно	2.815.019.210	336		
Просек	351.877.401			
Стандардно отстапување	79.038.335			
Коефициент на варијација	22,46%			

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Табелата погоре покажува балансираны инвестиции во регионите. Коефициентот на варијација бил 22.4%. Но, најголемата инвестиција, како и најголем број на проекти биле распределени во Скопскиот плански регион. Наспроти главните стратешки цели за отстранување на регионалните разлики, најголема инвестиција била направена во најразвиениот регион.

Графикон 72. Преглед на инвестиции по регион во 2018

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

10.11 Извештајот за 2019 година

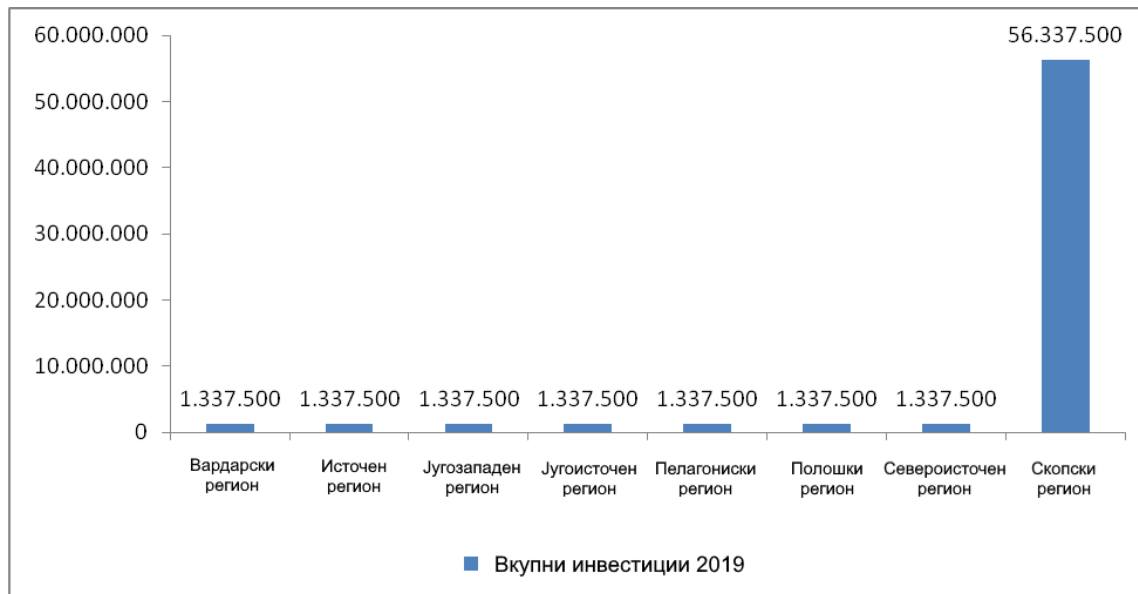
Табела 55. Вкупни инвестиции по регион за 2019

Регион	Вкупно инвестиции 2019 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел во инвестициите по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	1.337.500	2	2,04	10,53
Источен регион	1.337.500	2	2,04	10,53
Југозападен регион	1.337.500	2	2,04	10,53
Југоисточен регион	1.337.500	2	2,04	10,53
Пелагониски регион	1.337.500	2	2,04	10,53
Полошки регион	1.337.500	2	2,04	10,53
Североисточен регион	1.337.500	2	2,04	10,53
Скопски регион	56.337.500	5	85,75	26,32
Вкупно	65.700.000	19		
Просек	8.212.500			
Стандардно отстапување	19.445.436			
Коефициент на варијација	236,78%			

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Ресорните министерства, повторно, како и во 2018 година, издвоиле најголеми инвестиции, дури 85.6% од вкупните, во Скопскиот регион, како и најголем број проекти што претставува 23.32% од вкупниот број. Коefициентот на варијација бил 236.78%.

Графикон 73. Преглед на инвестиции по регион во 2019

Извор: *Ibidem*.

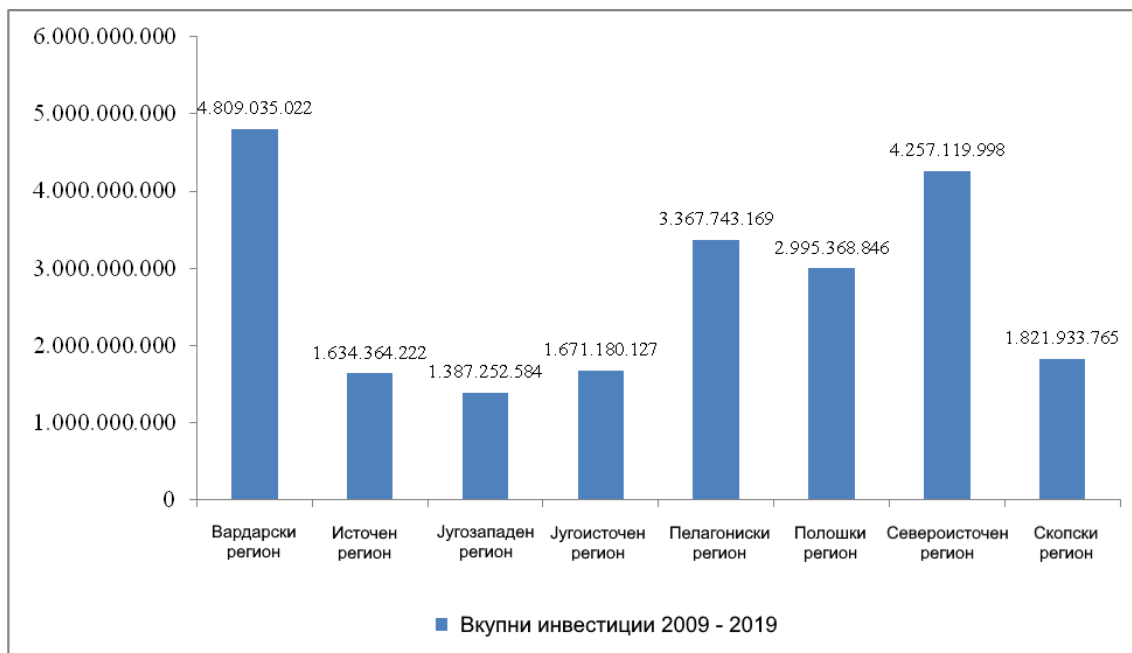
11. Вкупни инвестиции на министерствата за периодот 2009-2019

Табела 56. Вкупни инвестиции по регион за 2009-2019

Регион	Вкупни инвестиции 2009-2019 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион 2009-2019	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	4.809.035.022	213	22	14
Источен регион	1.634.364.222	201	7	13
Југозападен регион	1.387.252.584	181	6	12
Југоисточен регион	1.671.180.127	213	8	14
Пелагониски регион	3.367.743.169	220	15	14
Полошки регион	2.995.368.846	173	14	11
Североисточен регион	4.257.119.998	160	19	10
Скопски регион	1.821.933.765	201	8	13
Вкупно	21.943.997.732	1.562		
Просек	2.742.999.716	195		
Стандардно отстапување	1.313.628.526	22		
Коefициент на варијација	47,89%	11,03%		

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графикон 74. Вкупни инвестиции по регион во 2009-2019

Извор: Пресметки на авторот за 2009 – 2019 врз основа на Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Најголемите инвестиции за период 2009-2019 година се остварени во Вардарскиот регион со 22% од вкупните инвестиции, а потоа следува Североисточниот со 19%. Коефициентот на корелација помеѓу вкупната инвестиција и стапката на раст на БДП по регион е 0.49. Врската е слаба. Коефициентот на определување е 24%, што значи дека БДП варира 24% кога варираат инвестициите, а 76% се некои други фактори кои влијаат на промените на БДП. Не постои врска помеѓу вкупните инвестиции и растот на населението.

12. Анализа и влијание врз регионалниот развој на вкупните инвестиции на Министерството за локална самоуправа и ресорните министерства

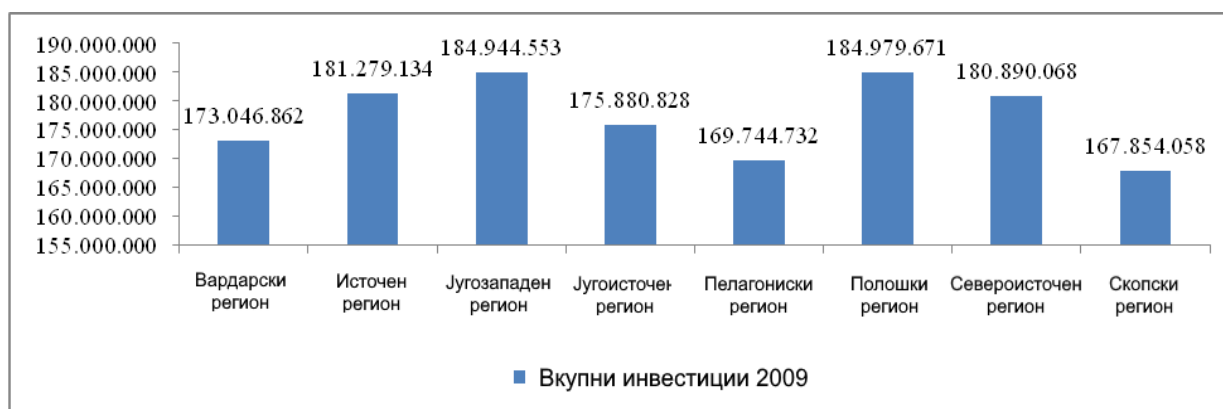
12.1 Вкупни инвестиции во 2009

Табела 57. Вкупни инвестиции по регион во 2009

Регион	Вкупни инвестиции 2009 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	173.046.862	5	12,20	6,33
Источен регион	181.279.134	12	12,78	15,19
Југозападен регион	184.944.553	7	13,04	8,86
Југоисточен регион	175.880.828	12	12,40	15,19
Пелагониски регион	169.744.732	13	11,97	16,46
Полошки регион	184.979.671	6	13,04	7,59
Североисточен регион	180.890.068	14	12,75	17,72
Скопски регион	167.854.058	10	11,83	12,66
Вкупно	1.418.619.906	79		
Просек	177.327.488	10		
Стандардно отстапување	6.681.998	3		
Коефициент на варијација	3,77%	34,84%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графикон 75. Преглед на инвестиции по регион во 2009

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

12.2 Вкупни инвестиции во 2010

За 2010 година, вкупниот буџет за инвестиции во сите региони бил 107.657.012 денари. Истовремено, инвестициите на ресорните министерства биле исти за секој регион. Вкупната сума на пари која била вложена изнесува 280.072.573. Не можевме да најдеме разумно и конкретно објаснување за оваа одлука, и каква било анализа не е можно да се направи.

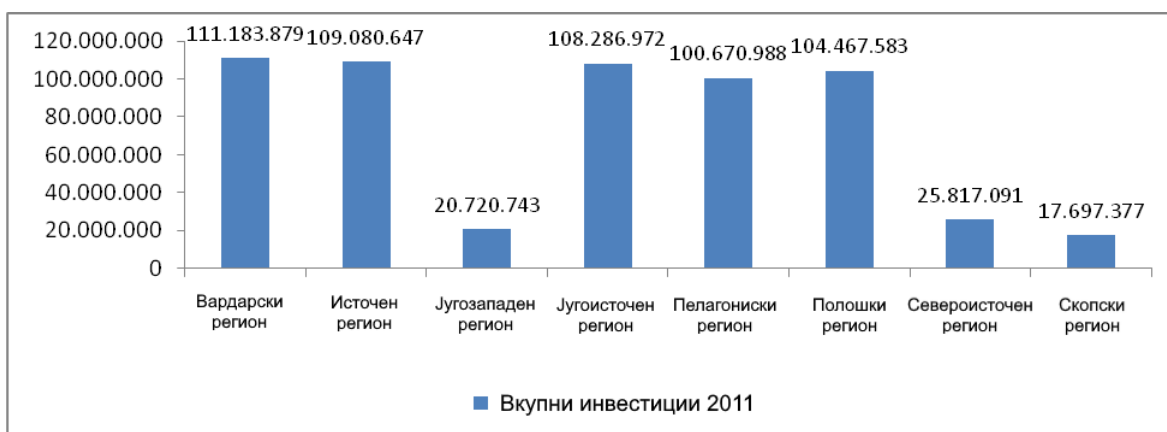
12.3 Вкупни инвестиции во 2011

Табела 58. Вкупни инвестиции по регион во 2011

Регион	Вкупни инвестиции 2011 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	111.183.879	9	18,59	9,78
Источен регион	109.080.647	12	18,24	13,04
Југозападен регион	20.720.743	12	3,47	13,04
Југоисточен регион	108.286.972	12	18,11	13,04
Пелагониски регион	100.670.988	14	16,84	15,22
Полошки регион	104.467.583	12	17,47	13,04
Североисточен регион	25.817.091	11	4,32	11,96
Скопски регион	17.697.377	10	2,96	10,87
Вкупно	597.925.279	92		
Просек	74.740.660	12		
Стандардно отстапување	44.327.310	2		
Коефициент на варијација	59,31%	13,15%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графикон 76. Преглед на инвестиции по регион во 2011

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

12.4 Вкупни инвестиции во 2012

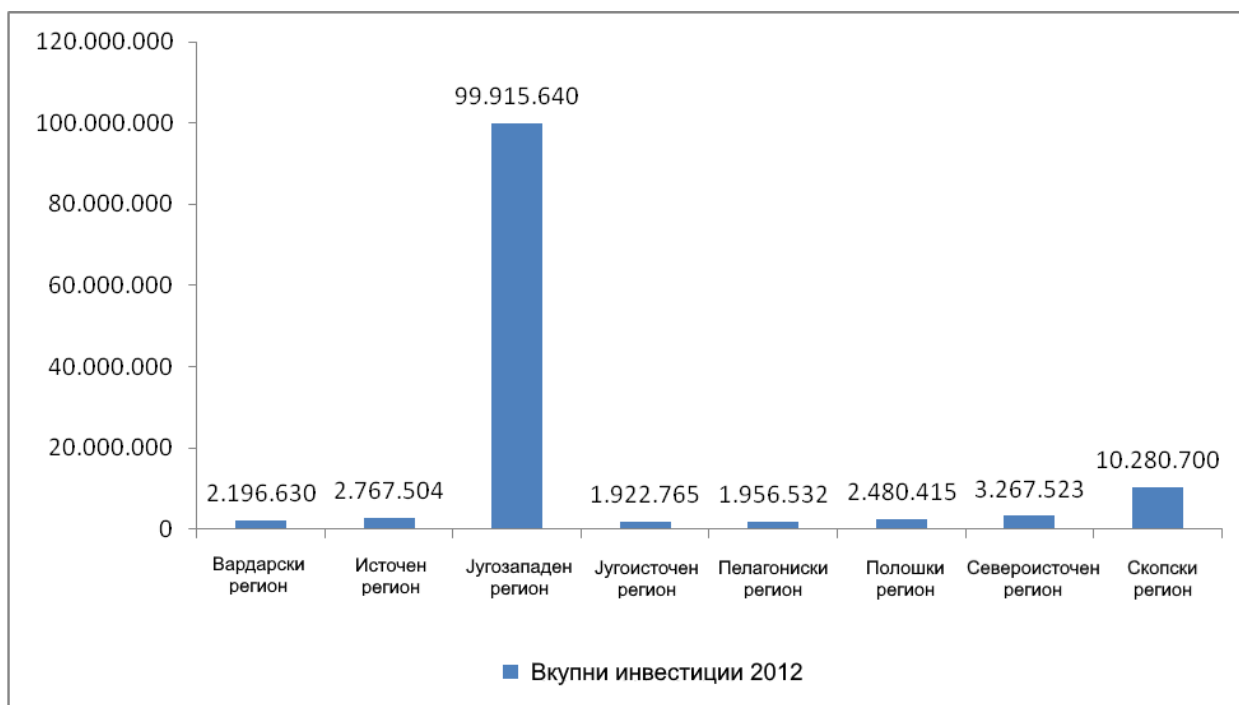
Табела 59. Вкупни инвестиции по регион во 2012

Регион	Вкупни инвестиции 2012 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	2.196.630	5	1,76	10,42
Источен регион	2.767.504	6	2,22	12,50
Југозападен регион	99.915.640	7	80,07	14,58
Југоисточен регион	1.922.765	3	1,54	6,25
Пелагониски регион	1.956.532	8	1,57	16,67
Полошки регион	2.480.415	7	1,99	14,58
Североисточен регион	3.267.523	4	2,62	8,33
Скопски регион	10.280.700	8	8,24	16,67
Вкупно	124.787.709	48		
Просек	15.598.464	6		
Стандардно отстапување	34.182.639	2		
Коефициент на варијација	219,14%	30,86%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Горната табела покажува дека најголеми инвестиции имало во Југозападниот регион, особено со проектите за развој на туризмот. Доколку се исклучат овие проекти, тогаш најголемите инвестиции ќе беа во Скопскиот регион.

Графикон 77. Преглед на инвестиции по регион во 2012

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

12.5 Вкупни инвестиции во 2013

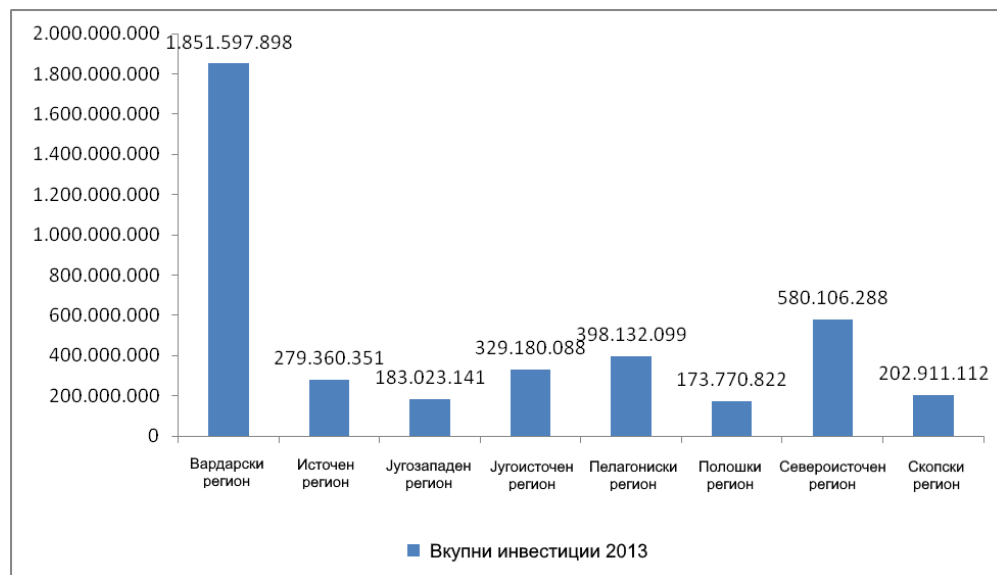
Табела 60. Вкупни инвестиции по регион во 2013

Регион	Вкупни инвестиции 2013 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	1.851.597.898	75	46,31	16,09
Источен регион	279.360.351	59	6,99	12,66
Југозападен регион	183.023.141	49	4,58	10,52
Југоисточен регион	329.180.088	72	8,23	15,45
Пелагониски регион	398.132.099	71	9,96	15,24
Полошки регион	173.770.822	45	4,35	9,66
Североисточен регион	580.106.288	46	14,51	9,87
Скопски регион	202.911.112	49	5,08	10,52
Вкупно	3.998.081.798	466		
Просек	499.760.225	58		
Стандардно отстапување	562.727.213	13		
Коефициент на варијација	112,60%	21,81%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Горенаведената табела и графиконот 78 покажуваат дека најголеми инвестиции имало во Вардарскиот регион (проекти за железница). Доколку овој проект биде исклучен, тогаш најголеми инвестиции ќе имало во Североисточниот регион.

Графикон 78. Преглед на инвестиции по регион во 2013

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

12.6 Вкупни инвестиции во 2014

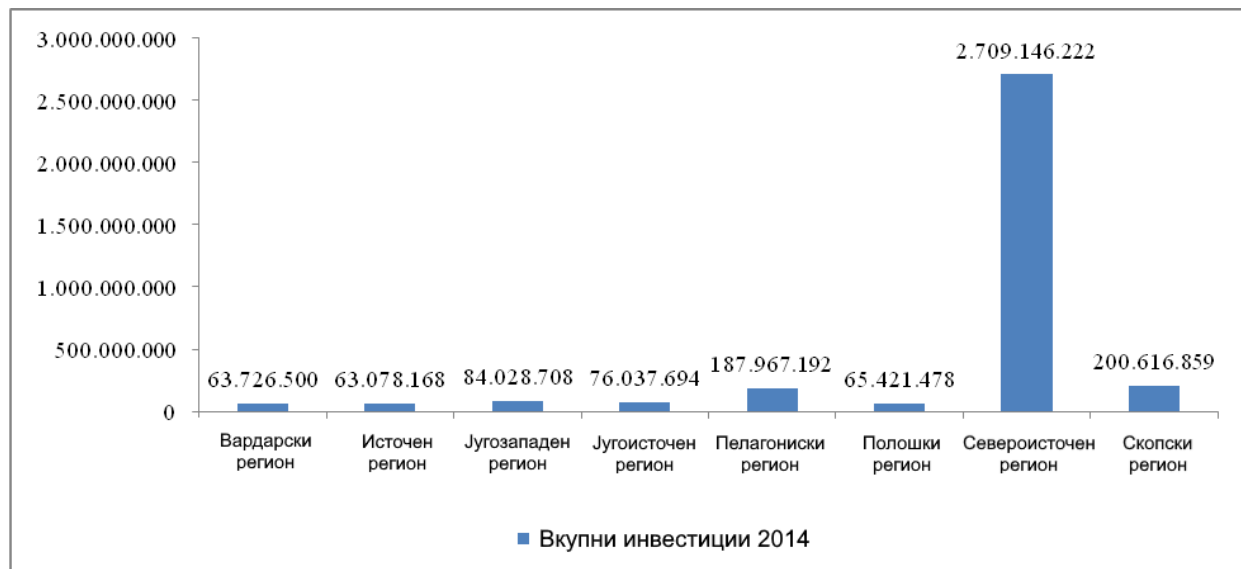
Табела 61. Вкупни инвестиции по регион во 2014

Регион	Вкупни инвестиции 2014 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	63.726.500	20	1,85	9,85
Источен регион	63.078.168	22	1,83	10,84
Југозападен регион	84.028.708	26	2,44	12,81
Југоисточен регион	76.037.694	26	2,20	12,81
Пелагониски регион	187.967.192	29	5,45	14,29
Полошки регион	65.421.478	22	1,90	10,84
Североисточен регион	2.709.146.222	29	78,53	14,29
Скопски регион	200.616.859	29	5,81	14,29
Вкупно	3.450.022.823	203		
Просек	431.252.853	25		
Стандардно отстапување	922.138.997	4		
Коефициент на варијација	213,83%	14,28%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Горната табела и графиконот 79 покажуваат дека најголеми инвестиции имало во Североисточниот регион. Очигледно е дека 78.53% било инвестирано во тој регион. Коефициентот на варијација бил 213.83%. Тешко е да се објасни како и на кој начин оваа алокација може да помогне во намалување на регионалните нееднаквости.

Графикон 79. Преглед на инвестиции по регион во 2014

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

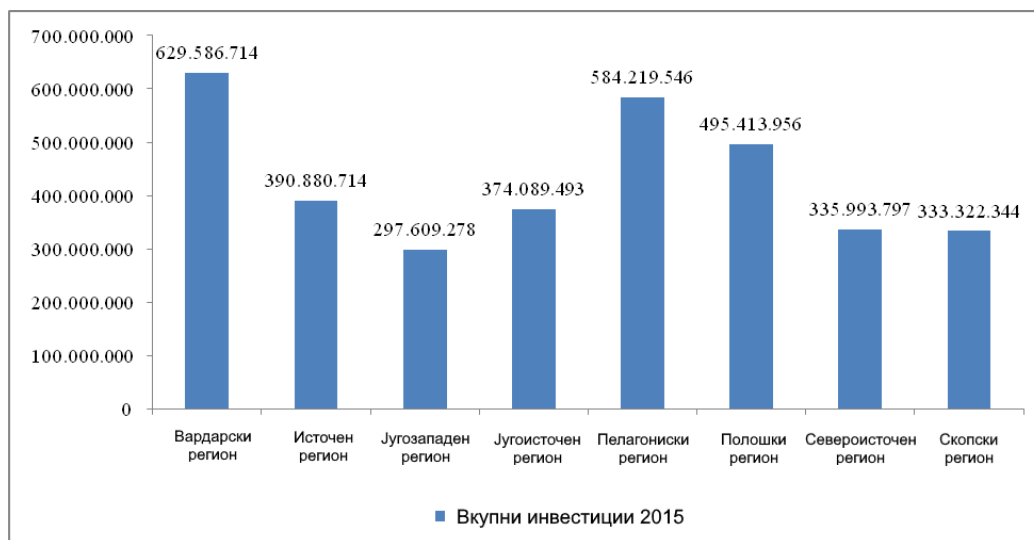
12.7 Вкупни инвестиции во 2015

Табела 62. Вкупни инвестиции по регион во 2015

Регион	Вкупни инвестиции 2015 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	629.586.714	62	18,30	12,92
Источен регион	390.880.714	70	11,36	14,58
Југозападен регион	297.609.278	63	8,65	13,13
Југоисточен регион	374.089.493	59	10,87	12,29
Пелагониски регион	584.219.546	65	16,98	13,54
Полошки регион	495.413.956	55	14,40	11,46
Североисточен регион	335.993.797	52	9,76	10,83
Скопски регион	333.322.344	54	9,69	11,25
Вкупно	3.441.115.842	480		
Просек	430.139.480	60		
Стандардно отстапување	124.363.923	6		
Коефициент на варијација	28,91%	10,24%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графикон 80. Преглед на инвестиции по регион во 2015

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

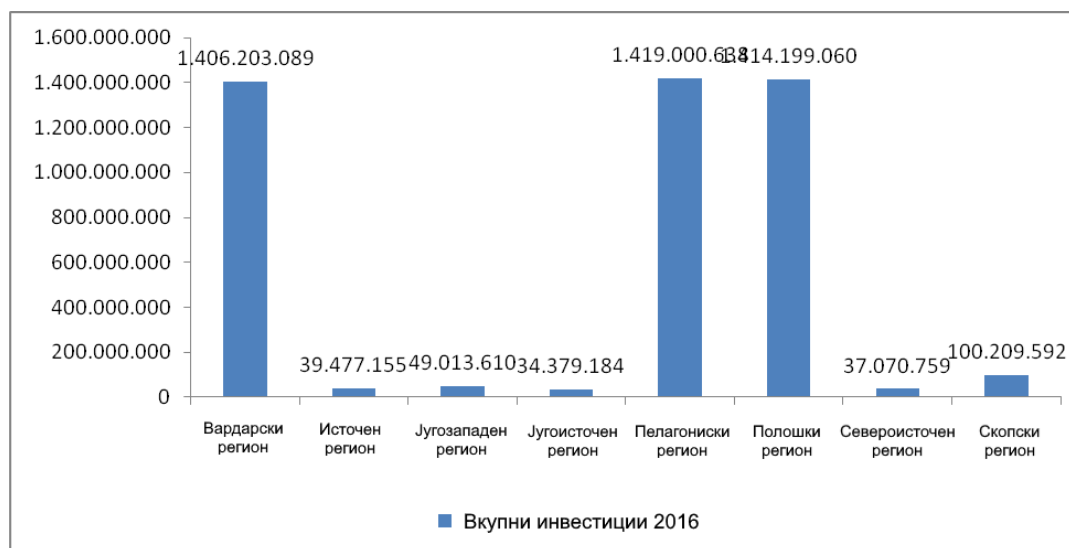
12.8 Вкупни инвестиции во 2016

Табела 62. Вкупни инвестиции по регион во 2016

Регион	Вкупни инвестиции 2016 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	1.406.203.089	25	31,25	12,56
Источен регион	39.477.155	21	0,88	10,55
Југозападен регион	49.013.610	28	1,09	14,07
Југоисточен регион	34.379.184	21	0,76	10,55
Пелагониски регион	1.419.000.638	26	31,54	13,07
Полошки регион	1.414.199.060	26	31,43	13,07
Североисточен регион	37.070.759	22	0,82	11,06
Скопски регион	100.209.592	30	2,23	15,08
Вкупно	4.499.553.087*	199		
Просек	562.444.136	25		
Стандардно отстапување	704.753.309	3		
Коефициент на варијација	125,30%	13,32%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика. *) Вкупните износи од 250.000 и 333.333. не се вклучени. Во извештајот се опишуваат овие инвестиции како ППР (Пелагониски или Полошки регион).

Графикон 81. Преглед на инвестиции по регион во 2016

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Табелата 62 и графиконот 81 покажуваат дека Вардарскиот, Пелагонискиот и Полошкиот регион добиле 38,7% од вкупните инвестиции. Коэффициент на варијација бил 125.30%.

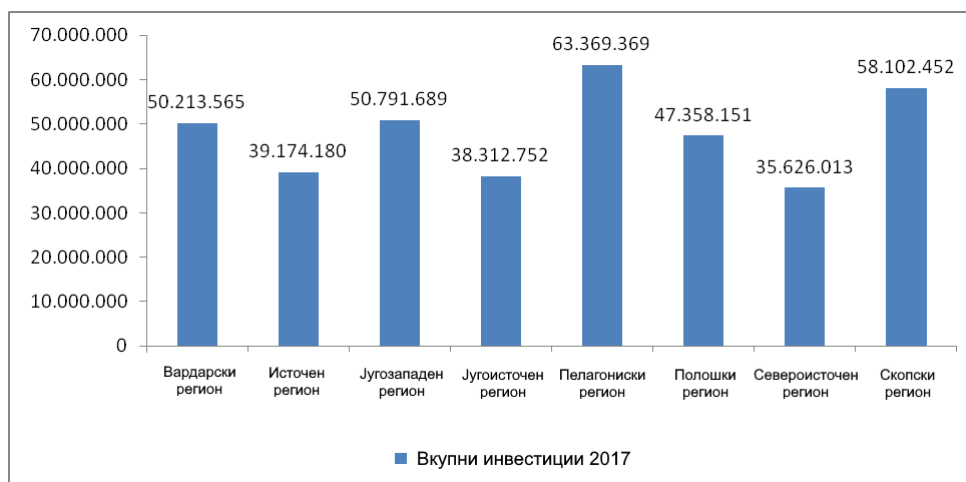
12.9. Вкупни инвестиции во 2017

Табела 63. Вкупни инвестиции по регион во 2017

Регион	Вкупни инвестиции 2017 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	50.213.565	25	13,11	12,63
Источен регион	39.174.180	28	10,23	14,14
Југозападен регион	50.791.689	27	13,26	13,64
Југоисточен регион	38.312.752	20	10,00	10,10
Пелагониски регион	63.369.369	25	16,55	12,63
Полошки регион	47.358.151	26	12,37	13,13
Североисточен регион	35.626.013	23	9,30	11,62
Скопски регион	58.102.452	24	15,17	12,12
Вкупно	382.948.171*	198		
Просек	47.868.521	25		
Стандардно отстапување	9.827.785	2		
Коэффициент на варијација	20,53%	10,07%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика. *) Не е вклучен вкупниот износ од 1.000.000. Во извештајот се опишуваат овие инвестиции како ППР (Пелагониски или Полошки регион).

Графикон 82. Преглед на инвестиции по регион во 2017

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Ситуацијата во 2017 година била тотално различна во однос на претходната и покажува поизбалансиран пристап кон регионалниот развој. Сепак, високо ниво на инвестиции припаднало на Скопскиот регион. Наместо да се елиминираат разликите или да се избалансира регионалниот развој, некои региони уживале поповолна позиција. Коефициентот на варијација бил 20.53%.

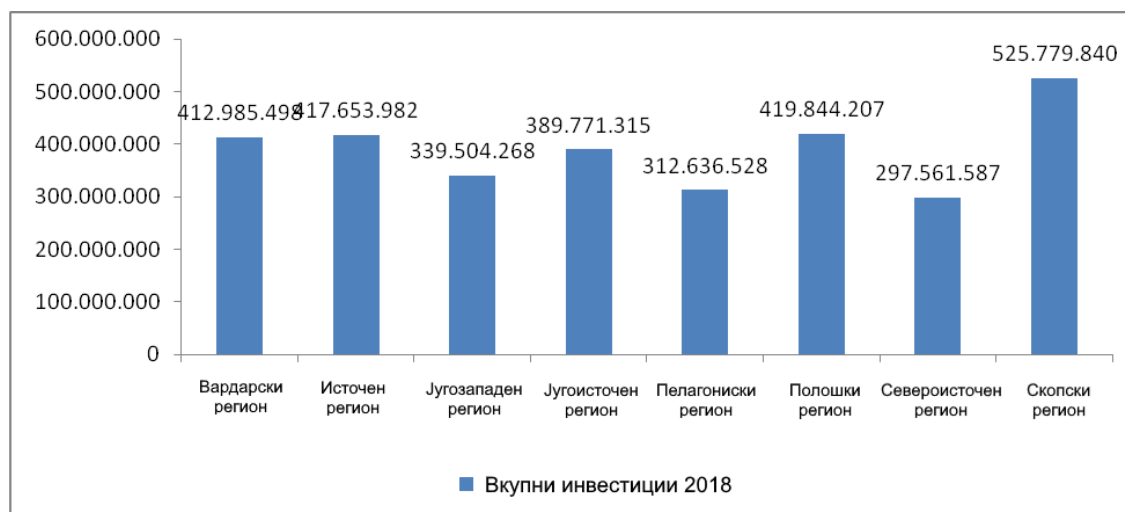
12.10 Вкупни инвестиции во 2018

Табела 64. Вкупни инвестиции по регион во 2018

Регион	Вкупни инвестиции 2018 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион	Процентуален удел на инвестиции по регион	Процент на проекти по регион
Вардарски регион	412.985.498	58	13,25	13,09
Источен регион	417.653.982	57	13,40	12,87
Југозападен регион	339.504.268	52	10,90	11,74
Југоисточен регион	389.771.315	59	12,51	13,32
Пелагониски регион	312.636.528	59	10,03	13,32
Полошки регион	419.844.207	49	13,47	11,06
Североисточен регион	297.561.587	46	9,55	10,38
Скопски регион	525.779.840	63	16,87	14,22
Вкупно	3.115.737.224	443		
Просек	389.467.153	55		
Стандардно отстапување	73.384.977	6		
Коефициент на варијација	18,84%	10,44%		

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

Графикон 83. Преглед на инвестиции по регион во 2018

Извор: Ibidem.

Повторно, како што прикажува горенаведената табела во 2018 година најголеми инвестиции се остварени во Скопскиот регион. Овој факт е во спротивност со какви било рационални и логични напори на Владата да ги отстрани регионалните разлики.

12.11. Вкупни инвестиции за периодот 2009-2019

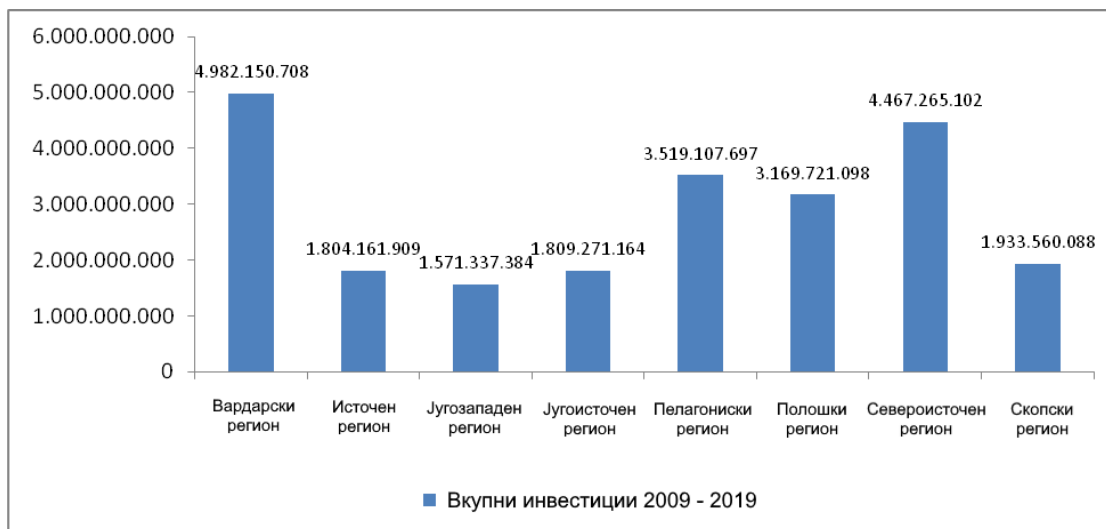
Табела 65. Вкупни инвестиции по регион, 2009-2019

Регион	Вкупни инвестиции 2009-2019 (МКД)	Вкупен број на проекти по регион 2009-2019	Удел во проценти на инвестиции по регион 2009-2019	Процентуален удел на инвестиции по регион 2009-2019	БДП раст по глава на жител	Стапка на раст на население
Вардарски регион	4.982.150.708	290	21,42	12,91	5,55	0,01
Источен регион	1.804.161.909	294	7,76	13,08	6,73	-0,01
Југозападен регион	1.571.337.384	280	6,76	12,46	4,07	0,20
Југоисточен регион	1.809.271.164	289	7,78	12,86	5,69	-2,43
Пелагониски регион	3.519.107.697	309	15,13	13,75	6,36	0,36
Полошки регион	3.169.721.098	259	13,63	11,53	3,67	-0,39
Североисточен регион	4.467.265.102	247	19,21	10,99	7,53	-0,04
Скопски регион	1.933.560.088	279	8,31	12,42	3,92	0,53
Вкупно	23.256.575.149	2.247			0,39	0,23
	*)					
Просек	2.907.071.894	281				
Стандардно отстапување	1.327.576.533	20				
Коефициент на варијација	45,67%	7,05%				

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика. *) Нема податоци за инвестициите по регион за 2010 година.

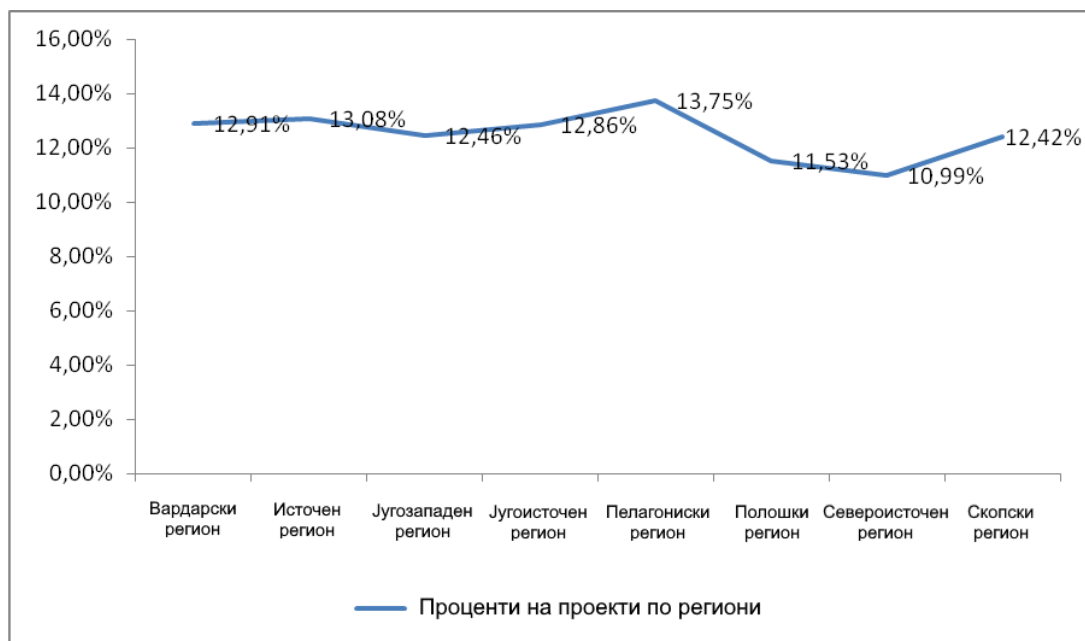
Вкупните инвестиции за периодот 2009-2019 година биле распределени во Вардарскиот и Североисточниот регион (заради капиталните проекти за железница и гасификација). Доколку се изземат инвестициите за овие проекти, тогаш значајно ниво на инвестиции било распределено во Скопскиот регион. Последиците се очигледни, односно Скопскиот регион ќе добие дополнителни предности во споредба со другите региони.

Графикон 83. Вкупни инвестиции по регион во 2009-2019

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика

Графикон 84. Процентуален удел во инвестиции по регион, 2009-2019

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТВ); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенцијата за поддршка и промоција на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништво во РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика.

13. Евалуација на социо-економскиот развој за периодот 2009-2018

Табелата 66 прикажува како вкупните инвестиции за период 2009-2018 биле дистрибуирани по регионите. Така, најголем процент на инвестиции биле распределени во Североисточниот регион со 16.01%. Најмал процент биле распределени во Скопскиот регион (8.50%).

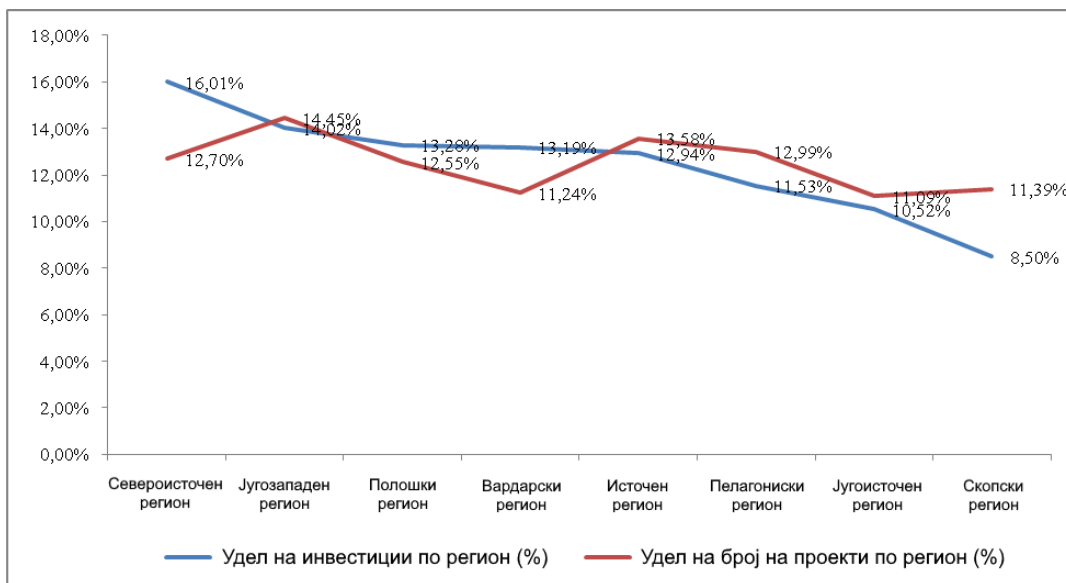
Табела 66. Преглед на вкупни инвестиции по регион 2009 – 2018

Регион	Вкупни инвестиции 2009-2018 (МКД)	Процент на инвестиции и во регионот	Вкупен број на проекти	Процентуале н удел на проекти во вкупниот број на проекти	Просечна инвестиција во регионот	БДП по глава на жител	Стапка на раст на населени е
Североисточен регион	210.145.104	16,01	87	12,70	42.029.021	5,55	0,01
Југозападен регион	184.084.800	14,02	99	14,45	36.816.960	6,73	-0,01
Полошки регион	174.352.252	13,28	86	12,55	34.870.450	4,07	0,20
Вардарски регион	173.115.686	13,19	77	11,24	34.623.137	5,69	-2,43
Источен регион	169.797.687	12,94	93	13,58	33.959.537	6,36	0,36
Пелагониски регион	151.364.528	11,53	89	12,99	30.272.906	3,67	-0,39
Југоисточен регион	138.091.037	10,52	76	11,09	27.618.207	7,53	-0,04
Скопски регион	111.626.323	8,50	78	11,39	22.325.265	3,92	0,53
Вкупно	1.312.577.417		685				
Просек	164.072.177						
Стандардно отстапување	30.072.621						
Коефициент на варијација	18,33%						

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите на Министерството за локална самоуправа 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018.

Коефициентот на корелација помеѓу БДП по глава на жител и вкупните инвестиции за период 2009 - 2018 година изнесува 0.24. Ова значи многу слаба или никаква врска. Коефициентот на отстапување изнесува 0.05. Тоа значи дека 5% од растот на БДП зависи од инвестирањето и 95% е поврзан со некои други фактори. Графиконот 85 го прикажува процентот на инвестиции и бројот на проекти по региони.

Графикон 85. Преглед на инвестиции и број на проекти по регион за 2009-2018 во %

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаите на Министерството за локална самоуправа 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018.

Планските региони, разбирливо, својот регионален развој го сметаат за главен приоритет. Постојат, секако, придобивки за сите инволвирани да се зголеми синергијата, да се промовира самостојноста и да се создадат взаемни придобивки за регионите. На пример, во Програмата за развој на Скопскиот плански регион 2015-2019 заснована на периодот 2008-2012, се наведува на стр.9 дека Стратегијата за регионален развој била добра. Доколку стратегијата била добра тогаш регионалните разлики би требало да се намалат - веројатно во сите аспекти. Наместо тоа, Скопскиот регион, учествува со 44.15% во вкупниот БДП. Учеството било намалено од 45.56% во 2008 на 42.37% во 2011.

Според конечните резултати на Државниот завод за статистика, Скопскиот регион имал најголем удел (42.8%) во бруто домашниот производ во РСМ во 2017, додека Североисточниот регион имал најмал удел (5.0%).

Најголемиот бруто домашен производ по глава на жител спореден со просекот во РСМ бил забележан во Скопскиот регион со индекс од 141.8, Југоисточниот регион со индекс од 117.4 и Вардарскиот регион со индекс од 103.5. Сите други региони имале БДП по глава на жител под просекот во РСМ. Овој извештај го потврдува нашиот заклучок дека Скопје сè уште е најразвиениот регион и дека многуте разлики не се намалени.

Во истиот извештај, точка 1.4 Социјален развој, табела 10, стр.15 се наведува дека бројот на корисници како во Македонија така и во Скопје се зголемил за истиот процент на деца кои имале придобивки од социјална помош. Оваа изјава е контрадикторна на претходното тврдење дека БДП во тој период се зголемил или пак, сето тоа е првенствено проблем на недоволна социјална кохезија?

Годишните извештаи од 2009-2018 и програмите за развој за двата периоди: 2009-2015 и 2015-2019 биле пишувани со различен пристап, променети методологии и немаат никаква евалуација на претходните и тековните периоди. Не постои методологија за известување која следи што се случувало по постигнувањето на специфична цел од проектот. Повеќето извештаи едноставно евидентираат што се случило: соработката со другите министерства не е доволна.

14. Наоди и резиме на евалуацијата

За вкупната евалуација беа вклучени сите шест критериуми на OECD-DAC. DAC Мрежата за евалуација на развојот придонесува кон подобри резултати за евалуација на развојот со цел да се изгради цврста база на докази за креирање политики и учење. [Види повеќе на https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm](https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm)

Табелите подолу се користени за да се консолидираат вкупните наоди. Претпоставките и интерпретацијата на критериумот се придружени со кратко објаснување. Секој критериум беше оценет, иако треба да се признае дека резултатите може да доведат до прекумерно поедноставување на сложената реалност и сложените проблеми поврзани со одреден контекст.

Вкупната евалуација на влијанието кое резултира од имплементацијата на Стратегијата за регионален развој 2009-2019 во социо-економскиот развој е направена со примена на OECD/DAC методологијата.

1. Користеното оценување е следно:

Резултат	Квалитативност	Интерпретација
A	Многу добро	Многу задоволително, над просекот во голема мера и потенцијална референца за добра пракса
B	Добро	Задоволително, со простор за подобрување
C	Проблеми	Прашања кои треба да се решат, во спротивно целокупното спроведување на Стратегијата може да има негативно влијание. Не подразбира голема ревизија на Стратегијата
D	Сериозни недостатоци	Сериозни прашања кои доколку не се разрешат, може да доведат до неуспех на Стратегијата. Потребни се големи прилагодувања на Стратегијата.

1.1 РЕЛЕВАНТНОСТ: ДАЛИ ИНТЕРВЕНЦИЈАТА ГИ ПРАВИ ВИСТИНСКИТЕ РАБОТИ?

РЕЛЕВАНТНОСТ: <i>Степен до кој целите и дизајнот на интервенцијата одговараат на потребите на корисниците, глобалните, државните и партнерските/институционални приоритети, потреби и политики, и продолжуваат да го прават тоа и доколку се променат околностите.</i>				
Појаснување: “Одговара на” значи дека целите и дизајнот на интервенцијата се чувствителни на економската, животната средина, еднаквоста, социјалната, политичката економија и условите на капацитет во коишто се одвиваат. „Партнер/институција“ ги вклучува властите (национални, регионални, локални), организациите од граѓанското општество, приватните компании и меѓународните тела кои се вклучени во финансирање, имплементирање и/или надзор на интервенцијата. Проценката на релевантност го вклучува разгледувањето на разликите и размената помеѓу различните приоритети и потреби. Тоа подразбира дека е потребно да се анализираат промените во контекст на проценка на степенот до кој интервенцијата може да се прилагоди (или е прилагодена) за да остане релевантна.				
Севкупна проценка	A	B	C	D
		□		

1. Со закон се воспоставени осум плански региони и се дефинирани следните **политички чинители** (Совет за рамномерен регионален развој на Република Македонија; Министерство за локална самоуправа; Совет за развој на планските региони) и **оперативни чинители** (Биро за регионален развој; Центри за развој на планските регион и единици на локална самоуправа).
2. Правната рамка и институционалната структура е воспоставена како резултат на влегување во сила на законот (и истите не би постоеле без закон) како главни фактори кои ја поддржуваат успешната имплементација на политиката на регионален развој во Македонија.
3. Усвоена е Стратегија за регионален развој 2009-2019.
4. Информации од посети и интервјуа: Подготвеност да се работни напорно за подобрување на практиките и свесност за потреба од промени.
5. На мисијата и визијата на Стратегијата им недостасува јасна смисла за брендирање, препознатливост, атрактивност или национална и регионална идентификација за промовирање на економска и социјална стабилност, раст, просперитет, почит, заедништво и благосостојба на луѓето.
6. Стратегијата не ги дефинира стратешките опции за националната економија, регионите или индустриските сектори.
7. Стратешкото мапирање не било употребено за да се идентификуваат природното, културното, историското наследство и економските потенцијали на нацијата и на секој регион одделно.
8. Беше изненадувачки да се увиди дека имињата на регионите не се ниту логични, ниту препознатливи, ниту пак атрактивни. Оттука, регионите биле именувани според два критериуми, географски идентитет (Североисточен, Источен, Југоисточен и Југозападен) и добро препознатливи имиња (Скопје, Вардар, Полог и Пелагонија).
9. Стратешките приоритети се дефинирани според многу застарен и традиционален пристап без никаква врска со новите трендови во животната средина, дигиталната економија (е-Трговија, е-Бизнис, мобилни технологии, дигитален маркетинг) и вештачката интелигенција. Регионалните приоритети се повеќе општи и се засновани на рударство, минерални ресурси и примарните секторски индустрии.

Врз основа на горенаведеното, имплементацијата на стратегијата била валидна и релевантна и доделената оценка е В.

1.2. КОХЕРЕНТНОСТ: КОЛКУ ДОБРО СЕ ВКЛОПУВА ИНТЕРВЕНЦИЈАТА?

КОХЕРЕНТНОСТ: *Компатибилност на интервенцијата со другите интервенции во земјата, секторот или институцијата.*

Појаснување: Степенот до кој другите интервенции (особено политиките) ја поддржуваат или поткопуваат интервенцијата и обратно. Вклучува внатрешна кохерентност и надворешна кохерентност: Внатрешната кохерентност се однесува на синергиите и меѓусебните врски помеѓу интервенцијата и другите интервенции извршени од истата институција/влада, како и доследноста на интервенцијата со релевантните меѓународни норми и стандарди на кои таа институција/влада се придржува. Надворешната кохерентност се однесува на конзистентноста на интервенцијата со интервенциите на другите актери во истиот контекст. Ова вклучува комплементарност, хармонизација и координација со другите и степенот до кој интервенцијата додава вредност притоа избегнувајќи удвојување на напорите.

Севкупна проценка	A	B	C	D
			□	

1. Законот предвидува годишно распределување на средства од државниот буџет во висина од најмалку 1% од БДП за поттикнување на рамномерен регионален развој, но во годините од донесувањето на законот износот на средства што се реализираат преку МЛС и БРР се далеку пониски од износот на обврската. Во периодот 2008 - 2013 година, МЛС и БРР исплатиле помалку од 0.04% од БДП за регионите.
2. Техничките аспекти за тековна проценка на планските документи се објавени во Службен Весник, 31 јануари 2012 година, бр.13, стр.113. За жал, ниту еден од официјалните извештаи за регионален развој не бил ценет врз основа на овој документ. Тековната проценка треба да ги земе предвид следниве елементи (1) развојна област, (2) стратешка цел, (3) Приоритет и (4) Мерка. Овој пристап бил земен за да се оцени Стратегијата за регионален развој 2009-2019 година, што не е во согласност со завршната евалуација, дефинирана во истиот документ.
3. Ниту една анализа на засегнатите страни не е завршена. Беше пропуштена можност јасно да се дефинира моќта и интересот на главните играчи на национално, регионално и локално ниво. Така, засега не е јасно каква е функцијата и улогата на ресорните министерства во распределбата на инвестициите за регионален развој.
4. Регионалната и оперативната пирамида или организациската структура на главните актери не била идентификувани и законски дефинирана. Се уште главните регионални актери немаат јасна административна, оперативна, функционална, раководна линија на одговорности. Не се дефинирани линиите на проток на информации, документи со линии на одговорност и донесување на одлуки.
5. Планот за комуникација не бил напишан со јасни цели, содржина, одговорности и временски распоред.

6. Стратешкото мапирање не било искористено за да се идентификуваат најважните природни, културни, историски наследства и економски потенцијали за нацијата и за секој регион.
7. Отсуство на основни податоци, и
8. Отсуство на годишно рангирање на индикаторите.

Врз основа на горенаведеното, спроведувањето на стратегијата не било кохерентно и доделената оценка е С.

1.3. ЕФЕКТИВНОСТ: ДАЛИ ИНТЕРВЕНЦИЈАТА ГИ ДОСТИГНУВА СВОИТЕ ЦЕЛИ?

ЕФЕКТИВНОСТ: Мерка на степенот до кој преземената интервенција ги постигнува своите цели.

Појаснување: Анализа на ефективноста подразбира да се земе предвид релативната важност на целите и резултатите.

Севкупна проценка	А	В	С	D

- Проценката на имплементацијата на стратегијата не се заснова на Правилникот кој е напишан за да се процени успехот на проектот. Техничките аспекти за тековна проценка на планските документи се објавени во Службен весник, 31 јануари 2012 година, бр.13, стр.113.
- За жал, ниту еден од официјалните извештаи за регионален развој не бил проценет врз основа на Правилникот. Тековната проценка треба да ги земе предвид следниве елементи (1) развојна област, (2) стратешка цел, (3) приоритет и (4) мерка. Отсуство на конзистентни, логички и основни податоци по регион и за целата земја.
- Некои региони користат SWOT анализа. За жал, главните делови се општи, субјективни и описни. Дури ниту овие наоди не биле искористени за да се дефинираат идните регионални стратегии. Постои недостаток на знаење за користење модели, техники и алатки за ефективно стратешко планирање.
- Отсуство на годишни резултати на индикаторите.
- Сите регионални индикатори и излезни резултати се општи, описни и не содржат ниту еден SMART индикатор.
- Анализа и евалуација на следниве документи: Извештаи на **Министерството за локална самоуправа** за регионален развој за 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2017, 2018 и 2019; **Извештаи на Бирото за регионален развој** за 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2017 и 2018; Годишни извештаи на **Центрите за развој на планските региони** за 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2017, 2018 и 2019; **Програми за развој на Центрите за развој на**

планските региони 2010-2015 за сите осум региони, и Програми за развој на Центрите за развој на планските региони 2015-2019 за сите осум региони, покажуваат дека (1) ниту еден од горенаведените документи немаат никаква форма за проценка, анализа или евалуација, и (2) не постои никаква критичка опсервација или препораки за иднината за ресурси, проекти, инвестиции и имплементации.

Врз основа на горенаведеното, спроведувањето на стратегијата не било ефективно и доделената оценка е D.

1.4. ЕФИКАСНОСТ: КОЛКУ ДОБРО СЕ УПОТРЕБУВАЛЕ РЕСУРСИТЕ?

ЕФИКАСНОСТ: *Степен до кој интервенцијата испорачува или веројатно ќе испорача резултати на економичен и навремен начин.*

Појаснување:

„Економично“ е конверзија на влезни (средства, експертиза, природни ресурси, време, итн.) во излезни, исходи и влијанија на најисплатлив можен начин во споредба со можните алтернативи во тој контекст. „Навремено“ испорачување е испорака во предвидена временска рамка или временска рамка која е разумно прилагодена на барањата на развојниот контекст. Ова може да вклучува проценка на оперативната ефикасност (колку добро се управувало со интервенцијата).

Севкупна проценка	A	B	C	D
				□
<p>1. Извештаите на Министерството за локална самоуправа покажуваат бавни, нееднакви и нестабилни подобрувања. Скопскиот, Југоисточниот и Вардарскиот регион се над просекот, а останатите региони, особено Југозападниот, Североисточниот и Полошкиот се подобруваат, но сè уште се под просекот.</p> <p>2. Распределбата на инвестиции по региони била слична и не постои логична врска меѓу инвестициите и населението по регион.</p> <p>3. Коефициент на корелација за просечната бруто додадена вредност според сектори на активност и вкупните инвестиции по региони е -0.21. Врската е многу слаба и инверзна. Исто така, за коефициентот на корелација на просечната бруто додадена вредност, според сектори на активност и бројот на проекти е 0.07, и тука не постои никаква врска. Во економијата, бруто додадената вредност (БДВ) е мерка за вредноста на стоките и услугите произведени во една област, индустрија или сектор на економијата. Нашата анализа покажува дека ниту вкупните инвестиции, ниту бројот на проектите не ја зголемиле пропорционално вредноста на стоките и услугите произведени во некоја област, индустрија или сектор на регионалната економија.</p> <p>4. Распренатиот графикон прикажува дека вредностите на две променливи се исцртуваат по две оски, а добиениот резултат открива каква корелација била присутна. Претпоставката е дека независната променлива предизвикува промена на</p>				

зависната варијабла. Ниту еден од распрнатите графикони не покажува какви било корелации помеѓу анализираниите индикатори за регионален развој.

5. Некои регионални извештаи покажуваат модел при презентирање на имплементацијата на проектот во форма: среднорочна цел - приоритет - мерка (мерење) - активности - извор на финансирање - време – индикатори - главна цел и тоа е добро. За жал, и во годишните извештаи и во програмите за иден развој нема реален и мерлив индикатор за проектот, излезните резултати, партнерите или задоволството на граѓаните.
6. Евидентно е и зачудувачко отсуството на основни податоци за индикатори, анализи и евалуација или соодветна и валидна препорака во кој било од извештаите за понатамошни подобрувања.
7. Отсуство на годишна и среднорочна ранг-листа на индикатори.

Врз основа на горенаведеното, спроведувањето на стратегијата не било ефикасно и доделената оценка е D.

1.5. ВЛИЈАНИЕ: КАКВА РАЗЛИКА ПРАВИ ИНТЕРВЕНЦИЈАТА?

ВЛИЈАНИЕ: *Степен до кој интервенцијата генерирала или се очекува да генерира значителни позитивни или негативни, намерни или ненамерни, ефекти на повисоко ниво.*

Појаснување:

Влијанието се однесува на крајното значење и потенцијално трансформативните ефекти на интервенцијата. Настојува да ги идентификува социјалните, еколошките и економските ефекти на интервенцијата кои се подолготрајни или пошироки во обем од оние што се веќе опфатени според критериумот за ефективност. Надвор од непосредните резултати, овој критериум се обидува да ги опфати индиректните, секундарните и потенцијалните последици од интервенцијата. Тоа го прави со испитување на холистичките и трајни промени во системите или нормите и потенцијалните ефекти врз благосостојбата на луѓето, човековите права, родовата еднаквост и околината.

Севкупна проценка	A	B	C	D
				□

1. Влијанието на регионалната политика врз БДП е слабо или непостоечко. Ниту еден од елементите на БДП не е засегнат, вклучително - потрошувачката, инвестициите, владините инвестиции или извоз и увоз.
2. Коефициент на корелација помеѓу БДП по глава на жител и вкупните инвестиции за периодот 2009 - 2018 година е 0.24. Ова значи многу слаба или никаква врска. Коефициентот на детерминација е 0.05. Тоа значи дека 5% од растот на БДП зависи од инвестирањето и 95% е поврзан со некој друг фактор.

3. Забележителен е недостаток на препораки за подобрување, иновациите и подобрувањата се од клучно значење.
4. Влијанието на финансираните проекти не се мери, проценува, анализира или евалуира.
5. Влијанието не може да се мери без точна и ефективна база на податоци.
6. Отсуство на годишно рангирање на индикатори за проценка, анализа и евалуацијата на влијанието на регионалните стратешки, тактички и оперативни активности.

Врз основа на горенаведеното, влијанието од имплементацијата на стратегијата било слабо или непостоечко и доделената оценка е D.

1.6. ОДРЖЛИВОСТ: ДАЛИ ПРИДОБИВКИТЕ ЌЕ ТРААТ?

ОДРЖЛИВОСТ: *Степен до кој нето придобивките на интервенцијата ќе продолжат или веројатно ќе продолжат.*

Појаснување:

Вклучува испитување на финансиските, економските, социјалните, еколошките и институционалните капацитети на системите потребни за одржување на нето придобивките со текот на времето. Вклучува анализи за флексибилност, ризици и потенцијални загуби. Во зависност од времето на евалуацијата, ова може да вклучува анализирање на реалниот проток на нето придобивки или проценка на веројатноста за појава на нето-придобивки на среднорочен и на долгорочен рок.

Севкупна проценка	A	B	C	D
				□

1. Координацијата и преклопувањето помеѓу политичкиот, социјалниот систем, системот на животна средина и стратешките потреби на земјата не е силна и кохерентна.
2. Главните засегнати страни и особено ресорните министерства не се насочени кон стратешките заеднички цели и силна мисија и визија за регионален развој.
3. Стратешките и оперативните одговорности и цели не се јасно назначени, така што главните засегнати страни ќе ги разбираат своите улоги во рамките на стратегијата и ќе можат да преземат одговорност или сопствена улога во специфичните стратешки задачи и исходи.
4. Ефективното управување со луѓето е клучно прашање во успешното спроведување на стратегијата. Работата на главната регионална политика и оперативните чинители треба да бидат усогласени со имплементацијата на стратегијата, така што нивните напори ќе придонесат за постигнување на регионалните цели.
5. Постои меѓу-регионална и преку-гранична координација и соработка во регионалното имплементирање, но официјалните извештаи не ги мерат ефектите во однос на предложените индикатори.

6. Свеста за одржливоста и прашањето на животната средина мора радикално да се подобрат и да добијат поддршка од меѓународни организации.

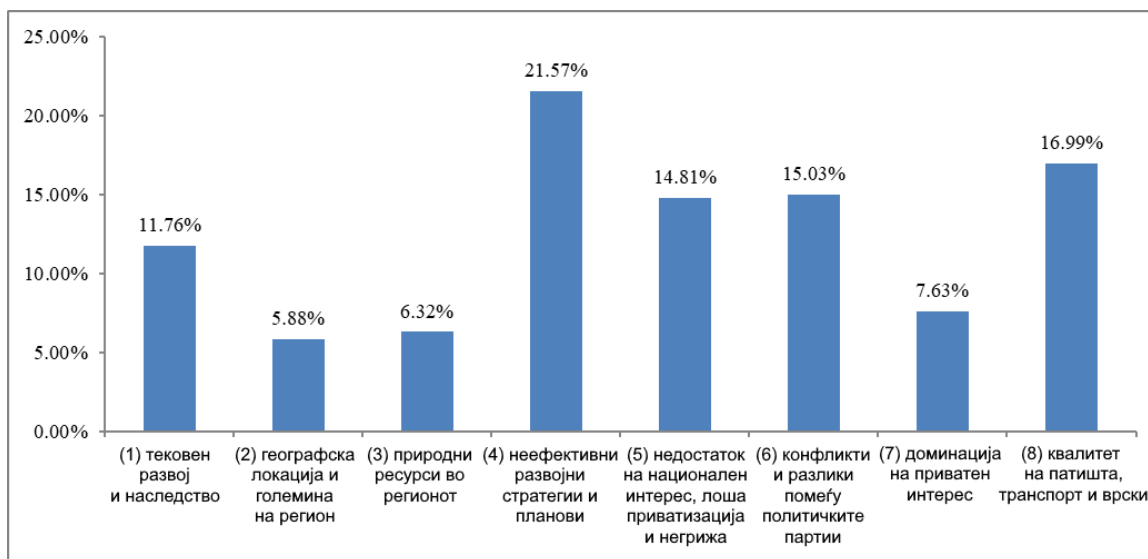
Врз основа на горенаведеното, одржливоста на имплементацијата на стратегијата е слаба и доделената оценка е D.

15. Евалуација на резултатите од анкетата

Главните наоди од истражувањето за причините утврдени од испитаниците за регионалните разлики се следниве: (1) неефективни стратегии и планови за развој; (2) квалитетот на патишта, транспортот и врски; и (3) конфликти и разлики меѓу политичките партии и недостаток на национален интерес, лоша приватизација и негрижа.

За најголемите очекувања и придобивки од стабилниот и рамномерен регионален развој, најчести одговори беа дадени за следниве опции: (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (2) подобар животен стандард; (5) поефикасно и подобро образование, здравство и други услуги од јавниот сектор и (3) зголемување на вработеноста.

Резиме на одговорите на прашањето за главните причини за диспропорцијата и нееднаквоста во развојот меѓу регионите е прикажано подолу во графиконот.

Најголемите избрани причини за непропорционалниот развој на регионите се: неефективни стратегии и планови за развој; квалитетот на патиштата, транспортот и врските; конфликти

и разлики меѓу политичките партии и отсуство на национален интерес, лоша приватизација и негрижа.

Резиме на ставовите за главните причини за регионалната нерамномерност по регион е прикажано во табелата подолу:

Регион	(1) тековен развој и наследство	(2) географска локација и големина на	(3) природни ресурси во регионот	(4) неефективни стратегии и планови за развој	(5) отсуство на национален интерес, лоша приватизација и негрижа	(6) конфликти и разлики меѓу политичките партии	(7) доминација на приватниот интерес	(8) квалитет на патиштата, транспортот и врските
Скопски	10,40%	6,93%	4,46%	21,29%	15,35%	17,33%	8,42%	15,84%
Полошки	10,87%	6,52%	15,22%	19,57%	15,22%	10,87%	4,35%	17,39%
Североисточен	8,70%	0,00%	4,35%	21,74%	10,87%	15,22%	13,04%	26,09%
Вардарски	19,05%	0,00%	0,00%	33,33%	19,05%	14,29%	0,00%	14,29%
Источен	15,79%	7,89%	7,89%	23,68%	5,26%	10,53%	7,89%	21,05%
Пелагониски	16,67%	4,17%	8,33%	12,50%	12,50%	20,83%	16,67%	8,33%
Југоисточен	19,05%	4,76%	11,90%	16,67%	16,67%	7,14%	4,76%	19,05%
Југозападен	5,00%	10,00%	2,50%	27,50%	22,50%	17,50%	2,50%	12,50%

Ако ги земеме предвид одговорите на испитаниците според регион за тоа кои се причините за непропорционален регионален развој, испитаниците од пет региони сметаат дека тоа се неефективните стратегии и планови за развој како главна причина. Како најчести причини, покрај неефективните стратегии и планови за развој, испитаниците ги наведуваат: конфликти и разлики меѓу политичките партии и квалитетот на патиштата, транспортот и врските, отсуството на национален интерес, лошата приватизација и негрижа.

Како најважни идентификувани причини за регионалната нерамномерност за секој регион се следните::

Скопски: (4) неефективни стратегии и планови за развој; (6) конфликти и разлики меѓу политичките партии; (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските; (5) отсуство на национален интерес, лоша приватизација и негрижа.

Полошки: (4) неефективни стратегии и планови за развој; (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските; (3) природни ресурси во регионот; (5) отсуство на национален интерес, лоша приватизација и негрижа.

Североисточен: (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските; (4) неефективни стратегии и планови за развој; (6) конфликти и разлики меѓу политичките партии; (7) доминација на приватниот интерес.

Вардарски регион: (4) неефективни стратегии и планови за развој; (1) тековен развој и наследство; (5) отсуство на национален интерес, лоша приватизација и негрижа; (6) конфликти и разлики меѓу политичките партии; (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските.

Источен регион: (4) неефективни стратегии и планови за развој; (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските; (1) тековен развој и наследство; (6) конфликти и разлики меѓу политичките партии.

Пелагониски регион: (6) конфликти и разлики меѓу политичките партии; (1) тековен развој и наследство; (7) доминација на приватниот интерес; (4) неефективни стратегии и планови за развој.

Југоисточен: (1) тековен развој и наследство; (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските; (4) неефективни стратегии и планови за развој; (5) отсуство на национален интерес, лоша приватизација и негрижа.

Југозападен: (4) неефективни стратегии и планови за развој; (5) отсуство на национален интерес, лоша приватизација и негрижа; (6) конфликти и разлики меѓу политичките партии; (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските.

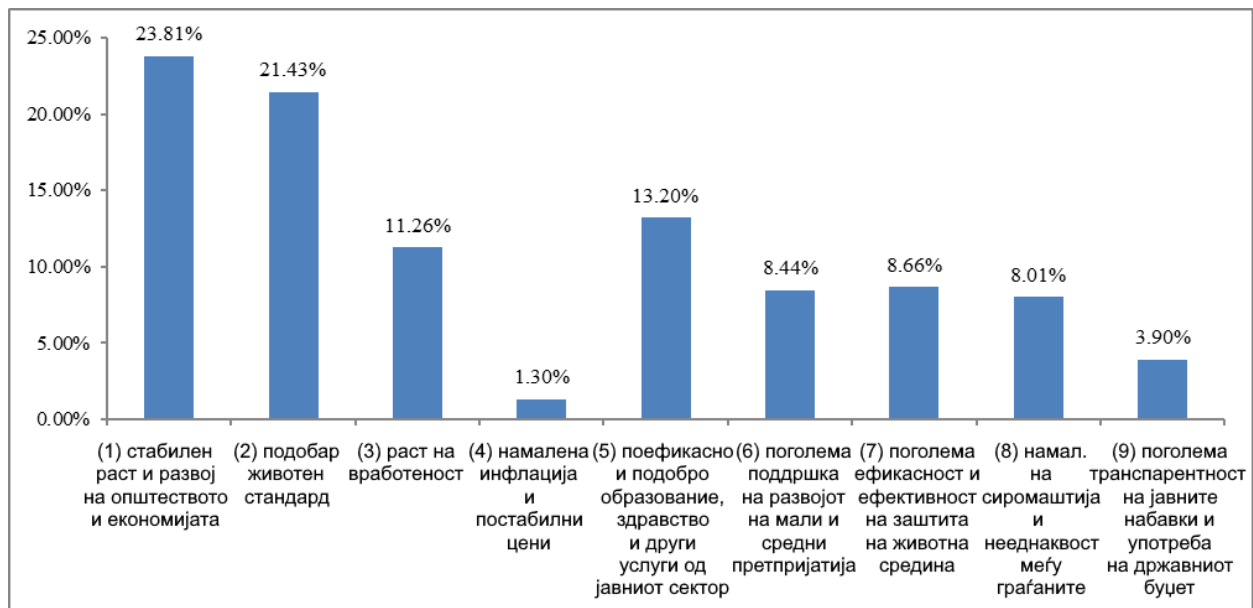
Доколку се поделат по етничка основа (единствено македонските и албанските етнитети се испитани) и за двата етнитети, истите причини за нерамномерност се посочени, а како главни две причини за тоа се: (4) неефективни стратегии и планови за развој; (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските.

Во однос на одговорите по пол, мажите истакнале две главни причини: (8) квалитет на патиштата, транспортот и врските и (4) неефективни стратегии и планови за развој, додека

за жените се следните две главни причини: (4) неефективни стратегии и планови за развој и (6) конфликти и разлики меѓу политичките партии.

Резиме на одговорите на прашањето – Кои се Вашите лични приоритети, очекувања и придобивки од стабилен, балансиран и одржлив развој на регионот? се дадени на следниот графикон.

Од горенаведениот графикон можеме да видиме дека најголемите очекувања и придобивки според мислење на испитаниците се: (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (2) подобар животен стандард; (5) поефикасно и подобро образование и (3) зголемување на вработеноста.

Структурата на очекувањата по региони може да се види во табелата подолу:

Регион	(1) стабилен раст и развој на општеството и економијата	(2) подобар животен стандард	(3) зголемување на вработеноста	(4) намалена инфлација и постабилни цени	(5) поефикасно и подобро образование, здравство и други услуги од јавниот сектор	(6) поголема поддршка на развојот на мали и средни претпријатија	(7) поефикасна и поефективна заштита на животната средина	(8) намалување на сиромаштијата и нееднаквоста меѓу граѓаните	(9) поголема транспарентност на јавните набавки и употребата на државниот буџет
Скопски регион	22,11%	19,60%	14,57%	2,51%	13,57%	7,54%	8,04%	8,04%	4,02%
Полошки регион	27,08%	31,25%	2,08%	0,00%	8,33%	8,33%	8,33%	14,58%	0,00%
Северноисточен регион	18,75%	20,83%	6,25%	2,08%	16,67%	6,25%	12,50%	10,42%	6,25%
Вардарски регион	28,57%	4,76%	4,76%	0,00%	28,57%	14,29%	9,52%	0,00%	9,52%
Источен регион	28,21%	28,21%	10,26%	0,00%	15,38%	7,69%	5,13%	2,56%	2,56%
Пелагониски регион	30,43%	13,04%	26,09%	0,00%	4,35%	17,39%	8,70%	0,00%	0,00%
Југоисточен регион	23,81%	19,05%	14,29%	0,00%	11,90%	9,52%	9,52%	7,14%	4,76%
Југозападен регион	23,81%	28,57%	4,76%	0,00%	9,52%	7,14%	9,52%	11,90%	4,76%

Табелата ги прикажува очекувањата на испитаниците по региони, па така ја имаме следната структура на очекувања по регион:

Скопски регион: (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (2) подобар животен стандард; (3) зголемување на вработеноста; (5) поефикасно и подобро образование, здравство и други услуги од јавниот сектор.

Полошки регион: (2) подобар животен стандард; (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (8) намалување на сиромаштијата и нееднаквоста меѓу граѓаните.

Североисточен регион: (2) подобар животен стандард; (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (5) поефикасно и подобро образование, здравство и други услуги од јавниот сектор; (7) поефикасна и поефективна заштита на животната средина.

Вардарски регион: (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (5) поефикасно и подобро образование, здравство и други услуги од јавниот сектор; (6) поголема поддршка на развојот на мали и средни претпријатија.

Источен регион: (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (2) подобар животен стандард; (5) поефикасно и подобро образование, здравство и други услуги од јавниот сектор.

Пелагониски регион: (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (3) зголемување на вработеноста; (6) поголема поддршка на развојот на мали и средни претпријатија.

Југоисточен регион: (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (2) подобар животен стандард; (3) зголемување на вработеноста; (5) поефикасно и подобро образование, здравство и други услуги од јавниот сектор.

Југозападен регион: (2) подобар животен стандард; (1) стабилен раст и развој на општеството и економијата; (8) намалување на сиромаштијата и нееднаквоста меѓу граѓаните.

Доколку се подели по основ на пол, ќе забележиме дека не постојат разлики во очекувањата меѓу мажите и жените.

Резултатите од истражувањето всушност ги потврдуваат наодите и евалуациите од извештајот.

16. Резиме на евалуацијата

- (1) Кога се евалуира според критериумите на OECD/DAC Стандарди за квалитет и евалуација на развојот, севкупното работење на системот за решавање на економските разлики во Северна Македонија не може да се оцени особено повољно - и покрај позитивните резултати во неколку домени.
- (2) Коефициентот на корелација меѓу БДП по глава на жител и вкупните јавни инвестиции за регионален развој за периодот 2009-2018 е само 0.24. Ова значи многу слаба или никаква врска. Коефициентот на детерминација е 0.05, што значи дека 5% од растот на БДП зависи од инвестирањето и 95% од некои други фактори.
- (3) Корелацијата меѓу вкупните инвестиции во регион и главните макроекономски индикатори (брuto домашен производ по глава на жител, невработеност, инфлација, извоз, увоз и нето директни инвестиции) како зависни варијабли се слаби или непостоечки. Единствено растот на БДП и директните инвестиции имаат умерена корелација. Податоците покажуваат дека речиси секоја година, најголемите инвестиции биле во Североисточниот, Вардарскиот и Југозападниот регион.
- (4) Потребно е Северна Македонија да дефинира, брендира и промовира ефективен, логичен развој во интерес на сите граѓани на државата. Тоа може да биде инспирирано од Wellbeing (благосостојба) моделите како во **Шкотска** https://nationalperformance.gov.scot/sites/default/files/documents/NPF_Scotland%27s_Wellbeing_May2019.pdf или **Шведска** <https://www.weforum.org/agenda/2019/05/sweden-is-a-top-performer-on-well-being-here-s-why/> [Пристапено на 06 март 2020] Овие системи се соодветни да мотивираат и да ја вклучат целата нација да работи напорно за подобра и попросперитетна иднина и да креира поизбалансирани услови во своите региони.
- (5) Постоечките макроекономски регионални индикатори се со ограничена вредност бидејќи истите се тешко поврзливи со проектите. Оттука, важно е Владата да ги рedefинира и прифати **Регионалните индикатори за благосостојба на OECD** со што секој регион ќе биде мерен во еднаесет теми кои се значајни за благосостојбата. Вредноста на индикаторите е изразена како резултат меѓу 0 и 10. Поголемиот резултат укажува на подobar перформанс во споредба со другите региони. Индикаторите на

ОЕСД ги проценуваат: **(1) Квалитет на живот** според следните индикатори: здравствен статус; баланс на живот-работа; образование и вештини; граѓански ангажман и управување; квалитет на животната средина; лична безбедност и субјективна благосостојба, и **(2) Материјални услови** според следните индикатори: приходи и богатство; работа и заработка, и домување. Види повеќе: <https://www.oecd.org/statistics/measuring-well-being-and-progress.htm>

- (6) Сетот на постоечки регионални макроекономски индикатори треба да бидат усогласени со економските и социјалните индикатори на ЕУ и ОЕСД. **Економските индикатори** на ОЕСД се: (1) баланс на плаќања; (2) Тенденции на бизниси и анкети за мислење на потрошувачите; (3) композитни водечки индикатори; (4) финансиски статистики (курсни листи, каматни стапки, монетарни агрегати); (5) индустрија (нарачки, производство, продажба, започната работа); (6) меѓународна трговија (увоз, извоз, трговски биланс); (7) статистики на пазарот на труд (стапка на невработеност, вработеност, активно население по возраст); (8) индекс на потрошувачки цени (стапка на инфлација); (9) индекс на цени на производители; (10) паритет на куповна моќ (ПКМ); (11) компаративно ниво на цени (ажурирани еднаш месечно); (12) квартални национални податоци (БДП, стапка на раст на БДП, БДП по глава на жител).
- (7) **Социјалните индикатори на ОЕСД** се: (1) стапка на сиромаштија; (2) стапка на нееднаквост; (3) образовно достигнување; (4) животни очекувања; (5) стапки на вработеност и невработеност; (6) стапка на дебелина; (7) стапка на плодност, и (7) здравствени трошоци. Види повеќе: Society at a Glance 2019, достапно на <http://www.oecd.org/social/society-at-a-glance-19991290.htm> и Social indicators, available на <https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/>
- (8) Релевантните и валидни национални извештаи и програми немаат **никаква форма за проценка, анализа или евалуација** и не постои критички осврт или доволно елаборирани препораки за иднината во однос на ресурсите, проектите, инвестициите или имплементацијата. Ова е од клучно значење, ургентно и значајно прашање кое мора да биде разрешено и подобро што поскоро од страна на Владата на Република Северна Македонија и Министерството за локална самоуправа.

Извори

1. Министерство за локална самоуправа, *Извештај за реализирани Активности за поддршка на рамномерниот регионален развој финансирани од Буџетот на Република Македонија во 2011*
2. Министерство за локална самоуправа, *Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2012*
3. Република Македонија Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, *Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2013*
4. Република Македонија Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, *Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2014*
5. Министерство за локална самоуправа, *Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2013-2015, за 2015 година*
6. Министерство за локална самоуправа, *Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2016 година*
7. Министерство за локална самоуправа, *Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2017 година*
8. Република Северна Македонија, Државен завод за статистика, *Статистички годишник*, http://www.stat.gov.mk/PrikaziPublikacija_1.asp?rbr=770, [Пристапено на 10 ноември 2019]
9. North Macedonia - Human Development Index, <https://countryeconomy.com/hdi/macedonia>, [Пристапено на 10 ноември 2019]
10. North Macedonia Unemployment Rate - Historical Data, <https://www.macrotrends.net/countries/MKD/north-macedonia/unemployment-rate>, [Пристапено на 10 ноември 2019]
11. North Macedonia GDP Growth Rate - Historical Data, <https://www.macrotrends.net/countries/MKD/north-macedonia/unemployment-rate>, [Пристапено на 10 ноември 2019]
12. *Investment in Macedonia*, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/mk/pdf/Investment-in-Macedonia-2017.pdf>, [Пристапено на 10 ноември 2019]

(Б) ЖИВОТНА СРЕДИНА

Проф. д-р Најџел Картер

КОНТЕКСТ

Пред да преминеме на забелешките од евалуацијата, важно е да се нагласат намерите наведени во *Стратегијата за регионален развој 2009-2019*.

Првото споменување на **животната средина** се среќава во Воведот, каде заштитата на животната средина се опишува како компонента на Принципот на одржливост (стр.8) и одговорност за прибирањето на релевантните податоци за животната средина се доделува на Државниот завод за статистика (стр.9), напоменувајќи дека ова е тема која заслужува посебно внимание.

Воведот (стр.12) на *Дел 1, Карактеристики за развој на планскиот регион, Глава 1*, потоа се осврнува на основните карактеристики на планските региони и некои аспекти во однос на заштитата на животната средина. Во следната глава, посветена конкретно на коментарот за *заштита на животната средина* (стр.16), *ограничените препознатливи податоци на регионална основа спречија извршување на детална анализа*, предизвикувајќи вознемиреност во однос на степенот до кој е веројатно дека ќе се постигне подобрување на индикаторите за животна средина. Последователните наслови кои се засноваат на Просторниот план на Република Македонија воглавно идентификуваат општи прашања особено во врска со квалитетот на почвата, квалитетот на воздухот и, на одредени локации, заканата од нетретирана отпадна вода. Понатаму се разгледува потребата (стр.17) за *подетални студии спроведени на солидна статистичка основа*.

На стр. 50 пред документот за стратегија детално се разгледуваат недостатоците во достапноста на свежа вода - задоволително, со исклучок на важни „жаришта“ на недостиг - и значителната недоследност, па дури и непостоење на третман на отпадни води. Последователните наводи во врска со управувањето со отпадот и достапноста на депониите сугерираат дека управувањето со водата и отпадот претставуваат клучни приоритети за дејствување, но кои не се прецизира какви.

Во *Дел 3, Стратешки цели и приоритети, Приоритет 1.2 Развивање на модерна и современа инфраструктура* (стр. 61), наведени се неодредени цели за третман на

отпадни води и управување со отпад. Истовремено, разгледувајќи ја втората точка, текстот споменува стандарди, но не го наведува стандардот кој би се применувал.

Приоритетот 1.7, Заштита на животната средина во планските региони, повторно упатува на спроведување на стандарди и обезбедување на механизми за поддршка на заштитни мерки на животната средина и подобрувања, но не наведува кои стандарди и механизми обично би биле соодветни. Конечно, во Анекс 1 (стр. 86) се идентификува списокот на индикатори за мониторинг на стратешките цели и приоритети, во кои се идентификуваат четири нејасни индикатори.

Заклучокот кој се издвојува во однос на подобрувањето и заштитата на животната средина е дека дадените референци се условни или двосмислени и им недостасува конкретизирање, што укажува на недостаток на посветеност или, поконкретно, на недоволно разбирање во врска со придонесот кој активната посветеност на дисциплината може да го има кон благосостојба на заедницата, задржување на населението и суштинско прилагодување кон растечката закана од климатските промени.

Ова е најјасно потврдено во од документот од јули 2014 г со наслов “Анализа на искуствата за спроведување на политика за рамномерен регионален развој во Македонија (двонасочна перспектива - национална и регионална)” (натаму во текстот како: “Анализа од 2014г.“, во кој се идентификува *Среднорочна евалуација (стр.11)* со исклучително скроман просечен индекс на влијание на имплементација од 0,10! ⁶

Веднаш по ова се наведува дека ниското ниво на спроведување на програмите се должи на неколку причини. Од една страна постои недостаток на систем за подобра координација помеѓу сите учесници во процесот на планирање и процесот на распределување на средства за регионален развој, што ја спречува нивната распределба по нивоата на развој на планските региони. Од друга страна, ниското ниво на финансирање на рамномерниот регионален развој распределено на буџетите на Министерството за локална самоуправа (понатаму во текстот “МЛС“) и Бирото за регионален развој (понатаму во текстот “БРР“) не дозволува сериозен напредок и целосна имплементација на Програмите.

Дополнителна слабост во пристапот на Министерството се среќава неколку ставови подолу (стр.12), со изјава која сугерира постоење на друг структурен проблем во усогласување на целите, наведувајќи непостоење на систем за подобрување на

---

^{6 6} Possible index values are between -2 equalling high negative impact; and 2 equalling high positive impact

координацијата меѓу сите министерства во процесот на планирање на фондови за рамномерен регионален развој и нивна распределба според нивото на развој на планските региони од една страна, и малиот обем на фондови за рамноправен регионален развој преку МЛС и БРР.

Повеќе слабости во процесот се идентификуваат во поглавјето *4.2 Задачи на Центрите за регионален развој*, каде се наведува дека за секој од центрите стратешките планови вклучуваат список на она што тие во моментот го обавуваат, и она што би требало, а не го прават.

Завршниот дел, *4.72 Препораки*, се однесува на предлози за структурно и бирократско подобрување, но ништо во овој документ не обезбедува статистички или посредни докази за конкретни проекти за подобрување на ефикасноста на животната средина, ниту какви било конкретни препораки за зајакнување на заштитата на животната средина.

Резиме

- Се јавува потреба за поголемо пренесување одговорност за заштитата на животната средина во рамките на министерствата. Потребно е пошироко разбирање и почит кон животната средина кај техничките експерти.
- Финансирањето е клучно за стабилизирање на падот на заштитата како за јавното здравство, така и за биолошката разновидност.
- Мора да се пронајде механизам за поддршка на Советите за регионален развој кои ќе им помогне да го развијат нивното разбирање на животната средина, потребата за нејзина заштита и создавање на проекти кои во својата суштина имаат клучни активности за зачувување и заштита на животната средина.

Опис

Отсуството на извори од Министерството како за статистички, така и за посредни докази на кои би можеле да ги базираме коментарите ни претставува одредена потешкотија. Оттука, следниот коментар се заснова во најголем дел на заклучоци како од документот од јули 2014 г со наслов *“Анализа на искуствата за спроведување на политика за рамномерен регионален развој во Македонија (двонасочна перспектива - национална и регионална)”*, така и на документот од февруари 2019 година на UNECE со наслов

*“Преглед на состојбите со животната средина“, Северна Македонија (3-ти преглед)
(понатаму во текстот “ЕПРМ“).*

Клучен за успехот на заштитата на животната средина е контекстот на политиките и регулативата во рамките на кој се преземаат чекорите. Во *Делот 1.1, Управување и финансирање на животната средина*, ЕПРМ нагласува пакет закони кои обезбедуваат регулаторен контекст за управување со климатските промени, управување со вода и отпадни води, отпад и управување со отпад, квалитет на воздух, опасни хемиски и индустриски истекувања, бучава, биолошка разновидност, криминал во животната средина и тн. Јасно е дека многу од нив се формулирани согласно тековните регулативи и директиви на Европската заедница и содржат соодветни предлози за преземање активности со цел исполнување на обврските. Најновите докази наведени во ЕПРМ сугерираат дека овие намери не се исполнети заради отсуство на основни податоци, нецелосноста на основните студии како што се Стратегиски проценки на животната средина, и немањето кохезија меѓу министерствата и во пограничните прашања.

Пример за ефективност на регулативата е преседанот утврден во случај на гонење. Ниту ЕПРМ, ниту Анализата од 2014 г. не идентификуваат настани за кои дошло до кривично гонење. И покрај одговорноста на Министерството за животна средина и просторно планирање за заштита на животната средина, одделувањето на Инспекторатот за животна средина во 2014 г не доведе, според наводите дадени во ЕПРМ, до напредок во објективно управување и подобрување на резултатите. Сликата 1.1 (стр.27) во ЕПРМ ја идентификува структурата на Министерството, наведувајќи портфолија соодветни за управување со клучните еколошки проблеми, но последователниот текст (стр.28) идентификува недостаток на свесност (за целите на одржлив развој) - <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> - и недостаток и на финансиски, и на (компетентни) човечки ресурси кои би го зајакнувале капацитетот и разбирањето на проблемите во животната средина, и би управувале со спроведување на добри практики и би вршеле надзор на имплементацијата.

Националната стратегија за инвестирање во животната средина (2009-13), дава извесен критички увид во потребите за инвестирање, било да се финансираат директно или поддржани од надворешни грантови и заеми, како и во клучните локации каде што треба да се инвестира. Оваа стратегија донесе неколку клучни заложби, вклучително:

- Во однос на комуналните услуги - беше предложено заемот од Светска банка во висина од 25 милиони евра да биде поделен помеѓу општините за подобрување на системите за водоснабдување, канализација, отпад, улично осветлување и чистење на парковите и улиците (стр.32).
- Во однос на управувањето со отпадот - поддршка за општините преку обезбедување техничка помош (управување со квалитет) за помагање на процесот на воспоставување на општинско управување со отпадот (стр.51).
- Во однос на институционалното зајакнување - беше идентификувана потребата од дополнителен персонал и негова обука (стр.51).

Нема докази за да се процени степенот на испорака или успех на овие иницијативи во околности кога резултатите од анкетата укажуваат дека тие би биле добро примени во регионите.

Вода

Стратегијата за регионален развој 2009-2019 во Табела 2 (стр.14) го идентификува пристапот до вода достапен во сите региони, иако не се дадени индикации за капацитети или стапки на / потенцијал за надополнување. Сепак, укажува (стр.17) на постојните закани за квалитетот на водата во значителен број клучни извори, на пр. Вардар, Црна Река, Брегалница, Струмица, Пчиња, Црн Дрим и Треска, наведувајќи го индустриското загадување и отсуството/ застареноста/злоупотребата на комуналните и индустриските системи за третман на отпадни води како клучни извори на закана. Додека земјата генерално има доста високи нивоа на пристап до чиста вода, одреден број на заедници користат увезена вода, а отпадот и истекувањето претставуваат значајни елементи на системот за снабдување. Така, *приоритетот 1.2* (стр.60) од Стратегијата за регионален развој 2009-2019 ја идентификува реконструкцијата, модернизацијата и проширувањето на системите за водоснабдување како клучна цел. Потоа, **приоритетот 1.7 Заштита на животната средина во планските региони** (стр.66-67) го идентификува усвојувањето на (неодредени) стандарди од страна на индустријата како клуч за спречување на понатамошна деградација на подземните води и квалитетот на површинските води.

Иако не се достапни статистички информации, **Анализата од 2014г.** наведува само дека *до денес, само средства од програмата за поддршка во МЛС и БРР, заедно со Програмата за водоснабдување и системи за собирање на отпадни води (финансирани*

од заемот од ЕИБ и управувани од страна на Министерството за транспорт и врски) се дистрибуираат според нивото на развој на планските региони. Сепак, ЕПРМ е поконкретна во своето Извршно резиме каде, под “**Позеленување на економијата**“ (стр. xxviii), изјавува жалење за отсуството на стапки кои одговараат на трошоците, што би им овозможило на компаниите за вода поправедно да ги повратат трошоците за поправка и одржување на постојните објекти за снабдување и изградба на дополнителни и помодерни објекти. Во меѓувреме (стр. xxix), се изразува жалење за падот на ефективноста на мрежите за следење на подземните и површинските води и фактот дека овие *не ги исполнуваат барањата на националното законодавство поврзано со водите*⁷. Во излагањето за управувањето со водите (стр. xxxiv), документот ја идентификува заканата од намалување на снабдувањето со чиста вода во земјата.

Поглавјето 9 на ЕПРМ, Водостопанство, дава сеопфатен увид во достапноста на водата, квалитетот и мониторингот и влијанијата на клучните сектори на економијата како што се рударството и земјоделството.

Отпадни води

Стратегијата за регионален развој 2009-2019, во освртот за **заштитата на животната средина (стр.16)**, го идентификува неповолниот квалитет на отпадните води во осум крупни градови и постојаното влошување на квалитетот на водата во неколку значајни водни текови. Голем дел од ова се должи истекување на загадена вода од рударството, земјоделството и придружните индустриски активности, како и на отсуство или на слабо одржувани индустриски и комунални објекти за третман на отпадни води.

Подетален осврт (стр.50) на **канализацијата и третманот на отпадните води** го нагласува значајното отсуство на третман на отпадни води во повеќето рурални заедници и општото ниво на испуштање на необработените отпадни води директно во примачот, без претходно да подлежат на каква било преработка.

Приоритетот 1.2 Обезбедување на современа и модерна инфраструктура во планските региони (стр.61) се осврнува на неодредени намери за изградба и модернизација на системите за собирање и третман на отпадни води низ планските

---

⁷ ЕПРМ цитира (стр. 122): Во ноември 2018, само 65 станици (од 110 за површински следења) се’ уште се во работан состојба. Едвај една третина од станиците за следење на подземни води се во работна состојба (стр. 124).

региони. Ова е повторно истакнато (стр.66) при разгледувањето на мерките за заштита на животната средина.

За жал, *Анализата од 2014 г (стр.9)* открива слабост во намерата кога во извештајот се наведува дека *само средства од програмите за поддршка на МЛС и БРР, заедно со Програмата за снабдување со вода и системи за собирање на отпадни води (финансирана од заемот на ЕИБ и управувана од Министерството за транспорт и врски) се дистрибуираат според нивото на развој на планските региони.* Ова сугерира одредена исклучивост во достапноста на средства, додека истовремено не се таргетираат локации со најголема потреба или оние каде може да се постигне најголема вредност на инвестицијата.

Во ЕПРНМ, Поглавје 2, Регулаторни механизми и механизми за обезбедување на усогласеност (стр.43), се разгледува прашањето на дозволите за испуштање на отпадни води, што е клучен дел од контролата на испуштање и известувањето за граничните вредности на емисиите (ЕЛВ). Наводот укажува на зголемување на бројот на издадени дозволи, но без оглед на нивната валидност од 2-10 г. па дури и подолго, не е јасно дали станува збор за нови или обновени дозволи. Важно е последователните дозволи да овозможуваат очекувања за намалени испуштања на загадувачки материјал или очекување за преземање на мерки од страна на индустријата за инсталирање на постројки за третман на вода кои овозможуваат обновување и третман на такви загадувачки материјали. Последователното излагање во **Поглавјето 3, Позеленување на економијата (стр.59)** го идентификува режимот на наплата на дозволи, но не е јасно дали загадувачот навистина ја плаќа реалната цена и дали наплатените давачки навистина придонесуваат кон фонд за финансирање на подобрувањето на третманот на отпадните води. Подолу (стр.63) се наведува дека модернизацијата и развојот на третман на отпадни води е важен приоритет, а покриеноста на третманот на отпадни води на државно ниво кое изнесува 12,5% (стр.49) само го потврдува ова.

Во последователната *Анализа од 2014г.* кратко е наведено дека *до денес, само средства од програмата за поддршка во МЛС и БРР, заедно со Програмата за снабдување со вода и системи за собирање на отпадни води (финансирана од заемот на ЕИБ и управувана од Министерството за транспорт и врски) се распределуваат според нивото на развој на планските региони.*

И покрај генерално разочарувачките резултати на државно ниво, Владата на Северна Македонија активираше заем од Европската банка за обнова и развој (ЕБРД) (<https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/grcf2-w2-skopje-wastewater-project.html> - ноември 2019) во износ од 60 милиони евра за изградба на пречистителна станица за отпадни води со цел да помогне да се намали загадувањето на животната средина во реката Вардар и околните области во врска со тековниот недостаток на обработка на отпадни води. Како таков, Проектот е од исклучителна национална, регионална и еколошка важност за Северна Македонија. Според **Националната стратегија за инвестирање во животната средина (2009-13)**, овој проект ќе се реализира околу седум години по иницирањето и по значително повисока цена од предвиденото.

Цврст отпад и негово управување

Пред објавувањето на Стратегијата за регионален развој 2009-199 година, Националниот план за управување со отпад (2009-15) (НВМП) (стр.6) го идентификуваше националниот систем за управување со отпад како субстандарден, неефикасен и попречуван од низа сериозни организациски и технички недостатоци..., и идентификуваше десет приоритети осмислени да ги подобрат човековите однесувања и протоците на финансирање и да се справат со клучните однесувања кои во моментот резултираат во загадување и здравствени ризици. Основната цел беше да се воспостави одржлива, функционална структура за управување со отпад, а во документот беа утврдени потенцијални финансиски побарувања во износ од речиси 200 милиони евра. Ставот 2.1.3 (стр.24) нуди хиерархиска шематска рамка за законодавство на Европската унија, каде **НВМП** ги идентификува националните аспирации.

Во Табелата 1 (стр.28) на **НВМП** се дадени проценки за категориите на отпад кои можат да бидат идентификувани во 2005 г. Од 26 200000 тони отпад, помалку од 1 милион тони е идентификуван како главен отпад од станбени единици. Рекордер и најголемиот елемент на отпад се 17,7 милиони тони од екстрактивната индустрија. Импликациите за масата на индустриски отпад која се депонира во незаштитени депонии и води посочуваат на сериозноста на проблемите со загадените води и, на долг рок, на загаденото земјиште и опасноста по биолошката разновидност. Главата 2.5 (стр. 28-34) потоа ги наведува главните текови на отпад и потенцијалот за обновување и обработка на истите. Во Главата 2.8 (стр.40), е наведен веројатно најпесимистичкиот навод за *статус кво состојбата* пред повеќе од десет години - Анализата на овие проблематични области покажува дека сегашната состојба со управувањето со отпад во Македонија

може да се карактеризира како субстандардна во однос на човечките и финансиските ресурси, недоволна и неефикасна во смисла на наплата на трошоците и инвестициите, а постои и недостаток на заеднички национален модел за утврдување на тарифите за отпад, следење на трошоците и спроведување. Се чини дека многу иницијативи и активности се попречени од сериозни политички и социјални недостатоци (како што се спроведување на прописи, консултации со засегнатите страни, јавна свест), што резултира со различни дисфункционални системи во општеството и во многу поврзани негативни ефекти врз животната средина и јавното здравство.

Табелите 6,7 и 8 во Глава 3.2 (стр.46-48) нудат одредени јасни, шестгодишни цели за подобрување на околностите, а табелата 14 (стр.76) предлага структура за одговорностите за управување со отпад - претежно во надлежните министерства со некои делегирани одговорности на општините и регионите - и потребните релевантни ресурси. Во табелата 15 од **НВМП** (стр. 89-101) е утврден шестгодишен акционен план со идентификувани одговорности и потенцијални трошоци. Не се споменува Министерството за локална самоуправа, а во своето издание за 2019 година, поглавјето 1 (стр.18) на **ЕПРНМ** потврдува дека не е направена проценка на овој акционен план.

Во *Стратегијата за регионален развој 2009-1919* (стр.50) се поврдуваат многу од проблемите, идентификувајќи 52 депонии или т.н. општински депонии, од кои се издвојува една каде постои нешто приближно до современи градежни особнини. Понатаму, *Приоритет 1.2 (стр. 59) Развој на современи и модерна инфраструктура во планските региони* го идентификува отсуството на современи депонии како сериозен проблем. Сепак, *Анализата за 2014 г* забележа дека Центрите за регионален развој (ЦРД) како регионални тела претставуваат оптимален ентитет за координирање на разни иницијативи кои бараат регионално работење, како што е регионалното управување со отпад. Сепак, има малку докази кои укажуваат на тоа дека било кој ЦРД се нафатил на управувањето со отпадот како потенцијален предизвик.

Климатски промени

Северна Македонија е потписник на Протоколот од Кјото и одржува режим на известување. Сепак, **ЕПРНМ** (стр.хххi) детектира отсуство на соодветни алатки за борба со ефектите од климатските промени.

Стратегијата за регионален развој 2009-19 не упатува јасно на предизвиците на климатските промени, меѓутоа, во *Дел 1, Финансирање и управување со животната средина*, **ЕПРНМ** (стр.10) забележува ограничено законодавство во врска со климатските промени, разгледувајќи го веќе застарениот механизам за чист развој (ЦДМ), одредена планска документација и подготовки за изготвување на национален регистар на стакленички гасови. Беше направен осврт на преглед на ЕУ за 2018 г, во кој се бара поголем напредок во однос на следење и известување за емисиите, со слаб капацитет за спроведување. Ова е илустрирано со повикување на доцното усвојување (2018 г) на **Стратегијата за животна средина и климатските промени 2014-2020 г**, која, иако ги идентификуваше клучните прашања и цели, не успеа да утврди одговорност за соодветните чекори.

Поглавјето 7, Климатски промени, на ЕПРНМ дава сеопфатна анализа на поимањето и достигнувањата во решавањето на климатските промени на Северна Македонија, од кои како најзначајни се издвојуваат иницијатива “**Отпорно Скопје**“ и проектот за **Општински стратегии за климатски промени** финансиран од УСАИД кој се одвива во осум општини. **ЕПРНМ** го утврдува статусот на Северна Македонија во решавањето на климатските промени со наводот (стр.17) кој утврдува дека во моментот Северна Македонија нема национална стратегија за прилагодување и ублажување на климатските промени. Загриженоста за климатските промени е само номинално вклучена во најважните национални политики и планови.

Биолошка разновидност

Стратегијата за регионален развој 2009-2019 само површно ги разгледува нејзините природни ресурси, со малку конкретни коментари околу “видовите, флората, фауната, и растителниот и животинскиот свет“ и го разгледува ова во контекст на неколкуте национални паркови и особено Охридското Езеро. Терминот *биолошка разновидност* се споменува само еднаш, во *Приоритетот 1.7 Заштита на животната средина во планските региони* (стр.67), каде можат да се сретнат референци за заштита на *биолошката разновидност (сите плански региони)*. Во **Анализата од 2014г.** оваа тема воопшто не е спомената.

ЕПРНМ дава подетален преглед на националниот пристап кон биолошката разновидност, но дава заклучок дека и покрај постоењето на Националната стратегија за биолошка разновидност и Акционен план, се ангажираат недоволно ресурси за следење

на имплементацијата и однесувањето и, како резултат на тоа, биолошката разновидност се губи како поради антропогено однесување, така и поради се' поизразените влијанија на климатските промени.

Заклучок

Анализата на националните документи покажува дека нема недостаток на техничка свест за заштита на животната средина ниту пак на релевантни административни вештини за развивање на соодветни политики и законодавство. Сепак, нема силна претстава за поврзаноста на применувањето на ова знаење и политика за заштита на животната средина со специфичните улоги и одговорности на Министерството за локална самоуправа и унапредување на влијанието во Советите за регионален развој.

Во разгледувањето на потребата од инвестирање во заштита на животната средина, во став 3.4 (стр.69) ЕПРНМ наведува дека *Националната стратегија за инвестиции во животната средина 2009-2013* донела заклучок дека најголеми инвестиции се најпотребни во областите на ИСКЗ, третирањето на отпадни води и управувањето со отпад. Овој документ нуди сеопфатен пакет на планови за расходи за заштита на животната средина и дава финансиски табели кои ги идентификуваат потенцијалните извори на финансирање, како капитални владини, така и донаторск, и приходите, вклучително и приходи од дозволи, инспекции и регулаторни програми и зголемени наплати за услугите. Зачудувачки е што иако претставник на Министерството за локална самоуправа (МЛС) учествувал во составувањето на документот, на МЛС или Советите за регионален развој не им била доделена никаква задача ниту пак одговорност. Ова е укажува на недостаток на координација во прибавувањето на податоци, градење на капацитети и разбирање во регионите и спроведување на проекти, дури и на ниско ниво на инвестиции во вештини или технологија, со цел зајакнување на заштитата на животната средина. Оттука, концептот на рамномерен регионален развој не ја прифаќа идејата за дури и основно градење на капацитетите за знаења и вештини за животната средина, ниту извршувањето на проекти кои можат да обезбедат повисок квалитет на живеење за заедниците или суштински подобрувања во заштитата на животната средина во земјата.

Библиографија

1. *[Regional Development Strategy of the Republic of Macedonia year 2009-2019](#)*
2. *National Environmental Investment Strategy, 2009-13*
3. *United Nations Economic Commission for Europe. [Environmental Performance Reviews North Macedonia](#), 3rd Review 2019 [пристапено на: 03 January 2020].*
4. *Analysis of the experiences of implementation of the policy for balanced regional development in Macedonia (a two way perspective - national and regional) July 2014*
5. *Sustainable Development Goals, 2015 <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>*

(Ц) УЛОГАТА НА ИНФРАСТРУКТУРАТА ВО РЕГИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ

Проф. д-р Ричард Паџет

ВОВЕД

1. Стратегијата за регионален развој на Република Македонија (Стратегија) е еден од носечките стратешки документи за планирање на развојот, покрај Националниот план за развој и просторно планирање на Република Македонија.
2. Законот за рамномерен регионален развој ја пропишува основната рамка за водење политика на рамномерен регионален развој во земјата и во исто време ги пропишува документите со кои се планира остварувањето на политиките. Законот (Член 5) го пропишува востановувањето на регионите во Македонија кои се предмет на планирање како функционални територијални единици за целите на планирањето на развојот и мерките и инструментите потребни за да се стимулира развој. Регионите предмет на планирање ги опфаќаат статистичките региони дефинирани во Номенклатурата на територијални единици за статистика, NUTS-3 (службен весник на РМ бр. 158/2007), со цел да се добие статистичка база за планирање на регионалниот развој.
3. Република Македонија има 8 плански региони: Вардарски, Источен, Југозападен, Југоисточен, Пелагониски, Полошки, Североисточен и Скопски регион. Во согласност со законската рамка, планските региони претставуваат основни единици за развојно планирање во рамките на Стратегијата.
4. Регионалниот развој претставува долгорочен, комплексен процес, чија главна цел е намалување на развојните несогласувања помеѓу и внатре планските региони. Комплексноста на регионалниот развој ја одразува меѓусебната зависност на економски, демографски, општествени, просторни, културни и други развојни аспекти. Затоа, успешна имплементација на политиката на регионален развој зависи од пошироко разбирање на концептот на регионален развој, ефикасно поврзување на политиката на регионален развој со секторските политики и обезбедување на неопходна поддршка од релевантните институции и засегнати страни. Во таа смисла, регионалниот развој бара континуирана финансиска поддршка од државата,

напоредно со висок степен на искоординираност меѓу министерствата, донаторите и засегнатите страни, на регионално и на локално ниво.

5. Основните принципи на кои се потпира политиката на регионален развој се дефинирани во Законот (член 4) и тие се усогласени со основните цели на Политиката на ЕУ за регионален развој. Законот за регионален развој (член 3) исто така е значаен фактор во определувањето на целите на политиката за регионален развој во Република Македонија. Врз основа на овие цели, во Стратегијата се дефинирани стратешките цели и приоритети за поттикнување на рамномерен регионален развој на Република Македонија за периодот 2009-2019. Затоа се прават напори за усогласување, колку што е можно, на целите на Стратегијата за регионален развој со приоритетите на политиките на ЕУ за социо-економска кохезија, како и приоритетите дефинирани со Лисабонската стратегија на ЕУ.
6. Усогласувањето (хармонизацијата) има за цел да го поттикне развојот на планските региони според насоките определени од страна на ЕУ и да делува во насока на градење на капацитетите за планските региони и единиците на локалната самоуправа, во однос на употребата на соодветните компоненти од достапните претпристапни фондови (ИПА) од ЕУ.
7. Стратегијата се состои од три дела:
  - 1) Развојни карактеристики на планските региони;
  - 2) Виизја, стратешки цели и приоритети за регионален развој; и
  - 3) Имплементација на стратегијата.
8. Стратегијата опфаќа и Анекс (1) Листа на показатели за следење на достигнувањето на стратешките цели и приоритети.
9. Поглавјето 8 од ДЕЛ I од Стратегијата (Развојни карактеристики на планските региони) ја опишува актуелната состојба на видовите на инфраструктура.

1. СТРАТЕШКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА ИНФРАСТРУКТУРАТА

(а) Стратешките цели и приоритети за инфраструктурата се опишани во Поглавјето 3 од ДЕЛ II Визија, Стратегиски цели и приоритети.

(б) Определени се два водечки приоритети во делот на Инфраструктурата:

Приоритет 1.2. Развој на современа и модерна инфраструктура во планските региони со опис на планираните мерки (Табела 1).

Табела 1: Приоритети за транспорт и комунална инфраструктура

Подвид на инфраструктура	Стратегиски приоритети
Транспортна инфраструктура	
<ul style="list-style-type: none"> Патишта 	<ul style="list-style-type: none"> Модернизација на постојните национални патишта Изградба на нови национални патишта Модернизација на постојните регионални патишта Изградба на нови регионални патишта Модернизација на постојните локални патишта Изградба на нови локални патишта
<ul style="list-style-type: none"> Железници 	<ul style="list-style-type: none"> Реконструкција и модернизација на постојната железничка инфраструктура Изградба на нова железничка линија со цел интегрирање на системот на железници со земји од соседството Подобрување на покриеноста на регионите со услуги во областа на железницата Изградба на мултимодални транспортни јазли
<ul style="list-style-type: none"> Воздухопловство 	<ul style="list-style-type: none"> Модернизација на постојната инфраструктура за воздухопловство Проширување на воздухопловната инфраструктура
Комунална инфраструктура	
<ul style="list-style-type: none"> Водоснабдување 	<ul style="list-style-type: none"> Реконструкција, модернизација и проширување на системите на водоснабдување
<ul style="list-style-type: none"> Собирање и третман на отпадни води 	<ul style="list-style-type: none"> Реконструкција и модернизација на системите на собирање и третман на отпадни води
<ul style="list-style-type: none"> Цврст отпад 	<ul style="list-style-type: none"> Подобрување на управувањето со цврст отпад

Приоритет 1.6. Оптимално искористување и валоризација на природните ресурси и потенцијал за генерирање енергија во планските региони (Табела 2).

Табела 2: Приоритети на енергетската инфраструктура

Подвид на Инфраструктура	Стратегиски приоритети
Енергетска инфраструктура	
<ul style="list-style-type: none"> Генерирање и дистрибуција на електрична енергија 	<ul style="list-style-type: none"> Создавање предуслови за оптимално искористување на резервите на јаглен за создавање на електрична енергија Создавање предуслови за повисока искористеност на потенцијалот за генерирање хидроенергија Промовирање/унапредување на употребата на соларна енергија Промовирање на употребата на биомаса за создавање енергија Промовирање на употребата на ветроенергија Употреба на енергијата од геотермалните извори за економски цели Создавање услови за подобра искористеност на природен гас
<ul style="list-style-type: none"> Потрошувачка на електрична енергија 	/
<ul style="list-style-type: none"> Други енергетски системи 	/

Поврзано со Анекс 1 - прикажана е листа на показатели/индикатори за следење на постигнувањето на стратегиските цели и приоритети (Табела 3).

Табела 3: Индикатори за инфраструктурата

Подвид на Инфраструктура	Индикатори*
Транспортна инфраструктура	
Патишта	
<ul style="list-style-type: none"> Модернизација на постојните национални патишта Изградба на нови национални патишта Модернизација на постојните регионални патишта Изградба на нови регионални патишта Модернизација на постојните локални патишта Изградба на нови локални патишта 	<p>1.2.1 Должина во км</p> <p>1.2.2 Должина во км</p> <p>1.2.1 Должина во км</p> <p>1.2.2 Должина во км</p> <p>1.2.1 Должина во км</p> <p>1.2.2 Должина во км</p>
Железница	
<ul style="list-style-type: none"> Реконструкција и модернизација на постојната железничка инфраструктура Изградба на нова железничка линија за целите на интегрирање на железничкиот систем со соседните земји Подобрување на покриеноста на регионите со железница Изградба на мултимодални транспортни јазли 	<p>1.2.3 Должина во км</p> <p>1.2.4 Должина во км</p> <p>1.2.5 Број на патници кои користат железнички транспорт</p> <p>Без индикатор</p>
Воздухопловство	
<ul style="list-style-type: none"> Модернизација на постојната инфраструктура за воздухопловство Проширување на воздухопловната инфраструктура 	<p>1.2.6 Број на патници на постојните аеродроми</p> <p>1.2.7 Број на изградени и функционални аеродроми за товарен превоз</p>

Комунална инфраструктура	
Водоснабдување <ul style="list-style-type: none"> Реконструкција, модернизација и проширување на системите на водоснабдување	<i>1.2.8. Покриеност на населението со вода за пиење (% од вкупното население)</i>
Собирање и третман на отпадни води <ul style="list-style-type: none"> Реконструкција и модернизација на системи за собирање и третман на отпадни води	<i>1.2.9. Број на колекторски системи за отпадни води</i>
Цврст отпад <ul style="list-style-type: none"> Подобрување на управувањето со цврст отпад	<i>Број на депонии</i>

* Сите индикатори треба да се однесуваат на годишно ниво и да се пресметуваат на национално ниво, одделно за секој плански регион

2. ПРИСТАП ВО ЕВАЛУАЦИЈАТА

2.1. Во согласност со Службен весник бр. 15, 31 јануари 2012, евалуацијата се состои од два дела:

- 1) Евалуација на завршените приоритети на Стратегијата; и
- 2) Евалуација на ефектите кои резултираат од спроведувањето на Стратегијата.

1) Евалуација на степенот на реализација на приоритетите

Основен опис пред започнувањето на спроведувањето на Стратегијата за регионален развој.

2.2. Неколку различни документи биле побарани по почетната средба во Скопје:

- Резултати од други релевантни и сродни тековни евалуации;
- Годишни извештаи за спроведување на акциониот план на Стратегијата (од ресорните Министерствова); и
- други достапни документи за планирање.

2.3. За дополнителни информации се консултирани и следните извори:

- Јавното претпријатие за државни патишта Извештаи од независна ревизија и Финансиски извештаи за следните години завршно со 31 декември 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, и 2018. Констатирано е отсуство на информации релевантни за предметната евалуација;
- Стратегиски план за работата на Агенцијата за катастар на недвижности за периодот 2018 – 2020. Иако двата приоритети на Агенцијата се однесуваат на учество во овие проекти од кои се директно засегнати, и обезбедуваат стручна и

експертска помош во подготовката на техничките спецификации за прегледот на инфраструктурните капацитети во сопственост на општината, констатирано е отсуство на информации релевантни за спроведуваната евалуација;

- Некои проектни податоци од Министерството за економија 2013-2019 во врска со Индустриската политика се сметаат за релевантни, но во незначителна мера за потребите на евалуацијата; и
- Извештајот за мрежата претставува детален преглед на достапната железничка инфраструктура за потенцијалните корисници и содржи општи правила, крајни рокови, процеси, и критериуми поврзани со наплатување за приодот до патиштата и критериуми за распределбата на капацитети како и информации за стандардите за пристап до инфраструктурата. Констатиран е недостиг од информации релевантни за оваа евалуација.

2.4. Информации се добиени од неименуван извор во врска со инфраструктурата за железница, вклучително подобрувања и обновување (Табела 4).

Табела 4: Подобрувања и обновување на Инфраструктурата (Железница)

Година	Инфраструктура	Регион
2013	Подобрување на железничкиот коридор 10, Ногаевци-Неготино (30km)	Вардар
2014	Подобрување на железничкиот коридор 10, Ногаевци-Неготино (30km)	Вардар
2014	Реконструкција на источната делница на коридорот 8 од железницата, фаза 1, КУманово-Бељаковце (30km)	Североисток
2015	Подобрување на железничкиот коридор 10, Ногаевци-Неготино (30km)	Вардар
2-15	Реконструкција на источната делница од железничкиот коридор 8, фаза 1, Куманово-Бељаковце (30km)	Североисток
2016	Подобрување на железничкиот коридор 10, Ногаевци-Неготино (30km)	Вардар
2016	Реконструкција на источниот дел на коридорот 8 железница, фаза 1, дел Куманово - Бељаковце (30km)	Североисток
2017	Подобрување на железничкиот коридор 10, дел Ногаевци - Неготино (30km)	Вардар
2017	Реконструкција на источната делница на коридорот 8, фаза 1, КУманово-Бељаковце (30km)	Североисток
2018	Подобрување на железничкиот коридор 10, Ногаевци - Неготино (30km)	Вардар
2018	Рехабилитација на источниот дел од коридорот 8 од железницата, фаза 1, КУманово-Бељаковце (30km)	Североисток
2019	Подобрување на железничкиот коридор 10, Ногаевци-Неготино (30km)	Вардар
2019	Реконструкција на источниот дел на коридорот 8 од железницата, фаза 1, КУманово-Бељаковце (30km)	Североисток

2.5. Не се обезбедени информации за индикаторите, така што станува збор единствено за листа на проекти, така што тој обем на информации не е од полза за потребите на евалуацијата.

2.6 Слично, листата на проекти за патишта е составена без информации за индикаторите и повторно не е од полза за процесот на евалуација. Достапната документација не содржеше листи поврзани со Воздухопловство, Водоснабдување, Собирање и третман на отпадните води или цврстиот отпад.

2.7 Компилацијата на статистичките податоци од Региони во Република Северна Македонија 2019 ги содржи следните податоци:

- Водоснабдување, употреба и заштита од загадување во индустријата и рударството;
- Собран и генериран отпад на ниво на општина;
- Активни депонии, 2018;
- Број на завршени и недовршени изградби, според видот, изградени од деловни субјекти;
- Број на завршени и недовршени изградби, според видот, изградени од приватни сопственици;
- Број на изградби, од приватни сопственици, 2018;
- Мрежа на локални патишта; и
- Локални патишта, 2018.

2.8 Воедно и како несистематични, ниту еден од овие податоци не се однесува експлицитно на приоритетите предвидени со Стратегијата. Локалната мрежа на патишта нуди приказ на должината во километри на патиштата по регион изградени до 2016, 2017 и 2018. Не е доволно јасно дали станува збор за постојни или за нови патишта, или пак комбинација. Она што е од скроман интерес е дека бројот на километри низ државата е намален од 2016 во 2017 за 16 km за повторно да се зголеми следната година за 129 km (преку мрежа од речиси 9,900km).

Опис на разликите меѓу планираните и постигнатите приоритети

2.9. Во моментот, анализата на празнините, оттука и описот на разликите меѓу планираните и постигнатите приоритети, не е возможна поради недостигот од информации, конкретно поврзани со информации за индикаторите.

Опис на исполнети приоритети

2.10 Сеопфатен опис не евозможен поради недостиг на релевантни информации, како што е наведено во 3.1.2.

Евалуација на ефектите кои резултираат од спроведувањето на Стратегијата

2.11. Според Службен весник бр. 15, 31 јануари 2012, степенот на влијание кое го има Стратегијата се определува според следните критериуми:

- Социо-економски услови; и
- Животна средина

2.12 Во Службен весник не е понудено конкретно упатство во однос на евалуацијата на степенот на влијание на Стратегијата врз Инфраструктурата. Во отсуство на упатства од тој вид, упатствата на OECD-DAC за евалуација⁸ се усвоени како основа, и соодветно адаптирани.

3. ИНФРАСТРУКТУРА - СТРАТЕГИСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ

(а) Стратешките цели и приоритети врзани за инфраструктурата се опишани во Поглавје 3 од ДЕЛ II Визија, Стратегиски цели и Приоритети.

(б) Постојат два водечки приоритети во делот на Инфраструктурата:

Приоритет 1.2 *Развој на современа и модерна инфраструктура во планските региони ги опишува планираните мерки (Табела 5).*

Табела 5: Транспорт и Комунална инфраструктура - Приоритети

Вид на Инфраструктура	Стратегиски приоритети
Транспортна инфраструктура	
<ul style="list-style-type: none"> • Патишта 	<ul style="list-style-type: none"> • Модернизација на постоечките национални патишта • Изградба на нови национални патишта • Модернизација на постоечките национални патишта • Изградба на нови регионални патишта • Модернизација на постоечките локални патишта • Изградба на нови локални патишта
<ul style="list-style-type: none"> • Железница 	<ul style="list-style-type: none"> • Реконструкција и модернизација на постоешката железничка инфраструктура • Изградба на нова железничка линија за целите на интегрирање на железничкиот систем со оној на соседните земји • Подобрување на покриеноста на регионите со железнички услуги

⁸ <https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>

	<ul style="list-style-type: none"> Изградба на мултимодални транспортни крстосници
<ul style="list-style-type: none"> Воздухопловство 	<ul style="list-style-type: none"> Модернизација на постојната инфраструктура за воздухопловство Проширување на воздухопловната инфраструктура
Комунална инфраструктура	
<ul style="list-style-type: none"> Водоснабдување 	<ul style="list-style-type: none"> Реконструкција, модернизација и проширување на системите за водоснабдување
<ul style="list-style-type: none"> Собирање и третман на отпадни води 	<ul style="list-style-type: none"> Реконструкција и модернизација на системите за собирање и третман на отпадни води
<ul style="list-style-type: none"> Цврст отпад 	<ul style="list-style-type: none"> Подобрување на управувањето со цврст отпад

Приоритет 1.6. *Оптимална употреба и валоризација на природните ресурси и енергетски потенцијал во планските региони (Табела 2).*

Табела 6: *Енергетска инфраструктура - приоритети*

Вид на Инфраструктура	Стратегиски приоритети
Енергетска инфраструктура	
<ul style="list-style-type: none"> Производство и дистрибуција на електричната енергија 	<ul style="list-style-type: none"> Создавање предуслови за оптимална искористеност на резервите на јаглен за производство на електрична енергија Создавање предуслови за поголема искористеност на хидроенергетскиот потенцијал Промовирање на примената на соларна енергија Промовирање на употребата на биомасата за генерирање енергија Промовирање на употребата на ветерната енергија Употреба на енергијата од геотермалните извори за економски цели Создавање предуслови за подобро искористување на природниот гас
<ul style="list-style-type: none"> Потрошувачка на електрична енергија 	/
<ul style="list-style-type: none"> Други енергетски системи 	/

Во врска со Анекс 1, следува список на индикатори за следење на достигнувањата во однос на стратегиските цели и приоритети (Табела 3).

Табела 7: Индикатори за Инфраструктурата

Вид на Инфраструктура	Индикатори*
Сообраќајна инфраструктура	
Патишта <ul style="list-style-type: none"> • Модернизација на постојните национални патишта • Изградба на нови национални патишта • Модернизација на постојните регионални патишта • Изградба на нови регионални патишта • Модернизација на постојните локални патишта • Изградба на нови локални патишта 	<i>1.2.1 Должина во km</i> <i>1.2.2 Должина во km</i> <i>1.2.1 Должина во km</i> <i>1.2.2 Должина во km</i> <i>1.2.1 Должина во km</i> <i>1.2.2 Должина во km</i>
Железнички сообраќај <ul style="list-style-type: none"> • Реконструкција и модернизација на постојната железничка инфраструктура • Изградба на нова железничка линија со цел интеграција на железничкиот систем со соседните земји • Подобрување на покриеноста на регионите со железница • Изградба на мултимодални транспортни крстосници 	<i>1.2.3 Должина во km</i> <i>1.2.4 Должина во km</i> <i>1.2.5 Број на патници кои користат железница</i> <i>Нема индикатор</i>
Воздухопловство <ul style="list-style-type: none"> • Модернизација на постојната инфраструктура за воздухопловство • Проширување на воздухопловната инфраструктура 	<i>1.2.6 Број на патници на постојните аеродроми</i> <i>1.2.7 Број на изградени и функционални аеродроми за товарни авиони</i>
Комунална инфраструктура	
Водоснабдување <ul style="list-style-type: none"> • Реконструкција, модернизација и проширување на системите за водоснабдување 	<i>1.2.8 Покриеност на населението со вода за пиење (% од вкупниот број)</i>
Собирање и третман на отпадни води <ul style="list-style-type: none"> • Реконструкција и модернизација на системите за собирање и третман на отпадни води 	<i>1.2.9 Број на колекторски системи за отпадни води</i>
Цврст отпад <ul style="list-style-type: none"> • Подобрување на управувањето со цврст отпад 	<i>1.2.10 Број на депонии</i>

*Сите индикатори треба да бидат на годишно ниво и пресметувани на национално ниво и одделно за секој плански регион

4 МОДЕЛ НА ЕВАЛУАЦИЈА

Во согласност со Службен весник бр. 15, 31 јануари 2012, евалуацијата е составена од два дела:

- Евалуација на реализираните приоритети на Стратегијата; и
- Евалуација на влијанијата кои резултираат од имплементацијата на Стратегијата.

4.1 Евалуација на реализацијата на приоритети

4.1.1. Основен опис пред отпочнување со имплементација на Стратегијата за регионален развој

1. По првичниот состанок одржан во Скопје, беа побарани различни документи:

- Извештаи од други тековни евалуации;
- Годишни извештаи за имплементација на акциски планови на Стратегијата (од ресорните министерства); и
- Други достапни документи поврзани со планирањето.

1. Добиените информации потекнуваат од повеќе различни извори:

- Јавно претрпијатие за државни патишта, Независни ревизорски извештаи и Финансиски извештаи за годините кои завршуваат на 31 декември 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, и 2018. Ниту еден од овие документи не понуди информации релевантни за оваа евалуација;
- Стратегиски план за работата на Агенцијата за катастар на недвижности за периодот 2018 – 2020. Иако двата приоритети на оваа Агенција се да се земе учество на проекти од кои се директно засегнати, како и да се обезбеди техничка и стручна поддршка во подготовката на техничките спецификации за преглед на инфраструктурните објекти на општината, отсутствуваа информации релевантни за оваа евалуација;
- Некои проектни податоци од Министерството за економија 2013-2019 во врска со Индустриската политика, исто така беа со незначителна релевантност за оваа евалуација; и
- Извештај за мрежата, што претставува детален преглед на достапната железничка инфраструктура за потенцијалните корисници и содржи општи правила, крајни рокови, процеси, и критериуми поврзани со наплатување за приходите

(приклучоците) и критериуми за алоцирање на капацитетите, како и информации за барањата за пристап кон инфраструктурата. Не постоеја информации релевантни за оваа евалуација.

2. Беа обезбедени информации од неименуван извор во врска со инфраструктура врзана за железницата, вклучително подобрувања и реконструкција (Табела 4).

Табела 8: Инфраструктурни подобрувања и реконструкција (Железница)

Година	Инфраструктура	Регион
2013	Обновување на железничката линија коридор 10, дел Ногаевци - Неготино (должина - L=30km)	Вардарски
2014	Обновување на железничката линија коридор 10, дел Ногаевци - Неготино (L=30km)	Вардарски
2014	Реконструкција на источниот дел од коридор 8 од железничката пруга, фаза 1, дел Куманово - Бељаковце (L=30km)	Северо-источен
2015	Обновување на железничката линија коридор 10, дел Ногаевци - Неготино (L=30km)	Вардарски
2-15	Реконструкција на источниот дел од коридор 8 од железничката пруга, фаза 1, дел Куманово - Бељаковце (L=30km)	Северо-источен
2016	Обновување на железничката линија коридор 10, дел Ногаевци - Неготино (L=30km)	Вардарски
2016	Реконструкција на источниот дел од коридор 8 од железничката пруга, фаза 1, дел Куманово - Бељаковце (L=30km)	Северо-источен
2017	Обновување на железничката линија коридор 10, дел Ногаевци - Неготино (L=30km)	Вардарски
2017	Реконструкција на источниот дел од коридор 8 од железничката пруга, фаза 1, дел Куманово - Бељаковце (L=30km)	Северо-источен
2018	Обновување на железничката линија коридор 10, дел Ногаевци - Неготино (L=30km)	Вардарски
2018	Реконструкција на источниот дел од коридор 8 од железничката пруга, фаза 1, дел Куманово - Бељаковце (L=30km)	Северо-источен
2019	Обновување на железничката линија коридор 10, дел Ногаевци - Неготино (L=30km)	Вардарски
2019	Реконструкција на источниот дел од коридорот 8 од железничката линија / пруга, фаза 1, дел Куманово - Бељаковце (L=30km)	Северо-источен

3. Не се обезбедени информации со индикатори, така што тоа претставува само список на проекти и како таков не е од полза за потребите на евалуацијата.
4. Слично, список на проекти за патишта беше обезбеден, но без информации поткрепени со индикатори и повторно, во оваа форма не се од помош за

евалуацијата. Не беа обезбедени и листи поврзани со Воздухопловство, Водоснабдување, Собирање и третман на отпадни води или Цврст отпад.

4.1.2. Опис на разликите меѓу планираните и реализираните приоритети

1. Во моментот, анализата на разликите, оттука и описот на разликите меѓу планираните и реализираните приоритети, не е возможно како резултат на недостиг на информации, особено поврзани со информации поткрепени со индикатори.

4.1.3. Опис на реализираните приоритети

Описот во овој дел не евозможен поради недостиг на релевантни информации како што е опишано во 3.1.3.

1.1 Евалуација на влијанијата како резултат на Стратегијата

(1) Во согласност со Службен весник бр. 15, 31 јануари 2012, степенот на влијание на Стратегијата ќе се определува во однос на:

- Социо-економските услови; и
- Животната средина

(2) Отсуствува конкретно упатство во Службен весник во врска со евалуацијата на степенот на влијание кое Стратегијата го има врз Инфраструктурата. Во отсуство на упатство од овој вид, како основа ги земавме предвид упатствата на OECD-DAC за евалуација⁹, со соодветни адаптации.

5. НАОДИ

Сите пет критериуми на OECD-DAC беа земени предвид. Додадена е и тема која се појавува како заедничка, како што е родовото прашање, заради усогласување со меѓународните норми за кои се залага и Швајцарската агенција за развој и соработка.

Табелите во продолжение нудат консолидиран приказ на вкупните наоди. Претпоставеното сфаќање на наведениот критериум е појаснето со кратка дефиниција. Секој критериум е проследен и со оценка, иако се претпоставува дека тоа може да доведе до прекумерно поедноставување на комплексната реалност, како и сложените проблеми поврзани со дадениот контекст.

---

⁹ <https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>

ЗАБЕЛЕШКА: Упатувањето на оваа Стратегија импликува упатување на компонентата Инфраструктура од Стратегијата.

Опис на употребуваниот начин на оценување:

Резултат	Квалитативно	Опис I
A	Многу добро	Успешно, значително над просекот и потенцијално како мерило за добра пракса
B	Добро	Задоволително, со простор за подобрување
C	Проблеми	Прашања кои треба да се решаваат, во спротивно може да има негативни последици врз севкупното спроведување на Стратегијата. Не е потребно крупно ревидирање на Стратегијата
D	Сериозни недостатоци	Сериозни прашања, кои доколку не се решат, може да доведат до неуспех на Стратегијата. Потребни се крупни интервенции во Стратегијата

5.1. Релевантност

РЕЛЕВАНТНОСТ: Степен до кој Стратегијата се придржува на потребите и приоритетите на целните групи и политики на Владата и на партнерот за развој				
Појаснување: Делот Релевантност се однесува на потребите за Стратегијата. Стратегијата се анализира во врска со проблемите и потребите на корисниците и нивните приоритети. Исто така, под релевантност се подразбира анализа на доследноста на Стратегијата со политиките на партнерот корисник и донаторот. Во делот Релевантност се оценува вредноста и полезноста на Стратегијата, низ призмата на засегнатите страни и клучните институции, степенот до кој Стратегијата успева да одговори и е технички адекватна на потребите и приоритетите, како и степенот до кој Стратегијата е одговор на реалните потреби на корисниците.				
Оценка	A	B	C	D
	☐			
Целите од Стратегијата во врска со Инфраструктурата имаат за цел подобрување на: Пристап до: <ul style="list-style-type: none"> • Патишта • Железници • Воздухопловство • Водоснабдување • Собирање и третман на отпадни води • Управување со цврст отпад • Електрична енергија Управување со: <ul style="list-style-type: none"> • Потрошувачка • Други енергетски системи Овие цели се високо релевантни				

5.2. Ефективност

ЕФЕКТИВНОСТ: <i>Степен до кој целите на Стратегијата се постигнати, или се очекува да бидат постигнати, имајќи ја предвид нивната релативна важност</i>				
Појаснување: Ефективност се однесува на употребата на резултатите и потенцијалното достигнување на резултатите од Стратегијата. Овој дел се однесува не само на постигнувањето на исход, туку ја оценува и релевантноста на постигнатите резултати: дали резултатите (производи и услуги) се користат како што е планирано? Дали тие придонесуваат кон постигнување на резултатите како што е планирано во стратегијата за интервенција (дали интервенцијата ги дава вистинските резултати?)				
Оценка	A	B	C	D
				☐
Недостиг од основни податоци Недостиг од резултати за индикаторите на годишно ниво Врз основа на горенаведениот опис, Стратегијата не може да се смета за ефективна				

5.3. Ефикасност

ЕФИКАСНОСТ: <i>Делот Ефикасност ги претставува утврдените резултати - квалитативни и квантитативни – споредено со вложеното. Станува збор за економски термин кој се користи за оценување на степенот до кој Стратегијата користи најевтини можни ресурси за да ги постигне замислените резултати. Генерално, тоа бара споредба на алтернативните приоди за постигнување на истите резултати, за да се види дали е усвоен најефикасниот можен процес.</i>				
Појаснување: Ефикасноста се однесува на трансформациската ефикасност на Стратегијата: како вложеното се трансформира во конкретен резултат (обезбедување добра и услуги). Ефикасноста го анализира овој сооднос во споредба со алтернативите: со дадениот резултат, во смисла на тоа дали имало алтернативни приоди кои би барале помалку ресурси без да се намалува квалитетот и квантитетот на резултатите? Дали повеќе од добиениот резултат би можело да се постигне со истите ресурси, но си употреба на алтернативен приод? Ефикасноста исто така се однесува и на ‘навремена’ имплементација на активностите: (со навремени подготовки?) кога активностите се спроведуваат според планираната динамика (навреме) и следствено, резултатите се постигнати на време? Ефикасноста се однесува и на испорачувањето и квалитетот на производите и услугите и на придонесот/ вклученоста на институциите партнери.				
Оценка	A	B	C	D
				☐
Недостиг од основни податоци Недостиг од резултати за индикаторите на годишно ниво Врз основа на горенаведениот опис, Стратегијата не може да се смета за ефикасна				

5.4. Влијание

ВЛИЈАНИЕ: Позитивно и негативно, примарни и секундарни долгорочни ефекти на Стратегијата, директно или индиректно, планирано или непланирано влијание				
Појаснување: Влијанието се однесува на тоа дали Стратегијата придонесува кон стратемскиот резултат што државата планира да го постигне. Тоа се однесува на поврзаноста помеѓу крајниот исход/резултат и нивото на влијание на рамката на резултати. Исто така, потребно е да се разгледа севкупниот опсег на ефекти постигнати преку Стратегијата кои се појавуваат долгорочно. Овие ефекти би можеле да бидат предвидени и непредвидени и може да влијаат на луѓе, организации, општества и физичко окружување надвор од првично предвидената група на луѓе или организации.				
Вкупна оценка	A	B	C	D
				☐
Недостиг од основни податоци Недостиг од резултати за индикаторите на годишно ниво Врз основа на горенаведениот опис, не може да се заклучи дека Стратегијата има влијание				

5.5. Одржливост

ОДРЖЛИВОСТ: Продолжување на повољностите од Стратегијата по завршувањето на имплементацијата. Постои веројатност за долгорочни придобивки. Сепак, долгорочно мора да се има предвид неопходноста за одржување на постигнатите повољности				
Појаснување: Одржливоста се однесува на веројатноста резултатите и повољностите од Стратегијата да се одржат на соодветно ниво и за време на разумен рок по заокружувањето на Стратегијата. Она што се оценува е всушност потенцијалот за одржливост, следствено и потенцијалот влијанието да биде подолготрајно. Повеќе различни фактори се поврзани со одржливоста, како што е вградувањето на конкретна Стратегија во општата стратемиска рамка на земјата, вклученост на државата и учество во формулирањето и спроведувањето, интегрирањето на Стратегијата во институционален и културолошки контекст, соодветност на технологиите во однос на спецификите на земјата, капацитети на земјата да ги одржат резултатите во финансиска смисла, управување од релевантните институции, соодветност на излезна стратегија. Оваа листа не ги исцрпува сите фактори.				
Вкупна оценка	A	B	C	D
				☐
Недостиг од основни податоци Недостиг од резултати за индикаторите на годишно ниво Врз основа на горенаведениот опис, Стратегијата не може да се смета за одржлива				

5.6. Родово прашање

РОДОВО ПРАШАЊЕ: <i>Продолжување на поволностите од даденото значење на родовото прашање од Стратегијата по завршувањето на имплементацијата. Постои веројатност за долгорочни придобивки. Сепак, долгорочно мора да се има предвид неопходноста за одржување на постигнатите поволности</i>				
Појаснување: Дали се опфатени различни групи на засегнати институции определени во анализата на засегнати страни, вклучително жени и мажи, како и групи кои не се директно инволвирани во Стратегијата? Дали се дефинирани индикаторите кои посебно се однесуваат на родовите прашања? Дали Стратегијата дава предност на правото на учество на засегнатите институции, вклучително и најранливите? Дали Стратегијата ги третира родовите прашања?				
Вкупна оценка	A	B	C	D
				□
<ul style="list-style-type: none"> • Констатирано е отсуство на основни податоци • Отсуство на резултати за годишните индикатори <p>Врз основа на наведеното, не може да се смета дека Стратегијата го третира родовото прашање.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Спроведената анкета покажува незначително повеќе одговори од страна на женски во однос на машки испитаници: • Институциите одговорни за регионален развој [Јавни претпријатија, Институции и Служби] се сметаат за умерено одговорни во однос на родовите прашања (приближно 56% од испитаниците) • Институциите одговорни за регионален развој [Единици за локална самоуправа (општини)] се сметаат за многу одговорни (приближно 62%) • Министерството за локална самоуправа се смета за значително одговорно (приближно 77%) • Министерство за транспорт и врски се смета дека е значително одговорно (приближно 47%) 				

6. ЗАКЛУЧОК

Иако релевантна, Стратегијата не може да се препознае како корисна во смисла на подобрување на инфраструктурата или реализацијата. Не постои доказ дека приоритетите се реализирани или завршени, оттука отсуствува и показател за какво било влијание. Секако, тоа може да се однесува едноставно на отсуство на релевантна документација. Очекувано, над половина од испитаниците (59%) сметаа дека определувањето приоритети во однос на областите на регионален развој (развој на инфраструктурата и воведување модерна технологија) се многу значајни.

(Д) ПРОСТОРНОТО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ

Проф. д-р Миролуб Којовиќ

1. Основни карактеристики

Просторното планирање во овој проект се јавува како една од 4-те одредени основни области кои се предмет на евалуацијата на Стратегијата за регионален развој и резултатите од нејзината имплементација. За разлика од останатите три области, кои главно се занимаваат со тематиката автономно и взаемно, просторното планирање има интегративен и кохезивен карактер. Како такво, тоа е инструмент на управување, но никаде не е експлицитно дефинирано на тој начин, ниту пак фактички се третира како такво.

Имплицитно, просторното планирање се препознава во стратешката цел 2, односно демографска, социјална, економска и просторна кохезија, како и во приоритетните цели:

- 2.1 Демографска ревитализација и порамномерно распределување на населението,
- 2.2 Интегративни урбани и рурални средини,
- 2.5 Поддршка на регионите со специфични потреби, и
- 2.7 Зголемување на капацитетот за планирање.

Единствената приоритетна цел во првата група на цели Конкурентност на регионот ја идентификувавме во **1.3. Наоѓање и искористување на иновативни потенцијали во планирањето и изградбата на хумани населби**. Симптоматично е што ја нема никаде на друго место, наместо во секоја од одделните цели на првата, како важна димензија на развојот. Во општиот дел ја идентификувавме важноста на просторното планирање во регионализацијата која е решена несоодветно и наместо да ја намали нерамномерноста на регионот, таа дури и ја интензивира. Според нас, ова требало да се реши прво, а тоа е и задачата на просторното планирање, односно Стратегијата - да се преиспита усогласеноста на Стратегијата и Просторниот план на Републиката.

Стратегијата за просторно планирање е детектирана во позициите на техничко и технолошко модернизирање на економијата, ефикасноста на урбаното развојно планирање, употребата на просторот за економски развој, рационалното користење на природните ресурси, заштитата и квалитетот на животната средина. Многу малку е имплементирано во спроведувањето и разработката на овие цели во програмите за развој, освен во попатното повикување на целите на руралниот развој или развојот на селата и

тоа на различни начини, или во нагласување на важноста на целта за Поддршка на регионите со специфични потреби, и тоа не доволно јасно и прецизно како цел. Затоа, на ова место наместо за темата „Што е добро, а што лошо направено“, попрво можеме да зборуваме за темата „Што можеше, но не беше направено“. Пред тоа мора напоредно да го разјасниме односот помеѓу Стратегијата за регионален развој како правна категорија и Просторното планирање како правна категорија, и нивната примена во пракса и недостатоците.

Стратегијата за регионален развој на Р.С. Македонија е регулирана со законот како систем, одреден содржински, организациски и финансиски и прецизирано како активност која се одвива на три нивоа:

- Држава
- Региони
- Општини

Во исто време, фокусот на активност и важноста на функционирањето на системот во смисла на намалување на нерамномерниот развој во земјата е ставен на регионите, повеќе или помалку на општинско ниво, и ништо или несоодветно на ниво на населени места. Оттука, целите за развој на 80 општини и над 1 700 населени места се генерализирани, односно нејасно интегрирани во регионалните цели. Оваа важна цел не се решава во програмите за развој на регионите, туку во хиерархискиот систем на просторни планови кој во Северна Македонија остана редуциран и нецелосен, што беше забележано и посочено на ниво на програмите за регионален развој како недостаток, но не и до крај и потполно согледано со оставена празнина и на регионалното и урбано планирање, но и на општинското планирање кое беше неоправдано изоставено.

Просторното планирање, кое е обврзувачко според Законот за регионален развој бара Планските документи (Стратегија и Програмите за развој) да бидат во согласност со Просторниот план на Републиката. Но, тешко може да се согласи дека регионите, освен скопскиот, можат да се потпираат само на урбанистички планови и тоа нецелосно, без ниту еден просторен план кој е поврзан или интегриран со Стратегијата и Програмите од регионот. Што недостасува во просторните планови, и што може да се додаде на урбаната како и природната законска обврска да бидат не само координирани и синхронизирани, туку и поврзани и интегрирани. Од едноставна причина, со регулирање на регионалниот развој и изготвување на програми за регионален развој, предвидена е и обврска да бидат усогласени со Просторниот план на Републиката, што не е доволно.

Потребно е да бидат и во согласност со просторните и урбанистичките планови, и координирани и интегрирани со сите планови, а во просторното и урбанистичкото планирање е пропуштено плановите да се дополнат, што е прашање на зголемување на капацитетот за планирање и реализацијата на плановите во регионите.

Следната табела покажува каков е и каков треба да биде системот на планирање:

Просторно планирање	Урбанистичко планирање
- Актуелен Просторен план на Република Северна Македонија	- Генерален план
- Просторен план на регионот	- Детален план
- Просторен план на општината	- Урбанистички план
- Просторен план на Скопје	- Урбанистички план надвор од населено место
- Просторен план со посебна намена	- Урбанистички план на селата

Системот на просторни планови е, како и во соседна Србија, петостепен систем на урбанистички планови, делумно ист, а делумно различен. Кај првиот систем, специфична е популациската доминација и просторна намаленост на скопскиот регион. Намалувањето на оваа диспропорција е можно со окрупнување на регионите, два до три, за популациски да се приближат до Скопје. Во таа смисла, можеби треба да се разгледа можноста за потребите на соодветно просторно планирање да се формираат три макро региони?

Всушност, би било оправдано да се примени привидно проширување и намалување на регионите со цел да се постигне најголем ефект на балансирање на регионите врз основа на субрегионализација во рамките на макрорегионите, со што ќе се создадат предуслови за усогласување на популациските и просторните услови за еднакво развојно планирање, што е инаку неизбежно како ограничувачки фактор. Сличен проблем на диспропорција постои и кај општините, кои се разликуваат просторно и популациски и по неколку пати, така што е потребно поеластично планирање за да се надминат постојните разлики, онолку колку што тоа е можно. Ова за последица ќе има создавање на општински центри и субцентри. Ова би било оправдано, со оглед на тоа дека регионите имаат по 10 општини, а општините и по 30 населени места над кои треба да се воспостават контрола и систем на администрација и услуги, што во реалноста е најважно и најтешко за спроведување и секогаш може да биде проблематично. Смеслата на овие измени што се предлагаат е токму таа, контролирање и управување со просторниот и одржлив развој на општините и населените места систематски и плански, а не неплански и спонтано или случајно.

Планската активност во регионите главно беше насочена кон изработка на урбанистички планови за урбани и рурални средини, и тоа многу нерамномерно и на штета на селата. Од 600 изработени урбанистички планови од 4 категории - генерални и детални, надвор од населени места и селски - детално се направени повеќе од 2/3, останати 1/3, а од таа третина од плановите (под 200), околу 1/2 опфаќа на територија надвор од населени места. Фактички и приближно најмалку има генерални урбани и селски населби (31 и 47). Највисока активност на планирање е утврдена во 2 региони, изедначени со 89 и 88 во вардарскиот и скопскиот регион. Усогласеноста на целите на Стратегијата (14) и приоритетите не е доследна и е цврсто прилагодена на домашните / локалните цели.

2. Евалуација на системот за просторно планирање

Системот во моментов е двоен, просторно редуциран, ограничен на Просторниот план на Републиката и Просторниот план на Скопје, и на урбанистичкото планирање, кое опфаќа 4 категории на планови: (а) генерални и (б) детални урбанистички планови за градовите и урбаните населби, (в) урбанистички планови надвор од населените места и (д) урбанистички планови на селата. Според предлогот на новиот Закон од минатата година, просторните планови треба да се прошират на регионите и општините. Проширувањето на просторното планирање беше неопходно поради усогласување со административната поделба на РСМ.

Тековното просторно планирање и во редуцираниот систем е дел од легитимната и почитувана политика на национално ниво. Постои законска обврска да се усогласат Стратегијата за регионален развој и Просторниот план на Републиката. До кој степен се почитува и следи на регионално и општинско ниво е тешко да се оцени без специјално истражување на терен. Судејќи според Програмите за развој на планските региони, сепак, влијанието е мало. Сепак, се чувствува недостаток на регионални просторни планови кои би дале поддршка на програмите за развој, и тоа е констатирано во некои региони. Всушност, тие мора да дејствуваат меѓусебно во затворен систем на управување со регионалниот развој.

Влијанието на политиките за регионален развој врз просторно планирање може да биде само теоретско во околности кога сè уште нема регионални просторни планови. Дури кога тие ќе станат законска обврска и ќе преминат во пракса, ќе може да се зборува објективно за тоа. Засега, **регионалното планирање и просторното планирање се два паралелни процеси** кои треба да се интегрираат, како што и национална стратегија за

развој треба да стане интегрирана со просторната. Оваа поделба е остаток од претходните времиња на постоење на општествени планови на развој и просторно планирање, како двојни и конкурентни. Така просторното и урбанистичкото планирање останаа два паралелни системи на планирање.

Инструментите за развојната политика, вклучително и на просторно планирање на ниво на национални, регионални и локални власти треба да бидат модерни и ефикасни. Ова сè уште не е постигнато. Проценувме дека тие се наоѓаат на почетокот на создавањето или на почетокот на синхронизираното функционирање. Овој проект може да биде корисен за одредување на понатамошниот развој на целокупниот систем на планирање, со помош на евалуацијата на Стратегијата за регионален развој и насоките за нејзина имплементација.

Двете главни стратемски цели, **Конкурентност на регионите** и **Кохезија на регионите**, содржат приоритетни групи од по 7 цели, кои е предвидено да бидат постигнати преку краткорочни програми и проекти за имплементација. Во нивното прифаќање, финансирање и извршување се покажува дека приоритет имаат регионалните заложби за развој, кои се доминантно составени од краткорочни програми и проекти, но не може да се занемари недостатокот на усогласеност со националната стратегија за развој. Треба да се нагласи дека само со усогласеност може да се постигне оптимално и успешно редуцирање на регионалните разлики. Тоа може да се постигне преку рамномерен одржлив развој, национално и меѓународно, во смисла на подигање на квалитетот на животот, подобрувањето на социјалната и здравствената заштита, а особено подигање на квалитетот на човечкиот капитал, што конечно зависи од повеќе аспекти од економија до култура. Генералната практика на регионите на Република Северна Македонија (РСМ) е своето внимание да го фокусираат на решавање на непосредни итни економски и социјални проблеми, особено предизвици од сферата на туризмот, како и земјоделието, вклучително и руралниот развој. Сепак, тоа е во поголема мера декларативно, а помалку реално и конкретно. Националните и Европските цели за кохезија и стратегиите на регионите се во сенка на програмите и проектите за економски развој.

Со првата група на приоритети доминираат економскиот и инфраструктурниот развој, економски и технолошки одржливиот развој, поврзано со подобра искористеност и вреднување на природните ресурси првенствено за енергетски цели. Истовремено, прашањата врзани за подигањето на човечкиот капитал и препознавањето на

иновацискиот потенцијал, неизбежни во создавањето на развојни и конкуретни предности на регионот, со одржливата животна средина, многу често се наоѓаа на второ или трето место. При осмислувањето на приоритетите во иднина треба да се покрие цел спектар на одржлив, мултидимензионален развој, наметнат во современиот свет како услов за елиминирање на сиромаштијата и надминување на нееднаквостите во вечната конфронтација на економската ефикасност и социјалната сигурност, имајќи ја предвид еколошката заштита на природата и човекот. Во врска со овие развојни прашања, регионите се однесуваат на различни начини - следејќи ги примарно своите непосредни локални и делумно регионални приоритети.

Од друга страна, проевропската ориентација по прашањето на регионалната кохезија, искажана со останатите 7 цели, покажа недостиг на разбирање на важноста на националниот и проевропскиот карактер на оваа основна цел. Сепак, ова е аспект кој се вреднува како критериум при прифаќањето на новите членки. Може да се констатира дека од 7-те цели за регионална кохезија, една е во фокусот, а тоа е **Интеграција на урбаните со руралните подрачја**. Останува прашањето за тоа како тоа било разбрано во практиката и како е преточено во регионална развојна цел, а не како единствен практичен канал за имплементација на целите за развој, преку урбанистичките планови во имплементацијата на инвестициските можности надвор од населените области.

Секако, анализата на приоритетите на двете групи цели во регионите е важна како показател не само за значењето на интересите на локално ниво, туку и за разбирање на важноста на националните цели и изгледите за Евро-интеграцијата, за што Македонија како држава се залага. Сепак, останува прашањето дали од страна на населението тие се перцепираат и прифаќаат на замислениот начин. Тоа е пред се внатрешна слика на перцепирањето на проблемите врзани за регионалниот развој, вклучително и во поширокиот контекст на врската меѓу РСМ и Балканот, како и во пошироката Европска и глобална перспектива.

3. Развојни приоритети и избор на проекти

За потребите на оваа студија **495 проекти** финансирани од Министерството за локална самоуправа се аналитички поделени на 2 групи преку системски цели: **(А) тековен економски и технолошки напредок** (444 проекти фокусирани на 5 приоритети), и **(Б) потенцијални комплексни проекти** кои се однесуваат на долгорочни економски, социјални и културни потреби (**51** проекти фокусирани на 8 приоритети). Оваа

нерамнотежа – искажана нумерички во сооднос **488** наспроти **7** проекти – јасно има влијание на врската меѓу Националната стратегија за развој и Програмите за регионален развој. Невоедначеноста ја покажува потребата од посилен и поодржлив регионален развој - во смисла на регионална кохезија, како и во смисла на постабилен пораст на БДП на економијата во целост на РСМ.

Графикон 1: Системски цели и дистрибуција на проекти во приоритетните области: 8 во Б, 6 во А (во секој квадрат бројот над квадратот претставува приоритет, додека бројот под претставува број на проекти)

Б	1	1.4	2.5	1.3	2.1	2.4	2
		0			2.3		
		2.6			2.3		
		0	0	2	3	1	
		1.7		1.1	1.5		
		39		87	21		
А	3	2.2	5	1.2	1.6	4	
		46			272		23

И двете шеми А и Б се илустрација за проблематичната ситуација на искуството од регионалното планирање, кое не е оптимално од аспект на одржливост.

(Б) поголемиот дел од стратегиските цели (8), првенствено кохезивни, кои се однесуваат на надлежностите и стабилноста на планските региони и државата во целост, не привлекоа ниту еден или незначителен број проекти - 7 (1.5%) од вкупниот обем - со што се поставува прашањето за одржливоста.

(А) помалиот дел од стратегиските цели (6), главно конкурентни, кои се однесуваат на тековни економски и технолошки предизвици, ги привлекоа преостанатите 488 проекти (98.5%).

Квалитативната анализа на целата група проекти открива определени неповолни ефекти на регионалните програми, во смисла на придонес кон имплементацијата на националната Стратегија за регионален развој.

1. Нула група на проекти (0) и системски цели (4)

1.4 Подигање на нивото на човечкиот капитал - едуцирано население, вработување, партнери во инвестиции во приватен сектор, различни аспекти на развој;

- 2.5 Поддршка на подрачјата со специфични развојни потреби - недоволно развиени подрачја, подрачја со природни ресурси, културно наследство заштитено со закон;
  - 2.6 Развивање на прекуграничната и меѓусебната соработка на планските региони;
  - 2.7 Подигање на капацитетите за планирање и реализација на развојот во планските региони.
- 2. Незначителна група на проекти (7), системски цели (4)**
- 1.3 Примена на иновативниот потенцијал во носечките индустрии во планските регионите;
  - 2.1 Демографска ревитализација и порамномерна дистрибуција на населението;
  - 2.3 Рамномерна распределба на инвестициите и вработеноста помеѓу и во рамките на регионите;
  - 2.4 Унапреден социјален развој - поширок спектар на потреби.
- 3. Проекти со слаба зачестеност (21, 23), системски цели (2)**
- 1.5 Креирање на конкурентни предности на регионите - унапредување на пазарниот концепт;
  - 1.6 Користење на природните ресурси и енергетските потенцијали.
- 4. Проекти со средна зачестеност (39, 46), системски цели (2)**
- 1.7 Заштита на животната средина;
  - 2.2 Интеграција на урбаните со руралните средини.
- 5. Проекти со висока и многу висока зачестеност (87, 272), системски цели (2)**
- 1.1 Економски раст;
  - 1.2 Модерна инфраструктура.

Интересно е да се забележи тоа дека **првите две приоритетни цели** (1.1 и 1.2) привлекле дури **72.5%** од сите проекти, што е одвај одржливо, а истовремено се наметнуваат повеќе прашања, а во потрага по одговори првенствено се наметнуваат **следните можни објаснувања:**

- 1. **Недоволна координираност** во програмирањето на развојот меѓу регионите и државата;
- 2. Недоволно препознавање на важноста на **релацијата меѓу двете основни стратемски цели: конкурентноста и кохезијата**, како и системската поврзаност и интеракција меѓу сите приоритетни цели (14) не само две (1.1 и 1.2), или четири (1.1, 1.2, 1.5, и 1.7).

3. Потценување на целта 1.4 (човечки капитал), без ниту еден проект, наместо да биде со највисока важност.
4. Стратегијата за регионален развој очигледно бара поинтегративен, помалку диференциран карактер, односно треба да биде **поконзистентен систем, под контрола, управуван, поефикасно координиран на сите нивоа на власт, национална, регионална и локална.**

Табела 1: Преглед на системот на цели и имплементација на регионалните проекти

1. Нула, 0 проекти

Цел Шифра	Цели на проектот	Број на проекти во регионот
1.4 2.5 2.6 2.7	Подигање на човечкиот капитал Подрачја со специфични потреби Развој на прекугранична и меѓусебна соработка Зголемување на капацитетите за планирање	0 Проекти во сите региони

2. Незначителен обем на проекти, 1- 3

Цел Шифра	Цели на проектот	Број на проекти во регионот
2.1 2.4 1.3 2.3	Демографска ревитализација/дистрибуција на население Подигање на нивото на социјален развој Користење на иновативниот потенцијал Порамномерна дисперзија на инвестициите и вработеноста	1 – NE 1 - VPR 1 – Pel, 1 - SW 1-SE, 1-SW, 1-VPR

3. Проекти со слаба зачестеност, за два објективно значајни и неопходни приоритети, диференцирани по региони, 1 -10 проекти, вкупно 21 проект

Цел Шифра	Цели на проектот	Број на проекти во регионот
1.5 1.6	Конкурентски предности на регионот Користење на природните ресурси и енергетските потенцијали	S-1, SE-1, Pel-3, SW-1, VAR-8, E-6, NE-3 S-10, SE-1, Pel.1, SW.5, VAR-2, NE-2

4. Проекти со средна зачестеност, претставени во сите региони, 1-11, вкупно 39 и 46 проекти

Цел Шифра	Цели на проектот	Број на проекти во регионот
1.7 2.2	Заштита на животната средина Интегрирање на урбаните со руралните средини	SK-3, SE-5, Pel-9, SW-7, Pol-1, Var-9, E-1, NE-5 Sk-4, SE-4, Pel-6, SN-3, Pol-11, Var-5, E-9, SE-4

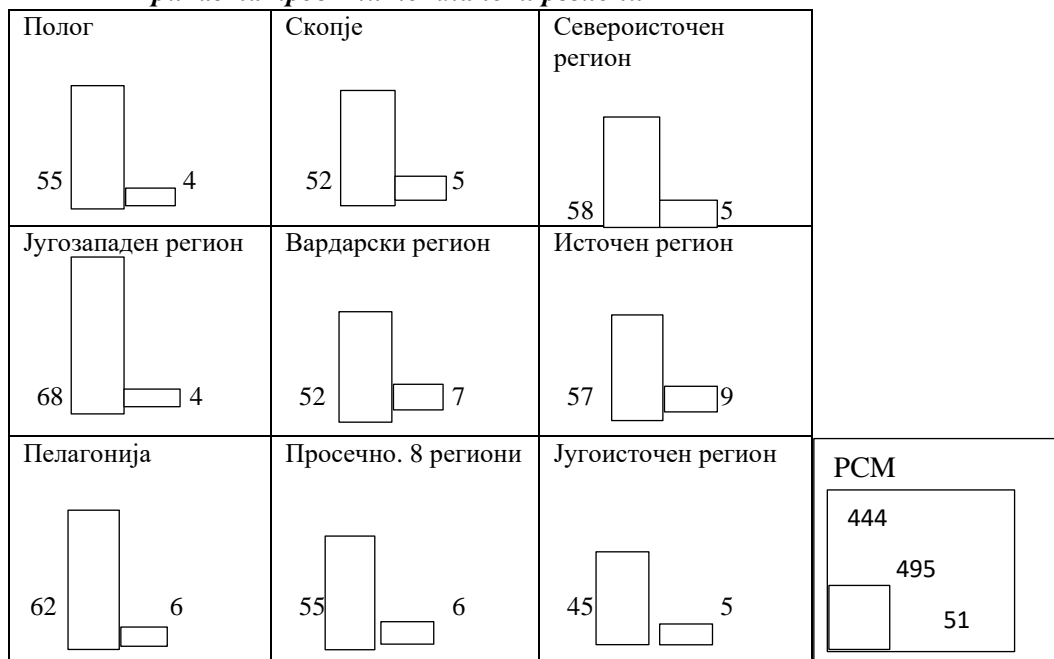
5. Проекти со висока зачестеност, преценети во однос на останатите, претставени преку 272 проекти

Цел Шифра	Цели на проектот	Број на проекти во регионот
1.1 1.2	Експоненцијален раст, инвестиции Современа инфраструктура	Sk-46, SE-33, Pol-26, SW-37, Pel-42, Var-23, E-45, NE-30

Извор: Табела 17, III глава (А)

Интересно е да се забележи дека, дисбаланс меѓу проектите “Конкурентност” vs. “Кохезија” не е забележан само во некои од планските региони, но како што графиконот број 2 покажува, во сите региони на РСМ, без исклучок.

**Графикон 2: Диспропорција на Конкурентност наспроти Кохезија
Приказ на проекти по плански региони**

Извор: Проценки на авторот

Кога ќе се направи споредба на структурата на проекти финансирани од МЛС во планските региони, може да се заклучи дека сите - без исклучок - следеле **многу силен приоритет кон зајакнување на конкурентноста**, во споредба со оние проекти кои имаат за цел намалување на регионалните нееднакости: **во просек односот е 55 наспроти 6, или 9:1**. Исто така е точно дека многу проекти за конкурентност може конечно да придонесат кон намалување на регионалните нееднакости, бидејќи поголемата конкурентност на еден регион имплицира дека определен регион може да ја зголеми стапката на раст и последователно да го намали заостанувањето зад понапредни региони во земјата. Сето тоа зависи од влијанието на проектот врз **ефикасноста на мобилизирањето на сите ресурси во регионот**: од надградување на човечкиот капитал, зголемување на стапката на вработеност, подобрување на инфраструктурата, генерирање соодветни приходи - сите како придонес кон квалитетот на животот и добросостојбата на населението, како и смалувањето на одливот на мозоци. Следната опсервација се однесува на селекцијата на проекти од страна на планските региони како одговор на непосредни, локални потреби од витално значење, важни за локалното население и квалитетот на живот (обезбедувајќи основни услуги и со недостиг од инфраструктура). Иако не служат експлицитно на целите за кохезија - кога успешно ќе се имплементираат - **проектите за конкурентност исто така придонесуваат кон намалување на регионалните економски диспаритети**.

IV. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ПРОГРАМИТЕ ЗА РАЗВОЈ ВО ПЛАНСКИТЕ РЕГИОНИ (во Република Северна Македонија)

Проф. д-р Миролуб Којовиќ

1. Вовед

Стратегијата за регионален развој на Република Македонија заснована на Законот за рамномерен регионален развој, како и на националната определба за евроинтеграции, ги дефинирала двете основни стратешки цели во проевропски дух: 1. **Конкурентност на регионите** и 2. **Кохезија на регионите**. Оваа втората, расчленета на демографска, економска, социјална и просторна кохезија на регионите, идентификувала седум приоритетни цели од кои пет ги препознаваме и како важни содржини и цели на просторното планирање и урбанизмот, кои како инструменти за управување со животната средина ги покриваат пошироките природни и создадени рурални простори и деградираните и помалку урбанизираните простори:

1.3 Користење на иновативниот потенцијал за креирање на одржливи живеалишта и животна средина

2.1 Демографска ревитализација и порамномерна дистрибуција на населението помеѓу и внатре во планските региони,

2.2 Градење на функционално-просторни структури за подобро интегрирање на урбаните и руралните средини во планските региони,

2.5 Поддршка на подрачјата со специфилни развојни потреби,

2.7 Подигнување на капацитетите за планирање и реализација на развојот во планските региони,

Во овие теми се соочивме со клучните демензии на постоењето, ПРОСТОР, ЛУЃЕ, ПЛАНОВИ. Во воведното излагање за просторното планирање се изјаснивме за ПРОСТОР И ЛУЃЕ (демос) како примарна кохезија пред сите останати, битни во развојот, особено во регионалниот. Тоа методолошки ја насочи нашата работа на анализа на програмите за развој на регионите. Како примарна задача го поставивме испитувањето на усогласеноста на регионалните и националните стратешки цели, во смисла, дали е постигнат одреден степен на кохезија. Второ, моравме да испитаме во какви просторно-

демографски услови се наоѓа регионот, каде е природно, географски лоциран и за што е предиспониран и што е можно, каква перспектива за развој гледаме во тој регион.

Што се однесува до просторот и луѓето, прво моравме да го поставиме проблемот на **регионализација** како фактор за дебаланс на одржливиот развој кој го кочи и не го дозволува, освен за Скопје, развојот на другите региони, општини и населби и да ги испитаеме условите под кои би било опортуно да се изведе нова и примерна регионализација, односно да се обезбеди поголема кохезија на регионите. Второ, укажавме на секундарната **урбанизација** на руралните подрачја како пат кон подобра интеграција на урбаните и руралните средини, кои сме ги оцениле како клучни цели во иднина. Притоа, моравме да посочиме дека демографската ревитализација мора да добие нов и посилен импулс, бидејќи земјата влегла или ќе влезе во кризна фаза на депопулација, неподготвена за промени. Трето, демографскиот дебаланс не може да се реши само по природен пат и со пораст на популацијата, туку и по механички и со изградба на нови населби или обнова на постоечкиот станбено-комунален фонд. Во тој контекст, планерската активност мора да се стави во функција не само на обнова и ревитализација на руралните подрачја, туку и на помалку урбаните и деградирани подрачја. Сето тоа е во тесна корелација со кохезијата на регионите, која не се испитува и следи, што е дел од управувачкиот невидлив интелектуален процес. Во таа смисла, планската активност мора подобро и поадекватно да биде поддржана во урбанистичките планови, кои инаку слабо или никако не се реализираат. Исто така, мора да се воведат просторни планови кои во Северна Македонија не се работат, а инаку стојат во системот за планирање (просторни планови: регионални, општински со посебни намени). Тоа се инструменти за управување со просторот, законски обврзувачки, а во пракса недефинирани и неприменувани, што е сериозен недостаток на системот за управување со регионалниот развој, пропишан со закон, започнат со стратегија, програми на регионите, активиран, ставен на оценување со завршната евалуација.

2. Проценка по плански региони

2.1. Вардарски плански регион

После воведот, Програмата за развој на планскиот регион, ги опфаќа карактеристиките на регионот, демографскиот, економски и социјален развој, туризам, земјоделство, инфраструктура и енергетика и животна средина расчленета на бројни компоненти и карактеристики.

Во делот за среднорочни цели опфаќа 6 стратешки цели:

1. Подобрување на условите за живот преку заштита на *животната средина*
2. Развој на современ транспорт и *инфраструктура*, патишта, железница, енергетски системи
3. Развој на вински и културен *туризам*, како и на останатите видови туризам
4. *Конкурентност* на регионот со оптимално искористување на потенцијалот и SWOT анализа
5. Развој на *човечкиот капитал* и подобрување на социјалната заштита
6. Регионални потенцијали, *земјоделство и рурален* развој

Обработката на целите за развој ги следи во принцип постапките и техниките пропишани со Правилникот. Исто така, користена е листата на индикатори во документот Дополнување и измена на Стратегијата за регионален развој, која има предвидено стотина индикатори за двете основни стратешки цели, *конкурентност* и *кохезија на регионите* и 14-те приоритети, кои се одбрани по слободен избор, помалку лабаво поставени, и кои иако формално може да се сметаат за потребни инструменти, сепак се недоволно цврсти и доверливи. Обработувачите на програмата за развој на регионот биле ориентирани кон сопствен избор на индикатори и своја верзија на методологија. Во таа смисла, користени се SWOT анализа за опис на позитивните и негативните страни на регионот, индикатори за расветлување на појави, како и индикативни активности за опис на процеси и постапки, како и мерки за реализација на целите и приоритетите.

Планската активност застапена со изработка и ажурирање на урбанистичките планови за урбаните и руралните подрачја, иако понапредна во однос на другите региони, сепак не е вброена во приоритетните цели. Главно е ориентирана на урбаните проблеми, а помалку на руралните проблеми. Изработката на плановите за урбана и рурална средина е во диспропорција (70/19), како и изработка на планови надвор од населените места и села (15/4), што го илустрира и табелата за изработка на урбанистички планови.

Табела бр.1: Урбанистички планови изработени и ажурирани, 2009-2012

УП/ПР	Реп Мак.	Варда р	Исто к	Југозап ад	Југоисто к	Пелагониј а	Полог	Североисто к	Скопј е
ГУП	31	7	4	2	4	4	6	4	0
ДУП	434	63	55	59	37	54	36	73	57
УПВНМ	98	15	13	8	16	19	8	3	16
УПС	47	4	5	2	5	4	9	3	15
Вкупно	610	89	77	71	62	81	59	83	88
%	100	14.5	12.6	11.6	10	13.3	9.5	13.6	14.4

Source: Izveštaj o tekovnoj evaluaciji Strategije regionalnog razvoja, 2009-2019, za period 2008-2012

Општа забелешка е дека стратешките цели имаат главно проблемски пристап, селекцијата на индикаторите за следење ја поддржуваат анализата, која главно се потпира на извор на податоци ДЗС, што не било доволно за анализа. Недостасувале истражувања на терен, како и аналитичка поддршка.

Регионот Вардар територијално се протега по долината на Вардар, Овче Поле на север до грчката граница на југ, како и долж ридовите источно и западно од Вардар на повржина од 4042 km² и изнесува 17% од вкупната државна територија. Опфаќа 9 општини од кои 4 градски и 5 рурални. Регионот се карактеризира со релативно висок удел на урбана популација, мали урбани центри, поголеми рурални центри и воопшто со карактер на урбанизација. По природните услови, потсетува на два споени климатски карактери, медитерански во долината и алпски во ридовите. Следната табела го илустрира дисперзираниот урбан карактер на регионот. Инаку, регионот Вардар е пред сите, вклучувајќи го и Скопје, со кои е изедначен, во поглед на планските активности, со вкупно 89 изработени урбанистички планови (2009-2012) со најголем број на изработени ГУП-ови, висок број на ДУП-ови во градовите и надвор од населените места, но е на долната скала на изработка на планови за уредување на селата. Изразената диспропорција на изработка на урбани и селски планови, 70/4, го прикажува едностранот интерес кој мора да се помести во правец на селските планови.

Табела бр.2: Основни просторно-демографски карактеристики

Општини	Територија km ²	Население	Населени е/km ²	Населби/НМ 100 km ²	Урбано население	Урбано население %
Велес	427	55080-	129	29 / 7	46707	84.8
Демир Капија	309	4635	15	15 / 5	3337	72.1
Кавадарци	992	38688	39	40 / 4	29000	75.3
Неготино	478	19548	41	19 / 4	12108	69.1
Свети Николе	483	19311	37	33 / 7	14290	74.3
Градско	235	3525	15	16 / 7		
Лозово	166	2656	16	11 / 7		
Росоман	132	396	31	10 / 8		
Чашка	820	8200	10	42 / 5		
Вкупно	4042	153596	38	215 / 4	105442	68.6

Просторни општински карактеристики на регионот се: - територија 130 – 1000 km², вкупно 4042 km², население 396 – 55000, вкупно 153596, густина на население 10 – 129, просечно 3 жители/km², населени места 10 – 40, вкупно 215, урбано население 68.6% вкупно.

Заклучок

Претходната табела покажува дека статистиката за населението не е усогласена и кохезивна, а од аспект на урбанизација непроучена во состојба на инфо-ентропија, т.е. неверодостојна, необработена и неорганизирана. Заслужува подлабока анализа и проценка на ситуацијата заради водење на реална политика за ревитализација и развој на населбите. Тоа може да се заклучи и од бројот на населби 215 во 9 општини, преку 20 во просек, а во најбројните општини е 40 и 42 населби, додека во средно бројните 29 и 22 и во помалку бројните 10–16 населби во 5 општини. Тоа е најсериозниот и најзанемарениот проблем на организација на руралните подрачја со многубројни дисперзирани населби до кои тешко се стига и кои најтешко се снабдуваат и опслужуваат, а особено населбите со најстара популација. Тоа е, значи, стратешки проблем, урбанизација и руризација, слични и блиски со исти проблеми, сообраќај и снабдување, како и пружање услуги за заштита, здравство, социјала, безбедност, ПТТ сообраќај. Во тие подрачја без разлика дали се рурални или урбани општини (со центар на општините, како примарен центар) недостасуваат секундарни и терцијарни центри кои обезбедуваат превоз, снабдување, сервис и безбедност и треба да се планираат, програмираат, дизајнираат и изработат. Во регионот Вардар сметаме дека недостасуваат секундарни и терцијални центри во руралните, но исто така и во полу-урбаните подрачја, околу 20 населби изградени во модус на одржливи и развојни населби, еко-комуни во долинските простори, сообраќајно поврзани во мрежа на населби пополнети со современи содржини и опрема. Во секој поглед такво нешто би претставувало унапредена мрежа на населби, мултифункционални, одржливи, лоцирани во долинскиот појас б, а во брдестите делови уште околу б од секоја страна. Дури така би била создадена мрежа на населби, конзистентна, поврзана и интегрирана со постоечката неразредена и невоедначена мрежа на населби. Нова, интерполирана, вмрежена, пополнета со содржини, мултифункционална мрежа на одржливи населби дури така би создала услови за рамномерен и согласно одржлив развој на регионот.

Препорака

Да се изградат по 6 развојни одржливи населби во модус на еко-комуни за XXI век во долинските и брдестите страни на Повардарието со цел демографска ревитализација, рамномерно резместување на популацијата, кохезиски услови за развој (простор, демографија, економија, социјала и екологија), создавање визија за интегрирани хумани населби за иднината, по полумедитерански стил во долинските и полуалпски населби во брдестите делови. Тоа би било полн допринос кон приближувањето и интегрирањето на регионот на европски начин.

2.2. Југозападен плански регион

Програмата е изработена во Центарот за регионален развој Југозапад во соработка со ресорното министерство на Владата на РМ по претходна согласност на Советот за Југозападниот регион за периодот 2016-2019. Работен е по слична методологија, како и другите региони. Содржината опфаќа, после основните карактеристики на регионот, демографија, социо-економски развој, земјоделство, инфраструктура, животна средина, значително расчленета во бројни аспекти, заштита и користење на ресурси, загадување, природно и културно наследство. Понатаму следува планирање на развојот, визијата и финансирањето.

Југозападниот регион е лоциран помеѓу регионите Пелагонија на југ и Полог на север. Зазема прекрасен природен планинско-езерско-долински пејзаж со Охридското и Преспанското езеро, планините Јабланица и Галичица, националниот парк Галичица со предложени нови предели за природна заштита. Југозападниот регион претставува исклучителен предел, кој се помни, претставува исклучително вредно заштитено природно добро со многу вреден био и еколошки диверзитет од национално и балканско значење, познат и признат во светскиот туризам и во светското природно наследство. Претставува голем туристички потенцијал кој се негува и унапредува во согласност со светските трендови за одржлив развој, интергален и мултидимензионален.

Среднорочни плански цели:

1. Модерна **економија** заснована на висока технологија и знаење
2. **Образование** прилагодено на потребите на економијата, ефикасната социјална и здравствена заштита на населението
3. Развој на **туризмот** поврзан со природното и културното наследство

4. Зачувување на квалитетот на *животната средина*

Во Програмата за развој на планскиот регион направени се пропусти со игнорирање на следните приоритетни стратешки цели:

1. Демографска ревитализација и рамномерно разместување на популацијата во регионите (цел 2.1. од Стратегијата за регионален развој 2009-2019)
2. Градење на функционално-просторни структури и интегрирање на урбаните и руралните средини во регионите (цел 2.2 од Стратегијата)
3. Унапредување на планските активности во регионите (цел 2.7 од Стратегијата)

Под 1. Демографски развој во регионот е во поблаг пад, долгорочно би можел да претставува значајна загуба на популација на регионално и локално ниво, што инаку е една од националните стратегии за развој. Во периодот 2013-2009 во регионот е забележен пад на популацијата во регионот по негативна стапка од 1.7 промили, а во Републиката е позитивен и изнесува 1.2 промили. Природниот прираст се приближил на 0-та стапка. Забележано е и негативно миграциско салдо, второ по значење во регионот (после Истокот), вкупно 541, од градовите 354 и 187 од селата, што во просек е преку 100 годишно. Демографскиот развој се приклучил во процесот на намалување на човечкиот капитал во Републиката, чие зачувување е прва национална цел и интерес. Проблемот не е за потценување, иако не е значаен и мора да се третира како стратешка цел, како што и доликува. Демографски негативното салдо не може да се елиминира само со природен прираст туку и со миграциски, а тоа би значело изградба на населби и населувања. Општата забелешка е дека е занемарен демографскиот развој на општините и руралните подрачја и населби, без чие што учество не може интегрално да се планира одржлив развој на регионот.

Под 2. Се подразбира изградба на нови хумани и одржливи мултифункционални населби во руралните подрачја во вид на центри на руралните заедници со кои се решава проблемот на секундарна урбанизација за разлика од примарната урбанизација со центри на општинските заедници. Овој проблем долго е запоставен и би морал да се решава како приоритетна стратешка цел. Тоа би било компатибилно со актуелниот степен на урбанизација од 66%, што регионот го приближува до оптимална мерка за урбано население, но занемарливо е и руралното. Регионот достигнал солиден степен на урбанизираност (66%) и би можел да се стимулира до 70% од вкупното население, без

импликации, според користење на просторот. Во тој контекст претстои потреба за поголема грижа кон руризацијата и развојот на селата, што е децениски проблем и треба да се постави на приоритетно место за решавање.

Под 3. Планската активност во регионот е релативно слабо развиена во однос на другите региони, имајќи ја предвид изработката на плановите за урбаните и руралните подрачја. Тоа се однесува во прв ред на изработка на планска документација за урбани и рурални населби, обете категории ГУП и УПС, со по 2 во двете категории. Регионот е на последно место во Републиката и би морал да се помести од таа позиција. Значи, во прашање се планирање, изработка и уредување на урбаните и руралните средини по пат на урбанистички планови. Инаку изработката на ДУП-овите е релативно на добро средно ниво на изработка на планови (59 или 13.6% од вкупните во Републиката). Сметаме дека најкритични се плановите за руралните подрачја кои се инсуфициентни и прашањето е како се третира проблемот на уредување на селата. Овој дел на проблемите за унапредување на руралните населби се третира во Програмата за развој на регионот во рамки на економскиот развој, како аспект за унапредување на агрокултурата – развој на селата, што не е ниту доволно, ниту потполно исправно. Селото мора да се третира современо и модерно со помош на напредните технологии, како хумани населби со одржлив развој на хабитатот од рурален тип на сосема поинаков начин од класичното уредување во функција на агро-стопанството. Мора значително поинаку да се гради и развива, поблиску до град, но да не се прекинуваат врските со селото во модус на одржлив хабитат од рурален тип по опции и предности на еко-комуните за XXI век во однос на класичниот тип населби кои сме ги проучувале во претходните 15-20 години, делумно во ЕЦМР.

Табела 3: Основни карактеристики на регионот

Карактер.	Површина km ²	Жители	Општини	Населени места
РСМ	25713 100	2040228 100	84 100	1767 100
Регион	3344 13	222385 11	10 11.9	286 16.2

Извор: Државен завод за статистика

Табела 4: Основни индикатори за користење на просторот

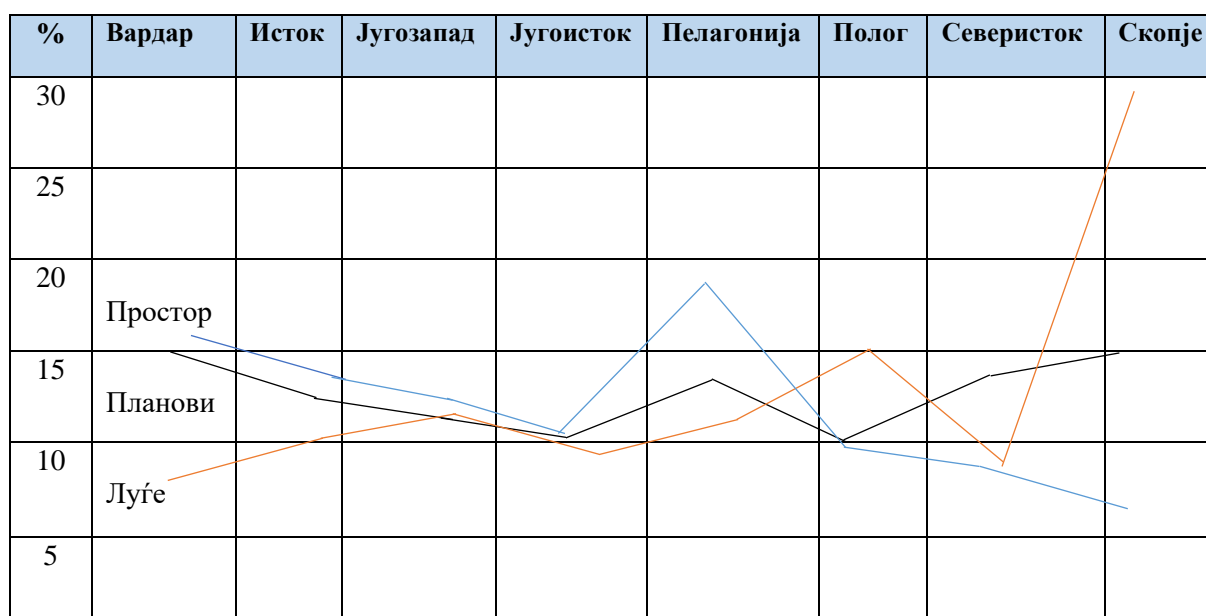
Карактер	Гн. (жит./km ²)	НМ/100km ²	Општини km ²	Рас. прост., ха/жит.)
PCM	79.3	6.8	306	1.26
Регион	66.5	8.5	334	1.5

Првата табела покажува дека основните карактеристики на регионот не се потполно во полна кохезија сами со себе и во однос на Републиката, само делумно: удел на жителите во општините се најблиски (11 и 12), простор / површина (13) и понатаму бројот на населените места (16), што покажува дека во овој регион најсилно е изразена фрагментацијата и дисперзијата на населби во просторот (286), што е и најголем проблем за контрола и управување со вкупниот број на населби на ниво на општини (10) и региони заради фрагментацијата, дисперзијата, сообраќајната поврзаност и воопшто функционирањето на населбите.

Табелата на индикатори покажува дека овој регион е над просекот во Републиката за 3 индикатори и за 1 индикатор под просекот:

- концентрација на населби во простор (NM/100 km²) – 8.5 наспроти 6.8, разлика 25%
- големина на општините (334 наспроти 305 km²), разлика 9%
- расположлив простор по жител (1.5 наспроти 1.26 ха/жит), разлика 19%
- густина на населеност е под просек (66.5 наспроти 79.3 жит./ха), разлика 12%

Графикон 1: Регионални разлики: планови, простор и луѓе

Source: M. Kojovic

Графиконот прикажува најголема регионална неусогласеност помеѓу планирањето, просторот и луѓето во 5 региони, Скопје, Североисток, Пелагонија и Полог и Вардар. Во преостанатите 3 е постигната поголема усогласеност во регионите Југозапад и Југоисток и помала во регионот Исток.

Заклучок:

1. Регионот има релативно поголема густина на изграденост (концентрација на населби), но помала густина на населеност, што и дава можност за населување и згустување во одредени рамки, не поголеми од 10-15%. Општинските простори на регионот се во просек поголеми од републичките за 9%. Расположлив простор по жител е за 15% поголем. Тоа дава опција за намалување во двата правци за 5-10%, кои ја отвараат потенцијалната опција за пораст на популацијата за 10.000-15.000 жители и пораст на густината на населеност до 70 жит./ha.
2. Регионот покажува релативно поголема кохерентност на параметарот жители и број на општини (11-12% во Републиката), помала кај површината (13) и најмала кај населените места (16), односно укажува на зголемена бројност на населби.
3. Индикаторите за користење на просторот покажуваат поголема диспаратност во однос на Републиката, односно зголемена е концентрацијата на населени места, големината на општините и расположливиот простор, единствено густината на населеност е намалена, што и не е недостаток во овој случај, дури е и предност.
4. Регионот е потпросечно искористен и има потенцијал за населување и зголемување на густината на населеноста, но тоа треба да се прави многу внимателно и воздржано, имајќи ги во предвид карактерот и вредностите на регионот кој е под строга заштита.

2.3. Полошки плански регион

Полог е регион на екстрими, еден од најмалите региони територијално, 2416 km², после скопскиот регион популациски најнаселен, 320 илјади и најгусто населен, 126 жит./ha, стекнал урбан карактер (55% урбано население), најгусто изграден со населби 7.6 N/100 km², пред југозападниот регион и пред просекот (6.9). Лоциран е на граничниот дел на Македонија на северозапад. Констатирано е дека е под притисок на инфраструктурни и енергетски објекти и системи.

Регионот е карактеристичен по заштитените подрачја на кои треба да им се придружат и други предложени, како и штотуку идентификувани. Тука е и Националниот парк Маврово, како и Шар Планина, предложена за национален парк. Природата ја краси броен биодиверзитет чиј што еден дел има меѓународно значење. Преодреден е за диверзитетен туризам.

Табела 5: Основни карактеристики по општини

Општина	Површ.km2	НМ, /100km2	Жит.2002	Гн.2002	Жит.2013	Гн. 2013
Тетово	262	20 7.7	86.658	331	90.948	347
Теарце	136	13 9.5	22.454	164	22.836	167
Брвеница	141	10 7	15.855	97	16.519	101
Боговиње	261	14 5.3	28.997	205	30.579	216
Желино	176	18 10	24.390	121	27.441	137
Јегуновце	613	17 9.6	10.790	61	19.723	61
Гостивар	176	35 19.9	81.042	158	83.239	162
Врапчиште	513	16 3	25.380	161	27.266	113
Маврово	663	42 6.3	8.618	130	8.907	13
Полог рег.	2416	184 7,6	304125	126	318.458	132
Република	25317	1767 6,9	2.022.547	79	2.065.769	80

Source: PRDC, calculations by the author.

Табелата прикажува хетерогеност во користење на просторот во рамки на регионот на ниво на општини, во поглед на човечки капитал, густина на населени места, густина на населеност, засновано на проценка на населението од почетокот на минатиот пописен циклус.

На општинско ниво регионот е населен со средно големи урбани заедници (2 – под 100.000), многу големи рурални заедници (6 – 16.000-30.500) и една специфична со енергетски комплекс (под 10.000). Припаѓа номинално на категоријата пониско урбанизирани региони (55% урбано население), поточно може условно да биде поурбанизиран (65%) и високо урбанизиран регион (75%), поради фактот што 4 општини имаат преку 20.000 жители кои по правило би требало да се урбанизираат (55%), номинално и објективно и 2 општини со помалку од 20.000, кои би можеле да стигнат до ниво на полу-урбанизираност (50%). Со други зборови, регионот е во свој одржлив развој од аспект на просторно-демографска кохезија ги достигнал и надминал условите за повисока и висока урбанизација. Тоа со себе го повлекува дефинирањето на стратешката цел „повисока и висока урбанизација“, што во реалноста не е случај.

Густина на населените места (НМ/100km²), како значаен индикатор за користење на просторот во регионот укажува на нагласен диспаритет. Се движи во опсег 3-20 НМ/100km²), до под 10 во енергетскиот комплекс, со меридијан 6-10 и над просек во Републиката (6.39 / 7.6).

Ваквата состојба во реалноста укажува на сериозни потешкотии во урбаното и просторното планирање, со цел намалување и санирање на последиците на нерамномерното разместување на населението, што всушност е една од суштинските цели на стратегијата за развој, во рамки и надвор од регионот, кои не зазеле важно место во приоритетните цели за развој.

Среднорочни цели за развој:

1. Поддршка и развој на **конкурентност** и инвентивност во развој на малите и средни претпријатија во регионот
2. Развој на современо образование, развој на **човечкиот капитал** и подигнување на степенот на социјален развој
3. Одржлив развој на спортско-рекреативните центри преку валоризација на **природните и културните вредности**
4. **Заштита на животната средина**, користење и заштита на природните ресурси.

Листата на цели е слична со листата на цели на Североисточниот регион, а различна од другите, како и од Стратегијата за развој на Републиката. Се разликува методолошки, формално и суштински. Прво, методолошки. Определена е примарно за регионални интереси и цели за развој, не интернационално во контекст на евроинтеграциите. Но е постигнат и компромис и единство со првата и најважна цел, конкурентноста на регионите. Второ, Програмата е методолошки определена за четири основни цели наместо две (Стратегија), покривајќи ги приоритетите со делумно исти цели и разликувајќи се, формално. Програмата е целно разгранета во четири правци, Стратегијата во два и цврство се определува за 2 x 7 приоритети. Програмата во таа смисла е поеластична и сметам дека тоа е исправно и ја поддржуваме таквата ориентација. Допирни и преклопни цели се: 1 и 4. конкурентност на регионот и заштита на животната средина.

Што се однесува до просторниот развој, Програмата не е во согласност со приоритетите кои стратегијата ги покрива (2.1, 2.2, 2.7).

1. (2.1) Демографска ревитализација и рамномерна дистрибуција на население
2. (2.2) Градење функционално-просторни структури и подобро интегрирање на урбаните и руралните средини
3. (2.7) Подигнување на капацитетот на потенцијалите во функција на реализација на целите. Се однесува во прв ред на унапредување на просторното планирање (регионални и општински планови, регулациони планови, урбани и рурални).

Првите два приоритети се однесуваат на креирање програми и имплементација на планови и програми за ревитализација и руралните подрачја, кои во рамки на планските активности биле недоволно и неадекватно применети, но делумно е согласно урбанистички планови за населени и вон населени места.

Урбанистички планови за населените места и планови надвор од населените места

Потврдена е важноста, значењето и функцијата на регионалниот просторен план (РПП), кој не е дефиниран и регулиран, а во функција на оптимизирање на лоцирањето на населението, изградба и уредување на просторот.

Потврдено е дека со планската документација не е покриен голем дел од руралните подрачја. Евидентно е дека планската активност во Полошкиот регион била послабо застапена во однос на другите региони и била занемарена и под просекот во поглед на збирот на сите планови (59 наспроти 89 во Вардарскиот регион), но, регионот бил активен во изработка на планови за населени и надвор од населени места (рурални) со 17 наспроти 23 (Пелагонија) и 9 планови за села, повеќе од останатите. Сепак, останува констатацијата дека дел од руралниот простор останал непокриен, како и дека реализацијата на плановите била недоволна и слаба.

Напоменуваме дека урбанистичките планови и недостатокот на просторни услови се суштински важни, како приоритет во цел 1. Инфраструктура, што е дискутабилно како недостаток за тоа што е примарно, а што е секундарно.

Приоритет 1.4 Одржливо земјоделство и рурален развој, само го споменува руралниот развој, декларативно.

Планирањето (просторно - регионално и општинско, урбанистичко - урбано и рурално) не добило ниту приближна улога и функција во Стратегијата за регионален развој, како

инструмент во изработка на законските плански документи, како и инструмент за управување во имплементација на стратегијата за регионален развој.

2.4. Пелагониски плански регион

Регионот Пелагонија ја зазема југозападната гранична позиција во државата. Се граничи на север со Југозападниот регион, на исток со Вардарскиот регион, на југ со Грција. Геоморфолошки карактеристична е планинско-котлинска и езерска земја, разновидни природни еколошки вредности кои се врзуваат за две котлини, централна Пелагонија и периферна Преспанска. Пелагонија се протега од север кон југ, продолжува во Грција. Хидролошки е богата со езерски, речни и изворски води. Погодна е за разновидно земјоделство и туризам. Спаѓа во редот на средно развиени региони со перспектива за понатамошен одржлив и рамномерен развој со комплексно одбрани цели за развој.

Стратешки цели на регионот и Стратегија за регионален развој

1. Поттикнување на одржлив и рамномерен развој на регионот
2. Развој на конкурентни туристички дестинации во регионот
3. Унапредување на социјалните, здравствените и образовните услови
4. Подобрување на меѓусебните односи во регионот и во соседството за подобар живот
5. Земјоделски и рурален развој
6. Заштита и унапредување на животната средина

Недостасуваат приоритети за просторен развој, идентификувани во Стратегијата за регионален развој (2.2, 2.2 2.5,2.7). Препорачуваме повторно да се вклучат и да се разработат посебно, после увидот во основните просторни карактеристики на регионот.

Табела 6: Основни просторни карактеристики на регионот и општините - Пелагонија

Општина	Население 2002	Население 2013/Гн	Територија km ²	Нас. места/ на 100km ²
Битола	95385	92777 117	787	66 8.3
Демир Хисар	9497	8555 18	480	41 8.5
Кривогаштани	6150	6701 75	89	13 14
Крушево	9684	9559 50	191	19 10
Могила	6710	6396 25	255	23 9.2

Прилеп	76768	76862	64	1199	29	2.4
Ресен	16825	16346	30	551	44	8
Новаци	3549	3246	4	753	41	5.4
Долнени	13968	13962	34	412	37	9
Вкупно	221367	232367	56	4117	343	8.3

Source: PeIRDC, calculations by the author.

Табела 7: Движење на населението и густина на населеност, Пелагонија, 2009-2013

Година	2009	2010	2011	2012	2013
Население	234,488	234,137	233,688	232,958	232,367
Густина на населеност	56.9	56.9	56.8	56.6	56.4

Просторни карактеристики

Регионот го надминал критичниот праг на урбанизација и се вброил во редот на урбани, односно пониско урбанизирани (55/45), благодарение на Битола и Прилеп, но со перспектива на пораст на 65/35, благодарение на уште 4 општини кои се погусто населени (30-75 жит./km²). Ограничувањето на просторниот развој, урбанизацијата и одржливиот хабитат ја сочинуваат бројноста на населените места (343) во релативно помали општински заедници (3.000-10.000 жители) со голем број на придружни населби (20-40). Куриозитет претставува општината Новаци која е најмала популациски, најретко населена, просторно натпросечно голема, со најмногубројни населби (41).

Густината на населените места е концентрирана во опсег 8-14 НМ/100km², - 7 и само 2 во опсег, 3-6. Основен проблем на урбанизирањето и одржливиот развој на руралните општини е недостатокот на секундарни и терцијарни центри, како фокусни точки на одржливиот развој. Тие мораат да се планираат и изградат на принцип на одржливи и еколошки мултифункционални населби од полу-урбан или урбан карактер со специфични атрибути на рурални заедници за коишто говоревме и приложивме пример на демо-проект.

Стратешки цели на регионот и Стратегијата на Републиката

Стратешките цели на регионот не покажуваат потполна усогласеност со Стратегијата за развој. Прилагодувано е на домашните цели, но некои важни се сепак изоставени, занемарени или маргинализирани. Тоа се однесува на просторниот развој, кој е една од четирите примарни области на одржлив развој, лоциран во повеќе приоритетни цели, а на кои ние мораме да укажеме како пропусти, после анализата на основните просторни развојни карактеристики:

1. **Демографска ревитализација** и порамномерна дистрибуција на населението (цел 2.1 од Стратегијата)
2. **Градење функционално-просторни структури** и подобра интеграција на урбаниот и руралниот простор (цел 2.2)
3. **Подигнување на капацитетите** за планирање и реализација на развој на населението (цел 2.7 од Стратегијата).

Демографски анализи, неконзистентни и несигурни

Демографијата е важна област за сознанија и важна како наука, но анализите за демографските движења се отежнати и несигурни заради неажурноста и неконзистентноста на статистичкиот мониторинг, но *сепак* доволно индикативни за да укажат на проблемите и да укажат на трендовите и начините на решавање. Од претходните табели 2013/2009 населението во регионот се намалило од 234.488 на 232.367 за 9 промили, по негативна стапка од 1.8 промили што не е за потценување. Ако на сето тоа се додаде податокот за негативниот природен прираст, кој варираше во периодот 2008- 2013 од -1.5 до -3 промили, а миграциите во Пелагонија покрај Скопје се единствено позитивни, тогаш може да се заклучи дека загубата на популација е реална и потенцијална во Пелагонија и поголема отколку што покажува вкупниот пораст на популацијата, при што руралната подрачја се празнат додека урбаните се полнат. Со тоа се потврдува актуелноста на проблемот за интер-регионална нерамномерност. Со други зборови, демографската ревитализација е реална и актуелна и вредна како стратешка цел, неизбежна.

Од друга страна, урбанизацијата и руризацијата се јавуваат како антагонизми, а не како комплементарни процеси, т.е. празнењето на селата доведува до пораст на урбаното население, наместо селското население да останува во руралните подрачја, но во изменети полу-урбани и урбани услови, а тоа е секундарна урбанизација која се јавува

доколку постојат секундарни центри, освен примарните општински центри. тоа се центри на селските заедници и во сегашните услови е реално можно со изградба на нови мали центри, планирани и градени во модус на одржлив хабитат и ние со тоа се занимаваме решавајќи го проблемот во вид на еко-комуни за XXI век. Тоа се наоѓа во сфера на приоритетот 2.2

Приближување и интегрирање на урбаните и руралните простори, како долгорочен, нерешен и занемарен проблем

Регионот е место каде што се одвиваат планерските активности и се реализираат урбанистичките планови. Пелагонија спаѓа во редот на половина од регионите во земјата со натпросечна изработка на урбанистички планови за град и село (81 наспроти 76), но со засилена диспропорција на изработка на урбани и рурални планови (63/23), кои номинално се изедначуваат, но се функционално одвоени и различни. Во регионот Пелагонија кој спаѓа во релативно повисок степен на урбанизација (67.5 / 32.4) уделот на изработка на планови е поголем во корист на урбаните (73 / 27), а би морало да биде барем (65 / 35) или дури драстично зголемен во корист на руралните планови (60 / 40).

Користење на просторот во општините и регионот

Табела 8: Густина на населеност и изграденост во општините и регионот

Општина	Гн.– жит./km ² .	Г. НМ/100km ²	Територија
Битола	118	8.4	787
Демир Хисар	18	8.5	480
Кривогаштани	75	14.6	89
Крушево	50	10	191
Могила	4	9	255
Прилеп	6	3	1199
Ресен	30	8	551
Новаци	4	9.5	753
Долнени	33	8.8	412
Вкупно	49	7	4117

Source: Ibidem.

Користење на просторот во урбанизмот, како и во просторното планирање е суштина и цел, инструмент за планирање, преку кој се контролира реализацијата, кој се користи или слабо или погрешно, дури и се игнорира. Од оваа мала анализа може да се види колку е тоа важно. Двата индикатори во овој случај покажуваат делумна согласност, но и голем диспаритет меѓу општините. Оваа анализа упатува и на начинот на намалување на диспаритетот. Густината на населеноста покажува 3 категории на густина:

- **Ниска:** 4-20 жит./км² (4)
- **Средна:** 30-50 (3)
- **Висока:** до 120 (1 населба)

Кај густината на изграденост е поинаку, и таму има 3 категории:

- **Најмала:** до 3 населби на 100км² (1)
- **Средна:** 8-10 (8)
- **Најголема:** 14 населби (1 општина).

Хомогената група на средно – висока густина на изграденост корелира со групата од 7 приближни густини на изграденост корелира со следните големини на општините:

	- 1200 км ²	1
7X 8 – 10	- 400 – 800	5
H/100км ²	- 90 – 400	3

Заклучок

Демографскиот развој, човечкиот потенцијал, заштитата, развојот, рамномерното разместување, урбанизацијата на руралните подрачја се важни во Стратегијата за регионален развој и мора повторно да се вклучат, бидејќи се изоставени. Со дополнителна анализа создадовме основа во понатамошна постапка тоа да се направи.

Урбаниот одржлив развој во регионот Пелагонија треба да се поддржи, но истовремено, координирано и поврзано со урбаниот и руралниот дел, секако против инерција и заостанување на руралниот дел. Напротив, руралниот развој го поставуваме како стратешки приоритет, чиј развој ќе доведе до реализација на основните две стратешки цели, **конкурентност и кохезија** на регионот, но во други услови на регионализација (балансирана на макро ниво, како надоградба на акутелнта небалансирана микро регионализација).

Препораки:

- Поддршка за стратемиските цели: 1) Демографска ревитализација и подобра прераспределба на населението и 2) Конвергенција и интеграција на урбаните и руралните средини, преку реконструкција на постојните населби или изградба на нови населби во седум рурални општини, 3) поддршка на процесот на урбанизација на руралните области.
- Поддршка на одржлив развој на руралните општини, за развој на општинските центри, преку преобмислување на развојот на постојните населби или изградба на нови населби во духот на Еколошка заедница 21, предложено во претходната 1-ва книга.
- Изградба на самоодржливи нуклеуси во сите 7 рурални општини.

2.5. Североисточен плански регион

Североисточниот регион го зазема граничниот североисточен дел на Република Македонија. На север се граничи со Србија и Бугарија, а на југ и запад со регионите Исток и Скопје. Спаѓа во најмалите региони по површина, зазема површина од 2310 km², 9% од територија на Републиката. Во својот состав има 6 општини, 192 населени места од кои 189 се рурални. Има густина на населеност 75, приближно на просекот од 81 жит./km². СИПР е карактеристичен по заштитените природни подрачја и еколошки коридори со кои се поврзува со националната мрежа која ги поврзува заштитените зони. Се протега долж тековите на реките Пчиња и Крива река. Поседува природни геолошки, хидролошки, еколошки вредности кои треба да се заштитат. Поседува ресурси погодни за развој и за влез во конкурентски натпревар со другите региони.

Табела 9: Основни карактеристики на регионот

Општини	Површина km ²	Жит./km ²	Населени места	Градско население %
Кратово	375	20	31	66.3%
Крива Паланка	480	42	34	69.9
Куманово	509	213	46	72.3
Липково	273	109	22	0
Ранковце	241	16	18	0
Старо Нагоричане	432	10	39	0
Вкупно	2310	76	102	56.6

Население, год.	2009	2010	2011	2012	2013
Републ.	2,052.722	2,057.284	2,059.794	2,062.294	2,065.759
Регион	174.876	175.211	176.323	175.560	175.863

Година	2009	2010	2011	2012	2013
Републ.	100	100.22	100.34	100.47	100.64
Регион	100	100.19	100.26	100.39	100.56

Source: NEPRC

Во однос на демографијата, регионот се движи по многу забавен тренд на раст, блиску до републичкиот. Аналитичарите проценуваат дека се приближува кон депопулација со сите негативни последици по развојот, младите, старите, работната сила. Националната демографска стратегија, како и регионалната ќе мора да заземе одреден став и да предвиди мерки за запирање или пренасочување на тој процес. Според нашите сознанија и проучување на проблемот, ситуацијата не може да се реши само со природен прираст, туку проблемот мора да се решава со ревитализација на цели рурални подрачја. Овде тоа е согледано во контекст на развој на туризмот и околу тоа сме близу согласност, но останува проблемот на руралните општини кои мораат да се стават на повисоко ниво на просторна и функционална организација на која ѝ недостасуваат помали урбани центри и модус на одржлив хабитат, проблем на кој со години сме работеле и имаме решенија. Регионот Североисток е во релативно поповолна позиција за решавање на проблемот на руризација, односно на секундарна урбанизација со мали развојни мултифункционални центри, кои мора да се новоизградат, освен во посебни случаи доколку е можна реконструкција и ревитализација на постоечките населби. Решавањето на овој проблем не оди без Регионален просторен план, кој не бил законска обврска, а морал да биде.

Усогласеност на Програмата на регионот и Стратегијата на Републиката

1. Конкурентност на регионот и малите бизниси

1.4 Инфраструктура и информатичко организирање

1.4.4 Урбанистички планови за населени и вон населени места, просторно планирање, регионални планови

1.5 Подрачја со специфични потреби

1.5.1 Сообраќајно поврзување во регионот

2. Квалитет на образование, социјална и здравствена заштита

3. Здрава животна средина и правилно користење и управување со природни ресурси

4. Одржлив рурален развој, развој на конкурентска регионална туристичка понуда, ревитализација на руралната средина.

Формално не е воспоставена потполна усогласеност на овие документи, туку само делумна. Неформално може да се воочи и поголема усогласеност, но е тешко воочлива поради различните методолошки пристапи и структурирање на целите и приоритетите. Програмата се раководела повеќе од локално-регионалните интереси, а Републиката од интереси заради евроинтеграциите. Затоа првата е поконцизна и релативно кохерентна, има 4 основни среднорочни цели: 1. Конкурентност на регионот, 2. Квалитетен живот и општествен стандард, 3. Здрава животна средина и 4. Одржлив рурален развој. Втората има две основни цели со по 7 приоритети. Во што се релативно усогласени, а во што не се? Регионот се усогласува во 2 од 4 основни цели, 1. Конкурентност на регионот и 3. Здрава животна средина и 4. Одржлив рурален развој. Другите 2 цели се на различни начини вклучени во приоритетите на Стратегијата, како и на кој начин - тоа е за анализа. По линија на просторното планирање, ние веќе укажавме на формалните и неформалните недостатоци на повеќето цели кои се однесуваат на демографскиот развој и разместувањето на населението, користење на просторот, планските активност и др. Но, од друга страна во Програмата на регионот се наоѓаат цели кои се изоставени или се послабо обработени. Тоа се однесува на приоритетите на регионот, кои треба да се и приоритети на Републиката: 1.4.4 Урбанизам (планови) и просторно планирање, 4. Одржлив рурален развој преку конкурентен регионален туризам, а не само во Стратегијата, како развој на селата во функцијата на земјоделството, итн. Споредбената анализа би морала да биде обемна студија за друга прилика. Би се согласил и околу целите за развој на подрачјата со специфични проблеми.

Според нашето мислење регионот правилно постапил бидејќи се определил за цели од интерес на регионот, а се надоврзал на целите од Стратегијата кои се сложувале со тие интереси. Посебно оценуваме дека во регионалната Програма треба да се зајакне демографскиот аспект и да се бори за рурален развој, не декларативно, туку конкретно на кој било начин, преку туризмот секако, а не само за земјоделско производство или во некоја проекција на европската перспектива. Затоа оваа Програма е формално делумно усогласена со Стратегијата, неформално нема усогласеност бидејќи делот за руралниот развој останал само декларативен без разработка и конкретизација.

Препораки:

- Поддршка на понатамошниот процес на урбанизација и рурализација, во смисла на модернизација,
- Поддршка на одржлив развој на две полуурбани општини - Кратово и Крива Паланка),
- Поддршка на одржливиот развој и во останати општини како Липково, Ранковци, Старо Нагоричане, во духот на Еколошка заедница 21.

2.6. Источен плански регион

Источниот плански регион ја зазема источната централна позиција и на север се граничи со Североисточниот регион, на југ со Југоисточниот, на запад со Вардарскиот регион, на исток со Бугарија. Тоа е планински и долиински предел, високи планини на исток Осоговски, Плачковица, Малешевски и Огражден, на запад Конечка. Полјата и котлините се протегаат од север кон југ, Овче поле и Ежево поле, котлината Пијанец, малешевска, виничко-кочанска, беровско-пехчевско поле. Долж котлините течат реките Брегалница и Струмица. Зазема површина од 3537 km², населен е од 178 илјади жители. Административно, регионот е поделен на 11 општини со големина од околу 300 km². Поседува природни и културни вредности, вредно наследство, заштитено. Демографскиот развој е непотполно анализиран. Се знае од оваа Програма дека во 2013 природниот прираст бил негативен (-310), миграциското салдо било позитивно (129) и дека вкупниот прираст е негативен (-181) и изнесува 1 промил или 0.1%, а тоа не е за игнорирање со оглед на тоа што трендот е долгорочна појава, но не е изразена и недоволно е позната. Другите индикатори говорат дека источниот регион умерено и слабо се населува во 11 општини од кои три се градски, останатите се со селски центар, има 217 населби и 2/3 градски живот.

Табела 10: Основни карактеристики на Источниот регион

Тер./Каракт.	Територија km ²	Население	Густина на нас.	Број на општини	Опш. со цент.	Нас.места
Република	25.713	2,065.769	80	81	38	1767
Регион	3.577	177.998	50	11	3	217
Рег./Реп.,%	13.76	8.69	62	13.58	7.89	12.28

Source: ERDC

Табелата прикажува интересна информатичка и функционална дуалност. Од една страна се областите (14), број на општини (14) и број на населби (12) во меѓусебна усогласеност во однос на Републиката, а на друга се населението (9), општините со градски центар (8)

и густина на населеност (намалена $2/3$ Р). Со други зборови, човечкиот фактор го контролира просторот од општини со урбан центар, што значи дека општините се со селски центар или без него, што е поставено како стратешка цел (2.2), приближување и интегрирање на урбаните и руралните подрачја во оваа програма е занемерено и потценето како (приоритетна цел на Стратегијата, 2.2 Изградба на просторно-функционални структури и интегрирање на урбаните и руралните простори), а тоа го цениме како недостаток.

Табела 11: Основни карактеристики на општините

Општина	Км2	Жит./км2	Нас. места	Град. насел.%
1. Берово	598	22	9	50.2
2. Веница	438	45	16	54.5
3. Делчево	422	39	66	65.7
4. Зрновци	56	55	3	0
5. Карбинци	229	18	35	0
6. Кочани	350	105	28	74.4
7. М. Каменица	190	40	9	63.5
8. Пехчево	208	24	7	58.7
9. Пробиштип	326	47	36	66.8
11. Штип	132	58	14	8
	583	83	44	91.3
12. Вкупно	3537	50	217	66.3

Source: Ibidem.

Општините во Источниот регион се во поголем диспаратет и потешки услови за отстранување без радикални промени во просторниот одржлив развој, освен преку планирање и изградба на нови населби со одржлив хабитат, како и преку реконструкција и поправка на постоечките населби, а не само по пат на комунално унапредување и изградба на инфраструктура. Во програмата инаку не е спомената планска активност во смисла на изработка на планска документација за изградба на објекти и населби. Во тој поглед Истокот не стои лошо во однос на другите региони со 77 или 12.6 од сите изработени планови во Републиката. Урбанистичките планови за изградба и уредување на урбаните и руралните населби се наоѓаат во средина. Во структурата на плановите изработени во регионот, најмногу се изработени ДУП-ови (55), а најмалку ГУП и УПС по 4 или 5 планови. Исто така, треба да се напомене дека пропорцијата на изработени за

град и села е 3:1. Мора да забележиме дека селото е сепак маргинализирано. Се споменува во приоритетот 4. Развој на земјоделството и рурален развој.

Заклучок

Програмата на Источниот регион не била доследна во развивање на глобална стратегија на Републиката, туку повеќе била свртена кон локалните приоритети. Тоа не би било спорно да не се игнорирани целите кои се важни, како што се:

- 2.1 Демографска ревитализација и рамномерно разместување на население во регионите
- 2.2 Изградба на плански и функционални структури и интегрирање на урбаните и руралните простори
- 2.5 Поддршка на подрачјата со специфични потреби
- 2.7 Подигнување на капацитетот за планирање и реализација на развој на регионот

Препорака

Програмата за развој на Источниот регион треба повеќе да усогласи со стратешките цели и да ги вклучи приоритетните цели, наведени во претходното поглавје.

2.7. Југоисточен плански регион

Југоисточниот регион ја зазема југоисточната позиција на картата на региони на Република Македонија. На север се граничи со регионот Исток, на запад со регионот Вардар, на исток со Бугарија. За оваа анализа е користен документот „План за развој на Југоисточниот плански регион“ од март 2008. Работен е во соработка со германската организација за кооперација GIZ. Методолошки и содржајно е сеопфатен документ, корисен и неопходен за ваква аналитичка работа, како и за плански и програмските цели на регионот. На него и со него треба и понатаму да се работи и да се унапредува како инструмент за управување со развој на регионот, што е и целна задача на овој проект, перспективно.

Приоритетни цели за развој:

1. **Производство во ЈИПР на градинарски брендирани лози**, производство и преработка за регионални и државни пазари
2. **Зголемување на вработеноста преку зголемување на бројот на МСП**, развој на конкуретност и активирање на мерките за развој на човечки ресурси

3. **Развој на нови и зголемување на постоечките инфраструктурни мрежи**, особено поврзани со транспорт и енергија, поддржано со економски раст, зголемување на конкурентската способност
4. **Развој на бањски и културно-историски вредности** и алтернативен туризам во соработка со соседните региони и држави
5. **Заштита и подобра животна средина**, искористување на обновливи извори
6. **Промовирање на регионот и привлекување на инвеститори**

Од аспект на просторен и демографски одржлив и рамномерен развој, изоставени се приоритетните цели од Стратегијата:

1. **Демографска ревитализација** и рамномерно разместување на населението (цел 2.1 од Стратегијата)
2. **Градење на функционално-просторни структури**, подобро интегрирање на урбаните и руралните средини во региони (цел 2.2. од Стратегијата)
3. **Подигнување на капацитетите** за планирање и реализација на развој во регионите (цел 2.7 од Стратегијата)

Наоди и препораки за Југоисточниот регион

Југоисточниот регион е брдско-планински и долиински предел. Се наоѓа во Гевгелиско-катлановската котлина, опкружен со венец планини, Плачковица на север, Малешевските, Огражден и Беласица на исток, Кожуф на запад. Опкружен е, исто така, со реките Вардар, Брегалница и Струма, а ја има локалната река Струмица во оска на котлината. Погоден е за земјоделство, сточарство, овоштарство и разновиден туризам. Спаѓа во редот на средно развиени региони по БДП.

Во општествено-економска смисла е организиран во 9 општини, популациски вброени во 4 категории: преку 30 илјади - 2, 20-30.000 - 2, 10-20.000 - 4 и под 10.000 - 1.

Просторната структура на општините е триделна: 480- 680 km² – 2, 250-330 km² – 2, 114-250 km²ha – 5

Број на населени места во општините е структуриран во низот (4) - 1, (13 - 18) - 6, (25 - 29) – 2.

Густината на населеност (жит./km²) се движи во поширок опсег од најмал (16 и 19), преку среден (45-55), до највисок (75 и 95)

Расположливиот простор по населено место се движи (km²/НМ) во опсег 11 – 28 km².

Поволните услови за развој во прв ред се кај природните карактеристики, постојат на глобално и регионално ниво, а на општинско ниво се многу хетерогени и несогласни. Во секој случај, станува збор за рурално подрачје со предиспозиција за агро-активности и разновиден туризам.

Условите за просторен одржлив развој не се детално и специфично разработени.

Табела 12: Основни демографски и просторни карактеристики на Југоисточниот плански регион

Општини	Жители 2002	Жители 2013	Површина km ²	Нас. места
Богданци	8707	8329	114.38	4
Босилово	14260	14115	150.00	16
Валандово	11890	11883	331.40	29
Василево	12122	12798	221.00	18
Гевгелија	22988	22831	483.43	17
Дојран	3428	3344	132.02	13
Конче	3636	3596	223.70	14
Ново Село	11567	10957	250.00	16
Струмица	54676	50615	321.53	25
Вкупно	171772	173472	2733.62	188

Source: SERDC

Табела 13: Основни индикатори за користење на просторот

Општини	Гн.(жит./km ²)	К.нм/100km ²	Г.нм (km ²)	Рас.п(на/жит.)
Богданци	36	3.5	28	1.4
Босилово	95	1.0	9	1.0
Валандово	36	8.7	11	2.8
Василево	35	9.1	12	1.8
Гевгелија	47	3.5	28	2.1
Дојран	26	10	10	3.9
Конче	16	6.3	16	6.2
Ново Село	44	4	15.6	2.3
Струмица	157	6.4	12.8	0.6
Вкупно	63	6.9	14.5	1.5

Source: Ibidem, calculations by the author.

Густијата на населеност се јавува распоредена во голем опсег од 16 до 157 жит./km², а во средиште се две средни големи групации 47-95 (3) и 26-26 (3). Хетерогеноста на просторот е изразена, како и населувањето.

Концентрација на населбите се движи во опсег 1-10, што исто така говори за изразена нехомогеност на населеност на просторот.

Големината на населбите се движи во опсег 9-16 km², релативно е приближена на хомогеноста, а ја расипува Гевгелија со дуплирана големина (28).

Расположливиот простор се движи во опсег 0.6-6 ha/жит., десеткратно зголемување, што значи полна дисперзија и нехомогеност на населениот простор.

Заклучок:

Силна ентропија (неорганизираност) владее во просторот, но несовладливо и вон човечката моќ. Потребно е внимание, човечки однос, систематика и аналитика и работа во континуитет, преточено во Просторниот план на регионот и во претходната студија за урбанизираност на руралните подрачја со центри во селски заедници. Во наредните препораки даваме индикативни параметри за управување со користење на просторот со подобрени ефекти и сочувани позитивни карактеристики на животната средина.

Препораки:

Населување, подобро и рационално користење на просторот. Подобрување на организацијата на просторот.

Унапредување на содржини и функционалности на просторот за наредниот период од 10 години (2020-2030)

Нормативни глобални индикатори за користење на просторот, обезбедуваат позитивни ефекти за одржлив регионален и локален демографски развој (пораст 20.000 жители) преку одржување на позитивни карактеристики за заштита и користење на просторот, прикажани во наредната табела.

Табела 14: Демографски карактеристики на регионот

Година	Гн (жит./km ²)	Бр.н.м/100km ²	Г. атар (km ²)	Простор (ha/жит.)
2020	63	6.8	14.5	1.5
2030	70	7.3	13.7	1.4

Source: *Ibidem*, calculation by the author.

При минимален пораст на густина на населеноста и концентрација на населените места, односно минимизирано намалување на големината на населените атари и расположливост на простор по жител се добива зголемен човечки потенцијал од 20.000 жители, како и опција за изградба на 10 помали модерни населби, центри на руралните заедници, кои се важни во процесот на урбанизација и одржлив развој на животната средина, што досега не добило јасна артикулација и шанса во Стратегијата на Републиката и програмите за регионален и локален развој.

2.8. Скопски плански регион

Скопскиот регион е доминантен регион во Република Македонија во секој поглед, благодарение на својот необичен развој. Метрополата Скопје, како една од доминантните на Јужниот Балкан, која го почнала својот неверојатен развој после земјотресот 1963 г., ниту се забавувала ниту се запирала, сега претставува една од најатрактивните метро подрачја на Балканот. Во текот на повеќе децении на константен развој, Скопје ги насочило развојните текови од сите страни на држаната во свој правец, демографски, економски, социјални, културни, научни и останати. Со текот на времето предизвикале диспропорција на скопскиот регион и останатите региони и таа диспропорција не се намалува, ниту стагнира, туку води кон понатамошни диспропорции. Оттаму била и интенцијата на Европската унија да ги поддржи напорите на Република Македонија на својот пат кон евроинтеграциите да го ублажи тој тренд со тек на време и со можност да го запре. Тоа е интенцијата и на овој проект, и нашиот напор е насочен кон наоѓање на патишта и насоки за тоа да се постигне. Во добра мера тоа се наоѓа во сферата на просторното планирање и преиспитување на актуелната регионализација, која не е примерно воспоставена. Со намера да се регулира нерамномерноста, всушност истата се потврдува и влошува. Таа општа стратешка цел за намалување на нерамномерноста меѓу регионите не нашла вистинска поддршка во дефинирањето на две основни цели: 1. Зголемување на конкурентноста на регионите и 2. Зголемена кохезија - демографска, економска, социјална и просторна на регионите. Ваквата ориентација на стратегијата подразбира директен начин за промена на состојбата на диспропорција, зајакнување на сите региони и стагнирање или назадување на Скопје, што е нереално и невозможно, неприродно. Ние испитувавме друг пристап и индиректен начин во приоритетната цела 2.1 Демографска ревитализација и рамномерно распоредување на населението врз база на зголемување на актуелните региони до балансирани макро региони, само три конвергентни, наместо задржување на осум

дивергентни региони. Според нас тоа е првиот приоритет за Скопје кој не е поставен, ниту зададен, а би морал и тоа во интерес на Република Македонија.

Демографски развој на Скопскиот регион

Демографската ситуација во Република Македонија покажува диспропорција на Скопскиот регион и останатите региони во приближен однос 600 наспроти 1400 илјади жители, при што останатите региони осцилираат во рамки од 150 до 300 илјади. Доколку на сето тоа ги додадеме останатите демографски неповолности кои ја погодуваат нерамномерноста, тогаш нема начин за намалување на нерамномерноста. Прва, **природен прираст** во Скопскиот регион, најпозитивен и најголем, преку 4 промили, освен во Полог кој е најброен со приближен прираст, а во останатите региони е значително понизок, па дури и негативен. **Миграциите** се особено интересни. Вкупното миграциско салдо во Р.М. било негативно, 2860, од сите региони освен во Скопскиот регион 2222 и Пелагонија 244. Најголемиот дел миграции од останатите региони се слеваат во Скопскиот регион и тоа од градови 1244 и 1515 од села. Во Скопскиот регион и развојот на актуелните региони во целата Република ни теоретски не може да се најде начин ниту за приближување, а уште помалку за изедначување со Скопскиот регион, туку може да дојде само до понатамошна дивергенција на развојот. Решението го видовме во поинаква регионализација, односно просторна организација, бидејќи актуелната регионализација е непримерно иситнета и неодржлива.

Нерамномерност vs. рамномерност и гравитација кон Скопје

Пропишаната регионализација ја условила поголемата нерамномерност и тоа популациската, просторно помала. Од 8 региони еден доминира, како централно место Скопје, кое од 2 милиони жители зафаќа 29%, 3 региони зафаќаат 11-15%, 4 региони 7.5-9% од популацијата. Со ваквата просторна диспозиција, не може да се совлада дебалансот на популацијата меѓу регионите без оглед колку ќе се трудиме. Оваа карактеристика може да се отстрани со просторна организација.

Стратешки цели, просторно планирање и урбанизам

Скопскиот регион се определил за приоритетни цели според своите потреби или како што протолкувале во регионот. Во однос на основните цели 1. Конкурентност на регионот и 2. Кохезија (демографска, економска, социјална и просторна), регионот се определил за следните приоритети:

1. Конкуренентност на регионот
2. Развој на човечкиот капитал
3. Квалитет на живот
4. Природно и културно наследство во функција на туризмот

Како што може да се види од приложеното просторното планирање не е земено како приоритетна цел. Имплицитно е присутно, иако не е видливо, туку е во некоја оддалечена перспектива. Од искуство можеме да знаеме дека сигурно е присутно во целта - квалитет на живот во приоритетите за комуналии и инфраструктура; во цел 4. врзано со приоритетот туризам и потенцијално во 1. Конкуренентност во која било област за развој. Урбанизмот е, исто така, земен во предвид имплицитно како помошно средство, неважно за стратегијата за развој. Со тој и таквиот пристап не можеме да се согласиме, затоа предлагаме дополнителна приоритетна задача од втор ред во целта 3. квалитет на живот.

Препорака:

Како нови цели да се додадат: **урбанизација, рурализација и интеграција на урбаните и руралните средини:**

Урбанизација и унапредување на руралното подрачје

Процесот на урбанизација на СКПР го достигнал својот врв со односот 72/28 урбано/рурално население, но не е завршен. Сметаме дека ќе биде завршен дури со односот 77/23, при што мора да се посвети максимално внимание на преобразбата во урбани и полу-урбани населби. Таа трансформација на рурално во полу-урбано и урбано подрачје мора да биде исклучително внимателна и во согласност со стратешката цел 2.2. Интегрирање на урбаната и руралната средина.

Графикон 2: Балансирана регионализација, жители и простор, ново разместување на популацијата и организација

Полог	Скопје 744000 5854	Север исток
Југ запад ЗАПАД	Вардар ЦЕНТАР	Исток ИСТОК
Пелагонија 768000 9773	mM релација жители 1:1.45 Простор 1: 1.66	Југ исток 527000 8186

Тематски: за популација и простор 1:3.83 и 1:2.6

Табела 15: Основни карактеристики на планските региони

Регион	Површ. km ²	Попул. 000/2006	Попул. На km ²	Нас. на 100 km ²	Бр.на опш.	Нас. обл.	Урбано нас. %
РС Македонија	25713	2040	82	6	84	1767	56.7
1. Вардарски	4042	154	38	5	9	215	68.7
2. Источен	3537	181	51	6	11	217	66.3
3. Југозападен	3340	222	66	9	13	286	36.1
4. Југоисточен	2739	172	63	7	10	188	45.3
5. Пелагониски	4717	236	50	7	9	343	67.6
6. Полошки	2416	310	126	7	9	7.6	29.2
7. Североисточен	2310	174	75	8	6	192	56.6
8. Скопски	1812	590	318	8	17	142	71.8

Извор: Државен завод за статистика на Северна Македонија

3. Завршни заклучоци

Просторното планирање во Стратегијата за регионален развој 2009-2019, покрива три основни области, врзани за **простор, луѓе и планови**. Во тој контекст ги разгледувавме и оценувавме Програмите за развој на планските региони. Во прв ред ја разгледувавме усогласеноста на Програмите и Стратегијата и поединечно предлозите за решавање на проблемите за просторен развој, потоа развојот и разместувањето на населението и планската активност во регионите во согласност со постоечките законски обврски и реализацијата на имплементација на Стратегијата за регионален развој во осумте региони. Имајќи ги предвид поставките на Стратегијата за регионален развој, како и Правилникот за изработка и оценка на Стратегијата, а врз основа на свои дополнителни истражувања, беше нужно да се додадат истражувања не само за завршната фаза на оценување на резултатите на Проектот, туку и за претходната фаза Тековно истражување и евалуирање на регионалниот развој, затоа што тоа фактички беше неопходно за добивање потполна и реална слика за резултатите на Проектот, како и за првата фаза на проектот. Ние ги донесовме следните заклучоци:

1. Програмите за развој на планските региони 2009-2019, **не ја извршиле во потполност функцијата за имплементација на Стратегијата за регионален развој на, набљудувано од аспект на просторното планирање** во поглед на трите главни предмети за одржлив развој: простор, луѓе и планови, односно во контекст на стратешката цел 2.3големена демографска, економска, социјална и просторна

кохезија, и приоритетните цели, во кои ги лоциравме местото и улогата на просторното планирање:

- 2.1 Демографска ревитализација и рамномерна дистрибуција на населението помеѓу и во рамки на регионите,
  - 2.2. Градење на функционално-просторни структури и подобро интегрирање на урбаните и руралните средини,
  - 2.5 Поддршка на подрачјата со специфични развојни потреби,
  - 2.7 Подигнување на капацитетот за планирање и реализирање во планските региони
2. **Регионите се определиле во прв ред за првата стратешка цел – Конкурентност на регионите и имплицитно и нејасно за Кохезија на регионите, занемарувајќи ги проблемите на просторен развој и развојот и разместувањето на населението во регионите, а во тој контекст, демографската ревитализација на руралните и помалку урбанизираните и деградирани и напуштени урбани подрачја, како и интеграција на урбаните и руралните средини.** Сето тоа и понатаму останува далечна и неостварлива цел која што не може да се постигне без радикални мерки и средства, вклучително подготовка на просторни и урбанистички планови и нивна реализација – ова е област во голем заостаток а е со посебно значење и удел во реализација на целите. Проблемите на кохезија на регионите и особено без примарна, просторно-демографска кохезија не можат да се решат без радикални мерки, **дури можеби и нова регионализација**, која би ги свртела развојните процеси во конвергентен правец, а тие во актуелната ситуација се во дивергентен. И не можат да се решат сами од себе и спонтано, туку само плански и строго контролирано. Тоа може да го спроведе само добро организиран и кохерентен оперативен систем на државно ниво, кој сега е на почеток и **недоволно е развиен, регионално децентрализиран.**
3. Планската активност и реализација на плановите, како главен инструмент за имплементација на Стратегијата, ниту е адекватно и доследно спроведена, ниту е контролирано реализирана. Прво, била редуцирана само на областа урбанистички планови, додека областа **просторни планови** (државни, регионални и општински) била изоставена освен во националниот план, но неприлагодено на промените во државата. Урбанистичките планови се изработени некохерентно и недоволно за да го покријат просторот, ниту планскиот период со два акциски 5-годишни планови во

континуитет за тековниот 10-годишен плански период, како и со кои ефекти се реализирани. Програмите за развој на регионите не известиле за тоа и тоа останува отворено прашање.

4. Планските региони, помалку или повеќе, од аспект на задачите за просторно планирање и урбанизам, **не ги исполниле очекуваните цели за рамномерен регионален развој**, кој и не е доволно кохерентен и одржливо организиран и воспоставен, ниту јасно ја покажале промената на развојните трендови во конвергентен правец во текот на планскиот период 2009-2019. Меѓутоа, ги имаме во предвид двете и повеќето важни претпоставки, кои не биле исполнети.
- Законската обврска за **употреба на единствена методологија** за изработка на Стратегија за регионален развој и изработка на Програмите за развој на планските региони, **не е доследно исполнета**, заменета е со Правилник за избор на оценувачи и методологија и техника за оценување на планските документи, наместо обврска за методологија за изработка на документи, па така на Центрите за развој им е препуштена иницијативата да применуваат своја методологија во која не ни можело да се очекува пополнување на празнините за просторно планирање во постоечкиот стереотип 3D концепт за одржлив развој (економија, социјала, екологија), а за чие што мулти-димензионално дополнување (4D, 6D, 8D и 10D) се залагаме повеќе од деценија.¹⁰
  - Бројните работи од теоријата и праксата за просторно и урбанистичко планирање, како впрочем и од економско, социјално и еколошко, не се разјаснети и генерално и посебно во транзициските услови, па не би требало ниту да се очекува дека ЦРПР со скромните капацитети да разбиструваат и креираат Програми за развој, идеално и непогрешливо, дури и со помош на странски организации и консултанти.
  - Преку дополнување и унапредување на резултатите од фазата Завршна евалуација, можеме да дојдеме до унапредување и кохезија на Системот за управување со одржлив - мултидимензионален и интегриран - развој на С.М. на повеќе нивоа (држава, региони, општини, населби) и тоа би бил нормален и потребен понатамошен развој во наредниот период од 5-10 години.

---

¹⁰ M. Kojović, Nova teorija ekonomije i održivog razvoja, ECPD, 2017

Извори

1. Фондација „Фридрих Еберт“ (2019) градот во транзиција – од еколошки, социо-просторни и архитектонски промени до одржлив град. Скопје помеѓу теоријата и можностите
  2. Network of Associations of Local Authorities of South-East Europe (2009) The Legislation and Report No. 37278-MK. (2006) Former Yugoslav Republic of Macedonia. Issues in Urban and Municipal Development. A Policy Note analysis of the implementation of spatial and urban planning in Albania, Kosovo, Macedonia, Moldova, Republika Srpska and Turkey as compares to the case of Denmark, Developed by the Expert Team within the framework of NALAS Task Force Urban Pl, 2009
  3. UNDP, Pulevska B. (2013) Strategic Concept - The role of spatial and urban planning for better climate change management.
  4. Sofeska E. (2012). Relevant Factors in Sustainable Urban Development of Urban Planning Methodology and Implementation of Concepts for Sustainable Planning (Planning Documentation for the Master Plan Skopje 2001-2020).
  5. STEFANOVSKA J., KOZELJ (2012) Urban planning and transitional development issues: The case of Skopje, Macedonia
  6. Влада на Република Македонија, Предлог - закон за просторно и урбанистичко планирање, Март 2019
  7. Закон за просторно и урбанистичко планирање, Службен Весник на Република Македонија, бр.199 од 30.12.2014 година
  8. Zakon. Ravnomeren Regionalen razvoj Republika Makedonija, Sl.Vesnik Republika Makedonija, 63/2007, 187/2013
  9. Mr. Pene Penev, dr. Marijan Nikolov, Analiza I sugestijiza izmeneninna zakonot za ravnomeren razvoja, Skopje, avgust 2019
  10. Strategija za regionalen razvoj na Republikata Makedonija, 2009 – 2019, Sl.Vesnik Republika Makedonija, Sl.Vesnik Republika Makedonija, 119/2009
  11. Strategija na izmemuvanje I dopunjavanje n< strageijata za regionalen razvoja na republikata Makedonija, Sl.Vesnik Republika Makedonija, 138/2014
  12. Pravilnik, Postupak za izbor na ocenjivači I metodologija za evaluaciju na planskite dokumenti za regionalne razvoja, Sl.Vesnik Republika Makedonija, 15/2012, 67/2013
  13. Gligor Stojkov, Marija Kareva, Analiza na institucionallnite postavenost za regionalnih razvoja vo makedonijata, Skopje, dekembri, 2011,
  14. Regional Economic Development in Mcedonia, GIZ RED, Gligor Stojkov, FaSTO Consalting, Jasmina Trajkovski&Partners
- Analysis of the experiences of implementation of the policy for balance regional development in Macedonia (national and regional perspective), July 2014, Skopje*
15. Strateški ciljevi I prioriteti Regionalnog razvoja Makedonije, 2009-2019, Sl.Vesnik Republikata Makedonija, br.138/2014
  16. UN Sustainable Development Goals -2030, Open Working Group of the General assembly, Document A/68/970
  17. Lista indikatora za praćenje realizacije strateških ciljeva, Sl.Vesnik Republikata Makedonija, br. 138/2014
  18. ECPD Strategija regionalnog razvoja Republike Mksedonije I Programi razvoja planskih regiona, 2009-2012 Metodološko-informatički podestnik, Beograd, Oktobar/Novembar, 2019

19. Ak. Vlado Kambovski, *Disput za naukata I visoko obrazovanie na Republikata Makedonija u 21 vek*, MANU, 2016
20. Ak. Taki Fiti, *Kejnzijanskata ekonomska filozofija (od Kejnza do danas)*, MANU, 2016
21. Miroљjub Kojović, *Lokalne zajednice u održivom razvoju*, ECPD, IKS, Juginus, 2013
22. Miroљjub Kojović, *Održivi habitat – od humanih do nehumanih naselja*, ECPD, IKS, 2017
23. Miroљjub Kojović, *Human Settlements for the Future*, UNHS. HABITAT 3, Ecvador- Serbia, ECPD, IKS, 2016
24. Miroљjub Kojović, *Integralna strategija održivog razvoja Srbije, 2015-2045*, ECPD, 2016
25. Miroљjub Kojović, *Nova teorija ekonomije i održivog razvoja, od Kejnza ponovo Kejnzu*, ECPD, 2016
26. Miroљjub Kojović, *Environmentalna psihologija, za novu eksperimentalnu nauku*, ECPD, 2017.
27. *Annual Programmes of Regional Development of 8 Planning regions, 2009 to 2019*
28. *Annual Reports on implementation of Regional Development Programmes, 2009 to 2019.*

V. ИНСТРУМЕНТОТ ЗА ПРЕТПРИСТАПНА ПОМОШ (IPA) И РЕГИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ

Проф. д-р Миодраг Ивановиќ

Во врска со Програмите во рамките на Инструментот за претпристапна помош (IPA) важно е да се појасни дека тие не претставуваат директна поддршка за регионалниот развој во 'земјите кандидати за проширување'. Како што појаснува Европскиот совет (2020) IPA претставува механизам со кој се зајакнуваат капацитетите на земјите во текот на процесот на пристапување, а кои резултираат со напредок и позитивен развој во регионот. За периодот 2007-2013 IPA располагаше со буџет од € 11.5 милијарди; неговиот наследник, IPA II, се надоврза на постигнатите резултати наменувјќи € 11.7 милијарди за периодот 2014-2020. Во редот на актуелни земји корисници спаѓаат: Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Република Северна Македонија, Србија и Турција.

IPA на корисниците на фондовите за претпристапна помош помага во делот на политички и економски реформи, подготвувајќи ги за правата и обврските кои произлегуваат од членството во ЕУ. Претпристаната помош подразбира инвестиции во следните области: (1) реформа на јавната администрација; (2) владеење на правото; (3) одржлива економија; (4) население и (5) земјоделство и рурален развој.

IPA (2007-2013) е дизајниран да обезбеди финансиска помош преку пет канали: (1) помош при транзиција и зајакнување на капацитетите на институциите; (2) прекугранична соработка (СВС); (3) регионален развој; (4) развој на човечки ресурси и (5) рурален развој. Регулацијата IPA I за периодот 2007-2013 беше во сила заклучно со 31 декември 2013.

Табела 1: IPA I 2007-2013 распределба на средства - индикативно

Земја корисник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Албанија	61.0	70.7	81.2	94.1	94.4	94.5	95.3
Босна и Херцеговина	62.1	74.8	89.1	105.3	107.4	107.8	63.6
Хрватска	141.2	146.0	151.2	153.5	156.5	156.1	93.5
Исланд	-	-	-	-	12.0	12.0	5.8
Косово	68.3	184.7	106.1	67.3	68.7	68.8	71.4
Црна Гора	31.4	32.6	34.5	33.5	34.1	35.0	34.5
Р. С. Македонија	58.5	70.2	81.8	91.6	98.0	101.8	113.2
Србија	189.7	190.9	194.8	197.9	201.8	202.0	208.3
Турција	497.2	538.7	566.4	653.7	779.9	860.2	902.9
Програма за повеќе корисници	129.5	137.7	188.8	141.7	186.2	176.2	177.2

*Извор: IPA Regional Development Programmes in Republic of North Macedonia,
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/fyrom/ [пристапено на 09 мај 2020]*

Поддршката во рамките на Оперативната програма за регионален развој е концентрирана на секторите транспорт и животна средина со вкупно наменети средства за периодот 2007-2013, како што е претставено на табелата во продолжение (во € М):

Табела 2: IPA I Буџет: Оперативна програма за регионален развој

2007-2013 Структура на буџетот од програмата	Средства од фондовите на IPA (EU):	Вкупно тековно финансирање на програмата:	Национално кофинансирање	Стапка на кофинансирање:
	EUR 192,157.615	EUR 226,067.799	EUR 33,910.184	85%

*Извор: IPA Regional Development Programmes in Republic of North Macedonia,
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/fyrom/ [пристапено на 09 мај 2020]*

Табела 3: IPA I - Програма за прекугранична и транснационална соработка

Програма	Број на проекти	Процентуална застапеност %
IPA програма за прекугранична соработка помеѓу РСМ и Косово	6	1,81
IPA програма за прекугранична соработка помеѓу Косово и РСМ	9	2,71
Програма за транснационална соработка – Балкан - Медитеран	22	6,63
IPA програма за прекугранична соработка помеѓу РСМ и Албанија	60	18,07
IPA програма за прекугранична соработка помеѓу Грција и РСМ	87	26,20
IPA програма за прекугранична соработка помеѓу Бугарија и РСМ	148	44,58
Total	332	100

Извор: IPA Проекти за прекугранична и транснационална соработка, <http://mls.gov.mk/mk/166>
<http://mls.gov.mk/mk/166> [пристапено на 09 мај 2020]

Табелата 3 покажува дека најголемиот број проекти биле имплементирани за програмите на IPA за прекугранична соработка меѓу Република Бугарија и РСМ со 148 проекти или 44.58%, потоа IPA програмите за прекугранична соработка меѓу Р.Грција и РСМ со 87 проекти, или 26.20 %. Програмата на IPA за прекугранична соработка меѓу РСМ и Република Албанија е на трето место со 60 проекти или 18.07%. Вкупниот број на проекти беше 332.

Табела 4: Проекти за специфичен регион/општина вкупни инвестиции по регион во EUR

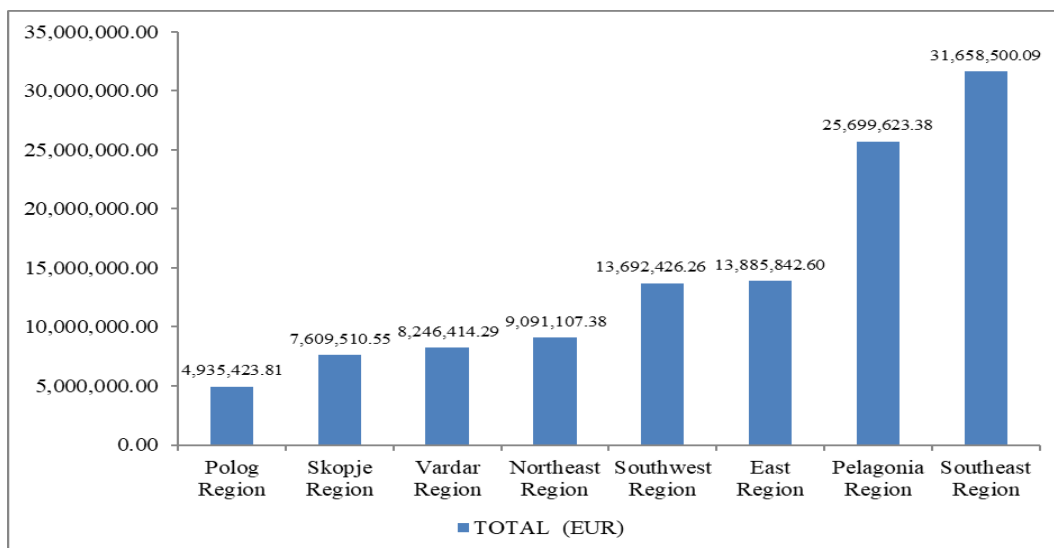
Регион	Вкупно (EUR)	процентуална застапеност
Полошки регион	4.935.423,81	4,30
Скопски регион	7.609.510,55	6,63
Вардарски регион	8.246.414,29	7,18
Североисточен регион	9.091.107,38	7,92
Југозападен регион	13.692.426,26	11,93
Источен регион	13.885.842,60	12,09
Пелагониски регион	25.699.623,38	22,38
Југоисточен регион	31.658.500,09	27,57
Вкупно	114.818.848,36	
Просек	14.352.356,05	
Стандардна девијација	9.471.944,14	
Коефициент на варијација	66,00%	

Извор: *Ibidem*

*) Некои проекти имаат само вкупна сума која опфаќа два или повеќе партнери на проектот. Во таквите случаи, вкупната сума е поделена еднакво меѓу учесниците на проектот.

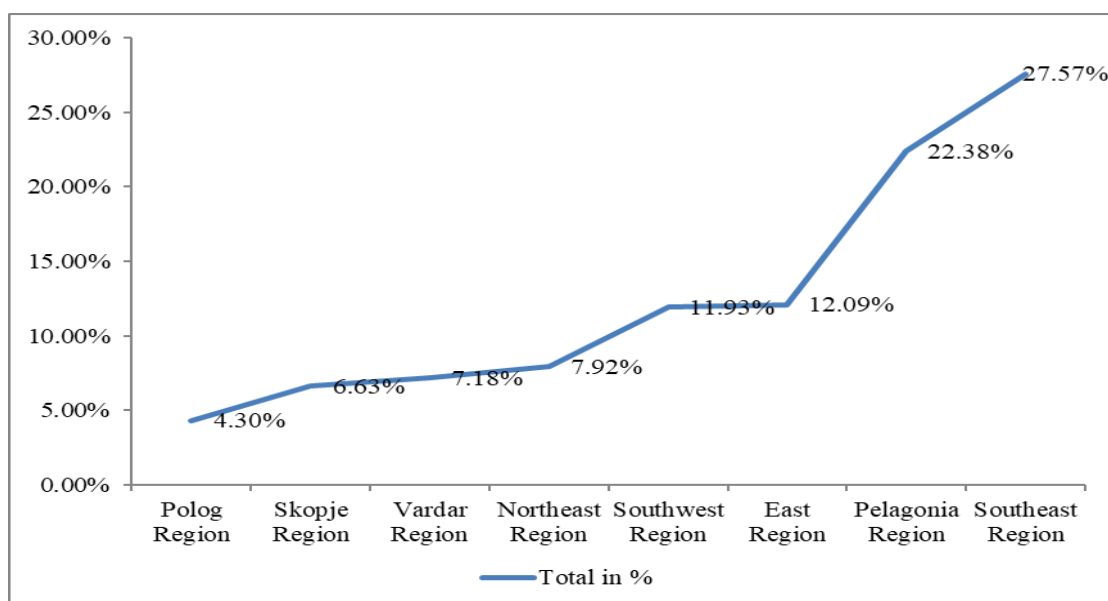
Табела 4 покажува дека највисоките инвестиции во рамките на IPA биле наменети за Југоисточниот регион со застапеност од 27.57%, по што следува Полошкиот регион со 22.28% од вкупните инвестиции. Инвестициите во другите региони биле значително пониски. Забележана е значителна разлика во инвестициите меѓу регионите - со коефициент на варијација од 66.00%.

Графикон 1: Вкупни инвестиции по плански регион - во EUR

Извор: Ibidem

Графикон 2: Процентуална застапеност на планските региони во однос на вкупните инвестиции преку Инструментот за претпристапна помош IPA (во %)

Извор: Ibidem

Треба да се нагласи дека застапеноста на одделни плански региони во рамките на вкупните фондови за претпристапна помош ја следи прифатената логика помалку развиените плански региони да имаат преференцијален третман и да користат повеќе средства од поразвиените плански региони во РСМ. Имено, додека во Скопје се доделени само 6.6%, Југоисточниот регион има добиено 27.5% од вкупните фондови.

Табела 5. Проекти кои се однесуваат на прашања вон проблематиката на регион/општина

Корисник	Вкупно EUR	%
1.Здружение на граѓани - Хендикеп Плус - Група за поддршка на хендикепирани лица - Македонија;	76.726,32	0,41
1.Фондација Евро Центар;	83.295,18	0,45
1.Центар за Меѓукултурен дијалог	94.420,00	0,51
1.Здружение „Евро-визија“;	98.200,37	0,53
1. Македонска академија на науките и уметностите (МАНУ);	107.637,46	0,58
/*)	192.077,27	1,03
1.Центар за одржлив развој на зедницата Деба	214.204,70	1,15
1.Мотоциклическа федерација на Македонија;	289.020,00	1,56
1.НВО ХОПС; 2.НВО ХЕЛП; 3.Асоцијација Пулс; 4.Центар за развој и унапредување на јавниот живот;	426.244,66	2,29
1. "Македонска" - Бугарска стопанска комора;	579.060,07	3,12
1. Бизнис Конфедерација на Македонија;	711.613,62	3,83
1. Гаус Институт -Фондација за нови технологии, иновации и трансфер на знаење;	717.588,50	3,86
1.Национална установа "Музеј на Албанската азбука"; 2.Центар за неформално образование Триголник;	780.682,03	4,20
1. Центар за промоција на одржливи практики и рурален развој;	816.096,93	4,39
1.Здружение за менаџмент консалтинг МСА2000;	833.110,76	4,49
1. Државен завод за статистика на Република Северна Македонија; 2. Фондација за развој на мали и средни претпријатија-Скопје; 3. Фонд за иновации и технолошки развој;	879.504,18	4,74
1. Фондација за млади претприемачки услуги;	919.644,55	4,95
1.Дирекција за заштита и спасување; 2.Машински факултет - Универзитет "Св. Кирил и Методиј"; 3.Градежен Институт Македонија;	946.452,00	5,10
1. А.Б.А.Т Балканика-Балкан асоцијација за алтернативен туризам;	946.772,00	5,10
1.Центар за климатски промени; 2.Министерство за животна средина и просторно планирање;	969.331,00	5,22

1. Македонска Академија за наука и уметност, Истражувачки центар за животна средина и материјали; 2. Државен инспекторат за животна средина	1.159.383,93	6,24
1. Царинска управа на Р.Македонија - Министерство за финансии;	1.193.405,90	6,43
1.Министерство за финансии, Царинска управа; 2.Министерство за внатрешни работи на РСМ;	1.216.567,50	6,55
1. Федерација на Производители на органски производители на Македонија	1.284.723,15	6,92
1. Државен инспекторат за животна средина;	1.417.322,66	7,63
1. Центар за управување со знаење;	1.620.322,15	8,72
Total	18.573.406,89	100%

Извор: Ibidem.

*) Не е дадено името на корисникот, само износот

Табелата 5 покажува дека голем дел од поддржаните проекти се наменети за развој на основните услови за успешен социо-економски напредок во земјата, и бидејќи помаку развиените региони беа посилно претставени од развиените региони, очигледно е дека механизмот за претпристапна помош IPA придонел за поголема економска кохезија во земјата.

Сепак, на следната табела, може да се забележи дека тие проекти претставуваат само 14% од вкупната вредност на проекти поддржани од IPA.

Табела 6: Вкупен износ на проекти IPA 2007-2013.

Проекти IPA 2007-2013	Вкупно(EUR)
Проекти за кои е наведена општината (регионот)	114.818.848,36
Проекти за кои не е наведена општината (регионот)	18.573.406,89
Вкупно	133.392.255,25

Извор: Ibidem

Заклучок

Не беше едноставно да се процени влијанието на IPA програмата за прекуграничната и транснационална соработка врз регионалниот развој. Базата на податоци на Министерството за локална самоуправа беше слабо структурирана со недостиг на информации за тоа каде се имплементирани и спроведени проектите, за внатрешната прераспределба на средствата и улогата на партнерите, со отсуство на временска рамка: почеток и заокружување на програмата, показатели за придонесот, како и анализа или евалуација.

Најголема инвестиција во рамките на IPA е наменета за Југоисточниот регион во обем од 27.57%, по што следува Пелагонискиот регион со 22.28% од вкупните инвестиции. Инвестициите во други региони се значително пониски, особено во Скопскиот и во Полошкиот регион. Може да се заклучи дека со висок степен на извесност проектите на IPA за прекугранична соработка имаат индиректно влијание врз регионалниот развој во зајакнувањето на прекуграничната соработка, зајакнувањето на институциите, зајакнувањето на владеењето на правото, поддршка на одржливата економија и обука и усовршување на човечкиот капитал. Тоа е особено значајно за секторот на мали и средни претпријатија.

Документацијата и материјалите кои беа на располагање го спречија истражувачкиот тим да направи евалуација на актуелната програма IPA II, што го опфаќа периодот 2014-2020. Имајќи го предвид одобрениот буџет од 608.7 mil.€ евра како показател може да се заклучи многу поголем потенцијал за поддршка на Република Северна Македонија во многу аспекти од нејзините подготовки за идното членство во ЕУ, вклучително поголема поддршка за постигнување на зголемена социо-економска кохезија. Врз основа на индикаторите кои упатуваат на намалени регионални разлики во Македонија за периодот од последните 10 години, со извесна сигурност може да се претпостави дека, исто така, и проектите IPA биле меѓу факторите кои секако позитивно влијаеле на социо-економската кохезија во РСМ. Сепак, ограничувањата на оваа студија не овозможуваат подетална евалуација како дополнителна поткрепа на наведениот заклучок.

Како што беше и претходно наведено, целиот процес на анализа и евалуација на регионалниот развој во РСМ мора да се подобри со поефикасен и ефективен административен систем, со кој ќе се опфатат и прашања за детали врзани за имплементацијата и евалуацијата на спроведените проекти.

Извори:

1. Overview - Instrument for Pre-accession Assistance, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en [пристапено на: 09 May 2020]
2. IPA Regional Development Programmes in Republic of North Macedonia, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/fyrom/ [пристапено на: 09 May 2020]
3. IPA Проекти за прекугранична и транснационална соработка, <http://mls.gov.mk/mk/166> <http://mls.gov.mk/mk/166> [пристапено на: 09 May 2020]

IV. ЗАВРШНА ЕВАЛУАЦИЈА: ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Подготвена од сите членови на истражувачкиот тим

Евалуацијата на дизајнот, ефективноста и влијанието на Стратегијата за регионален развој може да се направи од различни перспективи, со различен фокус и за различни временски периоди. Тоа е направено примарно од системски аспект, со нагласок на макро-економското влијание и за периодот 2009-2019.

Заклучоците и препораките на студијата се претставени во две поглавја: А – општ дел и Б - одделни сектори.

(А) ОПШТ ДЕЛ

Да ги сумираме клучните прашања поставени во Воведот:

- 1) Дали стратегијата е прифатена како високоприоритетен документ за програмски политики изготвен од Владата, и дали постоеле доволно човечки, институционални и финансиски ресурси насочени кон справување со прашањата поврзани со регионалните нееднаквости?
- 2) Дали досегашните влади ги вовеле и ефективно примениле неопходните регулативи, создале соодветни институционални структури и примениле оптимални инструменти за да ги постигнат целите на Стратегијата?
- 3) Дали Стратегијата е ефикасно спроведена, и колку е успешна во намалувањето на разликите меѓу 8-те плански региони на Северна Македонија?
- 4) Дали нивото на децентрализација беше доволно за поддршка на процесот на рамномерен регионален развој на земјата?

(1)

Иако земјата ја усвои Стратегијата за регионален развој и востанови релевантни институции и тела за адресирање на прашањето на регионалните диспаритети, вистинското внимание за овие проблеми остана очигледно недоволно и во голема мерка апсорбирано од доменот на регионалниот развој - што е сепак одделна политика во рамките на националната развојна стратегија.

Владата ја вовеле Стратегијата за регионален развој 2009-2019 со клучна цел - да се одговори на регионалните економски разлики. За таа цел, вовеле и постепено ги усовршувале критериумите и методологијата за следење на постигнатиот напредок. Сепак, комплексниот информациски систем SIRERA во моментов е во фаза на развивање, и се очекува дека ќе претставува неопходна и транспарентна информациска алатка, која ќе овозможи секому кој е засегнат и заинтересиран да ги следи и анализира вложените напори за намалување на регионалните разлики. Во моментов тешко е да се препознае колку била ефективна имплементацијата на Стратегијата во смисла на јавните инвестиции – а тоа и во моментов е најголем проблем, што наметна сериозни ограничувања и негативно се одрази на оваа студија за евалуација.

И историски гледано, со многу мали исклучоци, процесите за намалување на регионалните нееднаквости имаат тенденција да бидат подолготрајни и бараат доследни, соодветно координирани напори од сите инволвирани - предводени од владата.

Треба да се има предвид дека Северна Македонија, како нова независна земја, од самите почетоци била под троен притисок: (а) себеорганизирање како независна држава за првпат во својата историја, (б) поминување низ процес на транзиција од социјализам кон мултипартиска демократија и пазарна економија, (в) истовремено справувајќи се со исклучително изискувачко соседство - особено и по прашањето на името, од страна на Република Грција.

Резимирано: иако последователно владите на Република Северна Македонија препознале дека Стратегијата нуди одговори на едно значајно политичко прашање, таа би имала поголема политичка тежина доколку се претставела како уште повисок национален приоритет, напоредно со воведување поефикасни механизми на имплементација – вклучително појасни, квантитативни / мерливи цели, повеќе финансиски ресурси со правилен статус на одговорното министерство и обезбедување на неопходниот проток на информации - што ќе придонесе кон поголема транспарентност и подобри резултати.

Препораките за Владата би биле да ја задржи и зајакне позицијата на политиката за регионален развој, јасно насочена кон намалување на економската и социјалната нееднаквост меѓу регионите, преку одржување на високиот политички профил за следната 10-годишна Стратегија. Таа треба да се изготви и усвои со најширок можен политички консензус, прифатен од сите инволвирани како платформа за

решиителна заедничка акција за ефикасно справување со прашањето во најдобар интерес на сите политички, општествени, социјални и економски актери во земјата.

Исто така, Северна Македонија треба да продолжи да ја користи меѓународната помош од пријателски земји (како Швајцарија) и меѓународните организации за да се справи со овој предизвик.

(2)

Оценето е дека за пообемни операции на Министерството за локална самоуправа, како и на Советот за рамномерен регионален развој, Бирото за регионален развој, Советите и Центрите за развој на планските региони, треба да се обезбедат многу повеќе средства во владиниот буџет.

Разграничување на обврските на Министерството за локална самоуправа - одговорно за регионален развој и други сродни министерства, не е доволно јасно, оставајќи ова министерство во реалноста да биде само делумно одговорно за смалување на регионалните економски нееднаквости.

Третирано речиси како “младо министерство“, не може да игра поодлучувачка улога во потсетувањето на целата владина структура дека политиката за регионален развој е значаен национален приоритет. Во смисла на институционална поддршка за политиката за регионален развој, покрај националното Биро за регионален развој, изградени се соодветни канцеларии во планските региони, иако повторно, со многу лимитирани човечки и финансиски ресурси. Затоа тие се зафатени првенствено со развој на проекти, управување и обезбедување извештаи.

Како значајна се смета одлуката во секој плански регион да се формира Совет за регионален развој, каде претставниците на релевантните институции ги дискутираат развојните програми за соодветниот плански регион. Сепак, влијанието на овие Совети би било и посилено, доколку постоела појасна стратегија за национален развој, врз основа на јасни приоритети формулирани со современи принципи – во кои посоодветно би се вклопиле одделните региони. Би било од полза не само за регионите, но еднакво за успешен економски развој на земјата во целост.

Концептот во позадина на ова прашање се припишува на либералната економска доктрина, која ја потценува пошироката улога на владата во создавањето услови кои го поддржуваат и проактивно го поттикнуваат забрзаниот развој на посиромашните делови од националната економија со соодветни инструменти. За некои, тие политики и инструменти влијаат негативно на функционирањето на пазарниот механизам.

Сепак, доколку се набљудуваат случаите кога земјите успеале успешно да ги намалат регионалните економски нееднакости, може да се забележат многу “примери на добра пракса“ кои не ги поткопале пазарните механизми, но ефикасно ги мобилизирале човечките, природните и финансиските ресурси за да се доближат до понапредни делови од нивните економии (на пример: Швајцарија, Австрија, Канада, Холандија, Јужна Кореја – види Глава II, поглавје 2). Дури и меѓу новите земји членки на ЕУ, се јавуваат интересни искуства особено на Балтикот – како на пример Естонија.

Се препорачува концептот на политиката на регионален развој да се моделира преку земање предвид на продуктивно искуство на земји кои се признати како конкурентни и ефикасни пазарни економии, а во исто време да се инспирираат и од модели на политики кои следат современи верзии на Кејнзијанскиот приод - кој води сметка за тоа стратегискиот јавен интерес да биде правилно заштитен и опслужен од ефикасна економска политикка и инструменти насочени кон смалување на регионалната економска нерамномерност.

Владата се советува да ги преземе сите можни мерки во нејзина надлежност за да ги зајакне Советите за регионален развој и Регионалните Центри и да ги поддржува во нивната улога како значајни катализатори за мобилизирање на локалните и на заинтересираните актери во насока на зајакнување на економскиот развој на регионите.

(3)

Водечките региони на ЕУ имаат просечен БДП по глава на жител 2.3 пати повисок од најмалку развиените региони во земјите, додека во Северна Македонија овој сооднос е 2.4 пати во корист на Скопскиот споредено со Североисточниот регион. Треба да се признае како успех постигнатото намалување на овој сооднос во последнава декада во Р.С.Македонија и таргетираниот сооднос од 2.2 пати не е многу далеку од достигнување.

Како што е појаснето во Воведот (поглавје 1, 2, и Слика.3 во Анексот) во ЕУ за време на периодот 2000-2009 коефициентите на варијација меѓу земјите се зголемуваат за приближно 10%, додека пак бележат постојан пад на нивоата за 10% NUTS-2 и приближно 30% NUTS-3. Интересно е да се забележи дека во текот на 2009-2016 тие останале стабилни за околу 10% на меѓудржавно ниво, со благ раст од 5% на нивото NUTS-2, и со задржување незначително над 28% пониско на нивото NUTS-3 во споредба со 2000.

Финансирањето на македонските плански региони преку јавно финансирани проекти за време на 2008-2017 е речиси обратнопропорционално на нивното ниво на развој: додека за Скопје беа доделени 17 милијарди денари, за Североисточниот регион се издвоени 44 милијарди денари - што е фер распределба, дури и со надминувања доколку се анализира преку критериумот глава на жител, како резултат на огромната разлика во населението.

Важно е дека нагласокот во мерењето на влијанието на политиките за регионален развој не е сведен само на БДП, туку е фокусиран на промените на Развојниот индекс, каде Скопскиот и Вардарскиот регион во периодот 2008-2017 доживеале подобрување од само 0.03 и 0.02 поени – додека Североисточниот регион забележал подобрување од 0.07 поени. Сепак, најголемото подобрување на Развојниот индекс било регистрирано од Источниот регион (0.27) и Пелагонискиот регион (0.18).

Вообичаено, она што е потребно е усвојување квантитативна цел во смисла на намалување на регионалните диспаритети по плански регион - како што беше случај со БДП на Република Северна Македонија по глава на жител наспроти ЕУ (да достигне 40% во 2020). Имено, секое смалување на разликата во процентни поени постигнато од најсиромашните региони наспроти најбогатиот регион може да се препознае како успех. Кога ќе се споредат релативните придобивки во Развојниот индекс во процентни поени меѓу регионите во периодот 2008-2012 и периодот 2013-2017, Југоисточниот регион го подобрил својот резултат како дел од индексот за Скопје од 38% на 42% (додека Скопје го подобрил својот резултат за 2 процентни поени).

Финансиските ресурси овозможени од Владата за оваа цел беа инфериорни во однос на усвоената општа цел од 1% од БДП, и проценето е дека актуелните финансиски текови од буџетот досега биле многу пониски (нецелосните податоци добиени од дел од ресорните министерства упатуваат на процент помеѓу 0.3% и 0.7% од сегашниот БДП). Додека износот соопштен од Министерството за локална самоуправа и 8 ресорни

министерства за периодот 2009-2019 бил во износ над 380 милиони евра (годишен просек од приближно 35 милиони евра), додека приливот на странски директни инвестиции само во текот на 2018 достигнале до 183 милиони евра. При споредба на најсиромашниот Североисточен регион со најбогатиот регион Скопје, првиот добил 74 милиони евра за 289 проекти, а Скопје 32 милиони евра за 279 проекти. Дистрибуцијата на вкупните регионални фондови била 19.1% за Североисточниот регион и 8.3% за Скопје. Тоа е показател дека политичката волја зад елементот солидарност во Стратегијата останала скромна, бидејќи над 11-години вкупно 2,247 проекти биле финансирани во сите 8 плански региони, а просечната инвестиција по проект била 173,000 евра.

Треба да се нагласи дека, во севкупните околности во новата независна држава, достигнуањата се скромни, но не треба да се потценуваат. Но, како што е објаснето во Воведот, како и дополнително како резултат на недостиг на податоци, речиси е невозможно да се определи колкав е придонесот на јавните средства во помалку развиените региони – во споредба со други фактори, вклучително домашни и странски приватни инвестииции, како и програми за меѓународна поддршка.

Се препорачува во следната 10-годишна Стратегија за регионален развој владата да се осигура да ги примени сите можни инструменти за поддршка - заедно со суштински зајакнато финансирање од проекти - што ќе помогне во помалку развиените плански региони да се забрза и социјалниот развој. Општата јавност треба да биде свесна дека овие инвестициски напори не само што ги подобруваат условите за живот и работа на своите сограѓани во овие региони, зајакнувајќи ја атмосферата на солидарност и кохезија, но и зајакнувајќи го потенцијалот за развој на целата земја, што би резултирало со поконкурентна економија. Во овој контекст некои квантитативни цели би можеле да бидат појасно дефинирани како на пример - намалување на разликите во Развојниот индекс за 2029.

(4)

Стратегијата за рамномерен регионален развој и нејзината имплементација треба да биде проследена со ревитализација на процесот на децентрализација. Повеќе од една деценија, процесот на децентрализација во Р.С. Македонија е застанат. Тој резултираше во напати некохерентна регулатива, со вкрстување на надлежностите и нејасно поставено владеење на повеќе нивоа во обезбедувањето услуги. Владата треба да развие

цврста рамка за децентрализација, со јасна и доследна дистрибуција на задачите и одговорностите во различни сектори, транспарентни и адекватни правила за фискален трансфер, мобилизација на локални ресурси и национални системи за супервизија и одговорност со цел да се обезбеди квалитет на локалните власти и извршување на услугите.

Рамката за добро управување се очекува да опфати формална и јасна распределба на функциите и приходите, како и системите и процесите за поддршка на имплементацијата. Процесите на децентрализација треба да резултираат во јасен и конзистентен систем кој што ќе ги дефинира принципите и практиките за поделба на јавните надлежности и функции меѓу нивоата на власт, заедно со институциите, ресурсите и процедурите кои ја поддржуваат нивната имплементација за да одговорот на целите на јавниот сектор. Овие рамки опфаќаат административни, фискални и политички димензии и ја дефинираат поврзаноста помеѓу и внатре во различните нивоа на власт. Најзначајниот фактор на ризик лежи во недостигот на координација на секторските политики и ресорните министерства одговорни за јавните услуги. Доколку се соочени со индиферентност или недостиг на компетенции ресорните министерства би можеле да ги поткопаат процесите на децентрализација.

Во својата официјална Програма 2017-2020 последната влада се обврза дека децентрализацијата на надлежностите е нејзин врвен приоритет, и дека ќе следи политика на пренос на нови надлежности и повеќе средства за општините. За жал, значителен дел од најавеното остана нереализирано. Од особено значење е подготвеноста да се продолжи со понатамошна финансиска децентрализација. Владата признава дека земјата е меѓу фискално најцентрализираните во Европа, и дека повеќето општини не располагаат со доволно финансиски средства за успешно извршување на нивните законски надлежности и обезбедување квалитетни услуги за своите граѓани. Во споредба со земјите во Европа и соседните земји, потрошувачката на локалните власти во Северна Македонија е значително пониска. Во 2016 потрошувачката на локалните власти била 4.9% од БДП и 16.1% од општата потрошувачка на владата, додека во соседните земји се движела од 5.4% до 6.9% од БДП, а во унитарните земји на OECD со просек од 9.2% од БДП и 28.7% од јавната потрошувачка. Затоа се наметнува потреба за воведување смели и суштински цели, а дополнителната фискална децентрализација треба да опфати зајакнување на законската рамка за меѓувладина фискална поврзаност,

подобрување на управувањето со јавните финансии на локално ниво и востановување на транспарентни системи на фискален трансфер.

Дополнително, постои прекумерна фрагментираност на капиталните грантови, која што е водена од логиката на проектните апликации наместо од долгорочниот развој и приоритетите на националната развојна политика. Постојат многубројни различни извори на финансирање од агенциите на централната власт кои обезбедуваат капитални грантови - според еден скорешен извештај на ЕУ општините може да аплицираат за преку 18 различни владини програми. Фондовите наменети за регионален развој се реализираат преку различни програми и проекти на ресорните министерства, регулирани преку нивни самостојно дефинирани критериуми. Најсоодветен начин да се одговори на овој предизвик е преку редизајнирање на меѓувладината фискална рамка. Затоа е констатирана потреба за интегрирана единствена програма со низа потпрограми, но во рамки на унифицирана регулатива и критериуми.

Следејќи ги позитивните искуства во други земји, се препорачува на Владата да воведат повисоки нивоа на децентрализација и фискална реорганизација со цел да се поддржат регионите и општините во градењето на силна финансиска база за обезбедување на очекуваните услуги за граѓаните, и да бидат поактивни во финансиското придонесување или да проектираат подготовки и фондови. На овој начин на регионите ќе им се даде можност да играат позначајна улога во определувањето на нивните приоритети и да се вклопат подобро во приоритетите на националната стратегија за развој.

(Б) ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ПО СЕКТОРИ

1. Социо-економски аспекти

Со сите напори за рамномерен регионален развој во периодот 2009-2019 просечната стапка на раст била пониска од периодот 2000-2008 (но не само како последица на глобалната финансиска криза). Во текот на последните десет години Р.С.Македонија покажува умерен, но не секогаш постојан напредок во економска и социјална смисла. Просечната годишна стапка на пораст на БДП била 3.48% за периодот 2000-2008, и 2.09% за периодот 2009-2018. БДП по глава на жител по Паритетот на куповната моќ за

2018 била 38% од просекот на ЕУ-28. Констатиран е напредок, но успешноста во работењето се уште е на ниво под 40% од ЕУ-28.

Индексот GINI бележел 36.1 % во 2018. Последните податоци покажуваат мало зголемување на нееднаквоста во приходот. Овој индикатор е една од најдобрите мерки за успех на регионалниот развој и за надминување на недостигот на порамномерна дистрибуција на приходите. Сепак, во 2017, дури 41.1% од севкупната популација биле се уште под ризик од сиромаштија и социјално исклучување. Севкупното рангирање за HDI (Индексот за човечки развој) било 80, додека вредноста за 2017 била 0.75. Просечниот годишен раст на Индексот на човечки развој за периодот 2000 – 2010 бил 0.94 и за 2010 -2017 бил само 0.42 проценти. Ова е значителен пад од 2010.

Кога ќе се спореди просечниот годишен прилив на ДСИ (246 милиони евра за периодот 2013-2017) со јавните инвестиции (во просек 35 милиони евра годишно) станува очигледно дека напорите во однос на јавните инвестиции се окарактеризирани како исклучително скромни. Доколку Владата ја почитувала обврската од 1% , споменатата стапка би била 5 пати повисока.

Најголемите инвестиции биле во Североисточниот регион, Вардарскиот и Југозападниот регион, додека стапката на невработеност била највисока во регионите Североисток и Југозапад. Просечниот удел на лица над 18 години кои добиваат социјална помош за време на 2016-2018 бил 16%, додека во Североисточниот и Југозападниот регион бил 28% и 18%. Останатите региони се движеле помеѓу 12% и 15%. Важно е да се нагласи дека некои региони, како Вардарскиот, Источниот, Југозападниот и Скопскиот регион покажуваат пад во процентот на приматели на социјална помош. Од друга страна, Пелагонискиот, Полошкиот и Североисточниот регион покажуваат стабилен раст на социјалната помош. Овие трендови мора да се имаат предвид за да може да се одговори на следните прашања - како и на кој начин рамномерниот регионален развој може да ја елиминира растечката сиромаштија во некои региони.

Корелацијата меѓу вкупните инвестиции во регионот и главните макроекономски показатели (БДП по глава на жител, Невработеност, Инфлација, Извоз, Увоз и Нето директни инвестиции) бидејќи зависните варијабли се слаби или не постојат. Само корелацијата на порастот на БДП и директните инвестиции е умерена. Вкупните инвестиции и стапката на пораст на БДП покажуваат слаба корелација ($r = 0.39$)

поврзаноста е слаба). Ситуацијата е иста и со порастот на населението што исто така покажува многу слаба корелација ($r = 0.23$) со вкупните инвестиции во регионот.

Визијата и мисијата на Стратегијата покажуваат недостиг од јасно чувство за брендирање, препознатливост, привлечност или национална и регионална идентификација со цел промоција на економска и социјална стабилност, раст, просперитет, заедништво и добросостојба меѓу населението. Недостигот на регионални приоритети, мерливи цели и ефикасна рамка за институционална поддршка беа клучен фактор во скромниот национален и регионален социо-економски развој во последните десет години.

Стратегијата за регионален развој не придонела кон подобро дефинирање на стратешките опции за националната економија, регионите или индустриските сектори. Регионите не биле добро дефинирани преку меѓусебната поврзаност на минатото, сегашноста и иднината. На стратегијата и недостасува холистичка, кохерентна и логичка меѓузависност на економските, социјалните, демографските, културолошките фактори, историското наследство и други релевантни фактори, кои влијаат и ги формираат регионите низ историјата. Тоа истото недостасува и во дефинирањето на иднината на регионите во Македонија.

Малку е невообичаено што називите на регионите не се логични, лесно препознатливи, ниту атрактивни. Регионите се именувани според два критериуми, географски (Североисточен, Источен, Југозападен, Југоисточен), и препознатливи имиња (Скопски, Вардарски, Полошки, Пелагониски). Прашањето е зошто и останатите региони не се именувани според регионални карактеристики - на пример најпознати градови, езера, планини, реки или историски називи. Се смета дека би можело да се користат називите на национални паркови под заштита на УНЕСКО, познати планински венци или Охридското Езеро за да се даде назив на еден регион.

Стратегија не е доволно издржана на оперативно и тактичко ниво и потребни се активности како: (1) определување на главните институции со јасна улога, обврски и надлежности; (2) функција и улога на ресорните министерства при распределбата на инвестиции за регионален развој; (3) регионалната и оперативната пирамида или организациската структура на главните институции се констатира дека не биле правно дефинирани; (4) главните регионални играчи немале јасна административна, оперативна, функционална, управувачка линија на обврски; (5) протокот на информации и

комуникација меѓу донесувачите на одлуки се смета дека не бил јасно дефиниран; (б) планот за комуникација не бил напишан со јасни цели, содржина, одговорности и временска рамка.

Постојните приоритети на Стратегијата се дефинирани преку традиционален приод, без правилна поврзаност со новите трендови во животната средина, дигиталната економија (е-трговија, е-бизнис, мобилни технологии, дигитален маркетинг) или вештачката интелигенција. Регионалните приоритети се чини дека се ограничени на конвенционалните сектори, како рударство и производство - со мал акцент на ресорите земјоделство и туризам.

PESTLE анализата покажува колку претпазливо треба да се оценуваат релевантни и валидни фактори, со потенцијално влијание и релевантност за регионалниот развој. Главните поттикнувачи за регионален развој треба да произлезат од политичкото и институционалното окружување, бидејќи покажуваат високо негативно влијание и зголемена критичка важност (според резултатите од Анкетата). Владата мора да ја подобри постојната и да осмисли солидна правна рамка за поддршка на регионалниот развој со транспарентност, јасна визија, конкретни и мерливи цели. Во овој процес Владата треба да има централна улога за поддршка на силен и стабилен раст, ефикасни економски и социјални политики, ефикасна фискална и монетарна политика, и особено да се создаде окружување за стабилни, праведни и еднакви можности за сите. Важно е да се запомни дека неолибералниот концепт со пазарна доминација на понудата и побарувачката не можат да ги унапредат можностите за да се промовира ИКТ, употребата на интернет, е-бизнис, дигитална економија и одржливи зелени технологии.

SWOT анализата покажува дека - независно од реториката - сите влади во периодот покриен од Евалуацијата не успеаа да инвестираат доволно напори, финансиски ресурси и достапно знаење да одговорат поуспешно на прашањето на регионална економска нееднаквост. Следствено, ова прашање останува како политичка обврска и предизвик за следните влади. Исто така, пристапот во насока на надминување на регионалната нееднаквост ќе мора да се прошири, со цел да се покријат сите релевантни инструменти кои имаат влијание на локалното, регионално и национално регулаторно окружување, кое - подеднакво, дури и поважно од јавните инвестиции - влијае на мобилизацијата на развојниот потенцијал и функционирањето на посиромашните региони во нивните напори да ги достигнат побогатите.

Повеќето препораки во овој домен се наведени во Поглавјето А, но сепак се наведуваат и поконкретни забелешки:

Следната Стратегија ќе треба да ги има предвид во поголема мера карактеристиките на економиите на 21 век: конкурентност заснована на иновации, дигитализација, меѓународни кластери, одржливост, најсовремена технологија, вклучително и вештачка интелигенција.

Поблиска хармонизација треба да се воспостави помеѓу Стратегијата за регионален развој, и севкупната Стратегија за развој на земјата.

При изготвувањето на следната Стратегија за регионален развој, треба да се применуваат аналитички алатки како SWOT и PESTLE, а за да се обезбеди што поширока поддршка Стратегијата уште во форма на нацрт да се достави и да се дискутира со сите релевантни институции во сите сегменти на општеството и стопанството.

2. Животна средина

Повеќе од кога било претходно, загриженоста за одржлив развој и животна средина треба да бидат задолжителен елемент на интегрираниот приод кон секој развоен проект. Тоа не е секогаш случај во реалноста на Р.С. Македонија - како за жал и во многу земји во светот. Иако референци кон аспекти од животната средина се среќаваат во многу правни акти на национално, регионално и локално ниво, се добива впечаток дека целосното разбирање на грижата за околината од многу засегнати страни се уште не е адекватно претставено во многу владини сектори и услуги, и следствено не секогаш е посветено должно внимание дури и со проекти финансирани од владата.

Постои потреба од поголема децентрализација на одговорноста за заштита на животната средина во министерствата. Потребно е пошироко разбирање и грижа за животната средина, како и за последиците од занемарувањето на ова прашање, од страна и на стручните лица.

Финансирањето е од клучно значење за стабилизирање и превенирање на падот во заштитата на јавното здравје и биодиверзитетот. Ќе биде неопходно да се дефинира механизам за поддршка на Советите за регионален развој за да им се помогне во подобрувањето на нивното разбирање на животната средина, потребата од нејзина

заштита, и осмислување на проекти кои имаат, во својата основа, клучни активности за зачувување и заштита на животната средина.

Владата, како и потенцијалните инвеститори, мора да посветат адекватно внимание на влијанието на проектите врз животната средина, спречувајќи притоа помалку развиените региони да се претворат во жртви на загадување и на неодговорен однос кон животната средина во нив. Соодветната регулатива треба да биде дополнително доработена и прецизирана, а одговорните инспекциски служби да бидат детални и прецизни во првичните одобренја и повремени проверки на еколошкото функционирање на производните и услужните капацитети.

Потребно е систематско градење на свесност за животната средина и специјализирана обука од различни организации, соодветно покриени на сите нивоа на формалното образование, вклучително и постдипломските студии.

3. Инфраструктура

Врз основа на целите на Стратегијата за создавање солидна основа за развој на инфраструктурата, може да се заклучи дека се направени напори, но недоволно, во насока на хармонизација на стратешките цели на Стратегијата за регионален развој со стандардите на националната економија, како и приоритетите на политиката на ЕУ за социо-економска кохезија и приоритети определени со Лисабонската стратегија на ЕУ.

Иако значително релевантна, и особено без потребните информации за поединечни успешно спроведени проекти, Стратегијата сама по себе не може да се оквалификува како од особена корист во однос на развојот на инфраструктурата од аспект на подобрувања или испорака на конкретни резултати. Не постои доказ дека приоритетите се имплементирани или завршени и следствено не постои доказ за посебно влијание. Очекувано, повеќе од половина од анкетираниите при анкетно истражување (59%) го изнесоа својот став за определувањето приоритети за областите за регионален развој (развој на инфраструктурата и воведување модерна технологија) како многу значајно.

Многу е важно дека Р.С.Македонија - која се уште не е член на OECD - одлучила да ги усвои сите пет критериуми на OECD-DAC за следење и евалуација на инфраструктурата. Родовото прашање како заедничка тема - исто така е додадено со цел усогласување со

меѓународните норми за кои се залагаат и програмите на Швајцарската агенција за развој и соработка.

Следните критериуми: релевантност, ефективност, ефикасност, влијание, одржливост се навистина многу корисни во евалуацијата на инфраструктурата. Поради недостиг од информации, четирите нивоа на оценка може да се дадат само на некои критериуми: релевантност со највисока оценка »многу добро«, додека сите останати биле оценети со »D« (сериозни недостатоци).

Иако изградбата на современа инфраструктура, од транспорт, до генерирање и дистрибуција на енергијата подразбира и значителна инвестиција, сепак е од суштинско значење за долгорочни финансиски бенефиции, за конкурентна економија, и придонесува кон намалување на регионалните економски нееднаквости. Оттука, и во овој сегмент се препорачува хармонизацијата на приоритетите во националната стратегија за развој со стратегијата за регионален развој.

4. Просторно и урбанистичко планирање

Треба да се нагласи дека во Стратегијата за регионален развој постои упатување на просторното планирање, но поврзаноста со стратегијата за просторно планирање е генерално незадоволителна. Регионализацијата е востановена со креирањето на осум плански региони, но тоа не придонело кон порамномерен и интегриран просторен развој.

Законот за регионален развој ги обврзува регионите и општините да развијат и усвојат просторни планови кои ќе бидат усогласени со Просторниот план на Р. С. Македонија. За млада земја, со 8 региони, 80 општини, околу 1,700 населени места, и систем на урбанистичко планирање составен од 5 чекори, ова не е едноставна задача. Постојат приближно 600 урбанистички планови во 4 категории (општи, детални, планови на приградски населби и села), и околу 400 се соодветно елаборирани – од кои најдетално се прикажани два региони: Скопски и Вардарски. Просторното планирање се уште не е активна компонента на процесот на планирање на развојот во Северна Македонија - и постои огромен потенцијал за примена на модели и техники за современо регионално и урбанистичко планирање.

Првата препорака е Владата да се осигура дека двата процеси: планирање на регионалниот развој и просторното планирање стануваат лице и опачина на една иста монета - целосно хармонизирани и со взаемна поддршка. Тоа ќе доведе до синергија на сите инволвирани и ќе ја зајакне ефикасноста на очекуваното влијание врз процесот на планирање во смисла на поповолоно смалување на регионалните разлики.

Можеби е потребно да се разгледа алтернативен модел на регионализација - за потребите на просторното планирање. На тој начин ќе се зајакне потенцијалот за оптималното искористување на достапните ресурси, вклучително физичкото окружување, но подеднакво и човечкиот капитал и инфраструктурата.

Предложен е модел за современо еколошко просторно и урбанистичко планирање (под насловот »Еколошка заедница 21«) – кој ги обединува придобивките од најнови стручни насоки во сферата на урбанизмот, инспириран од исклучително позитивни искуства како Израелскиот кибуц и Шведското индустриско село.

АНЕКСИ

- Анекс 1. Анкетен прашалник
- Анекс 2. Преглед на резултатите од анкетата
- Анекс 3. Преглед на јавните инвестиции по плански региони 2009-2019
- Анекс 4. Модел ЕС 21
- Анекс 5. Библиографија

АНЕКС 1: ПРАШАЛНИК ЗА ОНЛАЈН АНКЕТА

Главната цел на истражувањето е да обезбеди релевантно и валидно мислење од населението, институциите, особено јавните институции, претприемачи и сопственици на бизниси од сите осум региони.

Прашалникот е анонимен и податоците ќе се користат во евалуацијата на Проектот за Регионален развој особено со цел да се отстранат нееднаквостите во регионалниот развој и раст.

(заокружете го вашиот одговор или одговорите описно)

1. Регион: 1) Скопски 2) Полошки; 3) Североисточен; 4) Вардарски; 5) Источен; 6) Пелагониски; 7) Југоисточен; 8) Југозападен.
2. Град:
3. Статус: 1) државјанин; 2) вработен во институција; 3) вработен во јавен сектор; 4) претприемач или занаетчија; 5) големи претпријатија во други сектори во индустријата; 6) невработен; 7) студент.
4. Пол: 1. машки
                  2. женски
5. Возраст: _____ години.
6. Образование:
  1. основно образование
  2. средно образование
  3. високо образование
  4. постдипломски / специјалистички/ докторски студии
7. Етничка припадност: 1) Македонец 2) Албанец 3) Бошњак 4) Турчин 5) Србин
6) Ром 7) друго.
8. Според вас, кои од овие институции, министерства, совети илу услуги се најодговорни за регионалниот развој во Република Северна Македонија?

(Преку понудениот начин на бодување наведете

Најодговорни 1   2   3 Најнеодговорни)

1. Центри за регионален развој
2. Јавни претпријатија, институции и служби
3. Единици на локална самоуправа (општини)
4. Министерство за економија
5. Министерство за финансии
6. Министерство за култура
7. Министерство за локална самоуправа
8. Министерство за образование и наука
9. Министерство за труд и социјална политика
10. Министерство за транспорт и врски
11. Министерство за земјоделие, шумарство и водостопанство
12. Биро за регионален развој

13. Претседател на држава
  14. Премиер
  15. Совет за рамномерен регионален развој во Р. Северна Македонија
  16. Совет за регионален развој
9. Однапред избрана институција одговорна за регионален развој и подготвеност и посветеност кон стабилен, рамномерен и одржлив развој на регионот:
Неподготвени и непосветени	1	2	3	4	5	Подготвени и посветени
10. Причини поради кои институциите не се заминаваат со стратегија за регионален развој (најниско 1 2 3 4 5 највисоко)
- недоволно обучен и искусен кадар;
  - недоволен број на инспектори;
  - оскудна опрема и ресурси;
  - слаба меѓуинституционална соработка;
  - несоодветно влијание врз политичките структури (клиентелизам, непотизам и сл.)
  - недоволно дефинирани стратегии, без ефикасна имплементација и контрола
11. Определување приоритетни области во делот регионален развој:
- Рангирајте ги според приоритет (од највисоко 1 до најниско 5) следниве области на регионален развој:
- Физичко планирање и управување со земјиштето;
  - Социо-економски раст и развој;
  - Развој на инфраструктурата и воведување на модерна технологија;
  - Заштита и подобрување на животната средина;
  - Стабилен и одржлив развој.
12. Главни причини за диспропорција и нееднаквост во развиеноста на регионите (одберете 3 од наброените причини):
- 1) тековен развој и наследство;
  - 2) географска локација и големина на регионот;
  - 3) природни извори во регионот;
  - 4) неефикасни стратегии и планови за развој;
  - 5) отсуство на национален интерес, слаба приватизација и занемареност/небрежност;
  - 6) конфликти и разлики меѓу политичките партии;
  - 7) доминација на приватниот интерес
  - 8) квалитет на патишта, транспорт и комуникации.
13. Кои се вашите лични приоритети, очекувања и придобивки како резултат на стабилен, воедначен и одржлив развој на регионот (одбери 3):
-

- 1) стабилен раст и развој на општеството и економијата;
  - 2) подобар стандард на живеење;
  - 3) зголемување на вработувањето;
  - 4) пониска инфлација и постабилни цени;
  - 5) поефикасно и подобро образование, здравство и други услуги од здравствениот сектор;
  - 6) поголема поддршка за развој на мали и средни претпријатија;
  - 7) поефикасна и поефективна заштита на животната средина;
  - 8) искоренување на сиромаштијата и нееднаквоста меѓу населението;
  - 9) поголема транспарентност при јавни набавки и употреба на средства од јавниот буџет.
14. Доколку сметате дека не е поставено прашање за нешто што е значајно за стабилен, рамномерен и одржлив развој на ниво на региони, наведете:

Благодариме за учеството во ова истражување, бидејќи вашето мислење е клучно за понатамошен стабилен и рамномерен регионален развој во РСМ.

АНЕКС 2: ПРЕГЛЕД НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД АНКЕТАТА

Независно од сите напори за да се добие солиден и сеопфатен одговор, за жал примерокот опфаќа 43% од испитаниците од регионот на Скопје, и 67% од испитаниците кои работат за владата и јавниот сектор.

Анкета

Прашалникот се состои од 12 затворени и отворени прашања. Во првиот дел, прашањата се дефинирани како општи, додека во вториот дел, прашањата се дизајнирани да го проверат мислењето на: (1) населението, (2) институции, особено јавни институции, (3) претприемачи и (4) сопственици на бизниси од сите осум региони. Прашалникот е приложен во продолжение.

Примерокот на испитаници при истражувањето е внимателно одбран.

Собирање податоци

Анкетното истражување е извршено онлајн преку формулар на Гугл (Google Form), со цел да се олесни собирањето на податоци од терен. Истражувањето е спроведувано од 5 ноември 2019 до 9 јануари 2020. Вкупниот број на пополнети прашалници е 156.

Сите одговори се придружени со следните детали: број на одговорот, време и датум на пополнување на прашалникот и емаил адреса од која е испратен прашалникот, истите се внесувани на табела во Ексел (од формулар на Гугл) и базата на податоци на СПСС. Одговорите се заштитени во електронска форма, а печатени копии може да се добијат во канцеларијата на ЕСПД во Скопје.

Преработка на податоци

Софтверскиот пакет СПСС и статистичките функции беа користени за статистичка обработка на податоците, и поради типовите на варијабли, тестот χ^2 за независност (хомогеност) е користен за анализа на квантитативните податоци. Овој тест е заснован на анализа на апсолутните фреквенции и одговори на прашањето за тоа колку добиените

фреквенции од студијата (опсервирани или емпириски) отстапуваат од очекуваните (теоретски) фреквенции.

Статистичкиот заклучок е заснован на примерок на кој донесуваме заклучоци за самата популација (статистичка низа). Тестот или претпоставката (хипотезата) се тестира преку стандардна статистичка процедура за проверка на поставената хипотеза.

Статистички заклучок

Статистичките заклучоци се зановани на вредноста на статистичкото тестирање, кое доколку е во опсегот на прифатеност (принцип заснова на вредноста на веројатност (p -value) се применува, т.е. вредноста на веројатност е поголема од нивото на значајност), тогаш ќе се прифати нулта хипотеза, во спротивно се отфрла (вредноста на веројатност е еднаква или помала од реалното ниво). Вредноста на веројатност е дефинирана како најниско ниво на занемареност на кое се наоѓа хипотезата нулта).

ОПШТИ ПОДАТОЦИ

Во анкетата се опфатени 156 испитаници, 43.6% мажи и 56.4% жени. Во однос на структурата на испитаниците по статус, поделбата е следната: Вработени во јавна администрација 50.6%, Вработени во јавниот сектор 17.9%, Вработени во приватниот сектор 21.2%, Претприемачи или занаетчији 3.2%, Невработени 4.5%, Студенти 2.6%. Види Табела 1.

Табела 1: Учесници во анкетата по структура

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидно				
Вработен во јавна администрација	79	50.6	50.6	50.6
Вработен во јавен сектор	28	17.9	17.9	68.6
Вработен во приватен сектор	33	21.2	21.2	89.7
Претприемач или занаетчија	5	3.2	3.2	92.9
Невработен	7	4.5	4.5	97.4
Студент	4	2.6	2.6	100.0
Вкупно	156	100.0	100.0	

Извор: онлајн анкета

Табела 2 покажува дека бројот на испитаници од скопскиот регион изнесува 43,6% додека за останатите региони бројот е за околу 10% помал по регион. Ова е главен недостаток на резултатите од анкетата.

Табела 2: Претставено по региони

		Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидно	Скопски регион	68	43.6	43.6	43.6
	Полошки регион	16	10.3	10.3	53.8
	Североисточен регион	16	10.3	10.3	64.1
	Вардарски регион	7	4.5	4.5	68.6
	Источен регион	13	8.3	8.3	76.9
	Пелагониски регион	8	5.1	5.1	82.1
	Југоисточен регион	14	9.0	9.0	91.0
	Југозападен регион	14	9.0	9.0	100.0
	Вкупно	156	100.0	100.0	

Извор: Ibid.

Табела 3: Структура на испитаниците според нивото на образование

		Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидно	Средно образование	10	6.4	6.4	6.4
	Високо образование	85	54.5	54.5	60.9
	Постдипломски/специјалистички/докторски студии	61	39.1	39.1	100.0
	Вкупно	156	100.0	100.0	

Извор: ECPD (2019), Резултати од примарното истражување

Во однос на нивото на образование на испитаниците, на Табела 3 може да се види дека најголем број на испитаници имаат високо образование, 54,5%. Ова може да значи дека нема да се добие многу релевантна слика за ставовите и мислењата бидејќи потребна е еднаква застапеност на секоја од групите. Сепак, можат да се извлечат некои заклучоци.

Табела 4: Испитаници по возраст

		Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидно	До 25 години	10	6.4	6.4	6.4
	26 - 40 години	79	50.6	50.6	57.1
	41-65 години	66	42.3	42.3	99.4
	Над 66 години	1	.6	.6	100.0
	Вкупно	156	100.0	100.0	

Извор: Ibid.

На табела 4 може да се види дека повеќето испитаници (50,6%) се на возраст од 26-40 години. Структурата на испитаниците не е репрезентативна и не е хомогена.

Табела 5: Структура на испитаниците според етничката припадност

		Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидно	Македонец	105	67.3	67.3	67.3
	Албанец	45	28.8	28.8	96.2
	Босанец	1	.6	.6	96.8
	Турчин	1	.6	.6	97.4
	Србин	2	1.3	1.3	98.7
	Ром	1	.6	.6	99.4
	Друго	1	.6	.6	100.0
	Вкупно	156	100.0	100.0	

Извор: *Ibid.*

Според табела 5 етничките групи се со следава застапеност: Македонци – 67,3%, Албанци – 28,8%, Срби – 1,3% додека останатите етнички групи се застапени 0,6%.

ПРАШАЊЕ: Кои од следниве институции, министерства, совети или служби, според вас се најодговорни за регионалниот развој на Република Северна Македонија?

(од понудените изберете 3 и рангирајте ги со 1, 2 и 3)

Од табела 6 може да се види дека најголем број испитаници мислат дека 5те најодговорни институции за регионален развој се: Министерството за локална самоуправа, Центрите за регионален развој, Бирото за регионален развој, Единиците на локална самоуправа (општините) и Советот за избалансиран регионален развој на Северна Македонија. Интересно е што, типично, најчест одговор за подготвеноста за секој од нив е 1 (најодговорна), односно испитаниците мислат дека овие институции се однесуваат неодговорно.

Испитаниците ги препознале овие институции како најодговорни за регионалниот развој: Министерство за локална самоуправа, Центрите за регионален развој, Бирото за регионален развој и Советот за регионален развој.

Табела 6: Статистика за прашањето: „Кои од следниве институции, министерства, совети или служби, според вас, се најодговорни за регионален развој на Република Северна Македонија?“

		Центри за регионален развој	Јавни претпријатија, институции и служби	Единици на локална самоуправа (општини)	Министерство за економија	Министерство за финансии	Министерство за култура	Министерство за локална самоуправа	Министерство за образование и наука	Министерство за труд и социјална политика	Министерство за транспорт и врски	Министерство за земјоделство, шумарство и управување со	Биро за регионален развој	Претседател на држава	Премиер	Совет за избалансиран регионален развој на Северна	Совет за регионален развој
N	Валидно	123	92	115	100	95	86	126	95	90	92	87	116	87	101	109	85
	нема вредност	33	64	41	56	61	70	30	61	66	64	69	40	69	55	47	71
	Аритметичка средина	1.46	2.11	1.44	1.60	1.57	1.97	1.29	1.85	1.77	1.65	1.71	1.55	1.90	1.54	1.43	1.46
	Медијана	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	1.00	2.00	2.00	2.00	2.00	1.00	2.00	1.00	1.00	1.00
	Мода	1	2	1	1	1	2	1	2	2	1	2	1	1	1	1	1
	Коефициент на асиметрија	.989	-.113	1.100	.627	.750	.042	1.896	.224	.363	.606	.394	.964	.192	.951	1.308	1.242
	Стандардна грешка на коефициентот за асиметрија	.218	.251	.226	.241	.247	.260	.216	.247	.254	.251	.258	.225	.258	.240	.231	.261
	Коефициент на сплоштеност	-.039	-.633	.159	-.589	-.498	-.765	2.431	-1.000	-.920	-.780	-.736	-.595	-1.438	-.479	.359	.097
	Стандардна грешка на коефициент на сплоштеност	.433	.498	.447	.478	.490	.514	.428	.490	.503	.498	.511	.446	.511	.476	.459	.517

Извор: *Ibid.*

Како што беше очекувано, најмногу одговори имаше за Министерството за локална самоуправа (126), па за Центрите за регионален развој (123), општините (115) и Советот за избалансиран регионален развој (109).

ПРАШАЊЕ: Според вас, од претходно избраните институции кои се занимаваат со регионален развој, проценете ја нивната подготвеност и посветеност на стабилен, избалансиран и одржлив развој на регионот: Неподготвени и неинформирани 1 2 3 4 5 Подготвени и посветени. (Претходно избраните институции одговорни за регионалниот развој и нивната подготвеност и посветеност кон стабилен, избалансиран и одржлив развој на регионот)

Табела 7: Статистика за прашањето: „Според вас, од претходно избраните институции кои се занимаваат со регионален развој, проценете ја нивната подготвеност и посветеност на стабилен, избалансиран и одржлив развој на регионот: Неподготвени и неинформирани 1 2 3 4 5 Подготвени и посветени.“

N	Валидно	156
	Нема вредност	0
	Аритметичка средина	2.76
	Медијана	3.00
	Мода	3
	Стандардна девијација	1.043
	Коефициент на асиметрија	.055
	Стандардна грешка на коефициент на асиметрија	.194
	Коефициент на сплештеност	-.373
	Стандардна грешка на коефициент на сплештеност	.386

Извор: *Ibid.*

Од институциите избрани од претходната табела (7), оценетите дека добро ја извршуваат својата функција имаат просечна оценка 2,76, типична оценка е 3, што значи дека 50% од испитаниците дале оценка помала од 3, а 50% дале повисока оценка. Од табелата се гледа дека 37% од испитаниците дале оценка 2 и подолу.

Табела 8: Статистика за претходното прашање - продолжува

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидно	1	21	13.5	13.5
	2	37	23.7	37.2
	3	65	41.7	78.8
	4	25	16.0	94.9
	5	8	5.1	100.0
Вкупно	156	100.0	100.0	

Извор: *Ibid.*

Интересно е да се анализира дали има позначајни разлики во подготвеноста на институциите согласно одговорите поделени според регион, пол, ниво на образование и структура:

1. Има значајна разлика (Sig. = 0.021 < 0.05) во одговорите на испитаниците по региони;
2. Има статистички значајна разлика во однос на статусот и позицијата на испитаниците (Sig. = 0.000 < 0.05);

3. Нема статистички значајна разлика во однос на полот (Sig. = 0.424 > 0.05);
4. Нема статистички значајна разлика во однос на возрасните групи (Sig. = 0.815 > 0.05);
5. Има статистички значајна разлика во однос на нивото на образование (Sig. = 0.022 < 0.05).

Од погорново, може да се заклучи дека испитаниците, во однос на регионот од кој потекнуваат различно ја перципираат подготвеноста на институциите кои активно учествуваат во регионалниот развој што е поврзано со нивниот статус и нивото на образование.

ПРАШАЊЕ: Доколку институциите не се одговорни за дефинирање и имплементирање на стратегијата за регионален развој, според вас, причината е: (најниска оценка 1 2 3 4 5 највисока оценка)

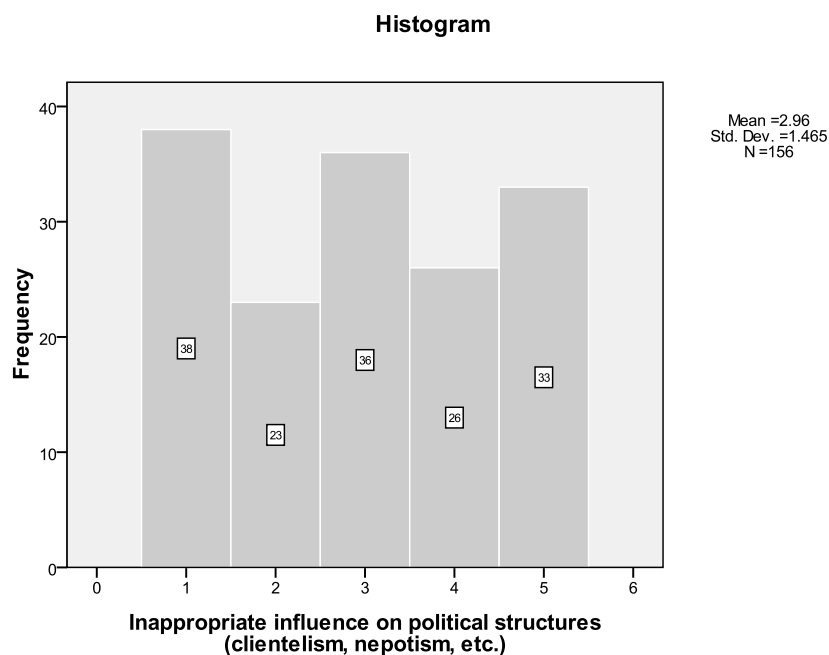
Табела 9. Статистика за прашањето: „Доколку институциите не се одговорни за дефинирање и имплементирање на стратегијата за регионален развој, според вас, причината е“ (најниска оценка 1 2 3 4 5 највисока оценка)

		Недоволно обучен и искусен персонал	Недоволен број службеници	Недоволно опрема и ресурси	Слаба меѓуинституционална соработка	Несоодветно влијание на политичките структури (клиентелизам, непотизам итн.)	Слабо дефинирани стратегии без ефективна имплементација и контрола
N	Валидно	156	156	156	156	156	156
	Нема вредност	0	0	0	0	0	0
	Аритметичка средина	2.82	2.58	2.74	2.94	2.96	3.07
	Медијана	3.00	3.00	3.00	3.00	3.00	3.00
	Мода	3	3	3	3	1	5
	Стандардна девијација	1.283	1.090	1.142	1.338	1.465	1.424
	Коефициент на асиметрија	.174	.300	.190	.020	.016	-.044
	Стандардна грешка на коефициентот на асиметрија	.194	.194	.194	.194	.194	.194
	Коефициент на сплоштеност	-.801	-.482	-.530	-1.130	-1.338	-1.298
	Стандардна грешка на коефициент на сплоштеност	.386	.386	.386	.386	.386	.386

Извор: *Ibid.*

Табела 9 погоре покажува дека типичен одговор за Несоодветно влијание на политичките структури (клиентелизам, непотизам итн.) е 1, но просечната оценка е 2,96, па потребно е да се погледнат и другите, како и вкупниот одговор. Испитаниците ги идентификувале најнегативните фактори кои имаат негативно влијание врз регионалната стратегија како: 1. Несоодветно влијание на политичките структури (клиентелизам, непотизам итн.), 2. Недоволен број службеници, 3. Недоволно опрема и ресурси, 4. Недоволно обучен и искусен персонал, 5. Слаба меѓуинституционална соработка, 6. Слабо дефинирани стратегии без ефективна имплементација и контрола.

Graph 1. Несоодветно влијание на политичките структури (клиентелизам, непотизам итн.)

Извор: *Ibid.*

На Графикон 1 се гледа дека најчеста оценка е 1, но многу испитаници дале оценка 5, па може да се претпостави дека политичкото и субјективното гледиште имаат влијание.

Рангирани по приоритети (од највисоко 1 до најниско 5) наведените области за регионален развој изгледаат вака:

1. Инфраструктурен развој и воведување на модерна технологија – статистички значајни разлики постојат единствено во однос на статусот на испитаниците Sig. = 0.004;

2. Заштита и подобрување на животната средина – статистички значајна разлика постои единствено во однос на возрасната категорија Sig. = 0.024;

3. Стабилен и одржлив развој – статистички значајна разлика постои единствено во однос на статусот на испитаниците Sig = 0.012, ако е во врска со возрасната категорија Sig = 0.004;

4. Социо-економскиот раст и развој – статистички значајна разлика постои единствено во однос на статусот на испитаниците Sig. = 0.028;

5. Физичко планирање и менаџирање со урбано земјиште – има статистички значајна разлика единствено во однос на регионот Sig. = 0.020.

Испитаниците јасно изјавија дека главни причини за разликите во регионалниот развој подредени по приоритет се:

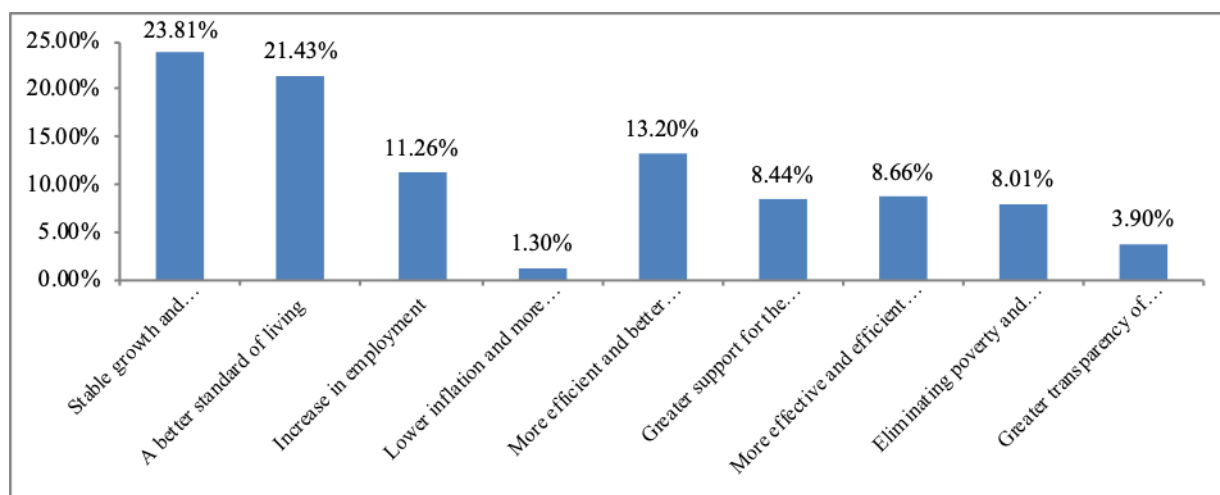
1. Неефективни развојни стратегии и планови
2. Квалитетот на патиштата, транспортот и комуникациите
3. Отсуство на национален интерес, лоша приватизација и небрежност
4. Конфликти и разлики помеѓу политичките партии
5. Тековен развој и наследство
6. Доминација на приватниот интерес
7. Природни ресурси во регионот и
8. Географската локација и големината на регионот.

Во однос на личните приоритети и очекувања, како и користа од стабилен регионален развој, испитаниците го рангирале следново:

1. Раст и развој на општеството и економијата
2. Стабилен и подобар животен стандард
3. Поефикасни и подобри образовни, здравствени и други јавни сервиси
4. Зголемување на вработеноста
5. Поефективна и ефикасна заштита на животната средина
6. Поголема поддршка за развојот на мали и средни претпријатија

7. Елиминирање на сиромаштијата и нееднаквоста меѓу граѓаните
8. Поголема транспарентност на тендерите и употребата на јавните буџетарни средства
9. Пониска инфлација и постабилни цени

Графикон 2: Статистика во однос на личните приоритети и очекувања, како и користа од стабилен регионален развој

Извор: *Ibid.*

Скоро половина од испитаниците (над 45%) очекуваат избалансираниот регионален развој да придонесе кон стабилен раст и развој и подобар животен стандард, додека само 1,3% очекуваат да влијае врз инфлацијата. Поголема транспарентност кај јавните тендери и распределбата на буџетарните средства добиле 3,9%, малку повисоко котираат подобрувањата во образовните, здравствените и други сервиси, додека останатите три опции добиле прилично избалансирани одговори (околку 8%)

АНЕКС 3: ПРЕГЛЕД НА ЈАВНИТЕ ИНВЕСТИЦИИ ПО ПЛАНСКИ РЕГИОНИ 2009-2018

Табела 1. Преглед на вкупните јавни инвестиции по региони за 2009-2018 (без 2010 г.) во МКД

Регион	2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		Вкупни инвестиции по регион 2009-2018	Вкупен број на проекти по регион 2009-2018	Процентуален удел по регион
	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион			
Вардарски регион	19.214.530	5			28.148.190	8	2.196.630	5	9.248.921	5	6.939.749	5	26.601.230	16	26.800.653	10	16.620.864	7	37.344.919	16	173.115.686	77	13,19%
Источен регион	27.446.802	13			26.044.958	11	2.767.504	6	7.201.371	5	5.508.501	6	12.051.217	20	30.613.119	8	17.505.405	10	40.658.810	14	169.797.687	93	12,94%
Југозападн регион	31.112.221	11			20.720.743	12	2.550.940	6	8.579.170	10	6.950.412	6	25.804.634	21	27.488.221	12	19.756.277	9	41.122.182	12	184.084.800	99	14,02%
Југоисточен регион	22.048.496	11			25.251.283	11	1.922.765	3	9.058.316	7	8.775.310	9	13.015.556	11	18.256.053	8	7.277.340	2	32.485.918	14	138.091.037	76	10,52%
Пелагониски регион	15.912.400	6			17.635.299	13	1.956.532	8	7.753.440	11	7.161.074	5	26.862.843	15	26.662.440	9	14.217.025	6	33.203.475	16	151.364.528	89	11,53%
Полошки регион	31.147.339	12			21.431.894	11	2.480.415	7	12.684.582	10	7.851.811	6	19.890.818	16	29.786.624	9	7.905.777	7	41.172.992	8	174.352.252	86	13,28%
Североисточен регион	27.057.736	9			25.817.091	11	3.267.523	4	11.775.023	9	9.955.033	12	27.506.926	13	33.216.723	10	20.483.577	7	51.065.472	12	210.145.104	87	16,01%
Скопски регион	14.021.726	4			17.697.377	10	1.890.166	7	7.927.835	9	6.994.584	8	8.055.652	10	19.188.113	10	12.186.624	5	23.664.246	15	111.626.323	78	8,50%
Вкупно	187.961.250	71	107.657.012		182.746.835	87	19.032.475	46	74.228.658	66	60.136.474	57	159.788.876	122	212.011.946	76	115.952.889	53	300.718.014	107	1.312.577.417	685	100%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи за 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018.

Табела 2. Преглед на вкупни јавни инвестиции по региони за 2009-2019 (ресорни министерства) во МКД

Регион	2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016*		2017**		2018		2019		Вкупни инвестиции по регион 2009-2019	Вкупен број на проекти по регион 2009-2019	Процентна удел по региони
	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по			
Вардарски регион	153.832.332	1	80.072.573	3	83.035.689	1			1.842.348.977	70	56.786.751	15	602.985.484	46	1.379.402.436	15	33.592.701	18	375.640.579	42	1.337.500	2	809.035.021	213	21,92%
Источен регион	153.832.332	1	80.072.573	3	83.035.689	1			272.158.980	54	57.569.667	16	378.829.497	50	8.864.036	13	21.668.775	18	376.995.172	43	1.337.500	2	634.364.222	201	7,45%
Југозападен регион	153.832.332	1	60.448.254	2			97.364.700	1	174.443.971	39	77.078.296	20	271.804.644	42	21.525.389	16	31.035.412	18	298.382.086	40	1.337.500	2	387.252.584	181	6,32%
Југоисточен регион	153.832.332	1	80.072.573	3	83.035.689	1			320.121.772	65	67.262.384	17	361.073.937	48	16.123.131	13	31.035.412	18	357.285.397	45	1.337.500	2	671.180.127	213	7,62%
Пелагониски регион	153.832.332	1	80.072.573	3	83.035.689	1			390.378.659	60	180.806.118	24	557.356.703	50	1.392.338.198	17	49.152.344	19	279.433.053	43	1.337.500	2	367.743.168	220	15,35%
Полошки регион	153.832.332	1	60.448.254	2	83.035.689	1			161.086.240	35	57.569.667	16	475.523.138	39	1.384.412.436	17	39.452.374	19	378.671.215	41	1.337.500	2	995.368.845	173	13,65%
Северисточен регион	153.832.332	1	60.448.254	2					568.331.265	37	2.699.191.118	17	308.486.871	39	3.854.036	12	15.142.436	16	246.496.115	34	1.337.500	2	257.119.998	160	19,40%
Скопски регион	153.832.332	1	60.448.254	2		8.390.534	1	194.983.277	40	193.622.275	21	325.266.692	44	81.021.479	20	45.915.828	19	502.115.594	48	56.337.500	5	821.933.765	201	8,30%	
Вкупно	1.230.658.656	8	2.162.083.308	20	415.178.444	5	105.755.234	2	8.923.853.140	400	3.389.886.349	146	3.281.326.996	358	4.287.541.141	123	266.995.282	145	2.815.019.210	336	65.700.000	19	1.943.997.730	1.562	100%

Извор: Пресметки на авторот врз основа на извештаи за 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 и 2018, Министерство за финансии (МФ); Министерство за транспорт и врски (МТС); Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Министерство за економија (МЕ); Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП); Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој; Агенција за промоција и поддршка на туризмот на РСМ; Агенција за поддршка на претприемништвото на РСМ (АППРСМ); Јавно претпријатие за државни патиишта (ЈПДП); Државен завод за статистика. **Без одговор:** Министерство за труд и социјална политика (МТСП); Министерство за здравство (МЗ); Министерство за образование и наука (МОН); Министерство за култура (МК); Агенција за млади и спорт; Фонд за иновации и технолошки развој; Дирекција за технолошки индустриски развојни зони (ТИРЗ).

*) Во 2016. вкупно недостасува 250.000 и 2016 недостасува 333.333 - во извештајот пишува ППР (Полошки или Пелагониски?)

**) Во 2017 недостасува 1.000.000 - во извештајот пишува ППР (Полошки или Пелагониски?)

Табела 3. Преглед на вкупни јавни инвестиции по региони за 2009-2019 (МЛС + ресорни министерства) во МКД

Регион	2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016*		2017**		2018		2019		Вкупни инвестиции по региони 2009-2019	Вкупен број на инвестиции	Процентен удел по региони
	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион	Вкупни инвестиции	Вкупен број на проекти по регион			
Вардарски регион	73.046.862	6	80.072.573	3	11.183.879	9	2.196.630	5	851.597.898	75	63.726.500	20	629.586.714	62	406.203.089	25	60.213.565	25	412.985.498	58	1.337.500	2	3.982.150.707	290	21,32%
Источен регион	81.279.134	14	80.072.573	3	09.080.647	12	2.767.504	6	279.360.351	59	63.078.168	22	690.880.714	70	39.477.155	21	69.174.180	28	417.653.982	57	1.337.500	2	3.804.161.909	294	7,72%
Југозапад ен регион	84.944.553	12	60.448.254	2	20.720.743	12	39.915.640	7	183.023.141	49	84.028.708	26	697.609.278	63	49.013.610	28	60.791.689	27	639.504.268	52	1.337.500	2	3.571.337.384	280	6,73%
Југоисточ ен регион	75.880.828	12	80.072.573	3	08.286.972	12	1.922.765	3	329.180.088	72	76.037.694	26	674.089.493	59	34.379.184	21	68.312.752	20	689.771.315	59	1.337.500	2	3.809.271.164	289	7,74%
Пелагониски регион	69.744.732	7	80.072.573	3	00.670.988	14	1.956.532	8	398.132.099	71	187.967.192	29	684.219.546	65	419.000.638	26	63.369.369	25	612.636.528	59	1.337.500	2	3.519.107.696	309	15,06%
Полошки регион	84.979.671	13	60.448.254	2	04.467.583	12	2.480.415	7	173.770.822	45	65.421.478	22	695.413.956	55	414.199.060	26	67.358.151	26	419.844.207	49	1.337.500	2	3.169.721.097	259	13,57%
Северисточен регион	80.890.068	10	60.448.254	2	25.817.091	11	3.267.523	4	580.106.288	46	709.146.222	29	635.993.797	52	37.070.759	22	65.626.013	23	697.561.587	46	1.337.500	2	3.467.265.102	247	19,12%
Скопски регион	67.854.058	5	60.448.254	2	17.697.377	10	0.280.700	8	202.911.112	49	200.616.859	29	633.322.344	54	100.209.592	30	68.102.452	24	625.779.840	63	66.337.500	5	3.933.560.088	279	8,28%
Вкупно	418.619.906	79	269.740.320	20	97.925.279	92	24.787.709	48	998.081.798	466	450.022.823	203	4.441.115.842	480	4.499.553.087	199	82.948.171	198	115.737.224	443	65.700.000	19	3.364.232.159	2.247	100%

Source: Source: Author's calculations based on Reports 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2016, 2017 and 2018, Ministry of finance (MF); Ministry for transport & Communications (MTC); Ministry for agriculture (MZSV); Ministry of Economy (ME); Ministry of environment and spacial planning (MZSPP); Agency for financial support of agriculture and rural development; Agency for tourism RSM; Agency for entrepreneurship (APPRSM); Public company for state roads (JPDP); Government statistical office. No response: Ministarstvo za trud i socijalnu politiku (MTSP); Ministarstvo za zdravstvo (MZ); Ministarstvo za obrazovanje i nauku (MON); Ministarstvo za kulturu (MK); Agencija za mlade i sport; Fond za inovacije i tehnoloski razvoj; Direkcija za tehnološke industrijske razvojne zone (TIRZ).

*) For year 2016. missing figure of MD 250.000 and MD 333.333 – report only gives reference in PPR (could be either region of Polog or Pelagonia?)

***) For year 2017 the amount of MD 1.000.000 is missing for the same reason as above.

АНЕКС 4: ЕКОЛОШКА ЗАЕДНИЦА ЗА 21-ОТ ВЕК

Наследството на синдромот на балканска животната средина веќе подолго време укажува на потребата од нови пристапи и концепти за одржливи живеалишта, како и од решенија за современо домување. Тоа треба драстично да се разликува од сегашната практика на урбанистичко планирање и дизајн, како функционално, така и и структурно. Тука е претставен еден нов концепт кој потсетува на еврејските кибуци или шведските индустриски села, но е суштински поинаков. Ова е модерен концепт на структура на живеалиштата од органски, квадратно-молекуларен тип. Клучната структура е самообновлив нуклеус, со мултифункционален карактер на домување кој вклучува основно производство, преработка, услуги, комунални услуги, заедничка инфраструктура и предмети со основна намена за задоволување на дневните потреби и побарувања на жителите (социо-економски и еколошки). Концептот на Еколошката заедница за 21-от век нуди живеалиште за 21-от век кое исполнува во смисла на организација, осмислување, развој и одржување. Тоа е подобрување на социјалниот и економскиот развој на локалната заедница и генерално и конкретно, врз основа на принципи на интегрален, одржлив развој, а особено на фокусирање на еколошката средина како најделикатен дел од интегралниот развој.

Решавање на проблемот преку предложениот Модел ЕС21

1. Одржлив развој на руралните, полуурбаните и урбаните области во фаза на деградација, заостанати, неразвиени и запоставени, во смисла на современ концепт на одржлив развој на населените места.
2. Агро-индустриско одржливо производство и преработка во самообновливи нуклеуси со позитивни ефекти од био-еколошка, економска, социјална и технолошка природа.
3. Еколошки процес на решавање на секојдневни проблеми со живеење и работа во согласност со еко-заедницата за 21-ви век.
4. Интегрален одржлив развој на локалните заедници во согласност со ЕС21, како мултифункционални структури, оптимални и соодветни, составени од производство,

преработка, комунални, технички и други сервиси и услуги, домување, рекреација и други активности и функции (заштита, безбедност, контрола и управување).

5. Предвидливо подобрување (базирано на предвидлива анализа) на неповолни демографски структурни карактеристики, посебно во заостанати, недоволно развиени области и особено во погранични области.

Опции за одржлив развој на ЕС21

1. Ревитализацијата на селата во фаза на пропаѓање последните децении кои треба да се реконструираат и обноват во согласност со моделот ЕС21.
2. Изградба на бегалски населби (во погранични области) како решение на проблемот со илјадници бегалци и имигранти во стратешки важните зони.
3. Руралниот еко-туризам како двоен предизвик за туризмот и за ревитализација на селата во согласност со ЕС21.
4. Човечка еко-комуна за маргинални и особено ранливи социјални групи како што е дефинирано во номенклатурата на ЕУ, во поширок спектар (невработени, бегалци, имигранти, хендикепирани, инвалиди, стари лица, деца, жени, сите ранливи категории) во согласност со ЕК31.
5. Здравствен туризам за лица од трето доба, со сите видови на здравствен статус.

Концептот на планирање на ЕС21 и придружната иновација

1. Населбата од квадратни-молекуларен вид вклучува: 1) Квадратни нуклеуси - самообновливи мултифункционални единици од различни типови кои го одразуваат карактерот на соодветното живеалиште (аграрно, агроиндустриско, полу-урбано, урбано подрачје) каде може да се следат интегрални цели за одржлив развој: социјални, економски, технички, еколошки, културни, безбедносни. 2) Домување - станбена зона, со типична станбена единица (500 - 1 000 луѓе, мултициплирано во зависност од големината на соодветната заедница (2, 4, 6 пати) со две опции - а) постојна (реконструирана, рехабилитирана, модернизирана) и б) новоизградена, модерна населба.

2. Основа за модуларно планирање: а) основен урбанистички модул со парцели од 25 ари, б) основни градежни парцели: 100 ари, в) самообновливи нуклеуси (50X50m), парцели од 1,5 - 2 хектари.
3. Мултифункционалните самообновливи единици вклучуваат: производство (основно, аграрно интензивно, преработка (секундарна и терцијарна агро-индустрија и производство), услуги (комунални, технички, трговски, угостителски, станбени, административни, образовни, од областа на социјалната заштита, информациски, поштенски, културни и др).
4. Иновации. Функционална интеграција во согласност со одржлив развој: социјални (работа, вработување, социјална заштита на деца, стари лица, жени, ранливи лица); економски (целосно вработување, особено за младите луѓе, висока продуктивност, потреби за снабдување на локално ниво, стабилен економски раст); технички (еколошки, преработувачки, комунални, информативни, обновување на енергија); еколошки (заштита на природните ресурси, справување со ризик од занемарување од страна на луѓето, рециклирање и преработка на отпад, чистење на воздух и вода, контрола на храна и квалитет на вода и човечко здравје).

Општа предисторија на ЕС21

1. Мотивација

- Многу човечки населби изградени со векови се неодржливи и го спречуваат растот, развојот и општиот напредок.
- Свеста за потребата од одржливо живеалиште и нови концепти за живеење е во пораст.
- Декларациите на ООН за Одржлива животна средина (1992) и Хабитат II (1996) во изминатите 3 децении не ги дадоа очекуваните влијанија и резултати.
- Екозаедницата 21 и сличните модели нудат практични и реални решенија за постигнување на главните цели за одржливост на локално, регионално, национално и светско ниво.
-

2. Цели

- Реновирање и подобрување на недоволно развиените, заостанати, деградирани и дури и празни населби и области.
- Поттикнување на одржлив развој на агро-индустриското производство и преработка.
- Реновирање и рехабилитација на руралните области, особено во помалку развиените региони.
- Ублажување на етничките прашања, невработеноста, сиромаштијата, криминалот и корупцијата.

3. Опции и можни решенија

- Одржлив развој на центрите на руралните единици и нивна ревитализација.
- Одржлив развој на руралниот туризам.
- Одржлив развој на агро-индустрискиот сектор.
- Заштита и подобрување на одржливоста на животната средина на сите нивоа (од локално до национално).
- Конвергенција и усогласување на квалитетот на животот во руралните и урбаните заедници.

Преглед на новиот концепт на живеалиште и варијанти на решавање на проблемите

<i>1. Еко-комуна на маргинализирани социјални групи, бегалци, мигранти, бездомници. Нови концепти и идеи за модуларни решенија. Структурирање: домување, самообновлив нуклеус, техно-парк, социјален центар, поголема разновидност на самообновливи нуклеуси</i>
<i>2. Одржливо живеалиште за ниска социјална категорија на население, бездомници - идеи, програми, регулирање на урбанистички план</i>
<i>3. Населени места за бегалци од природни и климатски катастрофи, за брзо градење и решавање на итни проблеми од голем размер - идеи, програма, евалуација, анализа на трошоците и придобивките</i>
<i>4. Населени места во посебни услови - по земјотреси, поплавување на реките и други елементарни непогоди - идеи за урбанистичко планирање, анализа на трошоците</i>
<i>5. Населби за мигранти - подготовка на студија за презентација на опции за трајно населување на мигрантите, со цел да се избегнат непотребните кризи во услови на поголем прилив на мигранти од Грција, Турција и Италија.</i>
<i>6. Концепти и решенија за населби во согласност со “Хабитат за сите“ врз оснива на иновативни решенија од ЕКО21 моделот.</i>

Технички системи

<i>1. Технолошко-иновативен парк - клучен модул на Еко-заедницата 21, со решавање во зависност од животната средина и социјалниот амбиент</i>
<i>2. Рециклирање на комунален цврст отпад - студија за оптимални модалитети која треба да се подготви однапред</i>
<i>3. Рециклирање на автомобилски гуми - физибилити студија за предлог објект</i>
<i>4. Проект за сушено и замрзнато овошје и зеленчук, да се изготви физибилити студија</i>
<i>5. Сончева енергија - проект за развој на алтернативна енергија врз основа на американски и кинески искуства (соларни батерии и генератори на фотоволтаици)</i>
<i>6. Подготовка на план за преработка на комунални води</i>
<i>7. Други еколошки технологии, преработка, производство, подготовка - да се продолжи со соодветно истражување</i>
<i>8. Семејни куќи - полуготови монтажни системи со лесна конструкција и добра традиција, како куќите на АБМ - Ивањица, Србија</i>
<i>9. Нов универзален полуготов монтажен градежен систем за семејни куќи и мали куќи за складирање (станбени, административни и магаџини, да се разработат идеи за оригинален дизајн</i>

АНЕКС 5: Библиографија

I. Официјални документи (законодавство, извештаи, друго)

1. Правилник за авијација. Службен весник на РМ бр. 14/06.
2. Стратегија за конкурентност и акционен план на Република Македонија 2016-2020. Pinto R. (2011) Конкурентност и политики за регионален развој на Западен Балкан.
3. Систем на координација на планирањето, имплементацијата, мониторингот и евалуацијата на политиката за рамномерен регионален развој [пристапено 5 февруари 2020].
4. Одлука за спроведување на Законот за рамномерен регионален развој, Службен весник на Република Македонија, бр. 63, 22 мај 2007.
5. Влада на Република Македонија, Закон за локална самоуправа, 11 декември 2003.
6. Влада на Република Македонија, Швајцарска агенција за развој и соработка, Одржлив и инклузивен рамномерен регионален развој во Македонија, од Компонента 1 – во рамките на CDPMEA, Фаза I од Проектот.
7. Закон за територијална организација на локалната самоуправа на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија бр. 55/2004,12/2005,98/2008,106/2008 and 149/2014).
8. Министерство за животна средина и просторно планирање, Брошура на тема оценка на стратегијата за животна средина – Имплементација Чекор по чекор! [пристапено на: 03 јануари 2020].
9. Министерство за животна средина и просторно планирање, Министерство за локална самоуправа, Стратегиски концепт. Улогата на просторното и урбанистичкото планирање за подобро управување при климатски промени, 2013 [пристапено на: 09јануари 2020].
10. Министерство за животна средина и просторно планирање, Национална стратегија за биодиверзитет и акциски план за периодот 2018-2023, Скопје 2018.
11. Министерство за животна средина и просторно планирање, Национална стратегија за заштита на природата 2017-2027, Скопје 2018.
12. Министерство за животна средина и просторно планирање, Стратегија за инвестиции за животната средина 2009-2013 Македонија, март 2009 [пристапено на 22 јануари 2020].
13. Министерство за животна средина и просторно планирање, Стратегија на РМ за Управување со отпад (2008- 2020), октомври 2008.
14. Извештај за инфраструктурната мрежа за 2016 [пристапено на 3 јануари 2020].
15. SiReRA Технички опис на системот
16. Извештај за инфраструктурната мрежа за 2017 [пристапено на 3 јануари 2020].
17. РС Македонија-Индекс за човечки развој, [пристапено на 10 ноември 2019]
18. РС Македонија БДП Стапка на раст - историски податоци, [пристапено на 10 ноември 2019]

19. РС Македонија - Стапка на невработеност - историски податоци, [пристапено на 10 ноември 2019]
20. Охридски рамковен договор - ревија - социјална кохезија, 2015 [пристапено на 3 јануари 2020].
21. Плански региони во Република Македонија, Скопје 2011
22. Програма за одржлив локален развој и децентрализација на Република Македонија 2015-2020
23. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2018 [пристапено на 3 јануари 2020].
24. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2017 [пристапено на 3 јануари 2020].
25. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2016 [пристапено на 3 јануари 2020].
26. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2015 [пристапено на 3 јануари 2020].
27. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2014 [пристапено на 3 јануари 2020].
28. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2013 [пристапено на 3 јануари 2020].
29. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2012 [пристапено на 3 јануари 2020].
30. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2011 [пристапено на 3 јануари 2020].
31. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2010 [пристапено на 3 јануари 2020].
32. Јавно претпријатие за државни патишта, Независен ревизорски извештај и финансиски извештаи за 2009 [пристапено на 3 јануари 2020].
33. Стратегија за регионален развој на Република Македонија 2009-2019
34. Државни патишта и делници [пристапено на 3 јануари 2020].
35. Државен завод за статистика (2016) Краткорочни статистички податоци за економскиот развој во Република Македонија [пристапено на 20 декември 2019].
36. Државен завод за статистика (2019) Македонија во бројки [пристапено на 20 декември 2019].
37. Државен завод за статистика (2019) Региони во Република Македонија [пристапено на 20 декември 2019].
38. Државен завод за статистика, региони во Република Македонија, 2019
39. Стратегиски план за работата на Агенцијата за катастар и недвижности за периодот 2018-2020
40. UNECE. North Macedonia Environmental Performance review, 3rd Edition, November 2019.

41. United Nations Economic Commission for Europe. Environmental Performance Reviews North Macedonia, 3rd Review 2019 [пристапено на 3 јануари 2020].
42. Македонски (планиран) национален придонес кон климатските промени. [пристапено на 18 ноември 2019].
43. Министерство за животна средина и просторно планирање, Поглавје: Истражување и иновација, Иновација и трансфер на технологии, во рамките на Третиот национален извештај за климатски промени, септември 2013 [пристапено на 18 ноември 2019].
44. Влада на Република Македонија, [Акционен план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2016-2018 година](#), Службен весник на Република Македонија бр. 123, 4 јули 2016.
45. Влада на Република Македонија, [Акционен план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2013-2015 година](#), Службен весник на Република Македонија бр. 122, 4 септември 2013.
46. Влада на Република Македонија, Национален план за заштита на амбиентниот воздух во Република Македонија за период од 2013 до 2018 година, декември 2012.
47. Влада на Република Македонија, [Одлука за поблиски критериуми и индикатори за определување на степенот на развиеност на планските региони](#), Службен Весник на Република Македонија, бр. 162/08 и 88/13.
48. Влада на Република Македонија, Одлука за утврдување на бројот на членовите на советите на општините во Република Македонија, Службен весник на Република Македонија бр., 57/04 и 17/13.
49. [Влада на Република Македонија, Предлог - закон за просторно и урбанистичко планирање](#), Март 2019
50. Влада на Република Македонија, Програма за изменување на програмата рамномерен и одржлив регионален развој во 2010, Службен весник на Република Македонија, стр. 18 бр.163, , 20 декември 2010.
51. Влада на Република Македонија, Програма за изменување на програмата рамномерен и одржлив регионален развој во 2010, Службен весник на Република Македонија, стр. 27 бр.163, 20 декември 2010.
52. Влада на Република Македонија, Програма за изменување на програмата рамномерен и одржлив регионален развој во 2012, Службен весник на Република Македонија, бр.90, 18 јули 2012.
53. Влада на Република Македонија, Програма за изменување на програмата рамномерен и одржлив регионален развој во 2014, Службен весник на Република Македонија, бр.22, 30 јануари 2014.
54. Влада на Република Македонија, Програма за изменување на програмата рамномерен и одржлив регионален развој во 2015, Службен весник на Република Македонија, бр.24, 18 февруари 2015.
55. Влада на Република Македонија, Програма за изменување на програмата рамномерен и одржлив регионален развој во 2016, Службен весник на Република Македонија, бр.163, 30 август 2016.

56. Влада на Република Македонија, Програма за изменување на програмата рамномерен и одржлив регионален развој во 2016, Службен весник на Република Македонија, бр.15, 29 јануари 2016.
57. Влада на Република Македонија, Програма за изменување на програмата рамномерен и одржлив регионален развој во 2016, Службен весник на Република Македонија, бр. 163, 30 август 2016.
58. Влада на Република Македонија, Програма за работа на владата 2017-2020.
59. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој за 2009, Службен весник на Република Македонија, Бр.3, 1 јануари 2009.
60. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2010, Службен весник на Република Македонија, Бр.20, 11 февруари 2010.
61. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2010, Службен весник на Република Македонија, Бр.8 , 21 јануари 2010.
62. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2011, Службен весник на Република Македонија, Бр.21, стр. 21, 21 февруари 2011.
63. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2012, Службен весник на Република Македонија, Бр.8, стр. 85 , 18 јануари 2012.
64. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2013, Службен весник на Република Македонија, Бр.4, стр. 55 , 9 јануари 2013.
65. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2014, Службен весник на Република Македонија, Бр.7, стр. 13 , 13 јануари 2014.
66. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2015, Службен весник на Република Македонија, Бр. 196, стр. 28 , 26 декември 2014.
67. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2016, Службен весник на Република Македонија, Бр.2, 8 јануари 2016.
68. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2016, Службен весник на Република Македонија, бр. 27, 15 февруари 2016.
69. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2017, Службен весник на Република Македонија, бр. 192, 17 октомври 2016.
70. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2018, Службен весник на Република Македонија, бр. 17, 26 јануари 2018.
71. Влада на Република Македонија, Програма за рамномерен и одржлив регионален развој во 2019, Службен весник на Република Македонија, бр. 15, стр. 42 , 23 јануари 2019.
72. Влада на Република Македонија, [Стратегија за управување со отпад на Република Македонија \(2008-2020\)](#), Скопје, март 2008. 2013 [Accessed: 18 November 2019].
73. Влада на Република Северна Македонија, Извештај за реализација на програмата за конкурентност, иновации и претприемништво за 2018 година. Скопје, Март 2019 година.
74. [Годишен извештај за 2011 за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката.](#) [Accessed: 03 January 2020].

75. [Годишен извештај за 2012 за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката.](#) [Accessed: 03 January 2020].
76. [Годишен извештај за 2013 за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката.](#) [Accessed: 03 January 2020].
77. Годишен извештај за работата и активностите на центарот за развој на полошки плански регион за 2014, јануари 2015.
78. Годишен извештај за работата и активностите на центарот за развој на полошки плански регион за 2015, април 2016.
79. Годишен извештај за работата и активностите на центарот за развој на полошки плански регион за 2017, март 2018.
80. Годишен извештај за работата и активностите на центарот за развој на полошки плански регион за 2018, февруари 2019.
81. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2010 година, Битола, Декември 2010.
82. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2011 година, Битола, Февруари 2012.
83. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2012 година, Битола, Битола, Февруари 2013.
84. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2013 година, Битола, Февруари 2014.
85. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2014 година, Битола, Битола, Февруари 2015.
86. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2015 година, Битола, Битола, Февруари 2016.
87. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2016 година, Битола, Битола, Март 2017.
88. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2017 година, Битола, Битола, Февруари 2018.
89. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на пелагонискиот плански регион 2010-2015 година од страна на центарот за развој на пелагонискиот регион за 2018 година, Битола, Битола, Февруари 2019.

90. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2009-2014 за 2011 година.
91. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2009-2014 за 2012 година.
92. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2009-2014 за 2013 година.
93. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2009-2014 за 2014 година.
94. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2015-2019, за 2015 година.
95. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2015-2019, за 2016 година.
96. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2015-2019, за 2017 година
97. Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2015-2019, за 2018 година.
98. [Годишен Извештај на Агенцијата за катастар на недвижности за 2016](#) [Accessed: 03 January 2020]
99. [Годишен Извештај на Агенцијата за катастар на недвижности за 2017](#) [Accessed: 03 January 2020].
100. [Годишен Извештај на Агенцијата за катастар на недвижности за 2018](#) [Accessed: 03 January 2020].
101. [Годишна програма за реализација на стратешкиот план на Агенцијата за катастар на недвижности за 2017 година](#) [Accessed: 03 January 2020].
102. Еуро Виста Консалтинг, Финален Извештај од спроведувањето на Меѓународната конференција „Добри практики за регионален развој во Источен регион,,
103. Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија, Службен весник на Република Македонија бр. 55/2004, 12/2015, 98/2008, 106/2008 и 149/2014.
104. [Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата. Службен Весник на Р.Македонија бр. 54 од 03.05.2007 година](#) [Accessed: 03 January 2020].
105. Закон за градот Скопје, Службен весник на Република Македонија, бр.55/2004 и 158/2011.
106. Закон за државниот инспекторат за локална самоуправа, Службен весник на Република Македонија, бр. 158/2010, 187/2013, 43/2014 и 64/2018.
107. [Закон за јавните патишта, Службен весник на Р. Македонија бр.84/08 од 11.07.2008 година](#) [Accessed: 03 January 2020].
108. [Закон за локална самоуправа, Службен весник на Република Македонија бр 5, 29 јануари 2002](#)
109. [Закон за организација и работа на органите на државната управа, Службен весник на Република Македонија, бр. 58/2000, 21 јули 2000](#)

110. [Закон за просторно и урбанистичко планирање](#), Службен Весник на Република Македонија, бр.199 од 30.12.2014 година
111. [Закон за рамномерен регионален развој](#), Службен весник на Република Македонија бр. 63/07, 187/13, 43/14, 215/15 и 64/2018.
112. [Закон за територијална организација](#), Службен весник на Република Македонија бр. 55, 16 август 2004
113. Извештај за работата на центарот за развој на југоз плански регион за периодот јануари – декември 2011.
114. Извештај за работата на центарот за развој на североисточен плански регион за 2009 година.
115. Извештај за спроведување на програмата за развој на североисточен плански регион 2009-2014 за 2010 година.
116. Информација за тековното оценување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2009- 2019.
117. Јавно претпријатие за државни патишта. [Правилник за начинот и постапката за оценување, содржината на извештаите и образецот за оценување на давателите на јавни услуги во јавното претпријатие за државни патишта 2018](#). [Accessed: 03 January 2020].
118. Јавно претпријатије за државни патишта. [Годишна програма за планирање, изградба, реконструкција, рехабилитација, одржување и заштита на државните патишта во Република Македонија за 2017 година](#) [Accessed: 03 January 2020].
119. Јавно претпријатије за државни патишта. [Годишна програма за планирање, изградба, реконструкција, рехабилитација, одржување и заштита на државните патишта во Република Македонија за 2016 година](#) [Accessed: 03 January 2020].
120. Јавно претпријатије за државни патишта. [Годишна програма за планирање, изградба, реконструкција, рехабилитација, одржување и заштита на државните патишта во Република Македонија за 2015 година](#) [Accessed: 03 January 2020].
121. Јавно претпријатије за државни патишта. [Годишна програма за планирање, изградба, реконструкција, рехабилитација, одржување и заштита на државните патишта во Република Македонија за 2014 година](#) [Accessed: 03 January 2020].
122. ЈП МЖ Инфраструктура Скопје, [Финансиски Извештаи за 2017 година и извештај на независниот ревизор](#) [Accessed: 03 January 2020].
123. Меѓународна конференција, Зборник со добри практики за рамномерен регионален развој во источен регион, Штип, 12-13 септември 2019.
124. Меѓународни договори, Закон за ратификација на Европската повелба за локална самоуправа, Службен Весник на Република Македонија, стр. 40- бр. 23., 23 мај 1997.
125. Министерство за економија, Анекс 1: Табела за опис на помошта доделена како шема согласно решение УП бр. 10-33, 27 февруари 2012.
126. Министерство за економија, Анекс 2: Табела за опис на помошта доделена како шема согласно решение УП бр. 10-33, 15 декември 2010.
127. Министерство за економија, Извештај за реализација на Програмата за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на малите и средните претпријатија во 2010 година. Скопје, Јануари 2011 година.

128. Министерство за економија, Извештај за реализација на Програмата за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на малите и средните претпријатија во 2012 година. Скопје, Февруари 2013 година.
129. Министерство за економија, Извештај за реализација на Програмата за конкурентност, иновации и претприемништво за 2013 година. Скопје, Март 2014 година.
130. Министерство за економија, Извештај за реализација на Програмата за конкурентност, иновации и претприемништво за 2014 година. Скопје, Февруари 2015 година.
131. Министерство за економија, Извештај за реализација на Програмата за конкурентност, иновации и претприемништво за 2015 година. Скопје, Февруари 2016 година.
132. Министерство за економија, Реализирани финансиски средства согласно програмата за поддршка и развој на кластерското здружување во Република Македонија за 2009-2016 година.
133. Министерство за економија, Сектор за индустриска политика, Табела за предмети, Доделена државна помош сврзани со Програма за имплементација на индустриската политика на Република Македонија за 2011 година, Скопје 2011.
134. Министерство за економија, Табела Деловни субјекти по Конкурентност, Иновации и Претприемништво, 2019 година.
135. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2016 година, Скопје 2017.
136. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2017 година, Скопје 2018.
137. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2011 година, Скопје 2012.
138. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2012 година, Скопје 2013.
139. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2009 година, Скопје 2010.
140. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2017 година, Скопје 2018.
141. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2010 година, Скопје 2011.
142. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2015 година, Скопје 2016.
143. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2014 година, Скопје 2015.

144. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Програма за постепено намалување на емисиите на одредени загадувачки супстанции на ниво на Република Македонија. Скопје, Мај 2012.
  145. Министерство за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина, Извештај за состојба на животната средина во Република Македонија за 2013 година, Скопје 2014.
  146. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Национален план за управување со отпад Македонија \(2009 – 2015\) на Република](#) [Accessed: 18 November 2019].
  147. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Национален Акционен план за ратификација и спроведување на Протоколот за тешки метали, Протоколот за POPs и Гетебуршкиот протокол кон Конвенција за далекусежно прекугранично загадување на воздухот](#) [Accessed: 19 November 2019].
  148. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Национален план за заштита на амбиентниот воздух во Република Македонија за период од 2013 до 2018 година](#) [Accessed: 19 November 2019].
  149. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Национален план за заштита на амбиентниот воздух во Република Македонија за период од 2013 до 2018 година](#), мај 2012.
  150. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Национален план за управување со отпад \(2009 – 2015\) на Република Македонија](#), Октомври 2008.
  151. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Нацрт извештај за стратегиска оценка на животната средина за План за управување со природно и културно наследство во Охридскиот регион 2019-2028](#) [Accessed: 18 November 2019].
  152. Министерство за животна средина и просторно планирање, [План за затворање на нестандардните депонии во Република Македонија](#)
  153. Министерство за животна средина и просторно планирање, План за подобрување на квалитетот на воздухот во агломерација Скопски регион.
  154. Министерство за животна средина и просторно планирање, План за подобрување на квалитетот на воздухот во општина Тетово.
  155. Министерство за животна средина и просторно планирање, [План за управување со природно и културно наследство во Охридскиот регион 2019-2028 со Акциски план](#) [Accessed: 18 November 2019].
  156. Министерство за животна средина и просторно планирање, [План за управување со отпад од електрична и електронска опрема во Република Македонија со физибилити студија за период 2013 – 2020](#)
  157. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Програма за намалување на аерозагадувањето за 2019 година](#).
  158. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Просторен план на Република Македонија 2004-2020](#)
  159. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Просторен план на Република Македонија, 2004](#)
  160. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Регионален план за управување со отпад на Пелагониски регион](#), 2016
-

161. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Регионален план за управување со отпад на Скопски регион](#), 2016
162. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Регионален план за управување со отпад на Југозападен регион](#), 2016
163. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Регионален план за управување со отпад на Југоисточен регион](#), 2016
164. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Регионален план за управување со отпад на Вардаркиот регион](#), 2016
165. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Регионален план за управување со отпад на Источниот регион](#), 2016
166. Министерство за животна средина и просторно планирање, [Регионален план за управување со отпад на Североисточен регион](#), 2016
167. Министерство за локална самоуправа на Република Македонија, [Стратегија за регионален развој на Република Македонија Ревизија – Нацрт, јуни 2014](#). Службен весник на Република Македонија бр. 138, 17 септември 2014 година.
168. Министерство за локална самоуправа, Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2013-2015, за 2015 година, јануари 2016.
169. Министерство за локална самоуправа, Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2016 година, септември 2017.
170. Министерство за локална самоуправа, Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2017 година, Скопје, Септември 2018.
171. Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2012 година, Скопје 2013.
172. Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани активности за поддршка на рамномерниот регионален развој финансирани од Буџетот на Република Македонија во 2011 година, Скопје, Јануари 2012.
173. Министерство за локална самоуправа, Swiss Project Sustainable and Inclusive Balanced Regional Development Budget 2017-2020.
174. Министерство за локална самоуправа, Акционен план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2010-2012, Скопје, декември 2009.
175. Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2013, Скопје 2014.
176. Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2014, Скопје 2015.
177. Министерство за локална самоуправа, Извештај за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој на Република Македонија 2008-2010, Скопје, Декември 2010.
178. Министерство за локална самоуправа, Извештај за тековната оценка на имплементацијата на стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2009-2019, за периодот 2009-2012 година.

179. Министерство за локална самоуправа, [Измени на стратегијата за рамномерен регионален развој 2009-2019](#)
  180. Министерство за локална самоуправа, Информација за тековното оценување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2009-2019.
  181. Министерство за локална самоуправа, Правилник за дополнување на Правилникот за постапката за избор на оценувачи и методологијата за оценување на планските документи за регионален развој, Службен Весник на Република Македонија бр. 15/12 и 67/13.
  182. Министерство за локална самоуправа, Правилник за избор на оценувачи, постапка и методологија за тековно и завршно оценување на проекти за регионален развој, Службен Весник на Република Македонија, бр. 15., 31 јануари 2012.
  183. Министерство за локална самоуправа, Правилник за избор на оценувачи, постапка и методологија за тековно и завршно оценување на проекти за регионален развој, Службен Весник на Република Македонија бр. 15/12 и 67/13.
  184. Министерство за локална самоуправа, [Правилник за методологијата за изработка на планските документи за регионален развој](#), Службен Весник на Република Македонија, бр. 102, 13 август 2009.
  185. Министерство за локална самоуправа, [Правилник за определување на поблиските критериуми за висината на средствата за менаџирање на проектите за развој на планските региони кои се одобрени за финансирање](#), Службен весник на Република Македонија бр. 57, 25 март 2016
  186. Министерство за локална самоуправа, Правилник за постапка и методологијата за оценувањето на предлог- проекти, Службен Весник на Република Македонија, бр. 183, 12 декември 2014.
  187. Министерство за локална самоуправа, Правилник за постапката за избор на оценувачи и методологијата за оценување на планските документи за регионален развој, Службен Весник на Република Македонија, бр. 15, 31 јануари 2012.
  188. Министерство за локална самоуправа, [Правилник за постапката за избор на оценувачи и методологијата за оценување на планските документи за регионален развој](#), Службен Весник на Република Македонија, бр. 102, 13 август 2009.
  189. Министерство за локална самоуправа, [Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Македонија 2009-2019, Скопје](#), Декември 2010.
  190. Министерство за локална самоуправа, Стратегија за регионален развој на Република Македонија, 2014 година
  191. Министерство за финансии, Правилник за методологија за распределба на средствата од заедничкиот фонд на градот Скопје и на општините во градот Скопје, Служен весник на Република Македонија, бр. 55/04.
  192. Општина Битола, Пилот програма за подобрување на квалитетот на воздухот во Битола.
  193. [Петгодишна програма за планирање, изградба, реконструкција, рехабилитација, одржување и заштита на државните патишта во Република Македонија за периодот 2013-2017 година](#) [Accessed: 03 January 2020].
  194. [План за јавни набавки 2019](#) [Accessed: 03 January 2020].
-

195. Предлог Годишен извештај за работата и активностите на центарот за развој на полошки плански регион за 2016, декември 2016.
196. Програма за развој на југоисточниот плански регион 2015-2019 година. Струмица, Декември 2014.
197. Програма за развој на полошки плански регион (2015-2019). Работна верзија.
198. [Програма за развој на Полошки плански регион 2015-2019.](#)
199. Програма за развој на Полошки плански регион, Септември 2009
200. Програма за развој на североисточен плански регион 2015-2019.
201. [Програма за развој на североисточен плански регион 2015-2019.](#)
202. Програма за развој на североисточниот плански регион 2009-2014, Куманово, Декември 2009.
203. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2013-2015, за 2015 година, Јануари 2016 година.
204. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2016 година, Декември 2017 година.
205. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Годишен извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2017 година, Септември 2018 година.
206. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2012, Скопје 2013 година.
207. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2013, Скопје 2014 година.
208. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2014, Скопје 2015 година.
209. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Извештај за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој на Република Македонија 2008 – 2010, Декември 2010 година.
210. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2013, Скопје 2014 година.
211. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Биро за регионален развој, Извештај за реализирани активности за спроведување на Акциониот план во 2014, Скопје 2015 година.
212. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Годишен Извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2013-2015 за 2015, Јануари 2016 година.
213. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Годишен Извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2016, Септември 2017 година.

214. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Годишен Извештај за спроведувањето на акциониот план за спроведување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2017, Септември 2018 година.
215. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Извештај за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој на Република Македонија 2008 – 2010, Декември 2010 година.
216. Република Македонија, Министерство за локална самоуправа, Извештај за реализирани Активности за поддршка на рамномерниот регионален развој финансирани од Буџетот на Република Македонија во 2011, Јануари 2012 година.
217. Република Северна Македонија, [Државен завод за Статистика, Статистички годишник 2019](#), [Accessed: 10 November 2019]
218. Собрание на Република Македонија, Указ за прогласување на Законот за дополнување на Законот за рамномерен регионален развој, Службен Весник на Република Македонија, бр. 187, 30 декември 2013.
219. Собрание на Република Македонија, Указ за прогласување на Законот за изменување и дополнување на Законот за рамномерен регионален развој, Службен Весник на Република Македонија, бр. 43, 4 март 2014.
220. Собрание на Република Македонија, Указ за прогласување на Законот за изменување и дополнување на Законот за рамномерен регионален развој, Службен Весник на Република Македонија, бр. 215, 7 декември 2015.
221. Собрание на Република Македонија, Указ за прогласување на Законот за локалната самоуправа, Бр. 07-346/1, 24 јануари 2002
222. Собрание на Република Македонија, [Указ за прогласување на Законот за изменување и дополнување на Законот за рамномерен регионален развој, Службен Весник на Република Македонија](#), бр. 64, 11 април 2018.
223. Собрание на Република Македонија, [Указ за прогласување на Законот за прогласување на законот за јавни патишта](#), Службен Весник на Република Македонија, бр. 84, 11 јули 2008.
224. Собрание на Република Македонија, [Указ за прогласување на Законот за изменување и дополнување на Законот за јавни патишта](#), Службен Весник на Република Македонија, бр. 168, 27 декември 2012.
225. Совет за развој на источен плански регион, Програма за развој на источен плански регион 2009-2014. Штип, Декември 2009.
226. Совет за развој на скопски плански регион, Програма за развој на скопски плански регион, март 2010.
227. [Стратегија за регионален развој на Република Македонија 2009-2019](#), Службен весник на Република Македонија бр. 119, 31 септември 2009
228. Стратегија за регионален развој на Република Македонија 2009-2019, Службен весник на Република Македонија, бр. 119, 30 септември 2009.
229. [Финансиски и ревизорски извештаи за 2011 година за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката](#). [Accessed: 03 January 2020].

230. [Финансиски и ревизорски извештаи за 2012 година за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката](#) [Accessed: 03 January 2020].
  231. [Финансиски и ревизорски извештаи за 2013 година за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката](#). [Accessed: 03 January 2020].
  232. [Финансиски и ревизорски извештаи за 2014 година за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката](#). [Accessed: 03 January 2020].
  233. [Финансиски и ревизорски извештаи за 2015 година за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката](#). [Accessed: 03 January 2020].
  234. [Финансиски и ревизорски извештаи за 2016 година за работењето на Акционерското друштво за изградба и стопанисување со станбен простор и со деловен простор од значење за Републиката](#). [Accessed: 03 January 2020].
  235. Центар за развој на вардарски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на вардарски плански регион за 2011 година, Велес 2012 година.
  236. Центар за развој на вардарски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на вардарски плански регион за 2012 година, Велес 2013 година.
  237. Центар за развој на вардарски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на вардарски плански регион за 2013 година, Велес 2014 година.
  238. Центар за развој на вардарски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на вардарски плански регион за 2014 година, Велес 2015 година.
  239. Центар за развој на вардарски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на вардарски плански регион за 2015 година, Велес 2016 година.
  240. Центар за развој на вардарски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на вардарски плански регион за 2016 година, Велес 2017 година.
  241. Центар за развој на вардарски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на вардарски плански регион за 2017 година.
  242. Центар за развој на вардарски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на вардарски плански регион за 2018 година.
  243. Центар за развој на вардарски плански регион, Програма за развој на вардарскиот плански регион 2015-2019.
  244. Центар за развој на вардарски плански регион, [Програма за развој на вардарскиот плански регион 2015-2019](#).
  245. Центар за развој на источен плански регион, Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на источниот плански регион, јануари – декември 2010. Јануари 2011.
  246. Центар за развој на источен плански регион, Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на источниот плански регион 2009-2013, јануари – декември 2011. Февруари 2012.
  247. Центар за развој на источен плански регион, Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на источниот плански регион 2009-2013 за 2012. Јануари 2013.
-

248. Центар за развој на источен плански регион, Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на источниот плански регион 2009-2014 (предлог), за 2013. Февруари 2014.
  249. Центар за развој на источен плански регион, Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на источниот плански регион 2009-2014 за 2014. Јануари 2015.
  250. Центар за развој на источен плански регион, Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на источниот плански регион 2015-2019 (предлог) за 2015. Февруари 2016.
  251. Центар за развој на источен плански регион, Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на источниот плански регион 2009-2014 (предлог) за 2017. Март 2018.
  252. Центар за развој на источен плански регион, Годишен извештај за спроведување на програмата за развој на источниот плански регион 2009-2014 за 2016. Март 2017.
  253. Центар за развој на источен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на Источниот плански регион 2015-2019 за 2018 година, март 2019.
  254. Центар за развој на источен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на Источниот плански регион 2015-2019 за 2017 година, март 2018.
  255. Центар за развој на источен плански регион, [Програма за развој на источниот плански регион 2015-2019](#).
  256. Центар за развој на југозападен плански регион, Програма за развој на југозападниот плански регион (2015-2019).
  257. Центар за развој на југозападниот плански регион, Годишен извештај за реализација на Програмата за развој на Југозападниот плански регион и тековното работење на Центарот за развој за 2015 година. Јануари 2016 година.
  258. Центар за развој на југозападниот плански регион, Годишен извештај за реализација на Програмата за развој на Југозападниот плански регион и тековното работење на Центарот за развој за 2016 година. Јануари 2017 година.
  259. Центар за развој на југозападниот плански регион, Годишен извештај за реализација на Програмата за развој на Југозападниот плански регион и тековното работење на Центарот за развој за 2017 година. Јануари 2018 година.
  260. Центар за развој на југозападниот плански регион, Годишен извештај за реализација на Програмата за развој на Југозападниот плански за 2018 година. Јануари 2019 година.
  261. Центар за развој на југозападниот плански регион, [Програма за развој на Југозападниот плански регион 2015-2019](#), Струга, Април 2015.
  262. Центар за развој на југоисточен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на југоисточниот плански регион 2015-2019 за 2016 година, јули 2017.
  263. Центар за развој на југоисточен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на југоисточниот плански регион 2015-2019 за 2018 година, јули 2019.
  264. Центар за развој на југоисточен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на југоисточниот плански регион 2009-2013 за 2011 година. Април 2012.
-

265. Центар за развој на југоисточен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на југоисточниот плански регион 2009-2013 за 2012 година, Јануари 2013.
266. Центар за развој на југоисточен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на југоисточниот плански регион 2009-2013 за 2013 година, Јануари 2014.
267. Центар за развој на југоисточен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на југоисточниот плански регион 2009-2014 за 2014 година. Март 2015.
268. Центар за развој на југоисточен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на Програмата за развој на југоисточниот плански регион 2015-2019 за 2015 година, 2016.
269. Центар за развој на југоисточен плански регион, Годишен Извештај за спроведување на [Програмата за развој на југоисточниот плански регион 2015-2019 за 2017 година](#), Март 2018.
270. Центар за развој на југоисточен плански регион, План за развој на југоисточен плански регион (4 верзија на нацрт документ), март 2018.
271. Центар за развој на пелагонискиот плански регион, [Програма за развој на пелагонискиот плански регион 2015-2019](#). Декември 2014
272. Центар за развој на пелагонискиот регион, Програма за развој на пелагонискиот регион 2010-2015, 10 јуни 2010.
273. Центар за развој на пелагонискиот регион, Програма за развој на пелагонискиот регион, Декември 2014.
274. Центар за развој на скопски плански регион, Годишен извештај за работењето на Центарот за развој на Скопскиот плански регион за 2012 година.
275. Центар за развој на скопски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на Скопскиот плански регион за 2015 година.
276. Центар за развој на скопски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на Скопскиот плански регион за 2017 година.
277. Центар за развој на скопски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на Скопскиот плански регион за 2013 година.
278. Центар за развој на скопски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на Скопскиот плански регион за 2016 година.
279. Центар за развој на скопски плански регион, Годишен извештај за работата на центарот за развој на Скопскиот плански регион за 2018 година.
280. Центар за развој на скопски плански регион, Извештај за работата на центарот за развој на Скопскиот плански регион за 2014 година.
281. Центар за развој на скопски плански регион, Извештај за Скопскиот плански регион за периодот јануари-декември 2010 година.
282. Центар за развој на скопски плански регион, [Програма за развој на Скопски плански регион 2015 - 2019](#)
283. Центар за развој на скопскиот плански регион, Програма за развој и поддршка на бизнис секторот во Скопскиот плански регион (2015-2020) со Акциски план (2015-2016).

II. Студии, експертски извештаи, статии

284. Analysis of the financing of the 8 Centres for development of the planning region in 2017, September 2018
285. [BTI 2010 COUNTRY REPORT Macedonia](#), October 2019 [Accessed: 03 January 2020].
286. B. Novkovska, S. Prateek Jha, [Regional Disparities](#), [Accessed: 20 October 2019].
287. Council of Europe, Parliamentary Assembly, [Post monitoring dialogue with North Macedonia](#) [Accessed: 18 November 2019].
288. European Network of Environmental Law Organizations (2012), [Implementation of the SEA Directive in Macedonia, Case Study](#) [Accessed: 03 January 2020].
289. European Policy Institute, The use of EU funds in Macedonia. Efficiency, impact and absorption capacity. Collection of studies, November 2012
290. First biannual update report on climate changes [Macedonia: First Biennial Update Report on Climate Change, Executive Summary](#) [Accessed: 18 November 2019].
291. J. Lackenbauer, [Catching-up, Regional Disparities and Cohesion Policy: The Case of Hungary](#), [Accessed: 10 October 2019].
292. J. Villaverde, A. Maza, [Measurement of Regional Economic Disparities](#), 2009.
293. Kobal J., Hrabar M., Ivanac K, Oikos d.o.o, Slovenia (2014), Comprehensive analysis of foreign models for Regional Governance, Report on foreign models, July 2014
294. [KPMG Investment in Macedonia 2018](#) [Accessed: 20 December 2019].
295. M. A. McGowan, [Reducing Regional disparities for inclusive growth](#), 26 November 2018.
296. [Regional development disparities and their connection with hidden economy](#), [Accessed: 10 October 2019].
297. P. Gal, J. Egeland, [Reducing regional disparities in productivity in United Kingdom](#), 10 January 2018.
298. Penev S. and Trenovski B. (2016) [Policy on Balanced Regional Development in Macedonia - Goals, Challenges, Trends](#), December 2016
299. S. Wahba, J. Zheng Jia, [Spatially awhere: Bridging the gap between leading and lagging regions](#), 31 May 2018.
300. [Втор двогодишен извештај за климатски промени на Република Македонија](#) [Accessed: 18 November 2019].
301. Министерство за економија, Доделена државна помош сврзани со Програма за имплементација на индустриската политика на Република Македонија за 2011 година, Скопје 2011.
302. Пенев П. и Николов М. (2019) [Анализа и сугестии за измени на законот за рамномерен закон](#). Финална верзија, Скопје, август 2019.
303. Николов М., (2018), Пресметка на развојниот индекс.
304. Николов М., Караева М., и Гоцева В.(2018). Експертски елаборат, Пресметка на степен на развиеност на планските региони во Република Македонија, декември 2018 година.

III. Други релевантни текстови

305. D. Antonescu, [Identifying Regional Economic Disparities and Convergence in Romania](#), June 2012.
306. European Commission, [An introduction to EU Cohesion Policy 2014 – 2020](#), June 2014.
307. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, [Regional disparities and cohesion: what strategies for the future](#), May 2007.
308. INTERREG Central Europe, [Transnational cooperation helps reduce regional disparities and increases cohesion in specific territories](#), [Accessed: 20 October 2019].
309. KPMG, [Investment in Macedonia 2017](#), [Accessed: 10 November 2019]
310. OECD [Context of Country by country reporting, Phase 2, Compilation of Peer reports review](#), [Accessed: 10 December 2019]
311. OECD Economic Surveys, [Changing patterns of regional disparities](#), [Accessed: 20 October 2019]
312. OECD Economic Surveys, [Reducing regional disparities for inclusive growth in Spain](#), [Accessed: 20 October 2019]
313. OECD Economic Surveys, [Reducing regional disparities in productivity in the United Kingdom](#), [Accessed: 20 October 2019]
314. OECD Economic Surveys, [Regional inequalities worsening in many countries](#), [Accessed: 20 October 2019]
315. OECD [Reviews of Evaluation and Assessment in Education North Macedonia](#), 2019 [Accessed: 10 December 2019]
316. T. Farole, S.Goga and M.Ionescu-Heroiu, [Rethinking the Lagging Regions – Using Cohesion Policy to deliver on the Potential of Europe’s Regions](#), World Bank, Washington, 2018.